

Leta'if-i Hoca Nasreddin

Hazırlayanlar :

Doç. Dr. Yrd. Doç. Dr.
Mehmet ARSLAN Burhan PAÇACIOĞLU

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

Hazırlayanlar:
Doç. Dr. Mehmet ARSLAN
Yrd. Doç. Dr. Burhan PAÇACIOĞLU

Sivas 1996

ISBN:

Baskı: Dilek Ofset Matbaacılık

Tel: 221 19 63

Sivas 1996

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	III
ÖNSÖZ.....	V
NASREDDİN HOCA.....	1
Hoca'nın Yaşadığı Sosyal Çevre	4
Nasreddin Hoca Kimdir	5
Nasreddin Hoca Fıkralarının Derlenmesi	7
İNCELEME.....	11
KİTABIN ÖZELLİKLERİ.....	13
Nüshaların Bazı Ortak ve Benzer Özellikleri.....	16
ÇİZELGE	19
METİN	43
EKLER.....	146
SÖZLÜK.....	151

ÖNSÖZ

Türk milletinin yetiştirmiş olduğu ve dünya durdukça isminden sitayişle söz ettirecek olan, mümtaz şahsiyetlerden birisi de hiç şüphesiz ki Nasreddin Hoca'dır. Birleşmiş Milletlere bağlı UNESCO'nun 1996 yılını "Nasreddin Hoca Yılı" olarak benimsemesi ve belirlemesi de, insanlık âleminin ona verdiği değerin bir göstergesidir.

Biz de bu vesile ile Hoca'nın anısına bir katkıda bulunmayı düşünerek hazırladığımız çalışmayı yayımlamaya karar verdik.

Bu çalışmadaki asıl amacımız, bugüne kadar tamamı yeni harflerle yayımlanmamış olan Veled Çelebi'ye ait Letâif-i Hoca Nasreddin adlı kitapta bulunan bütün latifeleri (fıkraları) okurlara sunmak ve bu eserdeki fıkralarla, diğer sekiz basma eserde bulunan fıkraları tanıtmak olmuştur.

Böylece, Prof. Dr. Sayın Günay Kut hocamızın da isteğini bir derece yerine getirmiş olacaktık. Çünkü o, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi'nde sunduğu bildirisinde, yazma eserlerdeki Nasreddin Hoca fıkralarıyla ilgili değerli bilgiler sunmuş ve sonunda bu gibi çalışmaların Osmanlıca basma eserler üzerinde yapılmasını da tavsiye etmişti. Biz de çalışmamızı bu doğrultuda yapmayı uygun bulduk.

Bu tür bir çalışma ile hem Nasreddin Hoca fıkralarının tesbitine yardımcı olacak, hem de Osmanlıca basma eserlerde bulunan fıkraların bir karşılaştırmasını yapma imkânı sağlamış olacaktık.

1325 Hicrî-1327 Mâlî (1909 Milâdî) tarihinde Osmanlıca olarak basılan ve metnini sunduğumuz bu eser, basıldığı tarihte Nasreddin Hoca latifelerinin nasıl bir üslupla yazıldığını, anlatıldığını göstermesi açısından da önem taşımaktadır. Bundan dolayı biz bu önemli eseri, eserin diline müdahale etmeden fakat yeni neslin de beğenisine sunmak amacıyla Latin harfleriyle vermeyi uygun bulduk. Bu şekilde Nasreddin Hoca ve latifeleri üzerinde bilimsel çalışma yapacak olanlar, latifelerin hangi tarihlerde dil ve üslup açısından nasıl anlatıldığı konusunda da ipucu bulabileceklerdir.

Fakat yukarıda da belirttiğimiz gibi yeni neslin de bu latifeleri anlayabilmelerine yardımcı olabilmek amacıyla bu çalışmanın sonuna bir sözlük koymayı da ihmal etmedik. Verdiğimiz bu sözlükte kelimelerin, deyimlerin, terimlerin kendi anlamlarının yanında ya da kendi anlamlarından daha çok latifelerin içerisinde kazandığı anlamlarını da gözönüne alarak, sözlük bölümünü bu anlayış çerçevesinde hazırladık.

Hazırladığımız bu eserde toplam latife sayısı 416'dır. Bu sayı, günümüze kadar Osmanlıca olsun, Latin alfabesiyle olsun Türkiye'de basılan tüm Nasreddin Hoca kitaplarındaki latife (fıkra) sayısını aşmaktadır. Sözlü gelenekte binlerle ifade edilen bu latifelerin, yazıya geçirilmiş şekliyle en fazlası hazırladığımız bu eserde bulunmaktadır.

Bu çalışmamızda metne esas olarak aldığımız eserin dışında Osmanlıca olarak basılan sekiz eseri de inceledik ve toplam bu dokuz eserdeki latifeleri de değerlendirerek hangi latifelerin hangi eserlerde hangi sırayla verildiğini de bir çizelge halinde gösterdik. Bu çizelge kısmının da araştırmacılara büyük kolaylık sağlayacağını umuyoruz.

“**Latîfe**” kelimesinin daha geniş kapsamlı bir anlama sahip olması, ayrıca Nasreddin Hoca’nın kişiliğine de uygun düşeceği düşüncesiyle metin kısmında da görüleceği üzere, eserin aslına müdahale etmeden bu fıkra ve anekdotları “**Fıkra**” değil de “**Latîfe**” olarak isimlendirmeyi uygun gördük.

Fıkraları, zaman zaman diğer dillere tercüme edilerek şöhreti tüm dünyaya yayılmış olan Nasreddin Hoca, keskin zekânın örneği nükteleri, değme mizah ustalarına taş çıkartan espri gücünün meyveleri olan fıkralarında hoşgörü, adalet, dürüstlük, iyilik... gibi mezzetleri öven; haksızlık, kötülük, cahillik, yalancılık gibi kötü alışkanlık ve davranışları yeren bir kişi olarak Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Mevlâna Celâleddin Rûmî gibi cihânşümul şahsiyetler arasında anılmayı başarmıştır.

O, bazen haksızlığa taviz veren kadiya tokat atacak kadar cüretkâr, bazen hiç kimsenin halledemediği meseleleri çözecek kadar akıllı, bazen elinde avcunda ne varsa düşkünlere verecek kadar gani gönüllü, bazen özeleştiriyebilecek kadar olgun ve bazen de “yoksulluk bir yazgı değildir!” diyecek kadar bilge bir kişiliğe sahiptir.

Böyle bir şahsiyet üzerinde çalışma fırsatı bulduğumuz için kendimizi mutlu addediyoruz.

Bu çalışmamızın, Nasreddin Hoca’nın bir kez daha saygı ile anılmasına vesile olmasını diliyoruz.

Doç. Dr. M. ARSLAN
Yrd. Doç. Dr. B. PAÇACIOĞLU
SİVAS 1996

NASREDDİN HOCA

Nasreddin Hoca'nın hayatı hakkında kesin ve tefarruatlı bilgi edinmek mümkün değildir. Kaynaklarda onun hakkında verilen bazı bilgilerin birbiriyle çeliştiği görülmektedir. Ancak değerli araştırmacıların XX.yüzyılda yapmış oldukları çalışmalar, onun hayatında karanlık kalan birçok noktanın aydınlanmasını sağlamıştır¹. Nasreddin Hoca'nın hayatını, bu bilgilerin ışığı altında şöyle özetlememiz mümkündür :

Nasreddin Hoca, 605 (1208) yılında Sivrihisar'ın **Hortu** köyünde doğmuştur. Babası köyün imamı olan Abdullah Efendi, annesi ise okuyup yazması olmayan Sıdika Hatun'dur.

Hoca, tahsil hayatına Hortu'da bulunan medresede başlar. Ailesinin, o daha küçük yaşta iken yörede çıkan kıtlık üzerine Sivrihisar'a göç etmeleriyle, tahsiline Sivrihisar'daki medresede devam etmek mecburiyetinde kalır. Hoca, gençlik yıllarında tahsilini tamamlamak için, o dönemin ilim ve irfan merkezi durumunda olan Konya'ya gider. Orada fıkıh tahsiline başlar. Medresedeki hocası, devrin meşhur âlimlerinden Seyyid Mahmud Hayranî'dir. Hoca, buradaki tahsil hayatı döneminde nafakasını temin için yaz ve ramazan aylarında köylere cerre çıkar .

O, medresedeki tahsil hayatını tamamlayınca "**gölge kadısı**" (kadı namzeti) görevine tayin edilir. Bir süre sonra bu görevinden istifa ederek Akşehir'e göç eder (1237). Hoca'nın, Konya'dan Akşehir'e göçmesini, hocası Seyyid Mahmud Hayranî'nin Akşehir'e gitmesi ve onun hocasına karşı duyduğu manevî bağlılığa dayandıranlar vardır².

Akşehir'de bir ev kiralayan Hoca, İmâret Medresesi'nde müderrisliğe başlar. Hoca, yine o günlerde oldukça çirkin dul bir kadınla evlendirilir. Hoca'nın bu karısı, kısa bir müddet sonra ölür ve o ikinci evliliğini yapmak mecburiyetinde kalır. Bu evliliğinden Fatma Hatun adında bir kızı dünyaya gelir. Hoca bu kızını, büyüyünce Sivrihisar'a gelin göndermiştir.

Akşehir'e yerleşen ve kısa bir sürede yöre halkına kendini sevdiren saydırmasını beceren Hoca'yı, artık kendisine akıl danışılan bir şahsiyet olarak görmeye başlıyoruz³.

Hoca'nın Akşehir'e yerleşmesinden beş altı yıl sonra, Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Köseadağ'da Moğollarla yaptığı savaş sonunda büyük bir bozguna uğrar (1243). Bunun üzerine, Moğol şehzâdesi **Bayçu Noyan** komutasındaki fillerle donatılmış Moğol ordusu Anadolu'ya yayılır. Böylece Selçuklular, Moğollara ağır vergiler ödemek mecburiyetinde kalırlar. Mahalli idareler de Moğolların tayin ettiği kişilere verilir.

¹ Dr. Mehmet Önder, "Hoca Nasreddin Gerçeği", **Nasreddin Hoca'ya Armağan**, (Hz):M.Sabri Koz, Oğlak Yay., İstanbul, 1996, s. 261-269.

² Dr.Mehmet Önder, a.g.m.

³ A. Kutsi Tecer, **İslâm Ansiklopedisi**, C.9. Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 1988.

İşte bu dönemde Moğol şehzâdesi **Keygatu**, ordusuyla Aksaray, Ilgın, Akşehir'de aylarca karargah kurmuş ve Anadolu'da sekiz yıl kalmıştır (1243-1251).

Bu sebepten, fıkralarda Nasreddin Hoca ile Timur arasında geçtiği söylenen olayların, aslında Hoca ile **Keygatu** arasında geçtiği sanılmaktadır. Çünkü Timur'un Anadolu'ya gelişi bundan sonraki yıllarda gerçekleşmiştir (1402).

Hoca, 683 (1284) yılında 76 yaşındayken Akşehir'de vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.

Yukarıda hayatını özetlemeye çalıştığımız Hoca'nın tarihî kişiliği ve yaşadığı dönem hakkında, hâlâ değişik görüşlere sahip ilim adamları bulunmaktadır. Nasreddin Hoca'nın tarihî kişiliğini inceleyen **Bayraktareviç, Basset, Horn, Christensen, Ahmet Yaşar Ocak** gibi bazı ilim adamları ve araştırmacılar, onun tarihî ve gerçek kişiliği hakkında şüpheye düştüklerini belirtenlerden bazılarıdır ⁴. Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz batılı araştırmacılara göre; X. asırda yaşamış ve Araplar arasında büyük bir şöhrete kavuşmuş olan **Cuha**'ya ait fıkralar vardır. Daha sonra derlenerek kitap hâline getirilen bu fıkralar, XV-XVI. asırlarda Türkçeye tercüme edilerek tarihî kişiliği şüpheli olan Hoca'ya mâledilmiştir.

Ancak **Albert Wesselski**, Nasreddin Hoca'dan önce, onun fıkralarına kaynak olabilecek hiçbir Cuha fıkrasına rastlamadığını belirterek bu fikri çürütmüştür.

Ayrıca Nasreddin Hoca hakkında incelemeler yapan ve onun 1119 fıkrasını eserinde toplayan **M.S. Haritonov** da, Hoca'nın XIII.yüzyılda yaşamış olduğunu kabul edenlerdendir.

Bazı kaynaklarda da Nasreddin Hoca'nın XV. yüzyılda yaşamış olduğunu belirten yanlış bilgilere rastlanmaktadır. Ancak daha sonra yapılan araştırmalar sonunda bu yanlışlığın kaynağının, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde yer alan ve Nasreddin Hoca ile Timur arasında geçtiği belirtilen "Timur'un futasına değer biçme" fıkrası olduğu anlaşılmıştır. Aslında bu fıkra anlatılanların, eski şuara tezkirelerinde ve Bursalı Lamiî'nin "**Letâif**"inde, şair Ahmedî (1334-1412) ile Timur arasında geçtiği açıkça görülmektedir ⁵. İşte bu yanlışlık, araştırmacıları yönlendirmiş ve Hoca'nın XV. yüzyılda yaşadığı fikri, böylece ortaya atılmaya başlanmıştır ⁶.

Nasreddin Hoca'nın XV. yüzyılda değil, XIII. yüzyılda yaşadığını ispatlayan birçok belge bulunmaktadır. İşte onlardan birkaçı:

1. Seyyid Mahmud Hayranî'ye ait olduğu belirtilen 1257 tarihli bir vakıfnâmede, Hoca'nın şahit sıfatıyla kadı huzuruna çıktığı kaydedilmiştir ⁷.

⁴ A. Kutsi Tecer, a.g.e. ; Prof.Dr. Ahmet Yaşar Ocak, " Nasreddin Hoca'nın Yaşadığı Sosyal Çevre", I. Milletler Arası Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara Üni. Yay., Ankara, 1990, s. 275-282.

⁵ Fuat Köprülü, **Manzum Nasreddin Hoca Fıkraları**, İstanbul, 1918.

⁶ Kaya Erginer, **Nasreddin Hoca ve Hikâyelerinin Yeniden Değerlendirilmesi**, Arba Yay., İstanbul, 1990, s.27.

⁷ Fuat Köprülü, a.g.e.

2. İ. Hakkı Konyalı, hazırlamış olduğu eserinde, Hoca'nın türbesindeki bir yazıdan hareketle, bu yazıya 796 (1393) tarihinin düşürülmüş olduğunu belirtmiş ve yazıyı yazan kişinin de Yıldırım Beyazıt sipahilerinden Mehmed adında bir asker olduğunu tespit etmiştir. Bu tespite göre Hoca'nın, XV.yüzyılda yaşamış olması mümkün değildir ⁸.

3. İçinde XIII. yüzyıla ait pek çok gerçek kaydın da yer aldığı alperen Sarı Saltuk'u anlatan ve **Ebu'l-Hayr Rumî** tarafından yazılarak (1480) Fatih'in oğlu Cem Sultan'a sunulan " **Saltuk-nâme** " adlı eserde, Nasreddin Hoca ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır ⁹. Saltuk-nâme'nin bu kısmında, Sarı Saltuk'un, şeyhi Hayranî'yi ziyaret için Akşehir'e geldiği ve Hoca'nın evinde misafir kaldığı anlatılmaktadır.

4. Hoca'nın türbesindeki, ölüm tarihinin düşürüldüğü kitâbede 386 (996) tarihi yazılıdır. Bu tarihin yanlış olduğu açıktır, çünkü o dönemde Anadolu henüz Türkler tarafından fethedilmemişti. Bunu fark eden araştırmacılar, bunun ancak kitâbeyi yazan kişinin, Hoca'nın mizacına uygun düşün diye tarihi tersten yazdığı fikrini kabul etmişlerdir. Böylece yazılan tarih 683 (1284) yılına tekabül etmektedir ki, bu da Hoca'nın XIII. yüzyılda yaşamış olduğu fikrini kuvvetlendirmiş oluyor ¹⁰.

5. Bursalı Lamiî'nin " **Letâif-i Lamiî** " adlı eserinde yer alan ve Hoca ile Şeyyâd Hamza arasında geçen fıkra (bk. 136. fıkra), Hoca'nın XIII. yüzyıl şairi olan Şeyyâd Hamza ile çağdaş olduğunun başka bir delili sayılmaktadır.

6. Nasreddin Hoca'nın kızı Fatma Hatun'un Sivrihisar'da bulunan mezar taşındaki 727 (1326) tarihi de, Hoca'nın XIII. yüzyılda yaşadığını gösteren ayrı bir belge olarak sunulmaktadır ¹¹.

Bu tespitlerden anlaşılacağı gibi, Nasreddin Hoca XIII. yüzyılda yaşamış, şöhreti bütün dünyayı sarmış bir Türk bilgesidir.

Nasreddin Hoca'nın ismi, yurt dışında bulunan Türk toplumları arasında değişik şekillerde söylenmektedir. Hoca, Doğu Türkistan'da **Nasrdin Avanti**, Kazaklar arasında **Hoja Nasr**, Özbekler arasında **Nasrdin Apandi**, Azerîler arasında ise **Molla Nasreddin** olarak anılmaktadır ¹².

Hoca'nın ismi olan "Nasreddin" kelimesi anlamsız değildir. Bu kelime, "dinin zaferi, Tanrı'nın dine yardımı" anlamına gelmektedir. Şükrü Kurgan, bu kelimenin anlamını şöyle açıklamaktadır: "... Arapça 'yardım, zafer' anlamındaki **nasr** kelimesinin 'el' harfi-tarifi ile 'din' kelimesine bağlanmasından doğmuştur..." ¹³. İncelediğimiz eserlerdeki iki fıkra da ise Hoca'nın adı, "Hasan Nasreddin" olarak zikredilmiştir. (bk.297., 352. fıkralar)

⁸ İ. Hakkı Konyalı, **Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir, Tarihî Turistik Kılavuz Nasreddin Hoca Türbesi**, İstanbul, 1945.

⁹ Fahir İz, **Eski Türk Edebiyatında Nesir I**, İstanbul, 1964, s. 315-318.

¹⁰ Fuat Köprülü, a. g. e.

¹¹ A. Kutsi Tecer, a.g.e.

¹² Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969.

¹³ Şükrü Kurgan, **Nasreddin Hoca**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986, s.18.

Hoca'nın Yaşadığı Sosyal Çevre

Nasreddin Hoca'yı tam mânâsıyla anlamak ve fıkralarını iyi değerlendirebilmek için, onun yetiştiği ve yaşadığı sosyal çevreyi tanımamız gerekmektedir.

Hoca'nın yaşadığı Akşehir ve yöresi, Kırşehir, Niğde gibi şehirleri, Ereğli, Karaman (Lârende), Ermenek, Seydişehir ve Akşehir gibi kasabaları içine alan Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti olan Konya mıntıkasıdır. Yerleşik hayatın hâkim olduğu bu çevre, şehir ve kasabalardaki canlı ticarî hayatın yanında, köylerinde sürdürülen verimli ziraat ve hayvancılık faaliyetleriyle iktisadî hayatın belkemiğini oluşturuyordu. Bölge, bu durumun tabîî bir sonucu olarak da yoğun bir nüfus potansiyeline sahipti.

Bölgenin idaresi ise, mahallî beyler tarafından değil, merkezden atanan yöneticiler tarafından sürdürülmekteydi. Kasabaları idare eden kadı ve subaşılar da bu şekilde atanmış kişilerdi ¹⁴.

Hoca'nın yaşadığı dönemde Anadolu Selçuklu Devleti'nin durumuna baktığımızda, devletin artık bir gerileme devresi içinde olduğunu görürüz. Babaî İsyanı (1240), Moğolların Anadolu'yu istilâsı (1243-1250), Selçuklu şehzâdeleri arasındaki taht mücadeleleri (1254-1262), Karamanoğullarının Anadolu'yu ele geçirmeleri (1277) gibi tarihi hadiselerin hepsi Hoca'nın yaşadığı döneme tesadüf eden olaylardır. I. Alaaddin Keykubad'ın 1237 yılında ölümünden sonra ortaya çıkan bu hâdiseler, devleti siyâsi otorite boşluğunun içine sürüklemiş; istilâcılarının siyasî ve mâlî baskıları neticesinde devlet, iktisadî yönden de iyice zayıflamıştır.

Bu yöre halkı, Moğolların bölgeyi hâkimiyetleri altına almaları ve onlara ağır vergiler yüklemeleriyle iyice fakirleşmiştir. Bu iktisadî bunalımdan, vakıflar tarafından beslenen ve Hoca'nın da içinde yer aldığı ulema ve dinî görevliler grubu da payına düşeni almıştır. Açlık ve yoksulluk üzerine anlatılan Nasreddin Hoca fıkraları ve bu fıkralarda zaman zaman dile getirilen cerre çıkma olaylarının ana kaynağı işte bu iktisadî çöküntüdür.

Bunun yanında, siyasî otoritedeki boşluk sebebiyle, yönetimde bulunan kadı ve subaşılardan adam kayırma ve rüşvet gibi yolsuzluk hadiselerine sıkça rastlanır olmuştur. Nasreddin Hoca da bu tür hadiselerle parmak basmadan geçememiş, onları zaman zaman çarpıcı bir şekilde yermekten kendini alamamıştır.

Hoca bütün bu olumsuzluklara rağmen, yine de dünyayı yaşamaya değer bulmuş, hayattan tad almaya çalışmıştır.

Nasreddin Hoca Kimdir?

Bütün dünyanın tanıdığı Nasreddin Hoca'nın kişiliği hakkında bir fikir sahibi olmak için, onu inceleyen yerli ve yabancı araştırmacıların onun hakkında söylediklerine bir gözetmek yeterli olacaktır. İşte bu sebepten onlardan bazılarını burada zikretmeyi uygun buluyoruz:

Dr. Mehmet Önder:

"Nasreddin Hoca, kıvrak zekâsı, yaşam tecrübesi ve sağduyusuyla toplum rahatsızlıklarını birer birer teşhis ederek, bunları su yüzüne çıkaran, yeri

¹⁴ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi*, İstanbul, 1979.

geldikçe kangren olmuş bu rahatsızlıklara espri gücü ile neşter atan bir sosyal hekimdir" ¹⁵.

Mustafa Can:

" Nasreddin Hoca, hayatı ve fıkralarından çok kişiliği ile tanınan ünlü bir nüktedan, Türk zekâsını, esprisini, dünya ve hayat görüşünü temsil eden bir halk filozofudur. Sosyal hayatımızı, iç ve dış yapısıyla toplumumuzu, aile, komşuluk, ticaret, dostluk vb. ilişkilerimizi çok iyi bildiğinden insanlığın hatalı ve aksak yönlerini birer nükte havasına büründürerek ortaya koyan, gerçekleri espri büyüteciyle gün ışığına çıkaran usta bir sosyologdur " ¹⁶.

Toramirzo Cabbarov (S.S.C.B.) :

" Nasreddin Hoca Türk milletlerin yükünü yeniledecek, her bir evde beklenen misafirdir. Onun kartviziti kahrkahahtır. O, Doğu ve Batı memleketlerinde faal olan vatandaştır. Ülke sınırlarından eşeğine binip geçer. Onun pasaportunu sınır erleri yoklamıyorlar. Çünkü o, dünyanın insanıdır. O, yıldan yıla gençleşiyor. Omuzlarındaki gömleği eskileşiyor, ama gülüşü daima yenileşiyor " ¹⁷.

Şükrü Kurgan :

" Nasreddin Hoca, sanatın felsefesini hikâyeleri ile açıklayan değerli bir halk sanatçısıdır; ancak o, sanatının ürününü sunarken müzikçiler gibi armoniyi, ressamlar gibi rengi, heykel yontanlar gibi mermer ya da tuncu değil, kendi yoksul hayatının olaylarını işlemiştir" ¹⁸.

Prof. Dr. Mustafa Kemal Karahasan (Yugoslavya):

" Türk milletinde Nasreddin Hoca, yalnız bir şakacı, fıkra yaratan ve güldüren kişi değildir; o bir kahraman, cesur, yiğit insandır. O bir dehadır, aklıyla cihangirleri bile yere seren kişidir" ¹⁹.

A. Kutsi Tecer :

" O, Türkler arasında söylenen nükteli lâtifeli fıkraların kahramanı; efsaneleşmiş bir halk filozofudur" ²⁰.

Bütün bu ifadelerden de anlaşılıyor ki Nasreddin Hoca, sadece bir mizah ustası değildir. O, toplumun yapısını inceleyen bir sosyolog, insanların dertlerine çareler üreten bir psikolog ve doğruluğa, güzelliğe, adalete gönül vermiş bir Türk insanıdır. Nasreddin Hoca, çağında gülümseyen bir yüz ve gülümseten bir sözdür. Nükteli ve hikmet içeren söz ve davranışlarıyla, insanları

¹⁵ Dr. Mehmet Önder, "Önsöz", (Haz.) İrfan Ünver Satiroğlu, **Nasreddin Hoca'nın Dünyası**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1966, s. VII.

¹⁶ Mustafa Can, "Nasreddin Hoca Letâif-nâmeleri", **I. Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yay. Ankara, 1990, s. 79.

¹⁷ Toramirzo Cabbarov, " Nasreddin Hoca Dünyanın Oğlu", **I. Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri**, s. 69.

¹⁸ Şükrü Kurgan, a.g.e., s. 84.

¹⁹ Prof. Dr. Mustafa Kemal Karahasan, " Nasreddin Hoca'nın Tarihsel Kişiliği ", **I. Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri**, s. 191.

²⁰ A. Kutsi Tecer, a.g. y.

her çağ ve yerde hem güldüren hem düşündüren bir bilge, bir halk filozofudur. Türk'ün mizah dehası olan Hoca, yaşadığı çağ gibi yaşadığı coğrafyayı da aşarak her dil ve ülkede bilinir olmuştur. Çünkü fıkralarında tüm insanlık vardır; bu nedenle evrenseldir.

Nasreddin Hoca fıkralarında olaylar ve insanlar gülünç, tuhaf ve tutarsız yanlarıyla karşımıza çıkar. Hoca zaaflarımızı, kusurlarımızı, çeşitli insanî özelliklerimizi bir bilim adamı gibi gözleyip, bizleri çelişkilerimiz içinde ortaya koyar.

Güldüren ve düşündüren söz ve davranışlarıyla ölümsüzlüğe ulaşan Hoca, hayatı boyunca halkla beraber ve hep halkın içinde ve yanında oldu. Bu durum, çağlar boyu süren bir Hoca sevgisi meydana getirdi. Doğunun iyimser filozofu olarak da bilinen Hoca, bu iyimserliği içinde bile, haksızlıklar karşısında iğneleyici ve eleştiren sözlerini de sakınmaz. Gerçek bir dünyalı olan Hoca, yaşam doludur. Ölümden söz etmeyi sevmez, olur olmaz şeye üzülmez. Yoksul bir kişi olmasına rağmen yaşam sevinciyle doludur ve dünyanın tadını çıkarmaktan geri durmaz.

İç i sevgiyle dolu olan Hoca, yalnız insanlara değil, hayvanlara ve doğaya, hatta eşyalara bile sevgiyle bakar, yaklaşır. Yaşamı boyunca her işini gördüğü ve her yere birlikte gidip geldiği eşeğiyle bir dostu gibi konuşur. Bu görüş ve duyguların içinde kavgalardan değil barıştan yanadır. Kişileri, olayları ve bazen kurumları eleştirip iğneler, ama kavgaya etmez. O, kavgadan yana değil, dostça yaşamaktan yanadır. Hoca'nın kızdıkları ve sevmedikleri vardır. Bunların başında cimriler, bağınaz kişiler, haksızlık yapan, rüşvet alan kadılar gelir. Hoca, arsız ve yılışık kişileri de sevmez. Göle yoğurt mayalarken "Ya tutarsa!" tarzındaki sözleri, yalnız yaşadığı çağın değil, tüm çağların umudunu simgeler²¹.

Nasreddin Hoca Fıkralarının Derlenmesi

Nasreddin Hoca'nın, 76 yıl süren ömrü boyunca söylediği fıkralar ve kendisi hakkında yapılan çalışmalar, ölümü üzerinden 700 yıl geçmiş olmasına rağmen hâlâ tamamlanmış sayılamaz. Bu konularda yazılan kitap ve yapılan incelemeler bir kitabı dolduracak boyutlara ulaşmıştır²². Bunlara hergün bir yenisi daha eklenmektedir²³.

A. Esat Bozyiğit'in yaptığı araştırmaya göre, bu güne kadar Türkiye ve diğer ülkelerde yayımlanan Nasreddin Hoca fıkralarının sayısı 25-30 bine ulaşmıştır²⁴. Pertev Naili Boratav'a göre ise, sadece Türkiye ve Türkiye dışındaki Türkler arasında tespit edilerek yayımlanan fıkra sayısı 5532'dir²⁵.

Üzerinde bu kadar çok yayın yapılan Nasreddin Hoca fıkralarının, ilk olarak nerede ve nasıl derlendiği sorusuna kesin bir cevap bulmak bugüne

²¹ İsmail Sivri, "Nasreddin Hoca", Skylife Dergisi, 11/96, s.48-56

²² A. Esat Bozyiğit, *Nasreddin Hoca Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme*, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1982, ss.124.

²³ Selâhattin Bekki, "Nasreddin Hoca Bibliyografyalarına Ek", *Nasreddin Hoca'ya Armağan*, (Haz.) M. Sabri Koz, s. 53.

²⁴ A. Esat Bozyiğit, "Nasreddin Hoca Fıkralarının Şiir Diliyle Anlatımı", *I. Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyum Bildirileri*, s. 42.

²⁵ Pertev Naili Boratav, *Folklor ve Edebiyat 2*, Adam Yay., İstanbul, 1983, s. 314.

kadar mümkün olmamıştır. Ancak, bugüne kadar ele geçen belgelerden hareketle, en eski yazmanın, 1577 tarihinde istinsah edilmiş olan ve içinde 43 fıkra bulunan "**Hikâyet-i Kitâb-ı Nasreddin**" adlı eser olduğu söylenmektedir. Oxford'da bulunan bu eser, Hüseyin isminde bir zât tarafından istinsah edilmiştir ²⁶.

Diğer bir eski yazma ise, Paris Bibliotheque Nationale'deki Türkçe yazmalar arasında bulunan ve 1676 yılında İstanbul'da Mehmed adlı bir katip tarafından kopya edildiği tespit edilen nüshadır ²⁷. Adı bilinmeyen yazar kitabın girişinde; bir gün Hoca'yı rüyasında gördüğünü ve kendisine : " Bir risâle yaz, sen de şefaate mazhar düşesin.", dediğini belirttikten sonra bu kitabı yazmaya karar verdiğini anlatmaktadır. Kitapta, Nasreddin Hoca'ya ait olduğu söylenen 112 fıkra vardır. Akşehir yakınlarında bulunup 1742 yılında İstanbul'a getirilen yazma, Fransız Konsoloslugu memurlarından Dominique Fornetty tarafından satın alınmış ve Fransızcaya tercüme edilerek, aslı ile birlikte Paris Kraliyet Kütüphanesine gönderilmiştir.

Prof. Dr. Günay Kut'un yaptığı araştırmalara göre, bugüne kadar tespit edilen el yazması Nasreddin Hoca kitaplarının sayısı 37'yi bulmuştur ²⁸. Bu sayıya, her geçen gün yenilerinin eklenmesi ihtimalini de gözden uzak tutmamak gerekmektedir.

Bu el yazması eserlerin yanında, Nasreddin Hoca fıkralarının eski harfli pek çok baskısı yapılmıştır. Bu baskılardan ilki 1253 (1837) tarihli olup, İstanbul'da Matbaa-i Âmire, Mısır'da ise Bulak Matbaası'nda basılmıştır ²⁹.

Bu Nasreddin Hoca fıkra kitaplarını taşbaskı kitaplar takip etmiştir ³⁰. Taşbaskı fıkra kitaplarının bazıları resimli olup, bazılarının sayfa kenarlarında Mahfiruze Sultan ile Râz-ı Nihân, Uğru ile Kadı hikâyeleri bulunmaktadır.

Bazı mizah gazeteleri de yayımlanmış olan Mehmed Tevfik Bey, **Letâif-i Nasreddin**, **Bu Adam** ve **Hâzine-i Letâif**'inde Hoca'nın fıkralarına yer vermiştir.

1909 yılında ise, Veled Çelebi (İzbudak), **Bahâî** mahlası ile "**Letâif-i Hoca Nasreddin**" adlı kitabı çıkarır.

Bu tür Nasreddin Hoca fıkralarını ihtiva eden kitaplar, 1928 yılından sonra Lâtin alfabesiyle basılmaya devam etmiştir.

Nasreddin Hoca'nın Batı'da tanınması, 1694 yılında XV. Louis'nin kütüphane müdürü olan Antoine Galland'ın "**Doğuluların İlgi-Değer Sözleri ile Özdeyişleri**" adlı kitabında üç adet Nasreddin Hoca fıkrasının yayımlanmasıyla başlar. Nasreddin Hoca ve fıkraları üzerine ilk ciddi araştırmaların yapılıp yayımlanması ise, XIX. yüzyıl içinde olmuştur. Bunların en önemlileri: M. Basset'in 1792 yılında Paris'te, Dr. Ignacz Kunos'un 1899

²⁶ A. Esat Bozyiğit, a. g. m

²⁷ Dr. Mehmet Önder, **Nasreddin Hoca**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., t.yok, s. 123.

²⁸ Prof. Dr. Günay Kut, "Nasreddin Hoca Hikâyeleri Yazmalarının Kolları Üzerine Bir Deneme", **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, C.II, Kültür Bak., Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 1992, s. 147.

²⁹ A. Esat Bozyiğit, a. g. m.

³⁰ Mustafa Duman, "Taşbaskı Nasreddin Hoca Kitapları", **Tarih ve Toplum**, S.73,(Ocak 1990), s. 53-55.

yılında Budapeşte'de, Albert Wesselski'nin 1911 yılında Weimar'da, Edmond Saussey'in 1936 yılında Paris'te, J.P. Garnier'in 1958 yılında Paris'te yaptığı yayınlarıdır ³¹.

Nasreddin Hoca fıkraları, Batılı ilim adamları ve araştırmacıları tarafından incelenmesi ve tanıtılmasından sonra, geniş bir coğrafi bölge üzerine yayılmış, yapılan tercümelerle Almanya, Arnavutluk, Avusturya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Çin Halk Cumhuriyeti, Finlandiya, Fransa, Irak, İran, İtalya, Macaristan, Pakistan, Romanya, Tayland, Yunanistan, Yugoslavya, Ukrayna gibi ülkelerde söylenir olmuştur ³².

Bu konuda bir araştırma yapan Azerbaycan halkbilim uzmanı Viâyet Guliyev, aralarında Uygur, Avar, Kazak, Fars, Hırvat, Özbek, Sırp, Süryani, Tatar vb. ulus ve halkın bulunduğu 23 dilden derlediği Nasreddin Hoca fıkralarını Azeri Türkçesine tercüme etmiş ve bu çalışmasını 416 sayfalık bir kitap hâline getirerek 1992 yılında **"Yirmi Üç Molla Nasreddin"** adı altında Bakü'de yayımlamıştır ³³.

Şöhreti dünyanın dört bir yanına yayılmış olan Nasreddin Hoca tiplemesine diğer uluslarda da rastlanmaktadır. Arapların Cuha'sı, Acemlerin Ubeydi Zâkânî'si ve Talhak'ı, Fransızların Marius'u, Almanların Eulenspiegel'i, Yunanlıların Ezop'u, Bulgarların Peter'i, İngilizlerin Joe Müller'i, Sırpların Eros'u, İtalyanların Bertoldla'sı bunlar arasında sayılabilir ³⁴.

Bu sahada büyük bir şöhrete sahip olan Nasreddin Hoca'nın efsaneleşmiş kişiliği, zaman zaman birçok fıkranın ona mâl edilmesine vesile olmuştur. Böylece Ezop, Diyojen, Aristo gibi batılı şahsiyetlerin fıkraları ile İncili Çavuş, Bekri Mustafa gibi yerli mizah ustalarının fıkraları Nasreddin Hoca fıkrası olarak anlatılmaya başlanmış ve bazı eserlerde bu tür fıkralar Nasreddin Hoca fıkrası olarak yer almıştır ³⁵. Bunlar arasında Bektaşî fıkraları ile, daha Hoca dünyaya gelmeden söylenmiş ve yazılmış fıkralar da bulunmaktadır. Meselâ: "Kedi buysa et nerede?" fıkrasının, Şark klâsiklerinde ve Mevlâna'nın Mesnevi'sinde yer aldığı görülmektedir.

Ancak, Hoca'ya isnad edilen yabancı kaynaklı fıkralar, bir halkiyatçı olan Edmond Saussey'in dediği gibi: **"Nasreddin'i biçmek için kullanılan kumaş, başka memleketlerin halk kahramanı tiplerini yaratmak için kullanılan kumaşın aynıdır, ama Türkler bunları kendi millî tabiatlarına uydurmuşlardır."** kendi millî benliğimize uydurularak söylenmiştir.

Nasreddin Hoca fıkrası olmadığı hâlde, onların arasına karışmış olan fıkrası sayısı bir hayli fazladır. Bu fıkraları, diğerlerinden ayırmak gerektiğini ifade eden Şükrü Kurgan, bunları ayırmak için Hoca'yı iyi tanımanın şart olduğunu

³¹ Şükrü Kurgan, a.g.e., s. 66.

³² Prof. Dr. Fikret Türkmen, "Nasreddin Hoca Fıkralarının Yayılma Sahaları", **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, Ege Üni. Ed. Fak. Yay., İzmir, 1984, s. 141.

³³ Dr. İrfan Ünver Nasrattınoğlu, "Yirmi Üç Molla Nasreddin", **Nasreddin Hoca'ya Armağan**, s. 237-260.

³⁴ M. Türker Acaroğlu, "Nasreddin Hoca'nın İkiz Kardeşleri ve Bunlar Arasındaki Benzerlik ve Ayrılıklar", **I. Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri**, s. 1-21

³⁵ Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, s. 94.

belirterek, bir de bu ayırımın yapılmasında kullanılmak üzere 10 maddelik kıstaslar listesi hazırlamıştır³⁶.

Yukarıda sözünü ettiğimiz Batı'dan bize geçen fıkraların yanı sıra, bizden de Alman ve Fransız mizahına geçen pek çok fıkra bulunmaktadır³⁷. Batılılar Hoca'dan aldıkları bu fıkraların bazılarını az çok değiştirmiş, bazılarını ise sadece Nasreddin Hoca yerine kendi kahramanlarının adını yazarak kullanmışlardır. "**İyi ki içinde ben yoktum.**", "**Heybemi bulun, yoksa ben yapacağımı bilirim.**", "**Bana değil, eşeğe mi inaniyorsun?**", "**Seni beğenir alır da ben kurtulurum.**" gibi fıkralar bunlar arasında sayılabilir.

Nasreddin Hoca fıkraları genellikle nesir şeklinde ifade edilmiştir. Ancak bazı şair ve şair ruhlu kişiler, şiirdeki ifade kuvvetinin nesirden daha etkili olduğunu ve bu sayede zihinlerde daha kolay yer edeceğini düşünerek, zaman zaman bu fıkraları manzum olarak ifade etmekten kendilerini alamamışlardır. Bu durum sadece bizde değil, Fransız, Yunan, İran, Arap edebiyatlarında da görülmektedir (Lafontaine, Sokrates gibi).

Bizdeki ilk manzum Nasreddin Hoca fıkrasını Güvahî (ölm. 1526) yazmıştır. Onun yazdığı, didaktik manzum bir risâle olan "Pendnâme-i Güvahî" adlı eserinde iki tane Nasreddin Hoca fıkrası bulunmaktadır. Bunlar; "**Ye kürküm, ye.**", fıkrası ile "**Bizim oğlanın aklı yoktu ya, acaba neyi gitti ?**" fıkralarıdır.

XVI. asır şairlerinden Taşlıcalı Yahya Bey de (ölm. 1582) **Gencine-i Râz** adlı mesnevisi ile **Usulnâme** adlı eserlerinde, Hoca'nın iki fıkrasına manzum olarak yer vermiştir.

Bunların dışında, XVII. yüzyıl başlarında yaşamış olan Nev'izâde Atâî'nin (ölm. 1635) **Sohbetü'l-Ebkâr** adlı mesnevisinde, manzum bir Nasreddin Hoca fıkrası bulunmaktadır.

XIX. yüzyıldan itibaren daha da yaygınlaşan manzum Nasreddin Hoca fıkrası yazma geleneğini, Ateşzâde Mehmet İzzet, Çaylak Tefik, Ali Ekrem Bolayır, Orhan Seyfi Orhon, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Ceyhun Atuf Kansu, Orhan Veli Kanık... gibi şair ve yazarların sürdürdükleri görülmektedir.

Bu manzum Nasreddin Hoca fıkralarının bazısı aruz, bazısı hece, bazısı da serbest vezinle kaleme alınmıştır.

Bizde ilk olarak manzum Nasreddin Hoca fıkrası yazıp bunu kitap hâline getiren, Prof. M. Fuat Köprülü olmuştur³⁸. O, 50 adet manzum Nasreddin Hoca fıkrası yazarak, bunları 1918 yılında "**Nasreddin Hoca**" adını verdiği bir kitapta yayımlamıştır. Kitapta ayrıca, Nasreddin Hoca ile ilgili değerli bilgiler de bulunmaktadır. Bundan 30 yıl sonra Orhan Veli Kanık da, içinde 70 adet manzum Nasreddin Hoca fıkrasının bulunduğu "**Nasreddin Hoca Hikâyeleri**" adlı kitabı neşreder³⁹.

Daha sonra pek çok şair ve yazarımız da bu alanda çalışmalar yapmıştır. Bunlar arasında; Tahir Abacı, Yusuf Ahıskalı, İbrahim Zeki Burdurlu, Ömür Sadi Çumbul, Atila Çakıroğlu, Sami Ergun, Kemal Özer, Ali Püsküllüoğlu,

³⁶ Sükrü Kurgan, a. g. e., s. 82-83.

³⁷ Sükrü Kurgan, a.g.e., s. 55.

³⁸ M. Fuat Köprülü, **Nasreddin Hoca**, Kanaat Matbaası, İstanbul, 1918, S. 238.

³⁹ Orhan Veli Kanık, **Nasreddin Hoca Hikâyeleri**, Doğan Kardeş Yay., İstanbul, 1949, s. 64.

Hasan Latif Sarıyüce, Nejat Sefercioğlu, Tekin Sönmez, H. Zekâi Yiğitler, Orhan Yorgancı ...gibi isimleri sayabiliriz ⁴⁰.

Türklerin dışında bu konuda çalışmalar yapan yabancılar da bulunmaktadır. Romenlerden A. Pann 1853'te, Almanlardan Fr. V. Verva 1878 yılında, Kafkasya'da Mirza Elekber Sabir vb. Nasreddin Hoca fıkralarını manzum şekle getirerek yayımlayanlar arasında yer alan isimlerdir ⁴¹.

Üzerinde bu kadar geniş çalışmalar yapılmış olan Nasreddin Hoca fıkralarının, sadece güldürme maksadıyla söylenmemiş olduğu unutulmamalıdır. Söz konusu fıkraları incelediğimizde, bunların pek çoğunda insanlara verilen bazı önemli mesajların yer aldığı görülür. Toplumun ve fertlerin sıkıntılarını, davranış biçimlerindeki aksaklıklarını çok iyi gözlemleyip tespit eden Nasreddin Hoca, bu konularla ilgili mesajlarını, ustalıkla ve kendine has bir mizah tarzıyla dile getirmeyi başarmıştır. Hoca'nın fıkralar vasıtasıyla insanlara sunmaya çalıştığı bu mesajları, bazen açık bir şekilde müşahade edebildiğimiz hâlde, bazen de bunların üzerinde uzun uzun düşünmemiz gerekmektedir.

"Ye kürküm, ye." fıkrasında verilen mesaj birinci tiptendir. Yani fıkrada, insanların dış görünüşlerine önem vermenin doğru olmadığı, açıkça vurgulanmaktadır. Ancak yine Hoca'nın, su içmek için tıpasını çıkardığı çeşmenin, üstünü ıslatmasını anlatan fıkrada verilen mesaj gizlidir. Bu fıkrada, masum bir sebeple kendisine yaklaşanları, hissim ve öfke ile paylayan, dilini tutmasını bilmeyen öfkeli insanlar toplumdan dışlanır, mesajı verilmektedir ⁴².

İşte bu sebeptendir ki, çocuklarımıza anlatacağımız fıkralarla ilgili olarak, onlara bu fıkraların birer gülmece den ibaret şeyler olmadığı, bunlardan alınması gereken önemli dersler olduğu vurgulanmalıdır. Nasreddin Hoca'nın fıkraları, ancak bu şekilde asıl amacına ulaşacak ve eğitimdeki görevini tam mânâsıyla yerine getirmiş olacaktır.

⁴⁰ A. Esat Bozyiğit, "Nasreddin Hoca Fıkralarının Şiir Diliyle Anlatımı" s. 44; Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, "Tasavvufî Halk Edebiyatı ve Nasreddin Hoca", **I. Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri**, s. 105.

⁴¹ A. Esat Bozyiğit, a. g. m., s. 47 ; Prof. Dr. Mustafa Kemal Karahasan, a. g. m., s. 199.

⁴² Nühket Tör, "Nasreddin Hoca Fıkralarındaki Eğitim Mesajları", **I. Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri**, s. 355; Yusuf Çotuksöken, "Bir Anadolu ve Dünya Bilgesi: Nasreddin Hoca", **Nasreddin Hoca'ya Armağan**, s. 117; Kaya Erginer, a.g.e., s. 71.

İNCELEME

Bugüne kadar yapılan araştırmalar sonunda, 37 yazma Nasreddin Hoca fıkra kitabı tespit edildiğini yukarıda belirtmiştik. Bunlardan 16 tanesi Prof. Dr. Günay Kut tarafından tanıtılarak incelenmiştir ⁴³. Bu değerli çalışmada, Nasreddin Hoca'ya ait eski harfli basma eserlere yer verilmemiştir. Biz, işte bu sebepten, eski harfli basma eserler üzerinde inceleme yapmayı uygun bulduk. Ancak böyle bir incelemede, sadece basma eserlerde geçen fıkraları ortaya koymanın bir eksiklik olacağını da düşünerek, bugüne kadar yayımlanan pek çok kitap ve makaleye kaynaklık etmiş ve içinde çok sayıda fıkra bulunan Veled Çelebi'nin "**Letâif-i Hoca Nasreddin**" adlı kitabını incelemeye dahil etmenin ve metnini vermenin faydalı olacağı kanaatine vardık. Bunu yaparken de, hem Nasreddin Hoca fıkralarının tespitinde yardımcı olmayı, hem de bunları karşılaştırmak suretiyle ortak fıkraları belirlemeyi amaçladık.

Yaptığımız bu çalışmada, 1253 (1837) tarihini taşıyan ve en eski basma olarak bilinen Letâif kitabıyla, değişik tarihlerde basılmış eski harfli sekiz Nasreddin Hoca fıkra kitabını inceledik.

Burada, incelemeye esas aldığımız kitaplar hakkında bazı bilgiler vermek yerinde olacaktır. İncelenen eski harfli basma fıkra kitapları şunlardır:

A. : Veled Çelebi (İzbudak), "Letâif-i Hoca Nasreddin"

İnceleyeceğimiz eseri tanıtmadan önce, kitabın yazarı Veled Çelebi hakkında bilgi vermemiz uygun olacaktır.

Veled Çelebi, 1869 yılında Konya'da dünyaya gelmiştir. Mevlâna Celâleddin Çelebi'nin 18. göbekten torunudur. Babası Çelebi ailesinden Necib Çelebi, annesi de Çelebi ailesinin torunlarından bir hanımefendidir.

Veled Çelebi, pek küçük yaşta iken mahalle mektebinde tahsil hayatına başlar. İlkokuldan sonra Mekteb-i Rüştîye'ye devam eder. Burayı bitirdikten sonra, Sultan Veled medresesine gönderilir. Veled Çelebi altı yıl medresede okuduktan sonra, dört yıl da hocasının yanında çömezlik yapar. Bu arada Buharalı Hoca Kasım Efendi'den Fârisî dersleri alır. Bir taraftan da Hacı Hüseyin Efendi'den Arapça öğrenmeye başlar. Bu derslerden artan zamanlarında ise, Dergâh-ı Şerî'e devam eder.

Veled Çelebi daha sonra Mektûbî Kalemünde göreve başlamış, bir yandan da Medrese ve Dergâh'taki derslerine devam etmiştir. Mektupçu Nâzım Bey, Veled Çelebi'yi 1886 yılında Vilâyet Gazetesi'ne başmuharrirliğe alır. O, bu yıllarda Arapça ve Farsçasını iyice ilerletir. Yine O yıllarda Vilâyet Mektebi Rüştîyesi'nde Rık'a muallimliğine tayin olur. Türk lehçeleri üzerine ilk çalışmaları bu yıllara rastlar.

1889 yılında Konya'dan ayrılarak İstanbul'a gelen Veled Çelebi, Bahâriye Mevlevîhânesi'ne yerleşir. Burada bilgisini iyice artıran Veled Çelebi, o sırada Vefik Paşa'nın Lehçe-i Osmanî'sini inceler ve buna birçok kelime ilâvesi yapar. Bu arada İstanbul'da bulunan pek çok Mevlevî mensubu ulema ve ediblerle tanışır ve onların sohbetlerine iştirak eder. Burada tanıştığı Maarif Nazırı Münif Paşa tarafından Kaptan Paşa Mekteb-i Rüştîyesi'ne Farsça hocası olarak tayin edilir. Daha sonra Fârisî ve Arabî muharrerât memuru olur. Onun, bir taraftan

⁴³ Prof. Dr. Günay Kut, a. g. m.

da Tercümân-ı Hakikât, İkdâm gibi gazetelerle; Mektep, Hazine-i Fünûn, Resimli Gazete gibi mecmualarda "Bahâî" takma adıyla yazılar yayımladığı görülür.

II. Meşrutiyetten sonra (1908) Galatasaray Sultanisi ile Dârü'l-Fünûn'da Farsça dersleri verir. Yine aynı yıllarda, Yusuf Akçura ve Necip Asım Yazıksız ile birlikte Türk Derneği'ni kurarak, Türk dili grameri ve tarihi üzerine incelemeler yapar. Ancak bu derneğin yayın organı olan Türk Derneği Dergisi'nin 1911 yılında altı, 1912 yılında ise bir sayı çıktıktan sonra kapatılması üzerine, dernek de dağılma mecburiyetinde kalır.

31 Mart Vak'ası'ndan sonra, II. Abdulhamid tahttan indirilip yerine Sultan Mehmet Reşâd geçer. Sultan Reşâd, Mevlâna Post-nişinliği'ne Veled Çelebi'yi tayin eder (1910). Veled Çelebi bu görevi dokuz sene sürdürür.

Bu sırada I. Dünya Savaşı çıkar. Sultan Reşâd Mevlevî olduğundan, Mevlevîlerden oluşan bir Mücahidîn-i Mevlevîyye Alayı teşkil eder. Bu alay 1914'te Cemal Paşa komutasındaki IV. Ordu'ya katılmış ve üç yıl Şam'da kalmıştır. Veled Çelebi de bu birliğin başında görev almıştır.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra, İttihad ve Terakkî Partisi dağıtılınca, Veled Çelebi de 1919 yılında Post-nişinlik görevinden ayrılarak, millî mücadele hareketinde faaliyet göstermeye başlar.

Cumhuriyet döneminde Kastamonu'dan dört (1923-1939), Yozgat'tan da bir devre (1939-1943) milletvekili seçilerek toplam beş dönem meclis çalışmalarında bulunur. Veled Çelebi, 4 Mayıs 1953 yılında vefat etmiştir.

Veled Çelebi, 84 yıl süren hayatı boyunca devamlı okumuş ve geride pek çok değerli eser bırakmıştır: Bedayi'ül-Efkâr, Leylâ ile Mecnûn, Muvazene, Birbirimizi Kırmayalım, Arapça Gramer, Letâif-i Nasreddin Hoca, Lisân-ı Fârisî, Darülfünun Dersleri, Vasiyetnâme-i Şerife Şerhi, Hayrû'l-Kelâm, Türk Diline Medhal, Ferhengnâme-i Sa'dî Tercümesi, Divân-ı Türkî Sultan Veled, El-İdrâk Hâşiyesi, Türkçeden Türkçeye Lûgat, Kur'an-ı Kerim Elifbâsı, Atalar Sözü, Oğuz Ata, Orhun Abideleri, Canlı Tarihler, Hâtıralarım, Mesnevî ⁴⁴.

⁴⁴ Nevin Korucuoglu, Veled Çelebi İzbudak, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1994. ; Meydan Larousse, C.6 ; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. 5, Dergah Yay., İstanbul, 1982.

KİTABIN ÖZELLİKLERİ

Letâ'if-i Hoca Nasreddin Efendi:

İncelediğimiz ve Lâtin harfleriyle verdiğimiz kitap, 255 sayfadan ibarettir. Kitabın ilk sayfasında, "**Letâif-i Hoca Nasreddin Rahmetullahi aleyh. Matbu' ve meşhûr hikâyâtına zeylen nısfı derecesinde gayrimatbu' hakîmâne ve ârifâne bir çok letâif-i bergüzidelerini şâmildir.**" ifadesi yer almaktadır. Bunun altında ise, Nasreddin Hoca ile eşeğinin resmi vardır. Sayfanın alt kısmında, "**1325-1327 sene, İkbâl Kütüphânesi, Bab-ı 'âli Caddesinde**" bilgileri bulunmaktadır.

İkinci sayfanın üst kısmında, "Tâbi' ve Nâşiri Hüseyin, İkbâl Kütüphânesi Bab-ı 'âli Caddesinde numaro 2", alt kısmında ise, "Dersa'adet Hilâl Matba'ası Bab-ı 'âli karşısında, numaro 66" yazılıdır.

Kitabın metin kısmı, üçüncü sayfanın başında yer alan: "**Ders-i hikmetde imâmü'l-ilm ve mevsûkun-ileyh Hoca Nasreddin Efendi Rahmetullahi aleyh**" sözü ile başlamaktadır.

Yazar birinci bölümde (3-13), Nasreddin Hoca'nın hayatı ile eserin meydana getirilişi hakkında geniş izahatlarda bulunmuştur. Yine bu bölümün 8. ve 9. sayfalarında Nasreddin Hoca'nın türbesinin resimleri vardır.

Eserde daha sonra, "**İbtida-yı Letâif**" başlığı altında 102 fıkra yer alır. Bu kısımdaki fıkralar, daha önce yayımlanmış fıkralardan oluşmaktadır (s.40-60). Bunu, "**Rivâyet olunur ki**" başlığını taşıyan ve diğer basma kitapların son lâtifesi olarak yazılmış olan lâtife takip eder (s.61).

Kitabın 62. sayfasından itibaren, "**Letâif-i Hoca Nasreddin Kitâbına Zeyldir**" başlığı altında 31 fıkra sıralanmıştır (s. 62-71). Kitabın 72. sayfasında ise, "**Urefâdan bir zatdan Mesmu'dur ki**" başlığı altında verilen 134. fıkra yer alır.

Bunları, Menâkıb-ı Şeyh Gülşeni'den bir (135. fıkra), Letâif-i Lâmîf'den iki (136-137. fıkralar), "**Bazı Yârân-ı Kirâmdan Menkûldür**" başlığı altında dört (138-139-140-141. fıkralar), "**Türkçe- Kaba Lisân**" adlı kitaptan da beş fıkra takip etmiştir (142-143-144-145-146. fıkralar).

82. sayfadan itibaren başlayan diğer bölümde, "**Çaylak Gazetesi Sâhibi Bezle-Nüvîs-i Şehîr Tevfik Bey'in Neşr Eylediği İki Forma Letâif-i Nasreddin'den**" başlığı altında, bu eserden alınmış 23 fıkra (s. 82-94) ile, yine Tevfik Bey'e ait, "**Hazîne-i Letâif**" adlı kitaptan alınan 34 fıkra yer almaktadır (s.95-107).

Kitabın son kısmında ise, derlenen 190 fıkra yazılmış olup (s.170-203) , böylece kitaptaki toplam fıkra sayısı 393'ü bulmuştur.

Yazarın, kitabın giriş kısmında verdiği bilgilerden anlaşıldığına göre, müstehcen sayılabilecek fıkralar kitaba alınmamıştır. Veled Çelebi'nin, diğer nüshalarda bulunan ve açık saçık olan bazı fıkraları da, daha cedepli bir hâle sokarak kitabına kaydettiği görülmektedir.

Kitap, üç sayfa tutan bir "**Hâtime**" kısmı ile son bulmaktadır (253-255). Yazar bu kısımda; kitabın yazımında ve basımında kendisine yardımcı olan kişilere teşekkür ettikten sonra, Hoca'ya isnâd edilen fıkraların da kitapta yer aldığını, bunu, fıkrayı gönderen kişilerin şahitliklerine itibar ederek yaptığını belirtmektedir.

Hâtime kısmının altında; "12 Saferü'l-hayr , sene 1327 ve fi 10 Şubat sene 1325 Bahâî" ifadeleri yer almaktadır.

Burada belirtilen basım tarihlerinden 1325 yılı Mâlî, 1327 yılı ise Hicrî senelerdir. Bunların her ikisi de Rumî 1909 tarihine tekabül etmektedir. Burada kullanılan "**Bahâî**" ismine gelince, bu isim Veled Çelebi'nin bazı eserlerinde kullandığı takma ad(mahlas)dır.

Eserde yer alan fıkraların, alındığı kaynak ve kişilere göre şu şekilde dökümünü yapmak mümkündür:

- 1-102. fıkralar : Daha önce yazılmış taşbasmalardan
- 103-133. fıkralar : Bir asır önce yazılmış bir mecmu'adan
- 134. fıkra : Urefâdan bir zâtdan
- 135. fıkra : Menâkıb-ı Şeyh Gülşenî'den
- 136-137. fıkralar : Letâif-i Lâmiî'den
- 138-141. fıkralar : Bazı Yârân-ı Kirâmdan
- 142-146. fıkralar : Türkçe-Kaba Lisân adlı bir eserden
- 147-169. fıkralar : Tevfik Bey'in Letâif-i Nasreddin'inden
- 170-203. fıkralar : Tevfik Bey'in Hâzine-i Letâif'inden
- 204-393. fıkralar : Kişilerin gönderdikleri fıkralardır.

Yazar, başkalarının gönderdiği fıkraları kaydederken, fıkranın başına gönderen kişinin kim olduğunu da belirtmiştir: " **Asâkir-i Osmâniyye Yüzbaşılardan Nazım Beyefendi'nin hediyesidir**", "**Ali Rızâ imzalı bir zât tarafından**", "**Karilerinizden birisi, unvanıyla aldığımız bir hikâyedir**", "**Konya'da Akşehirli Marangoz Ahmed imzasıyla irsâl olunmuştur**", "**Beşiktaş İbtidâ'i Mektebi Mu'allimlerinden M. Nureddin Efendi göndermiştir**" vb.

Yazar, kitapta geçen bazı kelime ve kavramlar ile fıkralar hakkında açıklanmasını gerekli bulduğu durumları, dipnot olarak vermeyi de ihmal etmemiştir.

Eseri incelerken gördük ki, 393 fıkradan 15 tanesi ya birbirinin tamamen aynı, ya da konu bakımından benzerlik gösteren fıkralardır. Çizelgedeki numaralarına göre, benzer olan fıkralar şunlardır: 6-137, 17-272, 25-200, 28-198, 60-150, 61-130-386, 112-255, 164-182, 168-273, 169-258, 203-252, 219-356, 227-244-245, 251-344.

Kitapta dört manzum fıkra bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi (164. fıkra) Tevfik Bey'in Letâif-i Nasreddin'inden alınmıştır. Diğer üç fıkradan birisi (240. fıkra), Nâfi'a Nezâreti memûrîninden merhum Fikri Bey'in Letâif-i Nasreddin'den nazma çevirdiği fıkra, iki tanesi ise (272-273. fıkralar), Ateşzâde Mehmed İzzet Paşa'nın nazmettiği fıkralardır.

Eserde, bu dört manzum fıkradan üçünün, nesir şekilleri de bulunmaktadır. Bunlar; 164. fıkranın karşılığı 182, 272. fıkranın karşılığı 17, 273. fıkranın karşılığı 168. fıkralardır. Kitapta sadece, manzum olan 240. fıkranın nesir şekli mevcut değildir.

Kitapta, Hoca'nın türbesini gösteren iki resim, dört de fotoğraf bulunmaktadır. Bunların dışında, fıkralarla ilgili olarak 76 resim vardır. Bu

resimler, II. Meşrutiyet dönemi ressam ve karikatüristlerinden Halid Naci tarafından çizilmiştir ⁴⁵.

İncelemeye esas aldığımız ve metnini verdiğimiz Veled Çelebi tarafından hazırlanıp bastırılan bu eser, yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından incelenmeye değer bulunmuş, Rusça, Ermenice, İngilizce ve Yunancaya da tercüme edilmiştir. Bugüne kadar eserin tamamı yeni yazıya çevrilmiş değildir. Pertev Naili Boratav, eserin dördüncü baskısından 216 fıkra'yı günümüz Türkçesiyle 1995 tarihinde "Nasreddin Hoca" adı ile bastırmıştır. Ancak kitap, içinde müstahcen fıkraların bulunması sebebiyle satışa sunulmamıştır.

Veled Çelebi tarafından hazırlanan bu eserin eski yazı ile dört, yeni yazı ile üç baskısı yapılmıştır. Bu baskıların tanıtımı Dr. Mustafa Duman tarafından daha önce yapıldığı için, biz burada sadece kitapların bir kaç özelliğini vermekle yetineceğiz ⁴⁶.

1. baskı : **1325(1909)** tarihli , 255 sayfa, 388 fıkra, 75 resim, eski yazı.(Bizim tespitimize göre ise, eserde 393 fıkra ve 76 resim bulunmaktadır.)

2. baskı : Tarihsiz, 255 sayfa, 388 fıkra, 75 resim, eski yazı.

3. baskı : **1923** tarihli, 256 sayfa, resimli, eski yazı.

4. baskı : **1926** tarihli, 273 sayfa, 378 fıkra, resimli, eski yazı.

5. baskı : **1929** tarihli, 96 sayfa, resimli, yeni yazı.

6. baskı : **1933** tarihli, 96 sayfa, 165 fıkra, resimli, yeni yazı.

7. baskı : **1938** tarihli, 96 sayfa, 165 fıkra, resimli, yeni yazı.

B. Letâif-i Hoca Nasreddin Efendi:

Matbu olan bu eser, **1256** (1840) yılında Kahire, Bulak Matbaası'nda basılmıştır. **40** sayfadan ibaret olan eserde, **126** fıkra bulunmaktadır.

Resimsiz olan kitap: "Raviyân-ı ahbâr ve nakılân-ı âsâr ve muhaddisân-ı rûzigâr şöyle rivâyet ederler ki" sözleriyle başlamaktadır.

Bu eser, Millî kütüphâne'de EHT. 1948 A 1247 numarada kayıtlıdır.

C. Letâif-i Hoca Nasreddin Efendi:

Bu nüsha da matbu olup **1253** (1837) tarihinde İstanbul Darü't-tıbaatî'l-Amire matbaasında basılmıştır. Eser, **41** sayfadan ibaret olup içinde **134** fıkra vardır.

B nüshasında belirttiğimiz klişe sözlerle başlayan kitap resimsizdir.

Kitabın Millî Kütüphâne'deki kayıt numarası : EHT 1946 A 734'tür.

D. Meşhûr ve Müte'ârif Hoca Nasreddin Letâifi ve Kenârında Mahfirûze Sultan ile Râz-ı Nihân Hikâyeleri:

Eser, **1303** (1886) yılında taşbaskı olarak yayımlanmıştır. Basım yeri belli değildir. Kitabın başında, Nasreddin Hoca'nın ok atışını göteren resim bulunmaktadır. Diğer nüshalardaki klişe sözlerle başlayan eserde **125** fıkra yer almıştır. **32** sayfadan ibaret olan eserde, anlatılan fıkralarla ilgili yedi resim bulunmaktadır. Kitabın son sayfasının alt kısmında ise, Nasreddin Hoca türbesi

⁴⁵ Turgut Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü, Meşrutiyet Dönemi* (1908-1918), İstanbul, 1988.

⁴⁶ Dr. Mustafa Duman, "Veled Çelebi'nin Letâif-i Hoca Nasreddin Adlı Eseri", *Nasreddin Hoca'ya Armağan*, s.123-129.

resmedilmiştir. Sayfa kenarlarında, Mahfirûze Sultan ile Râz-ı Nihân hikâyesi yazılıdır.

Eser Millî Kütüphâne'de EHT 1948 A 1368 numarada kayıtlıdır.

**E. Meşhûr ve Mûte'ârif Hoca Nasreddin Letâifi
Kenârında Râz-ı Nihân ile Firûze Sultan Hikâyeleri**

Taşbaskı olan eser, 1342 (1923) yılında İstanbul Emniyet Matbaasında basılmıştır. Eserde fıkralarla ilgili yedi resim bulunmaktadır. 40 sayfadan ibaret olan eserin 40. sayfasında Nasreddin Hoca türbesinin resmi vardır.

Klişe sözlerin yer aldığı girişle başlayan fıkraların sayısı 125 olup, eserin sayfa kenarlarında yukarıda sözü edilen hikâye yer almaktadır.

Eser, Millî Kütüphâne'de EHT. 1948 A 1403 numarada kayıtlıdır.

**F. : Meşhûr ve Mûte'ârif Hoca Nasreddin Letâifi
Kenârında Râz-ı Nihân ile Firûze Sultan Hikâyeleri**

1329 (1911) yılında taşbaskı olarak basılan eser, 40 sayfadan ibaret olup içinde 125 fıkra bulunmaktadır. Kitap, diğer nüshalardaki klişe sözlerle başlar. Kitapta, fıkralarla ilgili olan yedi resim vardır. Son sayfada ise, Nasreddin Hoca türbesi resmedilmiştir. Kitabın sayfa kenarlarında, adı geçen hikâye yer almaktadır.

Kitap, Millî Kütüphâne'de EHT. 1948 A 3935 numarada kayıtlıdır.

**G. : Meşhûr ve Mûte'ârif Hoca Nasreddin Letâifi ve
Kenârında Mahfirûze Sultan ile Râz-ı Nihân Hikâyeleri**

1299 (1881) tarihini taşıyan bu taşbaskı kitap, 32 sayfadan ibarettir. Esere, diğer nüshalardaki klişe sözlerle başlanmıştır. 125 fıkranın yer aldığı kitapta, fıkralarla ilgili yedi de resim bulunmaktadır. Son sayfada ise Hoca'nın türbesinin resmi yer almıştır. Sayfa kenarlarında sözü edilen hikâye yazılıdır.

Kitabın Millî Kütüphâne'deki kayıt numarası : EHT.1948 A 4584'tür.

H. : Nasreddin Efendi Hikâyesi

Taşbaskı olan kitap, 1270 (1854) yılında İstanbul, Tophâne-i 'Amire İstihkâm Alayları Litoğrafya Destgâhında basılmıştır. Eser 46 sayfa olup, içinde 126 fıkra bulunmaktadır. Kitap resimsizdir ve sayfa kenarlarında Hikâye-i Uğru ma'a Kadı Efendi hikâyesi yazılıdır.

Kitabın Millî Kütüphâne'deki kayıt numarası : EHT. 1948 A 521'dir.

**I. : Meşhûr ve Mûte'ârif Hoca Nasreddin Letâifi
Kenârında Râz-ı Nihân ile Mahfirûze Sultan Hikâyeleri**

Kitap 1293 (1876) yılında basılmıştır. Klişe sözlerle başlayan ve 40 sayfadan ibaret olan eserde, 125 fıkra ve bunlarla ilgili yedi resim vardır. Son sayfada ise, Hoca'nın türbesi resmedilmiştir. Sayfa kenarlarında sözü edilen hikâye yazılıdır.

Kitap, Millî Kütüphâne'de EHT. 1948 A 2571 numarada kayıtlı bulunmaktadır.

Nüshaların Bazı Ortak ve Benzer Özellikleri

Veled Çelebi'nin yazdığı kitabın dışındaki bütün eserlerde, giriş kısmı klişe sözlerle başlatılmış ve eserler, Hoca'nın Kudurî okutmasını anlatan lâtife ile bitirilmiştir.

Resimli olan D - E - F - G - I nüshalarında bulunan temsili yedi resmin de aynı fıkralara ait olduğu görülmektedir. Bu resimlerin altında ise, açıklayıcı bilgiler bulunmaktadır:

1. **Resim** : "Akşehir hamamında çocukların yumurtlayup Hoca horos gibi çırpındığıdır (D-G çırpındığının resmidir)".

2. **Resim** : "Hoca'nın mezaristânda köpek ile muharebesidir (D-G muharebesinin resmidir)".

3. **Resim** : "Hoca mezaristânda katırları ürküttüğüdür".

4. **Resim** : "Hoca Yahudi ile mahkemeye gitdiğiidir".

5. **Resim** : "Hoca eşeğin sırtından semeri alup kendi sırtına urduğudur. (D-G Hoca eşeğin sırtından semeri alup kendi arkasına koyduğunun resmidir)".

6. **Resim** : "Hoca Timurleng padişahına ziyâfete gitdiğiidir. (D-G Hoca Timurleng padişah ile yemek yediğinin resmidir)".

7. **Resim** : "Hoca çıplak arabaya binip Sivrihisar'a gitdiğiidir.(D-G Hoca'nın çıplak arabaya binüp Sivrihisar'a 'uryan gitdiğinin resmidir)".

Bu nüshalarda yer alan resimlerin yapılış şekillerine bakıldığında, E-F-I nüshalarındaki resimlerin birbirine çok benzediği, D ve G nüshalarındaki resimlerin ise diğerlerinden farklı bir stilde yapıldığı dikkat çekmektedir.

B ve C nüshalarının dışında kalan bütün kitapların sonunda, Nasreddin Hoca türbesinin resmi bulunmaktadır.

Ayrıca, yukarıdaki nüsha tanıtımlarında belirtildiği gibi, D-E-F-G-I nüshalarının sayfa kenarlarında Mahfirûze Sultan ile Râz-ı Nihân hikâyesi anlatıldığı hâlde, H nüshasında Uğru ve Kadı hikâyesi anlatılmıştır. B ve C nüshalarında ise derkenar yoktur.

Veled Çelebi'nin eserinde, diğer basmalarda yer alan fıkraların büyük bir bölümü kaydedilmiştir. Ancak diğer basmalarda bulunduğu hâlde, kitapta yer almayan fıkralar da vardır. Basma eserlerde olup da bu kitaba alınmayan fıkralar 22 tanedir. Bunlardan birçoğu açık saçık fıkralardır. Bu fıkralar, kitabımızın metin kısmının sonunda, "**Ekler**" başlığı altında verilmiştir.

Çizelge kısmının hazırlanmasında şu metod uygulanmıştır:

"**Fıkralar**" başlığı altındaki kısımda, fıkralar özetlenmeye çalışılmış ve bu da genellikle fıkranın içinde geçen sözlerle ifade edilmiştir. Bunu takip eden sütunlar ise, yukarıda sözü edilen nüshalara aittir. Sütunlardaki X işareti, fıkranın o nüshada mevcut olduğunu, parantez içindeki rakamlar ise, fıkranın o nüshada kaçınıcı sırada bulunduğunu belirtmektedir. Nüshada bulunmayan fıkralar varsa, o sütun boş bırakılmıştır. Böylece hangi fıkranın hangi nüshada bulunduğu ve o fıkranın diğer nüshalarda kaçınıcı fıkra olarak yer aldığı gösterilmeye çalışılmıştır.

ÇİZELGE

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

No	FİKRALAR	A	B	C	D	E	F	G	H	I
1	Bileniniz bilmeyeninize öğretsin.	X(1)	X(1)	X(1)	X(1)	X(1)	X(1)	X(1)	X(1)	X(1)
2	Şükredin ki Hak Ta'âla deveye kanat vermedi.	X(2)	X(2)	X(2)	X(2)	X(2X)	X(2)	X(2)	X(2)	X(2)
3	Bu şehrin havasıyla bizim şehrin havası birdir.	X(3)	X(3)	X(3)	X(3)	X(3)	X(3)	X(3)	X(3)	X(3)
4	Hoca'nın hamamda türkü söylemesi.	X(4)	X(4)	X(4)	X(4)	X(4)	X(4)	X(4)	X(4)	X(4)
5	Getir bari dokuz akçe olsun.	X(5)	X(5)	X(5)	X(5)	X(5)	X(5)	X(5)	X(5)	X(5)
6	Ben ehli kuburdanım, şöyle seyre çıkmıştım.	X(6)	X(6)	X(6)	X(6)	X(6)	X(6)	X(6)	X(6)	X(6)
7	"Pekâlâ ya bunları çuvala kim doldurdu?" deyince, Hoca: "Evet, işte ben de onu düşünüyordum." demiş.	X(7)	X(7)	X(7)	X(7)	X(7)	X(7)	X(7)	X(7)	X(7)
8	Bu Konyalılar ne iyi adamlar, helvayı adama döve döve yedirirler.	X(8)	X(8)	X(8)	X(8)	X(8)	X(8)	X(8)	X(8)	X(8)
9	Ben yine insafî söyledim, eğer cömlek hesabına bakacak olursanız bugün ayın yüz yirmisidir.	X(9)	X(9)	X(9)	X(9)	X(9)	X(9)	X(9)	X(9)	X(9)
10	Eski ayı kırparlar da yıldız yaparlar.	X(10)	X(10)	X(10)	X(10)	X(10)	X(10)	X(10)	X(10)	X(10)
11	Tek dostlar bizi alışverişte görsün.	X(11)	X(12)	X(12)	X(12)	X(12)	X(12)	X(12)	X(12)	X(12)
12	Ben vazgeçtim, bir pul eksik verin.	X(12)	X(14)	X(14)	X(14)	X(14)	X(14)	X(14)	X(14)	X(14)
13	Şalgamı soymuşlar, ortasını oymuşlar, içine havuç koymuşlar.	X(13)	X(15)	X(15)	X(15)	X(15)	X(15)	X(15)	X(15)	X(15)
14	Şu günlerde ay alıp sattığım yoktur.	X(14)	X(17)	X(17)	X(17)	X(17)	X(17)	X(17)	X(17)	X(17)
15	Merdiven nerede olsa satılır.	X(15)	X(18)	X(18)	X(18)	X(18)	X(18)	X(18)	X(18)	X(18)
16	O kabahatini bilir.	X(16)	X(20)	X(20)	X(20)	X(20)	X(20)	X(20)	X(20)	X(20)
17	Al abdestini, getir pabucumu.	X(17)	X(21)	X(21)	X(21)	X(21)	X(21)	X(21)	X(21)	X(21)
18	Öldüğüm vakit beni eski mezara koyun.	X(18)	X(22)	X(22)	X(22)	X(22)	X(22)	X(22)	X(22)	X(22)
19	Gençlikte de bir hırslı uğursuz değildin ya.	X(19)	X(24)	X(24)	X(24)	X(24)	X(24)	X(24)	X(24)	X(24)

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

No	FIKRALAR	A	B	C	D	E	F	G	H	I
20	Oğlumun babası merhum oldu da onun yasını tutarım.	X(20)	X(27)	X(27)	X(27)	X(27)	X(27)	X(27)	X(27)	X(27)
21	İşte böyle deli deli aktığın için dibine kazığı tıkmışlar.	X(21)	X(28)	X(28)	X(28)	X(28)	X(28)	X(28)	X(28)	X(28)
22	Şuna değmiş, buna değmemiş.	X(22)	X(29)	X(29)	X(29)	X(29)	X(29)	X(29)	X(29)	X(29)
23	Yarın kıyamet kopacak imiş, ne yapacaksın esvabı.	X(23)	X(31)	X(31)	X(31)	X(31)	X(31)	X(31)	X(31)	X(31)
24	Biz bu eve göç etmedik mi!	X(24)	X(32)	X(32)	X(32)	X(32)	X(32)	X(32)	X(32)	X(32)
25	Okur yazar geçinirsin amma, Farisî bilmezsin.	X(25)	X(33)	X(34)	X(33)	X(33)	X(33)	X(33)	X(33)	X(33)
26	Kazanın doğurduğuna inanırsın da öldüğüne inanmaz mısın?	X(26)	X(35)	X(36)	X(35)	X(35)	X(35)	X(35)	X(35)	X(35)
27	İşte şimdi kuşa döndün.	X(27)	X(37)	X(38)	X(37)	X(37)	X(37)	X(37)	X(37)	X(37)
28	Savulun kardaşlar, karnımda yangın var!	X(28)	X(38)	X(39)	X(38)	X(38)	X(38)	X(38)	X(38)	X(38)
29	Diyan Rum'un çiftçisi böyledir, ya ulemâsı nice olsa gerek.	X(29)	X(39)	X(40)	X(39)	X(39)	X(39)	X(39)	X(39)	X(39)
30	Ördek çorbası yiyorum.	X(30)	X(40)	X(41)	X(40)	X(40)	X(40)	X(40)	X(40)	X(40)
31	Vermeye gönlüm olmayınca ipe un serilir.	X(31)	X(42)	X(43)	X(42)	X(42)	X(42)	X(42)	X(42)	X(42)
32	Ben seni kendim sandım.	X(32)	X(43)	X(44)	X(43)	X(43)	X(43)	X(43)	X(43)	X(43)
33	Gecenin yarısında sabah olduğunu bilirsin de öğle zamanında Sivrihisar caddesini niçin bilmezsin?	X(33)	X(45)	X(46)	X(45)	X(45)	X(45)	X(45)	X(45)	X(45)
34	Fincancı katırlarını ürkütmezsen ,bir şey yoktur.	X(34)	X(46)	X(47)	X(46)	X(46)	X(46)	X(46)	X(46)	X(46)
35	Bu kadar tavuğa bir horoz lâzım değil mi?	X(35)	X(26)		X(26)	X(26)	X(26)	X(26)	X(26)	X(26)
36	Dil bilmez Kürtler, Türkçe osurmaktan ne anlayacak.	X(36)	X(47)	X(48)	X(47)	X(47)	X(47)	X(47)	X(47)	X(47)
37	Kurdun kuyruğu koparsa o vakit görürsün tozu dumani.	X(37)	X(48)	X(49)	X(48)	X(48)	X(48)	X(48)	X(48)	X(48)

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

No	FIKRALAR	A	B	C	D	E	F	G	H	I
38	Dakyanus zamanından kalma bir ahır dolusu öküz bulursam bana ne müjde verirsin?	X(38)	X(50)	X(52)	X(50)	X(50)	X(50)	X(50)	X(50)	X(50)
39	Bizim Akşehir halkı bunun araba tekerleği kadarını görür de başlarını çevirip bakmazlar.	X(39)	X(52)	X(54)	X(52)	X(52)	X(52)	X(52)	X(52)	X(52)
40	Mademki ikrâm kürkedir, ta'âmı da o buyursun.	X(40)	X(55)	X(57)	X(55)	X(55)	X(55)	X(55)	X(55)	X(55)
41	Ah keşke her gün bayram olsa.	X(41)	X(56)	X(58)	X(56)	X(56)	X(56)	X(56)	X(56)	X(56)
42	Kız oğlan kız, altı aylık gebedir.	X(42)	X(57)	X(89)	X(57)	X(57)	X(57)	X(57)	X(57)	X(57)
43	Nâfile, bu sarığın ucu arkaya gelmez.	X(43)	X(58)	X(61)	X(58)	X(58)	X(58)	X(58)	X(58)	X(58)
44	Oğlum doğduysa Cenâbı Hakk'a hamd ü senâ olsun. Ya sana ne?	X(44)	X(59)	X(62)	X(59)	X(59)	X(59)	X(59)	X(59)	X(59)
45	Gideyim eşeğe danışayım.	X(45)	X(60)	X(63)	X(60)	X(60)	X(60)	X(60)	X(60)	X(60)
46	Karı, bana yetişmek istersen sen de biraz nişadır kullanmalısın.	X(46)	X(64)	X(67)	X(64)	X(64)	X(64)	X(64)	X(64)	X(64)
47	İyi buldunuz sahibi ölmüş eşiği.	X(47)	X(66)	X(69)	X(66)	X(66)	X(66)	X(66)	X(66)	X(66)
48	Eşğin sözüne inanıyorsun da ak sakallımla benim sözüme inanmıyorsun.	X(48)	X(65)	X(68)	X(65)	X(65)	X(65)	X(65)	X(65)	X(65)
49	Tok kurt yokuş yukarı beyhude zahmet çekmesin.	X(49)	X(67)	X(70)	X(67)	X(67)	X(67)	X(67)	X(67)	X(67)
50	Sen pazarlığı uydur, kuyruk yabanda değil.	X(50)	X(68)	X(71)	X(68)	X(68)	X(68)	X(68)	X(68)	X(68)
51	Aferin göl kuşları, alın şu paraları tatlıca helvaya verin de yiyin.	X(51)	X(69)	X(72)	X(69)	X(69)	X(69)	X(69)	X(69)	X(69)
52	Geç yığdım, geç.	X(52)	X(36)	X(37)	X(36)	X(36)	X(36)	X(36)	X(36)	X(36)
53	Dokuz yüz doksan dokuzu veren Allah, bini de verir.	X(53)	X(54)	X(56)	X(54)	X(54)	X(54)	X(54)	X(54)	X(54)
54	Dünya'nın ortası , işte eşeğimin şu ayağını bastığı yerdir.	X(54)	X(70)	X(73)	X(70)	X(70)	X(70)	X(70)	X(70)	X(70)
55	Ya pancar getire idim, benim hâlim ne olurdu?	X(55)	X(71)	X(74)	X(71)	X(71)	X(71)	X(71)	X(71)	X(71)

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

No	FIKRALAR	A	B	C	D	E	F	G	H	I
56	İnam osurunca cemâ'at sıçar.	X(56)	X(74)	X(77)	X(74)	X(74)	X(74)	X(74)	X(74)	X(74)
57	O çomağı "sen yeseydin dört ayaklı olurdu.	X(57)	X(75)	X(78)	X(75)	X(75)	X(75)	X(75)	X(75)	X(75)
58	Bakayım insan kulağı ısırabilir mi?	X(58)	X(76)	X(79)	X(76)	X(76)	X(76)	X(76)	X(76)	X(76)
59	Yorgan gitti, kavga bitti.	X(59)	X(77)	X(81)	X(77)	X(77)	X(77)	X(77)	X(77)	X(77)
60	Eğer üstüme başka biri işeseydi ben yestehlerdim.	X(60)	X(78)	X(82)	X(78)	X(78)	X(78)	X(78)	X(78)	X(78)
61	Ya o esnada içinde ben olsaydım.	X(61)	X(79)	X(83)	X(79)	X(79)	X(79)	X(79)	X(79)	X(79)
62	Ben sağ iken şuradan geçerdim.	X(62)	X(49)	X(51)	X(49)	X(49)	X(49)	X(49)	X(49)	X(49)
63	O du'a sende, bu akıl bende iken ben buradan kolay kolay kurtulamam.	X(63)	X(81)	X(85)	X(81)	X(81)	X(81)	X(81)	X(81)	X(81)
64	Keşke o işe yarayacak bir şey bulsun da elinden alması kolay.	X(64)	X(83)	X(87)	X(83)	X(83)	X(83)	X(83)	X(83)	X(83)
65	Benim karıya şöyle, daha gideyim mi?	X(65)	X(84)	X(88)	X(84)	X(84)	X(84)	X(84)	X(84)	X(84)
66	Yeşil yaprak arasında kara tavuk kızıl burnu.	X(66)	X(85)	X(90)	X(85)	X(85)	X(85)	X(85)	X(85)	X(85)
67	İki akçelik ciğeri kapan, kırk akçelik baltayı almaz mı?	X(67)	X(87)	X(92)	X(87)	X(87)	X(87)	X(87)	X(87)	X(87)
68	Onun üstü bizden kirlidir.	X(68)	X(89)	X(94)	X(89)	X(89)	X(89)	X(89)	X(89)	X(89)
69	Bana sor da ben de gideyim ona sorayım	X(69)	X(91)	X(96)	X(91)	X(91)	X(91)	X(91)	X(91)	x(91)
70	Ben öğretmedim, oğlan kendi zihninden buldu.	X(70)	X(92)	X(97)	X(92)	X(92)	X(92)	X(92)	X(92)	X(92)
71	İki tıraş bir akçeyc olmaz mı?	X(71)	X(94)	X(99)	X(94)	X(94)	X(94)	X(94)	X(94)	X(94)
72	Sarı aşı yiyen girsin gerdeğe.	X(72)	X(99)	X(105)	X(99)	X(99)	X(99)	X(99)	X(99)	X(99)
73	Ben ters değilim, hayvan solaktır.	X(73)	X(100)	X(107)	X(100)	X(100)	X(100)	X(100)	X(100)	X(100)
74	Elimi öperken üstüme teri damlamış.	X(74)	X(101)	X(108)	X(101)	X(101)	X(101)	X(101)	X(101)	X(101)
75	Oğullarınız olursa zinhar adını Eyüp koymayınız.	X(75)	X(102)	X(109)	X(102)	X(102)	X(102)	X(102)	X(102)	X(102)
76	Sol ayağımın abdesti yoktur.	X(76)	X(103)	X(110)	X(103)	X(103)	X(103)	X(103)	X(103)	X(103)

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

No	FIKRALAR	A	B	C	D	E	F	G	H	I
77	Ben bu zifiri karanlıkta sağ tarafımı ne bilcylim.	X(77)	X(104)	X(111)	X(104)	X(104)	X(104)	X(104)	X(104)	X(104)
78	O zamandanberi oğlak teke olmadı mı?	X(78)	X(105)	X(112)	X(105)	X(105)	X(105)	X(105)	X(105)	X(105)
79	Benimle kavgalıdır, sözümü tutmaz.	X(79)	X(106)	X(113)	X(106)	X(106)	X(106)	X(106)	X(106)	X(106)
80	O nesne kadı efendiye düşer.	X(80)	X(107)	X(114)	X(107)	X(107)	X(107)	X(107)	X(107)	X(107)
81	Bu öğretmemiş olsa dünkü buzağı bu haşarılığı ne bilsin.	X(81)	X(108)	X(115)					X(108)	X(108)
82	O eskiyen ayı uzatırlar da şimşek yaparlar.	X(82)	X(109)	X(116)	X(108)	X(108)	X(108)	X(108)	X(109)	X(109)
83	Tavşanın suyunun, suyunun, suyudur.	X(83)	X(97)	X(103)	X(97)	X(97)	X(97)	X(97)	X(97)	X(97)
84	Getir abdestliğimi, al semerini.	X(84)	X(61)	X(64)	X(61)	X(61)	X(61)	X(61)	X(61)	X(61)
85	Belki ağaçtan öteye yol vardır.	X(85)	X(96)	X(102)	X(96)	X(96)	X(96)	X(96)	X(96)	X(96)
86	Buzağı iken öyle koşardı ki, ardından at değil kuş bile yetişmezdi.	X(86)	X(73)	X(76)	X(73)	X(73)	X(73)	X(73)	X(73)	X(73)
87	Şu ananın elinden gurbet ellerinde öleyim de bâri kurtulayım.	X(87)	X(112)	X(119)	X(111)	X(111)	X(111)	X(111)	X(112)	X(112)
88	Allah vere.	X(88)	X(113)	X(120)	X(112)	X(112)	X(112)	X(112)	X(113)	X(113)
89	Eğer doğru binsem siz benim arkamda kalacaksınız.	X(89)	X(80)	X(84)	X(80)	X(80)	X(80)	X(80)	X(80)	X(80)
90	Bunun tepesine sığır nasıl çıkmış?	X(90)	X(110)	X(117)	X(109)	X(109)	X(109)	X(109)	X(110)	X(110)
91	Eğer bizim evde yağ, pirinç olsaydı size şu tas ile çorba çıkaracaktım.	X(91)	X(111)	X(118)	X(110)	X(110)	X(110)	X(110)	X(111)	X(111)
92	Kadınların sohbetine doymazdı, diye ağlayın.	X(92)	X(86)	X(91)	X(86)	X(86)	X(86)	X(86)	X(86)	X(86)
93	Eğer sen de benim gibi elbiseni soyunup altına alaydın kupkuru elbise ile gelirdin.	X(93)	X(72)	X(75)	X(72)	X(72)	X(72)	X(72)	X(72)	X(72)
94	Sizi pek sevdiğimden elbise giymesini unuttum.	X(94)	X(93)	X(98)	X(93)	X(93)	X(93)	X(93)	X(93)	X(93)
95	Hayli zahmet çektim ammâ, arzuma nâ'il oldum ya.	X(95)	X(82)	X(86)	X(82)	X(82)	X(82)	X(82)	X(82)	X(82)

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

No	FIKRALAR	A	B	C	D	E	F	G	H	I
96	Belki kapı ikidir de birinden çıkmış gitmiştir.	X(96)	X(117)	X(124)	X(116)	X(116)	X(116)	X(116)	X(117)	X(117)
97	Şimdi oğlan cevizleri görür görmez oynamaya çıkar.	X(97)	X(114)	X(121)	X(113)	X(113)	X(113)	X(113)	X(114)	X(114)
98	Uğursuz anan ölüp de senin gibi nâbekârın sağ kaldığına ağlarım.	X(98)	X(115)	X(122)	X(114)	X(114)	X(114)	X(114)	X(115)	X(115)
99	Oğlan akıllıcadır, bilse de olur.	X(99)	X(119)	X(126)	X(118)	X(118)	X(118)	X(118)	X(119)	X(119)
100	Sen başıma pamuk ektin, bırak bâri ben de bâkisine keten ekeyim.	X(100)	X(122)	X(129)	X(121)	X(121)	X(121)	X(121)	X(122)	X(122)
101	Acemi bülbül bu kadar öter.	X(101)	X(125)	X(133)	X(124)	X(124)	X(124)	X(124)	X(125)	X(125)
102	Çok zahmet çektim ammâ, hele ay da yerine geldi.	X(102)	X(124)	X(132)	X(123)	X(123)	X(123)	X(123)	X(124)	X(124)
103	Ölmese de zaten ben onuboşayacaktım.	X(103)								
104	Düşmesem de zaten ben inecektim.	X(104)								
105	Sen hâlâ koduğum yerde otluyorsun.	X(105)								
106	Gâliba sözümü dinlemeyip vâlideni yine darıltmışsın.	X(106)								
107	Çalacak bir şey bulamadığınıza gâyet utandım.	X(107)								
108	İçerisi çok karanlık da onun için burada arıyorum.	X(108)								
109	Kayış neler çeker.	X(109)								
110	Ya sen rahatla, adam gibi terslemeye bıraktın mı?	X(110)								
111	Tanbur davasında bu şahidlerden âlâsı olmaz.	X(111)								
112	O bir akçeyi adamdan sen al.	X(112)								
113	Hiç şüphe etmeyiniz ki sizin unvanınız Ne'ûzu billâh olurdu.	X(113)								
114	Aslında akılı yoğidi, acaba nesî zâyî oldu?	X(114)								

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

No	FIKRALAR	A	B	C	D	E	F	G	H	I
115	Muradım geçinmek değil ki adını sorayım.	X(115)								
116	Allah vere.	X(116)								
117	Ekser için hükm i kül vardır.	X(117)								
118	Sana göre ne var. Onun orasını oğlakla bana sor.	X(118)								
119	Buracığa da bir abdesthâne yapmalı	X(119)								
120	Yirmi, otuz yaşında taze komşuları olursa, yüz yaşındaki adamın da çocuğu olur.	X(120)								
121	Kil kutuluğu zamanından beri bilirim. Bunun elinde büyümüşüm.	X(121)								
122	İşte su dediğin böyle olur.	X(122)								
123	Tabutun içinde bulunmayın da neresinde bulunursanız bulunun.	X(123)								
124	Yazık sana, oğlun kadar olamadın.	X(124)								
125	Gidi eşek, daha zift, katran sürmeden bak nasıl koşuyor.	X(125)								
126	Ben şu adamım ammâ, acaba kendim kimim?	X(126)								
127	İnsan evlenince evin altı üstüne gelir, derler.	X(127)								
128	Göz ağrısına karşı ilâç sormuşlar: Geçen benim dişim ağrıdı, çıkarmaktan başka ilâç kâr etmedi, demiş.	X(128)								
129	Dokuz aylık yolu beş günde kat eden hande ise, bir kaç güne kadar mektebe başlar.	X(129)								
130	Ma'âzallâh içinde ben bulunaydım.	X(130)	X(79)	X(83)	X(79)	X(79)	X(79)	X(79)	X(79)	X(79)
131	Kar ile ekmek yemesini ben icâd eyledim, ammâ ben de beğenmedim.	X(131)								

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

No	FIKRALAR	A	B	C	D	E	F	G	H	I
132	Eğer hepsi bir tarafa gitseler dünyanın muvâzenesi bozulur, devrilir.	X(132)								
133	Yerimi sevmedim, tutmadım çıktım.	X(133)								
134	Ya sen rakam bilmiyorsun, ya adın gibi cismin de demir oğlu demirdir.	X(134)								
135	Garip Hoca'nın kimi var. Kendiceğizi ölmüş, yine kendiceğizi geldi haber verdi.	X(135)								
136	İşte o, bizim uzun kulağın kuyruğudur.	X(136)								
137	Ay oğul, ben ehli kubûrdanım.	X(137)								
138	Allâh taksimi mi istersiniz, kul taksimi mi?	X(138)								
139	Sus a canım, ne zorluyorsun, işte içinde ben de vardım.	X(139)								
140	Aç karıcığım, benim inşâallâh.	X(140)								
141	Ben de zaten futaya bahâ biçmişim.	X(141)								
142	Parayı veren çalar düdüğü.	X(142)								
143	Para veremem, fakat dostumsun vade ne kadar istersen vereyim.	X(143)								
144	Uykum kaçtı da onu arıyorum.	X(144)								
145	Ya heydemi bulursunuz, ya ben yapacağımı bilirim.	X(145)								
146	Müslümânlar görsün de benim ne çektiğimi anlasınlar.	X(146)								
147	Ben kendimi bildim bileli hep Cenâbı Hakk'ın dediği oluyor.	X(147)								
148	Karım ölürse küçük kıyâmet, ben ölürsem büyük kıyâmet.	X(148)								
149	Ağız tadıyla yiyemezsin, pusula bende.	X(149)	X(41)	X(42)	X(41)	X(41)	X(41)	X(41)	X(41)	X(41)
150	Şükür et ki oğlum bulundu, başka çocuk olsaydı daha fenâsını yapardım.	X(150)								

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

No	FIKRALAR	A	B	C	D	E	F	G	H	I
151	Onlar sazın perdesini bulamazlar da aramak için gezinirler.	X(151)								
152	Üstünde bulunmadığıma şükrediyorum.	X(152)								
153	Bir şu dağın ardında ümidim kaldı. Orada da bulamazsam seyret bendeki feryâdı.	X(153)								
154	Eşeğimi kim bulursa yularıyla, semeriyle müjde olarak vereceğim.	X(154)								
155	Sen de benim ihtiyacıma düçar olarak memleketimize gelir de böyle bir cevâb-ı redd ile nevmîd olarak hâ'ib ve hâsir dönersen o vakit müsâvî oluruz.	X(155)								
156	Eğer şuna buna dağıtsam kırk yılda sirke kalır mıydı?	X(156)								
157	Meşhur meseldir ki, "Bir sürçen atın ba-şını kesmezler".	X(157)								
158	Bundan sonra suyu ibriğe doldurur doldurmaz hemen tahâretleniriz, sonra âbdestimizi bozarız.	X(158)								
159	Gâliba sizin eve götürdüler. Sana ne?	X(159)								
160	Aslı olmasa gerek, öyle olsaydı bir de bizim eve gelirdi.	X(160)								
161	Bu gün verdiğim bir akçe, geçenki hamam hakkıdır.	X(161)								
162	Benim şimdi Bağdat'a gitmeye vaktim yok.	X(162)								
163	Ben dışardan, sen içerden gayret edelim de şu evin idaresini yoluna koyalım.	X(163)								
164	Eğer sen dahi düşünse bilirsin.	X(164)								
165	Haydi git eşeğe yem ver. İnadin sonu işte böyle olur.	X(165)								

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

No	FİKRALAR	A	B	C	D	E	F	G	H	I
166	Bunun da meyvesini bizden sonra gelenler yesin.	X(166)								
167	Şu elinizdeki kaşığı bana da veriniz de bir kere de ben öleyim.	X(167)								
168	İşte efendiler, bu kutunun on kerre dolusu bir kile eder.	X(168)								
169	İnsaf, hem hayvan bizi taşısın, hem de heybe yükletelim.	X(169)								
170	Ayın faydası daha mühimdir.	X(170)								
171	Ecel gelmiş, cemaat toplanmış. Gitmekten başka çâre yok.	X(171)								
172	Benim nefese, senin tarafından da bir miktar katran ilâve edilmelidir.	X(172)								
173	Ben ölürsem, mezara tepesi üstüne dikine gömünüz.	X(173)								
174	Zahmet edip de gelmeyessin diye haber vermeye geldim.	X(174)								
175	Ben o kadar ince eleyip sık dokumaya gelemem.	X(175)								
176	Er olan sözünden dönmez.	X(176)								
177	Karı bana kızıp da maşayı fırlattığı gibi on arşın uzar.	X(177)								
178	İnsanlar cennet ile cehennem dolunca-ya kadar doğar, ölür.	X(178)								
179	Desene yolu yarıladi.	X(179)								
180	Hiç varisim yok demektir.	X(180)								
181	On günlük yevmiyemi isterim derse ben ne yaparım.	X(181)								
182	Damda yatıp da karısıyla atışan derdimi anlar.	X(182)								
183	Acaba orada kadın, erkek nasıl belli olur?	X(183)								

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

No	FIKRALAR	A	B	C	D	E	F	G	H	I
184	Vereceğim şeyin kadri bilinsin diye böyle yaparım.	X(184)								
185	Ben israftan hoşlanmam.	X(185)								
186	Merkep öldüğü zaman kimse gelip de böyle tesellide bulunmadı.	X(186)								
187	Bahar havasına kimin ne dediği var.	X(187)								
188	Hiçbir şey aklına gelmiyorsa, kürsüden inmek de mi aklına gelmiyor?	X(188)								
189	Parayı, insanı vicdansız, hasıs adamlara muhtac etmediği için sevsem yeridir.	X(189)								
190	Henüz buranın günlerini öğrenemedim.	X(190)								
191	Halkın sinesi benim ambarım olmadığını bildiğim için, sırrımı kimseye açmadım.	X(191)								
192	Çişim tükenmedi ki kalkayım.	X(192)	X(23)	X(23)	X(23)	X(23)	X(23)	X(23)	X(23)	X(23)
193	Yalan olduktan sonra, ha buğday olmuş ha arpa.	X(193)	X(123)	X(131)	X(122)	X(122)	X(122)	X(122)	X(123)	X(122)
194	Ben de içlerinde yunus balığı olayım.	X(194)	X(95)	X(101)	X(95)	X(95)	X(95)	X(95)	X(95)	X(95)
195	Anaları öldü de karalar giyip yas tutarlar.	X(195)	X(19)	X(19)	X(19)	X(19)	X(19)	X(19)	X(19)	X(19)
196	Sükür Yâ Rabbi lûtfuna, ihsânına.	X(196)	X(34)	X(34)	X(34)	X(34)	X(34)	X(34)	X(34)	X(34)
197	Fena mı, sen de çiftçilik öğrenirsin.	X(197)	X(98)	X(104)	X(98)	X(98)	X(98)	X(98)	X(98)	X(98)
198	Savulun kardaşlar, karnımda yangın var!	X(198)	X(38)	X(38)	X(38)	X(38)	X(38)	X(38)	X(38)	X(38)
199	Bulun sahibini, vereyim.	X(199)	X(120)	X(127)	X(119)	X(119)	X(119)	X(119)	X(120)	X(119)
200	Nihayetindeki "est"leri görmüyor musun?	X(200)								
201	Eşeği tam riyâzete alıştırıyorduk ammâ, eceli müsaade etmedi.	X(201)								
202	Su namına görüp göreceğin bu kadar.	X(202)								
203	Herkesin malı başının altında gerek.	X(203)								

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

No	FIKRALAR	A	B	C	D	E	F	G	H	I
204	Karısına uyup da böyle bî-vakt hamama giden böyle hem sıcak banyo, hem soğuk banyo eder.	X(204)								
205	Hepsinin tadı bir.	X(205)								
206	Deve üstünde kavut yemeyi ben icâd ettim ammâ, ben de beğenmedim.	X(206)								
207	Tanrı Ta'âlâ'nın rahmetinden kaçılır mı?	X(207)								
208	Meğer ocak da benim gibi bizim kardan yılamış.	X(208)								
209	Öyle nâfile minnet istemem.	X(209)								
210	Bu sualin erbâbı şu gidendir, ona sorun	X(210)								
211	Onu ne sen sor, ne ben söyleyeyim.	X(211)								
212	Küçüklüğü hatırına gelmiş de seyrângahda çocukların içine karıştı.	X(212)								
213	O iyi lâkırdı söylerse, bu da gâyet iyi düşünür.	X(213)								
214	Kesmeyeydim de ip gibi tutup çıkabilir miydin?	X(214)								
215	Bu eşeğin başı bizim ammâ, cismi nasıl oldu da değişti.	X(215)								
216	Biz zâlimlere seni havâle eylemiştir.	X(216)								
217	Sen azıcık yüzme bilirsin değil mi?	X(217)								
218	Bu halkın dilinden kurtulabilen varsa ona aşk olsun.	X(218)								
219	Ben de binemedim.	X(219)								
220	Mavi boncuk kimde ise benim gönlüm ondadır.	X(220)								
221	Kavganın esâsı yaş üzerine mi?	X(221)								
222	Bak buna diyecek yok.	X(222)								
223	Nc bakıp duruyorsun, öyleyse yesene.	X(223)								

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

No	FIKRALAR	A	B	C	D	E	F	G	H	I
224	Bendeniz şu bizim eski dost ile bir mikdar görüşeyim.	X(224)								
225	O kadar inceltme ki, Hocanızın gönlü gibi çabucak üzülmesin.	X(225)								
226	Siz bana lûtf etseniz de bir kül pidesi ihsân buyursanız.	X(226)								
227	Al şu şikâretleri.	X(227)								
228	Rüyâsına girmemek, girdiğim sûrette arzusu vechile hareket etmek elimde değil.	X(228)								
229	Ben onu boğmasaydım o beni boğacaktı.	X(229)								
230	Beş akçecağız için utanmaz mısın beni rûsvây etmeye.	X(230)								
231	Haydi sesini benzettin, kokusunu ne yapacaksın?	X(231)								
232	Müjde, dişisi de geliyor.	X(232)								
233	Bozukluk i'lâm-ı şer'ide değil, sizin kadının akîdesinde.	X(233)								
234	Yemeğin buğusunu satan paranın sesini alır.	X(234)								
235	Yemeyenin malını yerler.	X(235)								
236	Geçenki yağın tortusu.	X(236)								
237	Sahîh karıcığım, sen de haklısın.	X(237)								
238	Elbisen ne tarafta ise o tarafa dön.	X(238)								
239	Siz onun ne aksi olduğunu bilmezsiniz.	X(239)								
240	Işığı gören dışarı hücum edecek.	X(240)								
241	Derûnumdaki şişi indirmek üzere tenhâ yerler aramak husûsunda ben de neler çekiyorum.	X(241)								
242	Sen şu kitabı al da önüne açiver.	X(242)								

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

No	FIKRALAR	A	B	C	D	E	F	G	H	I
243	İşini sağlam kazığa bağladın da şimdi keyfinden kıs kıs gülersin.	X(243)								
244	Haydi sen de paraların sesini al.	X(244)								
245	Al hakkını, git işine.	X(245)								
246	Acaba bu değirmende çalışan hayvanlar da bu bina nisbetinde kocaman şeyler midir?	X(246)								
247	Umûr-ı dâhiliyyeye o bakar.	X(247)								
248	Hele siz şimdi şununla kardeş kardeş gidedurun.	X(248)								
249	O kadar ağzımı açtım ki, az daha yırtılacak idi.	X(249)								
250	Validenizin de hiç çocuğu olmadı mıydı acaba?	X(250)								
251	Kuyuların içini dışına çevirirler.	X(251)								
252	Fukaranın malı gözünün önünde durmalıdır.	X(252)								
253	Buraya da su doldurmuşlar.	X(253)								
254	Geminin sallanmamasını istiyorsanız dibinden bağlayınız.	X(254)								
255	O herifteki alacağıma mahsûben iki para al da şu ekmekçiye ver.	X(255)								
256	Kitabın yanlışlarını düzeltiyorum.	X(256)								
257	Sizin peygamberinizin dördüncü kat göğe çıkarken kurulan nerdübândan.	X(257)								
258	Ayağımı yerden kaldırdığı ne mürüvvet.	X(258)								
259	Kader bu ya , o vakit de ben bulunmadım.	X(259)								
260	Şimdi ağaçta ceviz yerine kabak bulunmuş olsaydı.	X(260)								

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

No	FIKRALAR	A	B	C	D	E	F	G	H	I
261	Sen o manda bokunu üç gün evvel yedin.	X(261)								
262	Eşşek okuması bu kadar olur.	X(262)								
263	Kızarmış tavuktan, pişmiş yumurtadan kocaman bir tavuk mandırası husûle gelir mi?	X(263)								
264	Bir fersah mahaldeki kandilden ısınmak mümkün olur da üç arşın mesafede-ki kazanı bir kandil kaynatmaz mı?	X(264)								
265	Şöyle kulağından tuttuğum gibi topaç misilli çevirecektim.	X(265)								
266	Az daha köyde taş üstünde taş kalmayacakmış.	X(266)								
267	Ben onu satın aldığımda yemişçi çekirdeğini daraya çıkarmadı ki.	X(267)								
268	Çabuk, uykum açılmadan şu gözlüğümü ver.	X(268)								
269	Benim bu ince hesap aklıma gelmedi.	X(269)								
270	Benim gibi bir kalender hocanın yatağına dört kişi sığar mı?	X(270)								
271	Acaba orada ne yer, ne içer ki?	X(271)								
272	Al âbdestini, ver pabucumu.	X(272)								
273	Olmasın bir kavm içinde hükm ü evzân muhtelif.	X(273)								
274	Bunu size hangi kahpe dölü haber verdi?	X(274)								
275	Katrın istediği yere.	X(275)								
276	Ben bir budala adamım, aklıma geleni işlerim.	X(276)								
277	Sen bana kapıdan ayrılma dedin.	X(277)								

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

No	FIKRALAR	A	B	C	D	E	F	G	H	I
278	Siz böyle benim gibi yuları kadının eline verirsiniz bütün memleket her ü merc olur.	X(278)								
279	Allâh sana hayırlı selâmet-ler versin.	X(279)								
280	Bana ye diye verdi.	X(280)								
281	Bilenler Allâh için söylesin.	X(281)								
282	Bir kul Hâlık'ının farzını edâ etmeyip de senelerce sallarsa halka olan borcuna ne kadar ehemmiyet verir.	X(282)								
283	Onu ben değil siz unuttunuz.	X(283)								
284	Bizim evde herşeyi iki görebilirsin, fakat kocanı bir.	X(284)								
285	Kimin içi yandığını Allâh bilir.	X(285)								
286	Acele geldiğinden onun içi de yazılı değildir.	X(286)								
287	Sen beğendin ben doldurdum.	X(287)								
288	Turşuyu sen mi satacaksın, ben mi.	X(288)								
289	Aklın varsa doğru göle koş.	X(289)								
290	El, elin eşeğini türkû çağıra çağıra arar.	X(290)								
291	Duânız berekâtıyla san'atın yarısını öğrendim.	X(291)								
292	İçindeki yünü vâlidem şimdi boşalttı.	X(292)								
293	Bu zavalhı deve mi ki, kendi kulağını ısırabilsin.	X(293)								
294	Bizim komşular da mâlihulyâdan koku alıyorlar.	X(294)								
295	Şimdi ne kadar kalbur varsa çıksın karşıma.	X(295)								
296	Bu sefer de emrinizi aynen icrâ edeceğim.	X(296)								

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

No	FIKRALAR	A	B	C	D	E	F	G	H	I
297	Noktayı başa koyma da sin'in kasesine koy.	X(297)								
298	Benim kerâmetim mi var?	X(298)								
299	Müşterek malı ömrümde sevmem.	X(299)								
300	Size duman üstüne bir beyit okuyayım.	X(300)								
301	Dağ yürümezse abdâl yürür.	X(301)								
302	Sizin ağa evden çıktığında bedeninde başı da beraber mi idi?	X(302)								
303	Dokuz aylık yolu üç ayda kat' edene Sâ'î'den başka ne ad verilir?	X(303)								
304	Bir kepçe urursam işte böyle küser.	X(304)								
305	Ne o kadar müzevvir, ne de bu kadar öküzüm.	X(305)								
306	Üç suale cevap.	X(306)								
307	En sonunda yüzümü sana doğru çevirmiyor muyum?	X(307)								
308	Ya benim yağım, tuzum, bunca emeklerim ne olacak?	X(308)								
309	Eğer bu tarttığım et ise kedi nereye gitti?	X(309)								
310	Bakalım sesim nerelere kadar işidilebiliyor?	X(310)								
311	Bana görünme de hangisine istersen görün.	X(311)								
312	Gideyim şunu attardan tahkik edeyim.	X(312)								
313	Ben yemem.	X(313)								
314	Hicâbından yerlere geçsin.	X(314)								
315	Sizin dairenizde az zamanda bu da dediğiniz hâle gelir.	X(315)								
316	Bana şu raftaki kara kaplı kitabı indiriverin.	X(316)								

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

No	FIKRALAR	A	B	C	D	E	F	G	H	I
317	Ben senin düğün evinden geldiğini de bilirim.	X(317)								
318	Bizde öyle âdet yoktur.	X(318)								
319	Buraya gelmezden evvel pınar başında uyumuştum.	X(319)								
320	Altı parmağım olmadığı için.	X(320)								
321	Bu sizin tarif ettiğiniz vechile yapıldı.	X(321)								
322	Ben de beğenmedim.	X(322)								
323	Çıkınca boğazından yakalayacağım.	X(323)								
324	Öyle ise dök şekeri ortaya.	X(324)								
325	Sözünün eridir, yapar mı yapar.	X(325)								
326	Bu sene ikimiz bir yaş olmamız lâzım gelir.	X(326)								
327	İnsanın yıkımı boğaz mes'clesidir.	X(327)								
328	Asıl ben köylüyü istemem.	X(328)								
329	Ben istedim bir eşek, sen gönderdin binecek.	X(329)								
330	İğne elinde dikilekalır.	X(330)								
331	Hak sahibinin hakkını el ile almazsa, işte böyle yel ile alır.	X(331)								
332	Kırk suale bir cevap.	X(332)								
333	Aksi ta'ayyün etmedikçe asıl tekarrür etmez.	X(333)								
334	Desti kırıldıktan sonra fâiline cezâ vermekle yerine gelmez.	X(334)								
335	Devenin başı.	X(335)								
336	Ben bu altını bozamam, eksiktir.	X(336)								
337	Eskiye itibâr yok.	X(337)								
338	Ona benim gibi ihtiyârın nefesi te'sir etmez.	X(338)								

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

No	FIKRALAR	A	B	C	D	E	F	G	H	I
339	Isıtmayacak olsa hiç babalarımız, dedelerimiz altında mışıl mışıl uyurlar mı?	X(339)								
340	"Huttı", biçâre Hoca her gün kabak yuttu.	X(340)								
341	Elim boş iken ağlayayım.	X(341)								
342	Erkeğe kadın ismi komakla erkeklığı zâ'il olmaz.	X(342)								
343	Eğer kavukla, binişle okunursa haydi sen giy de oku bakalım.	X(343)								
344	İçini temizleyip kurusun diye böyle içini dışına çevirmişler.	X(344)								
345	Bizim şehrin merhabası ağız tadıyladır.	X(345)								
346	Bekir Efendi, al elimi!	X(346)								
347	Onun sesi yarın çıkar.	X(347)								
348	Biz onunla emiş kemiş olur yirmi altıy, sayırsınız.	X(348)								
349	Sen büyüksen biz de küçüğüz.	X(349)								
350	Ben yutacak değil miyim?	X(350)								
351	Topların gümbürtüsünden korktu da onun için osurdu.	X(351)								
352	İşte Hoca Hasan Nasreddin de bunu böyle atar.	X(352)								
353	Ferman buyurunuz da bir de çakşır verilsin.	X(353)								
354	Bir na'ra da benim için at.	X(354)								
355	Er kişi niyetine, buyurun cenâze namâzına!	X(355)								
356	Ben onun enini boyuna uyduracaktım ammâ...	X(356)								
357	Şalvarı almadım ki para vereyim.	X(357)								

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

No	FIKRALAR	A	B	C	D	E	F	G	H	I
358	Bunlar gönül eğlendirmek için okunmaz ya.	X(358)								
359	Çiftçi buğday vermese, padişah acından ölür.	X(359)								
360	Adam olmanın yolu.	X(360)								
361	Hakk'ın mevcûd olmadığı bir yer mi var?	X(361)								
362	Ayağını sıcak tut başını serin.	X(362)								
363	Sen yanlış gelmişsin, işte Tanrı'nın evi.	X(363)								
364	Bu kisve ile hangi köye gitse unf ile def' edilir.	X(364)								
365	Pek dalsız budaksız bir ağaca çıkmışsın.	X(365)								
366	Sen şurada dur ben şimdi gelirim.	X(366)								
367	Kazma kılıfı.	X(367)								
368	Hâneni tarlaya nakl et.	X(368)								
369	Ben şimdi herkesin ayağını sahibine i'ade ederim.	X(369)								
370	ilm-i iktisâda müte'allik.	X(370)								
371	Bağı kendim aldım.	X(371)								
372	İ'tikâdda imâmı Topal Timur olursa...	X(372)								
373	Bizim sülâleye bu kurnazlık dâd-ı Hak'dır.	X(373)								
374	Bizimki daha kırk gün sonra çıkacak.	X(374)								
375	Hırsızın hiç suçu günâhı yok mu?	X(375)								
376	Alın şu paraları da bol bol paylaşın.	X(376)								
377	Bunu bilmeyecek ne var. Ahir zaman.	X(377)								
378	Ben de sana bunu tenbih edecektim.	X(378)								
379	Hele şu ecinni dostu olan eşekleri bir daha sayayım.	X(379)								

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

No	FIKRALAR	A	B	C	D	E	F	G	H	I
380	Mastar dersin, bir sözle kurtulursun.	X(380)								
381	Allâh'ın, Peygamber'in bütün meleklerin la'neti benim üzerime.	X(381)								
382	Ya vecde gelip bir gece ansızın secde-i istiğraka kapanırsa.	X(382)								
383	Suallere yazılı cevap.	X(383)								
384	Komşunun eşiği kuyruksuz sığa doğurmuş.	X(384)								
385	Bereket versin yeni pabuçları giymemiştim.	X(385)								
386	Bu esnada ben evde bulunsaydım.	X(386)								
387	Sabah vakitlerinin ücretini tam almaya Cenâb-ı Hak'tan haya ederim.	X(387)								
388	Sizin çocuğunuz bu hastalıktan kurtulmaz.	X(388)								
389	Unutup da başını penceredebırakmasın.	X(389)								
390	Bana kalırsa siz hiç telâş buyurmayınız.	X(390)								
391	Belki beni bırakır da seni alır..	X(391)								
392	Şimdi olan oldu, Azrail kapıya dikildi.	X(392)								
393	Gelmeyen olursa kendi canına kıymış olur.	X(393)								
394	Şunu bana tutun da boğazlayayım.		X(11)	X(11)	X(11)	X(11)	X(11)	X(11)	X(11)	X(11)
395	Ardımdaki adamdan sual eyle.		X(13)	X(13)	X(13)	X(13)	X(13)	X(13)	X(13)	X(13)
396	Ben seni düşmeyesin diye tuttum.		X(25)	X(25)	X(25)	X(25)	X(25)	X(25)	X(25)	X(25)
397	Akşam olunca s...min başına çıkarsın.		X(30)	X(30)	X(30)	X(30)	X(30)	X(30)	X(30)	X(30)
398	Sabahdan sağ idi, şimdi ölüyor.		X(44)	X(45)	X(44)	X(44)	X(44)	X(44)	X(44)	X(44)
399	İkinizden biriniz hıyarı yer.		X(51)	X(53)	X(51)	X(51)	X(51)	X(51)	X(51)	X(51)
400	Buna göre fercleriniz olmak gerek.		X(53)	X(55)	X(53)	X(53)	X(53)	X(53)	X(53)	X(53)
401	İster bağır, ister çağır faydası yok.		X(62)	X(65)	X(62)	X(62)	X(62)	X(62)	X(62)	X(62)
402	Kadı olacağımı ben bilirdim.		X(63)	X(66)	X(63)	X(63)	X(63)	X(63)	X(63)	X(63)

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

No	FIKRALAR	A	B	C	D	E	F	G	H	I
403	Tutalım ben öldüm, işte duran akçedir.		X(88)	X(93)	X(88)	X(88)	X(88)	X(88)	X(88)	X(88)
404	Bu evde ya ben durayım ya....		X(90)	X(95)	X(90)	X(90)	X(90)	X(90)	X(90)	X(90)
405	Mimar başı darılır.		X(116)	X(123)	X(115)	X(115)	X(115)	X(115)	X(116)	X(115)
406	G...nün deliği bu olsun.		X(118)	X(125)	X(117)	X(117)	X(117)	X(117)	X(118)	X(117)
407	Kudurî dersi okuturmuş.	X s.61	X(126)	X(134)	X(125)	X(125)	X(125)	X(125)	X(126)	X(125)
408	Adem yerse doyaruha			X(26)						
409	Bir akçe verin de söyleyeyim.			X(33)						
410	Eğer bey hıyânet etse işitmezsın.			X(50)						
411	Elimde işim olmasaydı ben sana cami'de tükürmeyi gösterirdim.			X(59)						
412	Bundan eşeğe zarar gelmez, dağda kurttan sakınagör.			X(60)						
413	Şu adamın yüzünden utanırım.			X(80)						
414	Benim evimi gördün mü?			X(100)						
415	İmdi sen bir iyi katır doğurursun.			X(106)						
416	Bu i'tikad ile sen onda çok yatarsın.			X(130)						

METİN

LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN

Hoca Nasreddîn Efendi: En kadîm bir medeniyeti ve gâyet şa'ş'a'alı bir târîh-i cengâverânesi olan ve bütün cihânın en mühim iklîmlerinde bu zamâna kadar hüküm-fermâ olmakda ve mevcûdiyyet-i merdânesini âfâka teslîm ettirmekte bulunan TÜRK kavm-i necîb ve asîlindendir. Ve mebdâd-ı saltanatda yetişmiş güzîdegân-ı meşâhîr-i Osmâniyye'dendir. Anadolu'da Sivrihisâr'da doğmuş ve Akşehir'de vefât etmiştir. Hoca merhûm zann-ı gâlib üzere Akşehir'de veya Konya'da tahsîl ve tekâmîl-i ulûm u fûnûn edip, Akşehir civârında ba'zı kasaba ve nevâhîde kadılık ve memleketi olan Sivrihisâr'da hitâbet ve ba'zı yerlerde müderrislik ve imâmet hizmetinde bulunmuş ve Konya, Ankara, Bursa vilâyâtı ve mülhakâtından ba'zılarına li-maslahatin seyâhat eylemiştir. Evâ'il-i me'zûniyyetinde bir müddet ta'lîm-i ulûm eylediği gibi evâhir-i hayâtında dahi ömrünü ifâde-i ilm-i dîn ile imrâr eylemiş ve mâ-dâme'l-hayât mevâiz-i hikmet-nisâriyla ve nesâyihi-i letâ'if-mişvâriyla halkın riyâz-ı ervâhına ezhâr-ı terakkiyât ve kemâlât zer' eylemiş ve avâmı insânlıktan nasîbedâr eylemekliğin yolunu pek iyi bulmuş ve bilmiş ve bu müddetde devlet-i aliyye cânib-i ulemâ-perverîsinden i'tâ edilen cüz'î müderrislik vazîfesiyle sultân-ı iklîm-i kanâ'at olarak yaşamış ve zühd ü takvâsını ucb u riyâ ile telvîs etmemiş ve feleğin germ ü serdini dâ'imâ alaya bozarak serrâ vü darrâ-yı devrâna hiç ehemmiyet bile vermemiştir. Kendisi fukahâ-yı Hanefiyyeden olup, hakkullâhı beyânda levme-i lâ'imden ihtirâz etmez ve zamânının ümerâ ve kuzât ve hükkâmını bî-pervâ muktezâ-yı şer'-i şerife da'vet ederdi. Âmme-i müslimîne ve bi'l-hâssa ulemâya farz olan emr-i bi'l-ma'rûfu kisve-i latîfeye bürüyüp, hudûdullâhı icrâ edirdi. Kendisi o zamân pâytaht olan Konya'nın ulemâsı idâdında olup, bir hayli müddet orada ikâmet etmiş ve medrese-nişîn olup halka va'z u nasîhat eylemiştir. Bir vakit taraf-ı hükûmetden li-maslahatin Kürdistân'a gönderilmesine, filâna bakılırsa, hocamız ilm-i siyâset ve fenn-i idâreye de vâkîf bir merd-i kâmil olduğu tezâhür eyler. Akşehir'de bulunduğu esnâda dahi îcâb etdikçe hemân taraf-ı hükûmetden tatar çıkarılıp Hoca'yı pâytahta da'vet edegeldikleri ba'zı fıkârâtdan istinbât olunmaktadır. Ekser-i iştigâlâtını ilm-i fıkıh teşkîl eylerdi. Ale'l-ekser ekmel-i muhtasarâtdan olan ve bereket ve kudsiyyeti âmme-i ulemâca müsellemler bulunan "**Kudûrî-i Şerîf**"ın ta'lîmini iltizâm ederdi. Hattâ bu kitâb-ı celfîlî'l-kadîrîni ta'lîm ve tatbîki hasebiyle vâsıl-ı ilallâh olduğu hâtîme-i kitâbda mestûrdur¹

Gavâmız-ı ilm ü ma'rifet ve dekâyık-ı fenn ü hikmete vukûfuyla beyne'n-nâs şöhet-yâb olduğundan o devrin seyâhat-güzîn-i ulemâ ve hükemâsına Anadolu'da Hoca Nasreddîn Efendi'yi sağık verirlerdi. Kendisini Timûr-ı cebbâr'ın huzûruna dâhil eden ve memleketini âfet mezâliminden kurtaran ve kemâl-i cür'etle Timûr'a ba'zı hakâyıkı söyletdiren ancak Hoca'nın fezâ'ili idi. Yoksa öyle âdî âbdâl-ı bezle-gû huzûr-ı Timûr'da bu derece ikbâl ve cür'et kazanamazdı.

¹ Cenâb-ı Mevlânâ dahi esnâ-yı tahsîlde Sultân Veled Hazretlerine "Hidâye"yi iki üç def'a okutmuş ve son ta'lîminde bütün usûl-i fıkıh ve gavâmız-ı a'mâl ve esrâr-ı ibâdâtı ve sâ'ir letâ'if-i seyr ü sülûku bast ederek vâsıl-ı ser-menâzîl-i kemâl cylediği yine Hazret-i Sultân Veled'den mervî olmak üzere menâkıb kitâblarında mestûrdur. (Müellifin notu)

Biz Hoca merhûmu nev'i şahsına münhasır ümmet-i vâhîde addederiz. Ne sadr-ı islâmın "**Behlûl-ı Dâna**"sı ve emsâli olan mecâzîb, ne "**Cuha**" ve eşyâ'ı olan âbdâllar, ne de Arab'ın "**Ebû Dülâme**"si , Acem'in "**Talhak**"ı gibi ümerâ dalkavukları, ne de akvâm-ı sâ'irenin şusu busu bizim Hoca'mıza adîl olamaz. Hoca dâ'imî bir meczûb-ı müstagrağ değil idi. Hayır, şerri fârik olmayan budalalardan sayması da Hoca'nın şân-ı celîline tecâvüzdür. Hele hakkında dalkavukluk, kurnazlık gibi şevâ'ibi tahattur etmeğe bile bir müslim-i halûk hayâ eder. Nasreddîn Efendi merhûm, "sâf" kelimesinin en kuvvetli ma'nâsına mazhar bir âlim-i ârif ve zâhid-i sîne-sâf idi, melek-haslet idi. Bütün insânların sa'âdetine hizmet etmek, onların mes'ûdiyyetiyle bahtiyâr olmak, hepsiyle hoş geçinmek düstûr-ı mu'âşeret-i di:

Rind-meşreb lâubâlî-mezhebiz âlî-diliz

Hoş geçinmekdir cihânda ahsen-i âmâlimiz

beyti, mîsdâk-ı rûhu idi. Hoca, tahsîl-i sûrîsinden ziyâde mekteb-i tabî'atda yetişmiş bir feylesof-ı kâmil diye tavsîf olunmağa çesbândır. Mûmâ-ileyh, her fenâ şey'in hasm-ı cânı idi. Hiç bir fenâ şey'i görmek, bilmek, tasdik etmek istemezdi. Her şey'e inanırdı. Bir insânda kizb ve hîle nakîsası görmek, tasavvur etmek azâb-ı vicdânîsine katlanmakdan ise aldanıp da mâddeten zarar çekmeyi tercih eyledi. Bu yolda bir numûne-i ahlâk, bir ders-i mücessem vererek benî-Âdem nev'ini irşâd ve islâh etmek isterdi. Hoca merhûm yerine göre çift sürüp kedd-i yemîniyle geçinir, dağdan odunu kendi keser, hattâ kışın ba'zı talebesi ve yârânıyla canavar avına bile giderdi. Ya'nî beyne'l-akrân her nev' esbâb-ı mu'âşeretden kalmazdı. Bu gibi bir çok delâilden nümâyândır ki Hoca hayır ve şerri gayr-i fârik, dîvâne-nihâd, adı Hoca bir ehemmiyetsiz kimse değildi. Memleketin en güzide eşrâfından olmakla ba'zı civâr köylüler ve garîbû'd-diyâr âdemler hânesine mihmân olurlar ve Hoca onlara i'zâz ve ikrâm eyledi. Hocanın hakîkatına münâfî ba'zı hikâyeler de isnâd eylemişler. Şöhretine binâ'en (aslı bozmuş olmamak ve eski kitâb telhîs edilmiştir dedirmemek için) inanmaya inanmaya - daha doğrusu istemeye istemeye - derc etdik. Fakat Hoca'nın rûhunu anlamak isteyerek bu kitâbı okuyanlar o fıkraları pek kolay ayırd ederler.

Hoca ba'zen son derece rindlik, lâubâlîlik gösterir. Sâ'ir emsâlinin zendeka ve tel'înini ve belki siyâseten i'dâmını müstevcib olacak mesâ'ilî sût-re-i letâ'if altında söylemiş olmakla berâber, âmme-i sunûf-ı müslimîn miyânında yine "Rahmetullâhi aleyh" diye yâd olunagelmiştir. Fakat Efendi Hazretleri hiç bir vakit bir âlime yakışmayacak sûrette küfr-i bâridi, âdîliği, bayağılığı - değil irtikâb - tasavvur bile etmemişdir. Bununla berâber Hoca'nın yine gâyesi bir beşer, bir müslim-i gayr-i ma'sûm olmak i'tibâriyle hatâyâ düşmesi mümkün olduğu gibi çocukluk, gençlik hengâmında ba'zı münâsebetsizlik irtikâb eylemesi de kâbilirdir. Ancak gittikçe tekemmül etmiş, ilm ü irfân ve kemâl ü hikmeti terakkî eylemiş, tehzîb-i zât u sıfât kılmış ve e'n-nihâye mertebe-i visâle ermiştir. "Kaddesallâhu rûhahu'l-azîz"

Netîce-i tahkîkâtımıza göre, Hoca merhûm takrîben Sultân Orhan zamânında zuhûr edip, Sultân Yıldırım Bâyezîd asrında ber-hayât bulunuyordu. Ya'nî yedi yüz târîh-i hicrîsi mebdâfîsinden evâhirine -mezâr taşı târîhine nazaran 683 târîh-i hicrîsine - kadar yaşamış ve tahmînen altmışı mütecâviz bir sinde âzim-i medrese-i bekâ olmuşdur.

Bir vakit "**Çingiraklı Tatar**" gazetesini neşr eden bezle-gû ve letâ'if-nüvîs-i şehîr "**Çaylak Tervîk**" Bey'in iki cüz neşr eylediği "**Letâ'if-i Nasreddîn**"

mukaddemâsında der ki: "Merhûm Yıldırım Bâyezîd Hân asrı ricâlinden olup², sülâlesinin Murâd-ı Sâlis ahdinde İstanbul'a geldiği mukayyed-i târîh olduğu gibi evlâdından biri evkâf-ı hümâyûnda muhasses bir mikdâr nân-pârenin kendisine intikâli lâzım geldiğini ve o sülâleden bulunduğunu beyân zımında bâb-ı âsaffiye arz-ı hâl takdîmine geldiği sırada hayvânını meydânda bırakan nevbet köşüne ya'nî kebîr davula bağlamış. Hayvân davulu sürükleyince ürkmüş, ürkdükçe sürüklemiş ve bi't-tesâdüf o gün "Surre" katırları dahi orada bulunduğundan onlar da ürkün bir velvele-i uzmâ hâsıl olarak orada bulunanlara, "Bu nedir, bunu kim bağladı?" diye su'âl olundukda sülâleden olduğunu isbâta gelen zât idüğü anlaşılmaması üzerine "Mutlakâ Merhûm'un evlâdından olduğuna şübhe kalmadı. Başka delîle hâcet yokdur." denilerek istid'âsının is'âfına müsâ'ade olunmuşdur."

Anadolu'da bir çok tahkîkât-ı ilmiyyede bulunarak kütüphâne-i irfânımıza bir "**Konya Seyâhatnâmesi**" ihdâ eden ekârim-i ihvânımızdan Ziyâ Beyefendi'nin bu bâbda vâki' olan mürâca'atımız üzerine yazdığı tezkirede der ki:

"Hoca merhûm, Akşehirde'ki büyük kabristanda gunûde-i hâk-i gufrândır. Seng-i mezârı üzerinde şu ibâre yazılıdır:

"Hâzihi't-türbetü'l-merhûmü'l-magfûr, el-muhtâc ilâ rahmeti Rabbihi'l-Gafûr, Nasreddîn Efendi rûhuna fâtiha 386"

Şu târîh pek ziyâde nazar-ı dikkat ve istiğrâbımı câlib oldu. Çünkü Hoca Nasreddîn, hicret-i seniyye-i nebeviyyeden 386 sene sonra vefât etmiş olması garîb geliyordu. Bi'l-âhire anlaşıldı ki târîhin rakamları ters okunmasıyla maksad hâsıl olacakmış. Ya'nî doğrusu 683 imiş.³ Hoca hakkında mahallince icrâ eylediğim tahkîkâtan anlaşıldığına göre Merhûm-ı müşârün-ileyh Sultân Orhan asrı ricâlinden olup, bi'l'hâssa hikem ve rümûzât ile mütevaggil ve sohbetinde bir takım emsâl ve telmîhât ile halkı irşâda bezl-i himmet edermiş. Zâten o asrın fuhûl-i ricâli dâ'imâ bu meslek-i telkîn ve irşâdî ta'kîb etdiklerinden⁴ ve daha doğrusu nâsın seviyye-i irfânına göre söz söylemeği daha ziyâde mücîb-i menâfi' bildiklerinden Cenâb-ı Mevlânâ'nın "Mesnevî-i Ma'nevî"lerinde buyurdıkları gibi "Hod tu der-zımn-ı hikâyet gûş-dâr"⁵ fermân-ı hikem-âmûzuna tevfiân maksad ve merâmlarını emsâl ve telmîhât perdesi altında anlatırlardı. Hoca'nın meclis-i sohbetine kasabanın sigâr ve kibar âlim ve fâzıl devâm eder, her biri bir ders-i hikmet ve irfân olan sözleri, kulağıyla dinlerlermiş. Avâm-ı nâsın zehâbi gibi Hoca merhûm bî-ser ü bün söz söylememiş, ne dese hepsini bir lüzûm ve hikmete müsteniden sarf eylemiştir. Merhûm hâl-i hayâtında mazhar-ı hürmet-i âimme olduğu gibi irtihâlinde dahi o

² Terâcim-i ahvâl yazarlarca âdetdir ki bir zât hangi pâdişâhın zamânında vefât ederse o devrin ricâlinden addederler. (Müellifin notu)

³ İbâre-i câhilânesinden ve hatından anlaşıldığı vechile sonradan yazılan ve kazılan bu târîhin bu yolda tahrîri kasda mukârin değilse bu da Hoca'nın artık tuhaflık için yaratılmış olduğuna bir delîl sayılır. (Müellifin notu)

⁴ Şeyh Şüsterî, "Karagöz ve Hacıvâd" oyununu da Orhan zamânında icâd ettiği meşhûrdur. Beyefendi buna telmîh eder. (Müellifin notu.)

⁵ "Anlattığın şeylere kendin de kulak ver, söyledigini kulağın duysun."

nazar-ı hürmet ve tevkîri isticlâb eylemiştir. Üzerine inşâ edilen türbe ise mazhar olduğu şu hürmetin timsâl-i mücessemi olsa gerekdir.⁶

Beyefendi'nin ifâde-i ahîresini tasdîkan deriz ki; hakîkaten Hoca merhûmun türbe-i mukaddesesine ve rûhâniyyet-i celîlesine karşı âmme-i müslimînin hâsseten vatandaşlarının pek büyük hürmeti vardır. Ba'zı meşâhid-i mübeccele gibi korkmazlar, hazer etmezler. Belki severler, hele behemahal gülerler. Hattâ bir i'tikâd vardır ki: "Her kim Hoca'nın kabrini görür görmez gülmezse, behemahal başına bir âfet erişir." Vâkı'â bir yolculukda muharrir-i hakîr ve pederim ve eniştem bir araba ile türbenin önünden câddeden geçerken eniştem: "gülmeyeceğim şu adama, bakalım ne olacak?" dedi. Âdet ve i'tikâdi bozmamasına ibrâm etdilerse de dinlemedi. O anda üstümüzde bir koca çınar dalı bindiğimiz tatar arabasının tentesine takılıp parça parça etdi. Atlar ürküp devrilmeğe ramak kaldı. Az daha hepimiz girye-hand olacaktık. Hoca'nın mazhariyyetini tebdîl etmek kimin haddidir. Örf ve i'tikâdın aykırısına gitmek yalnız dîne değil, akl ve hikmete de mugâyirdir.

Akşehirîliler'de sâf, âdetâ şî'r denilecek bir âdet daha var imiş. Bir düğün olunca behemahal Nasreddîn Hoca'nın türbesine gidip düğüne da'vet ederler imiş. Hattâ 'Mollalarını da berâber al gel!" demek şart imiş. Eğer Hoca da'vet olunmazsa tarafeynce dirliksizlik yüz göstereceği i'tikâdında bulunurlarmış.

Vâkı'â Hoca'nın rûhâniyyetini bir düğüne, derneğe çağırarak, imdâd-ı rûhânîsi berâber bulunmak, neş'e-bahşâ olmak için za'ferânlı zerde pişirmekden bin kat müreccahdır.

Zavallı halk bilmez ki yalnız Hoca merhûmun ve talebesinin rûhâniyyetini çağırarakla iktifâ etmemeli.⁷ Belki gelin güveyi insânların hüsn-i mu'âşeretine â'id Hoca'nın letâ'if ve hikemiyâtından ders-i ibret almalı da hoş geçinmenin yoluna bakmalı. Bizim millî şarkılarımız, oyunlarımız ne ise, bizce Hoca'mızın letâ'ifi de odur. Neş'esiz zamânlarımızda hiç bir letâ'if kitâbı bize Hoca merhûmun sözleri kadar hoş gelmez. Bu nefsu'î-emre de mutâbıktır. Hoca'nın ekser-i letâ'ifi; hüsn-i üslûbu, sihr-i beyân ile berâber o kadar derin hikmetleri, mazmûnları hâvîdir ki insân bu gibi azîm kuvve-i teshîriyyeye mâlik olan dil-nişîn latîfeleri okurken derhâl Fuzûlî'nin:

"Bu bir kitâb-ı sûzdur fehm eden ehl-i hâle"

mısra'ını tahattur eder. Hoca'nın ekser-i güftârı hakîkaten sehl-i mümteni'dir. Perde-i safvete bürünmüş olan hâzır cevâblıkları muhâtabının tâ cângâhına şemşîr-i zehr-âlûd gibi kat'î bir te'sîr-i belîğ gösterir:

"Bileniniz bilmeyeninize öğretsin."

"Bu Konyalılar ne iyi adamlardır, adama döve döve helvâ yedirirler."

"Eğer çömlek hesabına bakarsak bugün ayın yüz yirmisidir."

"Eski ayı kırpar kırpar da yıldız yaparlar."

"Kendi kendine hitâben: Biz senin gençliğini de biliriz ya."

"Bu kadar tavuğa bir horos lâzım değil mi?"

⁶ Mezârı, dört direk üzerine sâde ve zarîf bir künbed ile ortada taşdan bir sandûka, kocaman dilimli kavukdan ibâretir. Dîvârı züvvâr tarafından yazılmış bir çok nazm ve nesr ile doludur. Ve türbenin hâricine çekilen ahşab parmaklığın penceresine bî-nihâye, sıtma için paçavra bağlanmışdır. (Müellifin notu)

⁷ Hele zavallı türbedârı mutlaka da'vet eylemeli. (Müellifin notu.)

- "Kazanın doğurduğuna inanırsın da öldüğüne inanmaz mısın?"
 "Üstüne atılan köpeğe hitâben: Geç yiğidim, geç!"
 "Vermeğe gönlüm olmayınca ipe un serilir."
 "Fincancı katırlarını ürkütmezsen âhiretde korkulacak bir şey yoktur."
 "Kurdun kuyruğu koparsa o zamân görürsün sen tozu dumanı."
 "Ben sağ iken şuradan geçerdim."
 "Bindiği dalı kesip düşmesi."
 "Dokuz yüz doksan dokuz altını veren Allâh, birini de verir."
 "Buyur kürküm ta'âma."
 "Kızoğlan kız altı aylık gebe."
 "İyi buldunuz sâhibi ölmüş eşeği."
 "Eşeğin sözüne inanıyorsun da ak sakalımla benim sözüme inanmıyorsun."
 "Dünyanın ortası, eşeğimin ön ayağını basdığı yerdir. İnanmazsan ölç."
 "Çok şükür ki incir hediye etdim. Ya pancar götüreydim, kafam gözüm yanlırdı."
 "İmâm osurunca cemâ'at s....."
 "O çomağı sen yeseydin dört ayaklı olurdun."
 "Gavga bizim yorganın üstüne imiş, yorgan gitdi gavga bitdi."
 "Karı, bırak hırsızı kendi hâline, o bir şey bulabilirse elinden almak kolay."
 "İki akçalık ciğeri kapan kedi, kırk akçalık baltaya tama' etmez mi?"
 "Dokunma karı kargaya, onun üstü bizden kirlidir."
 "Çocuğumun kendi buluşudur, ben öğretmedim."
 "Ağaca çıkarken papucu koynuna sokarak: Belki ağaçdan öte yol vardır."
 "Tavşanın suyunun, suyunun, suyu."
 "Sarı aşı yiyen gerdeğe girsin."
 "Oğlunun adını Eyüp koyma, kesret-i isti'mâl ile ip olur."
 "Ben ne bileyim karanlıkda sağ tarafımı."
 "Acemi bülbül bu kadar öter."

gibi dillerde dâstân olan hikmetleri sırası geldikçe bir türlü anlatılamayan maksadların karşısında insân kekeleyip dururken "Hızır" gibi imdâda yetişir. Muhâtabı da o anda sihir gibi teshîr eyler.

Bütün Osmanlıların fart-ı rağbetinden nâşî hemîşe nüshaları binlerce milyonlarca basıla basıla elde bulunan "**Letâ'if-i Hoca Nasreddîn**" kitâbının yanlışlıkları o derece çoğalmış, ifâdesi o rütbe ta'kîd ve ibhâma uğramışdır ki, artık havâs eline yakışamayacak bir hâle girmişdi. Hattâ tab' ve neşri havâsın gayriye âîd mahzâ para kazanmak için kitâb basan bir kaç tâbi'e münhasır kalmışdı. Küfden, pasdan nâşî me'âlî-perverân-ı edeb ve hikmetin nazar-ı rağbetinden düşen bu "**Mecma'u'n-Nefâ'is**" üzerine tekrâr celb-i enzâr-ı rağbet etmeği düşünüp bin müşkilât ile bir kaç dâne yazma ve Bulak basması eski nüshalarını elde etdik. Esnâ-yı tashîhinde hem kitâbın çâşnî-i aslîsini bozmamağa hem de ibhâm derecesine varan ba'zı ta'bîrâtını ıslâha çalışdık. Bu aralık elde bulunan letâ'if kitâbında mestûr olmayan, bir hayli letâ'if eski bir yazma mecmû'ada elimize geçdi. Ba'zı kütüb-i edebîyye-i kadîme ve cedîde ve mecâmî'-i letâ'ifde bulabildiğimiz latîfeler ile berâber asıl kitâba karıştırmayarak hâtimeye ilhâk eyledik. Bu şekilde bî-nazîr ve nefîs bir "**Mecma'u'l-Letâ'if**" husûle geldi. Hâce-i hikmet-nisârımızın rûhâniyyet-i kudsiyyesini de bu sûretle dahi şâdân eyledik. "**Letâ'if-i Nasreddîn**" Arapçaya "**Cuhâ Er-Rûmî**" unvânıyla tercüme edildiği gibi İngilizceye, Fransızcaya ve sâ'ir milel-i mütemedîne lisânlarına da nakl edilmiştir. Hele "Bir İngiliz, Letâ'if-i Nasreddîn'i merâk edip topluyormuş. Kendisinde olmayanı bir İngiliz

8- Latîfe: Hoca Efendi (Rahmetullâhi aleyh) Konya'ya gitdiğinde bir helvâcı dükkanına girer, iki tarafına iltifât etmeden doğru destgâha yanaşıp "Bismillâh" diyerek hemân helvâyı yemeğe koyulur. Helvâcı, "Be adam! Parasız, pulsuz ümmet-i Muhammed'in helvâsını ne hakla yiyorsun?" diye Hoca'yı dövmeye başlayınca Hoca der ki: "Bu Konyalılar ne iyi adamlardır. Helvâyı adama döve döve yedirirler."

9- Latîfe: Bir Ramazân-ı şerîf geldikde Hoca merhûm kendi kendine, "Ne için halka uyup da oruç tutacağım. Bir çömlek tedârik ederim, günde çömleğe birer dâne taş bırakırım. Taş otuzu bulunca bayrâmımı ederim." diyerek peydâ eylediği çömleğe günde bir taş atmağa başlar. Kızı görüp bir avuç taş da o doldurur. Birgün Hoca'ya "Bugün ayın kaçıdır?" derler. Hoca, "Biraz sabr edin de bakayım, haber vereyim." deyip eve gelir. Çömleği boşaltır, saymağa başlar. Bakar ki taş tam yüz yirmi aded olmuş. Kendi kendine, "Eğer ben bunun doğrusunu söylersem sersemliğime hükm ederler." deyip verdiği karar üzerine halkın yanına gelince, "Bugün ayın tamâm kırk beşidir." der. Derler ki: "Hoca Efendi, bir ay topu otuz gündür." Hoca cevâben der ki: "Ben yine insâflı söyledim. Eğer çömlek hesâbına bakacak olursanız bugün ayın yüz yirmisidir."

10- Latîfe: Hoca'ya, "Yeni ay girince eski ayı ne yaparlar?" diye sormuşlar. "Kırpar kırparlar da yıldız yaparlar." demiş.

11- Latîfe: Bir aralık Hoca, yumurtanın dokuzunu bir akçeye alıp başka bir pazara giderek onunu satarmış. "Hoca Efendi ziyânına bu ne biçim ticâretdir?" diye soruldukda Hoca Efendi, "Ziyân da fâ'idedendir. Tek dostlar bizi alışverişde görsün." demiş.

12- Latîfe: Birgün Hoca Nasreddîn bir ırmak kenârında otururken on dâne a'mâ gelir. Irmağın öte tarafına birer pula geçirmek için Hoca ile mukâvele ederler. Hoca bunları sırtında birer birer taşırken, nasılsa birini yarı yolda düşürür. Su alır götürür. A'mâlar feryâda başlarlar. Hoca der ki: "Be şamatacı herifler, ne bağırıp çağırıyorsunuz? Ben vaz geçdim, bir pul eksik verin."

13- Latîfe: Birgün bir adam avucunda tuttuğu yumurtayı işâret ederek, "Hoca Efendi, şu avucumdakini bilersen sana bundan bir kayganalık vereyim." dedikde Hoca, "Biraz şeklini ta'rîf eyle, bilirim." der. O adam, "Dışı beyâz, içi sarıdır." diye îzâh edince Hoca, "Bildim, bildim. Şalgamı soymuşlar, ortasını oymuşlar, içine havuç koymuşlar." demişdir.

14- Latîfe: Birgün Hoca Nasreddîn Efendi, pazarda gezerken bir herîf, "Hoca, bugün ayın üçü mü, dördü mü?" diye sordukda, "Vallâhi bilmem, şu günlerde ay alıp satdığım yokdur." demişdir.

15- Latîfe: Hoca birgün omuzuna bir nerdübân alıp bir bahçe dîvârına dayar, yukarı çıkar. Sonra nerdübânı yukarı çekip bahçenin içerisine dayar. Bağçeye iner. Meğer bahçevân bu hâli görüyormuş. Hemân Hoca'nın yanına gelip "Sen kimsin, burada ne ararsın?" dedikde, Hoca fütûrsuz, "Nerdübân satarım." der. Bağçevân, "Burada nerdübân satılır mı?" demekle, "Behey câhil herîf, nerdübân nerede olsa satılır." demişdir.

16- Latîfe: Birgün Hoca'nın tarlasına bir öküz girer. Hoca eline bir sopa alıp üzerine hücum edince öküz kaçır. Bir hafta sonra öküzü bir köylü arabaya koşmuş gidiyormuş. Hoca öküzü görünce hemân bir odun yakalayıp öküzü

urmağa başlar. Köylü; "Bre adam, benim öküzümden ne istersin?" deyince Hoca, "Sen halt etme, câhil köpek! O kabâhatini bilir." demiştir.

17- Latîfe: Birgün Hoca bir ırmak kenârında âbdest alırken papucu düşer. Su alır, götürür. Hoca papucu kurtaramayacağını anlayınca bir kenâra çekilip bir zarta çekerek, "Al âbdestini, getir papucumu." demiştir.

18- Latîfe: Hoca birgün ahhâbına vasiyyet edip, "Öldüğüm vakit beni eski kabre koyunuz." der. Sebebeni su'âl edenlere, "Su'âl melekleri geldiği vakitte, "bana su'âl olundu, baksanız a kabrim bile eskidir." der, yakayı kurtarırım." demiştir.

19- Latîfe: Birgün Hoca bir ata binmek ister. Hayvân yüksek olduğu için sıçrayıp binemez. "Ah gidi gençlik." der. Etrâfına bakar kimse yok. "Gençlikde de bir hırlı uğursuz değil idin ya." demiştir.

20- Latîfe: Birgün Hoca Efendi siyâh elbise giyip taşra çıkmış. Ba'zı herze-vekîller, "Hoca Efendi ne oldun, karalar giymişsin?" diye su'âl eylediklerinde Hoca, "Oğlumun babası merhûm oldu da onun yasını tutarım." demiştir.

21- Latîfe: Yaz mevsiminde birgün Hoca Efendi uzak yoldan gelirken kendini şiddetli bir harâret alır. O aralık bir çeşmeye tesâdüf eylemişse de bakar ki lülesine bir ağaç sokmuşlar. Hoca su içmek için ağacı çekip çıkardığı gibi su kuvvetlice fışkırıp Hoca'nın üstünü başını ıslatınca Hoca fevka'l-âde hiddetlenip, "İşte böyle deli deli akdığın için dibine bu kazığı tıkmışlar." demiştir.

22- Latîfe: Birgün Hoca yanına birkaç karpuz alıp dağa odun kesmeğe gitmiş. Susadığı vakit karpuzun birini keser. Tatsız diye atıp birini dahi keser. Ve'l-hâsıl cümlesini kesip birazını yer, bâkîsini de oradaki mülevvesât içine atar. Bir zamân sonra yine harâret alır. Su bulamayınca telvîs ettiği karpuzların başına çöküp, "Şuna değmiş, buna değmemiş." diyerek cümlesini yemiştir.

23- Latîfe: Hoca Nasreddîn Efendi'nin güzel bir kuzusu var imiş. Hiç yanından ayırmayıp i'tinâlıca beslediğinden türlü türlü şaklabanlıklar yapıp Hoca'yı eğlendirmiş. Ba'zı yârân kuzuyu gözlerine kestirip Hoca'yı iğfâl ederek elinden alıp yemeğe karâr verirler. Birisi gelip, "Hoca Efendi, bugün, yarın kıyâmet kopacak imiş. Bu kuzuyu ne yapacaksın. Getir şunu yiyelim." der. Hoca aldırılmaz. Biri daha gelir. O da bu yolda asılır. Hoca onu da savar. Derken ta'cîzler tevâlî eder. Artık Hoca bîzâr olup ertesi gün bir seyrângâhda kesilerek ziyâfet çekilmesine karâr verilir. Kuzu kesilir, âteş yakılır, Hoca kuzuyu çevirmeğe başlar. Arkadaşları dahi soyunup esvâbı Hoca'ya teslîm ederek her biri bir tarafa oynamağa giderler. Sevgili kuzusunu eliyle büryân etmek mecbûriyyet-i elîmesinde bulunan Hoca, fırsattan istifâde ederek esvâbın hepsini âteşe urup yakar. Biraz sonra koşmakdan yârânın karnı acıkıp geri geldiklerinde görürler ki, esvâbın cümlesi yanıp kül olmuş. "Amân Hoca bunu kim yaptı?" diye Efendi'nin üzerine hücum eylemeleriyle Hoca der ki: "Ay oğul! Ne telâş ediyorsunuz. Yarın kıyâmet kopacak imiş. Ne yapacaksınız esvâbı, esbâbı?"

24- Latîfe: Bir gece Hoca'nın evine hırsız girip birçok eşyâsını yüklenerek giderken Hoca da kendi yatdığı odanın eşyâsını omuzlayıp hırsız ta'kîb eder. Hırsız evine girince Hoca da ardınca duhûl etmek ister. Hırsız, "Benim evimde ne işin var?" dedikde Hoca, "Yâ biz bir-ve göç etmedik mi?" demiştir.

25- Latîfe: Birgün Hoca'ya birkaç efendi gelip "Okur yazar geçinirsin ammâ, Fârisî bilmezsin." derler. Hoca, "Niçin bilmem?" der. "Bilirsen bize bir beyit oku da işidelim." demeleriyle Hoca bedâhaten:

Reftem be-cây-ı servîler
Gördüm dokuz kurd âmedend
Bir kaçını yatırladım
Bir kaç tarla mîrevend

demekle mollalar, "Eyvallâh!" deyip, Hoca'nın iktidârını teslim ederler.

26- Latîfe: Birgün Hoca komşusundan bir kazan ister. İşini bitirdikten sonra kazanın içine bir küçük tencere koyup götürür, sâhibine verir. Sâhibi kazanın içinde tencereyi görünce, "Bu nedir?" diye Hoca'dan sorar. Hoca, "Kazanınız doğurdu." demekle komşu, "Pek a'lâ." deyip tencereyi kullanır. Yine birgün Hoca kazanı ister, alır götürür. Sâhibi bir hayli müddet bekler, bakar ki kazan gelmez. Hoca'nın evine gelir. Kapıyı çalar. Hoca kapıya gelir. "Ne istersin?" diye sorar. Komşu, "Kazanı isterim." der. Hoca, "Sen sağ ol, kazan merhûm oldu." cevâbını verir. Komşu kemâl-i hayretle, "Hoca Efendi, hiç kazan merhûm olur mu?" dedikde Hoca, "Ya doğurduğuna inanırsın da öldüğüne inanmaz mısın?" demiştir.⁷

27- Latîfe: Birgün Hoca bir leylek tutup evine getirerek uzundur diye gagalarını, ayaklarını kesmiş. Şöyle bir yüksek yere oturtmuş. "İşte şimdi kuşa döndün." demiştir.

28- Latîfe: Hoca bir iştihâlî zamânında sofradaki sıcak çorbaya kaşığı daldırıp hemân mi'deye indirince dudaklarından karnına kadar âteşler içinde kalmakla bağırarak sokağa fırlar. Önüne gelene, "Savulun kardaşlar, karnımda yangın var!" der.

29- Latîfe: Bir molla esnâ-yı seyâhatinde mülâkî olduğu urefâya ba'zı müşkilâtını su'âl eder. Birisi, "Bu gibi şeyleri bilse bilse Akşehir'de Hoca Nasreddîn bilir." der. Mollanın yolu Akşehir'e dahi uğrayıp hâric-i şehirde sırtı kebeli, ayağı çarıklı, başı sarıklı çift sürmekle meşgûl bir kimseye tesâdüf eder. Meğer Hoca merhûm kendisi imiş. Yanına varıp selâm verir. Sohbet esnâsında ba'zı müşkilâtı olduğunu beyân edip su'âle tasaddî eder. Hoca, mollanın mendilinde güzel narlar görüp, "Ücret olarak şu narlardan bana versen senin müşkilini hallederim." der. Molla her ne sorduysa narları alarak cevâbını vermiş. Nihâyet nar bitmiş. Molla, "Bir müşkilim daha kaldı, şunu da lutf et." dedikde Hoca, "Yürü var halt etme, narların tükendi." deyip kalkar. Çiftiyle meşgûl olur. Molla, "Diyâr-ı Rûm'un çiftçisi böyledir, ya ulemâsı nice olsa gerek." deyip çıkmış gitmiş.

30- Latîfe: Birgün Hoca, görür ki bir pınar başında birçok ördekler oynar. Hoca tutayım diye seğirdince kaçarlar. Hoca, pınar başına oturup elindeki etmeği suya batıra batıra yemeğe başlar. Birisi, "Hoca Efendi, âfiyet olsun ne yiyorsun?" diye sorunca, "Ördek çorbası." demiştir.

31- Latîfe: Hoca Nasreddîn Efendi'den bir herif urgan istemiş. Hoca içeri girip çıkarak, "İp boş değildir, kadınlar üstüne un sermişler." demiş. Herifin be-tekrâr, "Efendi bu nasıl işdir, ipe un serilir mi?" yolunda ta'rizine dahi, "Vermeğe gönlüm olmayınca ipe un serilir." demiştir.

32- Latîfe: Birgün Hoca'nın yanına bir zât gelir. Uzun müddet dakk u lak sohbet eder. Giderken Hoca, "Afv edersiniz, tanıyamadım, siz kimsiniz?" der. O zât da, "O sûretde aramızda uzun bir mu'ârefe var imiş ki şimdiye kadar lâubâliyâne nasıl konuştunuz." demekle Hoca dahi, "Bakdım ki tâcın tâcıma, kaftânın kaftânıma benzer, ben seni kendim sandım." demiş.

33- Latîfe: Birgün Hoca, tavuklarını bir kafese doldurup Akşehir Sivrihisâr'a giderken, "Hayvâncağızlar sıcakda birbiri üstünde helâk olacaklar, şu zavallıları mahbesden halâs edeyim, sele serpe yollarına devâm etsinler." diyerek salıverir. Tavukların her biri bir tarafa kaçır. Hoca eline bir değnek alıp horosu önüne katıp kovalamağa başlar. Ve, "Gecenin yarısında sabâh olduğunu bilirsin de öğle zamânında Sivrihisâr câddesini niçin bilmezsin?" der.

34- Latîfe: Birgün Hoca kabristan civârında gezerken nasılsa ayağı kayar. Bir eski kabrin içine düşer. Toz toprak olan elbisesini çıkarıp üstünü başını düzeltmeğe uğraşır. O anda hâtırına gelir ki, şurada kendimi ölü yerine koyayım bakayım Münkir, Nekir gelir mi? Hoca bu hâlde iken ileride katircılar hayvânlarını sür'atle sürerek mezâristâna doğru gelirler. Hoca ,yüzlerce çan sesini, hayvân gürültüsünü, katırcı şamatasını birdenbire anlayamayarak, "Eyyvâh, ne aksi zamâna tesâdüf etdim, kıyâmet kopuyor." diyerek şaşkınlıkla biraz öte beri çabalanıp nihâyet mezârdan yukarı çıkar, kaçmak ister. O esnâda tam katırlar da o hizâyâ tesâdüf eylemişler. Hoca'nın böyle ale'l-acâyib bir kıyâfetle mezârdan fırlamasından katırlar ürkerek karma karışık olur, birbiri üstüne yığılırlar. Yükleri olan kâse, billûr, fincân, tabak makûlesi eşyâ bütün hurd u hâş olur. Katırcılar da azîm şaşalayıp sopalarla Hoca'nın üzerine hücûm ederler. "Sen kimsin, burada ne ararsın?" derler. Hoca, "Ehl-i âhiretim, dünyâyı seyre çıkmışdım." demekle yobaz herifler, "Dur, biz sana bir hoşça seyrân etdirelim." diye Hoca'yı bir iyi döğüp başını, gözünü yarmışlar. Hoca bin zahmet ve meşakkatle gece yarısı hânesine avdet eylemiş. Karısı, "Şimdiye kadar nerede kaldın?" diye sormuş. "Mezâra düşdüm, ölülere karışdım." demiş. Karı, "Öteki dünyâda ne var, ne yok?" diye sorunca Hoca cevâben, "Fincancı katırlarını ürkütmezsen bir şey yokdur." demişdir.

35- Latîfe: Birgün Akşehir çocukları Hoca'yı hamâma götürürler. Yanlarına gizlice birer yumurta alırlar. Hepsi soyunup hamâma girip göbek taşı üzerine oturduklarında birbirlerine "Geliniz sizinle yumurtlayalım, her kim yumurtlayamazsa hamâmın masârifini o versin." deyip kavl ü karâr etmişler. Ba'dehu tavuk gibi sıkınıp "gıd gıd gıdak...gıd gıd gıdak..." diyerek, feryâd ederek berâberce getirdikleri yumurtaları yavaşça el çabukluğuyla mermerin üzerine bırakırlar. Hoca Efendi bunları görünce hemân horos gibi çırpınıp ötmeğe başlar. Çocuklar "Hoca Efendi ne yapıyorsun?" dediklerinde, "Bu kadar tavuğa bir horos lâzım değil mi?" demişdir.

36- Latîfe: Hoca'yı elçilikle Kürdistân'a göndermişler. Kürd beyleri Hoca'ya azîm ikrâm edip bir mükemmel ziyâfet keşîde eylemişler. Hoca dahi heybetli bir sarık sarıp kürkünü giymiş ve mollasını arkasına alarak vekâr ile ziyâfete hâzır olmuş. Hoca, meşrebine muhâlif olarak icrâ olunan teklîf ve tekellüfden bîzâr olup, sıkılıp nâgehân bir zarta kaçırırvermiş. Esnâ-yı avdetde yolda mollası "Efendi, pek ayıb oldu." deyince Hoca, "Behey ahmak, dil bilmez Kürdler Türkçe osurmadan ne anlayacak?" demiştir.

37- Latîfe: Birgün Hoca, mollası "İmâd" ile kurd avına gider. İmâd, kurd yavrusu tutmak fikriyle yuvaya girer. Tesâdüfen hâricde bulunan kurd dahi ine girmekde iken hemân Hoca atik davranıp kuyruğundan yakalar. Kurd kuyruğunu kurtarıp ine kaçmak için eşinmeğe, çabalamağa başlar. İçeride hâlden haberdâr olmayan İmâd'ın gözüne toz gitmekle, "Efendi ne tepiniyorsun, pek tozuttun." deyince Hoca, "Kurdun kuyruğu koparsa o vakit görürsün tozu, dumanı." demiştir.

38- Latîfe: Hoca birgün bir iş için izbesinin köşesini kazarken komşusunun ahırına bir delik açılır. Orada birçok sığır görür. Hemân sevinerek karısına koşar. Der ki: "Dakyanus zamânından kalma bir ahır dolusu öküz bulursam bana ne müjde verirsin?"

39- Latîfe: Hoca birgün Sivrihisâr'a gitmiş, görmüş ki halk bir yere birikmiş hilâlê bakarlar. Kemâl-i ta'accüble demiş ki: "Be yâhu, siz ne acîb adamlarsınız. Bizim Akşehir halkı bunun araba tekerleği kadarını görürler de başlarını çevirip bakmazlar. Siz hilâl* kadar ayı göreceğiz diye buraya toplanıp zamânınızı telef ediyorsunuz."

40- Latîfe: Hoca Efendi da'vet olunduğu bir ziyâfete eski elbisesiyle gider, kimse ehemmiyet vermez. Hoca gizlice hemân hânesine koşup ağır elbisesiyle kürkünü giyer, avdet eder. Hoca'yı kemâl-i ta'zîmle kapıdan karşılayıp baş sofraya iclâs ederler. Nefîs ta'âmlara işâret ederek, "Buyurun Hoca Efendi." derler. Hoca kürkünü yemek sahanına uzatıp, "Buyurun kürküm!" der. Halk, "Hoca Efendi ne yapıyorsun?" dediklerinde, gördüğü mu'âmeleyi anlatıp, "Mâdem ki ikrâm kürkedir, ta'âma da o buyursun." demiştir.

41- Latîfe: Bir kıtlık zamânında Hoca bir köye gitmiş. Bakmış ki halk yeyip içiyorlar. Hoca'ya da tatlılar, börekler ikrâm etmişler. Hoca, "Burası ne bolluk memleketmiş, bizim oralarda halk açlıktan kırılıyorlar." der. Avâmdan biri Hoca'ya cevâben, "Behey adam deli misin, sen bayrâm, seyrân bilmez misin? Bugün bayrâm olduğu için herkes kudretine göre yiyecek, içecek tedârik ediyorlar. Onun için ta'âm boldur." der. Hoca biraz düşündükden sonra kendi kendine, "Âh keşke her gün bayrâm olsa da ümmet-i Muhammed yiyecek sıkıntısı çekmese." demiştir.

42- Latîfe: Hoca pazara bir inek götürür. Gezdirir, gezdirir satamaz. Ahabbından biri tesâdüf edip, "İneği ne için satamazsın?" der. Hoca, "Sabahdan beri gezdirdim, dilim döndüğü kadar medh etdim, kimse yüzüne bakmadı." diye cevâb verince herîf hemân inegî alıp, "Kızıoğlan kız, altı aylık gebedir." diyerek gezdirmeğe başlamakla, ânîde müşteri zuhûr ederek ziyâde bahâ ile

* Burada geçen "hilâl" kelimesi Arap alfabesindeki "hı" harfiyle başlamaktadır ve "diş karıştırarak çöp, kürdan" anlamına gelmektedir. Bu şekilde latîfe daha bir anlam kazanıyor. (Hazırlayanların notu.)

satın alır. Hoca hem ta'accüb, hem teşekkür edip inek akçesini koynuna koyarak sevine sevine hânesine gider. Meğer Hoca'nın hânesine görücüler gelmiş imiş. Karısı, "Efendi, sen bir parça aşağıda bir yer bul, otur. Ben görücülere kızımızı göstereyim, hünerlerini sayayım, dökeyim, Belki beğenir alırlar." demekle Hoca, "Aman karı, sakın sen ağzını açma. Ben şimdi yeni bir senâ öğrendim. Söyleyim de bak nasıl beğenirler." der. Kadın dahi belki Efendi'nin bir bildiği vardır diye görücülere lâzım gelen ikrâmı yapıp, kızına el öpdürdükden sonra, "Hanımlar başınızı örtün, bu iş için sizinle Efendi görüşecek." der. Hoca Efendi kadınların yanına girip, "Hanımlar, ne hâcet lakırdının uzunlu kısıtı. Benim evlâdım gâyet cins. Kızıoğlan kız altı aylık gebedir." der demez, kadınlar birbirine bakarak hemân kapıdan dışarı fırlarlar.

43- Latîfe: Bir sabâh Hoca sarığını sarar sarar bir türlü ucu arkaya gelmez. Bozar sarar, yine gelmez. Câmı sıkılıp sarığı mezâda verir. Bir bîçâre, müşteri olur. Hoca gizlice müşterinin kulağına, " Sakın birâder pey verme, sonra üstünde kalır. Nâfile bu sarığın ucu arkaya gelmez." der.

44- Latîfe: Birgün sokakda bir adam koşarak Hoca'nın yanına gelip, "Efendi müjde, bir oğlun doğdu." der. Hoca hiç fütûrsuz "Oğlum doğduysa Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senâ olsun. Ya sana ne?" demiştir.

45- Latîfe: Bir sabâh komşusu gelip Hoca'dan eşeğini ister. Hoca, "Gideyim, eşeğe danışayım. Gönlü olursa vereyim." diyerek içeri girer. Ve bir mikdâr durduktan sonra gelip der ki: "Eşeğe söyledim, gönlü olmadı ve bana dedi ki: "Beni yabancıya verirsen benim kulağıma ururlar, senin de ırzına sögerler."

46- Latîfe: Birgün Hoca odun kesmeğe giderken eşek bir türlü dağa doğru yürümedi. Birisi, "Şuradan aktardan biraz nişadır al, kışına sür, bak nasıl yürür." dedi. Hoca tecrübe etdikde hayvân cân acısıyla koşmağa başladı. Hoca avdetde kendisinde de bir dermânsızlık hissetmekle kendisi de o ilâcdan bir mikdâr isti'mâl eyledi. Eşekden evvel hâneye vâsıl olup orada dahi duramayarak dolaşmağa başladı. Karısı, "Efendi, ne oldun?" dedikde, "Karı, bana yetişmek istersen sen de biraz nişadır kullanmalısın." demiştir.

47- Latîfe: Birgün Hoca karısına, "Ölmüş adam nasıl belli olur?" diye sorup, karısı, "Eli ayağı soğur, ondan bilinir." der. Birgün zavallı Hoca dağda odun keserken eli ayağı tutmayacak derecede üşümüş. "Ben öldüm." diye kendisini bir ağacın dibine bırakıvermiş. O esnâda kurdlar Hoca'nın eşeğine musallat olup yemeğe başlamışlar. Bîçâre Hoca güçlûkle olduğu yerden başını kaldırabilip, "İyi buldunuz sâhibi ölmüş eşeği." demiş.

48- Latîfe: Birgün komşusu Hoca'dan eşek ister. Hoca, "Yokdur." der. O esnâda eşek içeriden anırmağa başlar. Herîf, "Efendi sen eşek yok diyorsun, halbuki bak eşek zırlıyor." demekle Hoca başına sallayarak, "Allâh Allâh, yâhu sen ne acâyib adamsın. Eşeğin sözüne inanıyorsun da ak sakalımla benim sözüne inanmıyorsun." demiştir.

49- Latîfe: Birgün Hoca dağda odun keserken eşeğini kurdlar yiyip, Hoca gelince kurd kaçmağa başlar. Oradan diğer bir adam, "Bre, varda, tutun!..." diye şamata etmek ister. Hoca der ki: "Bre adam, nâfile ne bağırıp çağırıyorsun. Tok kurd yokuş yukarı beyhûde zahmet çekmesin."

50- Latife: Birgün Hoca satmak için eşeğini pazara götürür. Bakar ki kuyruğu pek çok çamur olmuş. Hemân keser, sırtındaki heybeye or. Birisi eşeğe müşteri olur. Mu'âyene ederken, "Kuyruksuz eşek neye yarar?" dedikde Hoca, "Sen pazarlığı uydur, kuyruk yabanda değil." demiştir.

51- Latife: Birgün Hoca uzak bir yerden gelirken eşeği gâyet susamış. O esnâda bir gölde suyu görünce hayvânın sabrı kalmayıp, göle koşar. Meğer yanaşdığı yer sarp, uçurum bir mahal olmakla hayvân göle düşmeğe ramak kalmış iken, o esnâda kurbağalar ötleğe başlayınca hayvân ürküp geri çekilir. Hoca pek ziyâde mahzûz olup, eşeğini yakaladıktan sonra, göle bir avuç para serpererek, "Âferîn göl kuşları, alın şu paraları, tatlıca helvâya verin de yiyin." demiştir.

52- Latife: Birgün Hoca mezârlık arasında gezerken bir koca köpek, bir mezâr taşına işediğini görüp hemân elindeki sopasıyla köpeğe urmak isterse de köpek dişlerini sırtarıp hırlayarak Hoca'nın üzerine hücum edince Hoca, parçalayacağını idrâk eylemekle kemâl-i havf ile büzülerek ve arka arka çekilerek, "Geç yiğidim, geç!" demiştir.

53- Latife: Hoca bir zamân her seherde, "Yâ Rabbi bana bin altın ver, dokuz yüz doksan dokuz olursa almam." diye du'â etmeği âdet edinmiş. Komşusu olan bir Yahûdi dahi her vakit Hoca'nın du'âsını işidirmiş. Yahûdi gâyetle merâk edip bir kese içine koyduğu dokuz yüz doksan dokuz altını bir seher vakti Hoca'nın du'â eylediği esnâda bacasından içeriye atar. Bakalım Hoca ne yapacak diye bacadan dinlemeğe başlar. Hoca du'âsının kabûl olduğuna pek çok hamd ü senâ ederek kemâl-i ta'zîm ile bacadan düşen altını alır. Sayar bakar ki, dokuz yüz doksan dokuzdur. Hiç evzâ'ını bozmayarak, "Dokuz yüz doksan dokuzu veren Allâh birini de verir." der, hemân kabullenir. Yahûdi, bu hilâf-ı me'mûl hareketi görünce fevka'l-âde telâş edip ortalık ağarınca Hoca'nın hânesine koşar, gülererek, "Hoca Efendi şu bizim altınları ver." der. Hoca ciddi bir tavır ile, "Bâzergân, sen deli mi oldun, benden ne parası istersin, ben senden para istedim mi, sen bana elinle bir para verdin mi?" demekle Yahûdi, "Cânım Hoca Efendi, senin her seher ısrârın üzerine bakalım Hoca sözünde sebât edecek mi diye o parayı ben atdım." derse de Hoca istihzâ tavrıyla gülererek, "Be Yahûdi, şu uydurduğun masala kendin inanıyor musun? Tecrübe için bir Yahûdi hiç adamın bacasından bu kadar bir parayı atar mı? Cenâb-ı Hak bunca münâcât ve ısrârın üzerine hazîne-i gaybından bana onu ihsân eylemiştir." diye ciddî bir sûrette iddi'â eyler. Yahûdi, anlar ki bu iş kendi kendilerince bitmeyecektir. "Öyle ise mahkemeye gidelim." der. Hoca, "Ben mahkemeye gitmekten kaçmam, ancak buradan tâ oraya yayan gidemem." der. Yahûdi a'lâ bir katır getirir. Hoca, "Benim haysiyetimin var, bu eski cübbe ile huzûr-ı hâkime nasıl gideyim?" demekle Yahûdi, hasmını yola yatırmak için bir de zî-kıymet kürk getirip Hoca'ya giydirir. Katıra bindirir, giderler. Kadının huzûruna gelirler. Kadı, "Ne istersiniz?" dedikde Yahûdi söze başlayıp, "Efendim, bu adam benim şu kadar altınımı aldı, şimdi inkâr ediyor." der. Kadı Hoca'ya "Sen ne dersin?" deyince Hoca, "Efendim, sorunuz bana eliyle bir para vermiş midir?" demekle Yahûdi kıssayı tamâmıyle anlatır. Hoca gülererek, "Efendim bu Yahûdi benim komşumdur. İhtimâl ki ben para sayarken işitmiştir. Vâkı'â bana Rabbim birçok altın ihsân buyurdu. Daha bundan bin katını da vermeğe kâdirdir. Bu Yahûdi'ye gelince, bir müslümân ölüm derecesine gelse bile bir para vermez. Bir dolapla benden mâlımı almak ister.

Şimdi sorsanız dışarıda bindiğim katıra da sâhib çıkar." deyince Yahûdi katırı da elder kaçırmak korkusuyla, "Elbette benimdir, mahkemeye yayan gelmemek istediğin için daha şimdi altına çekdim." der. Kadiya bir tereddüd gelir. Hoca, "Gördünüz ya efendim, şimdi sırtımdaki kürke de sâhib çıkar." demekle Yahûdi'ye büsbütün fenâlık gelerek, "Öyle yâ, o da benimdir." deyince artık kadı efendi hiddetlenip, "Bre şirret Yahûdi, hem cümlemizin müsellemini olan böyle muhterem bir adamın emvâlini gasb etmek, hem de mahkeme ile eğlenmek istiyorsun, yıkıl dışarı!" deyip mahkemeden dışarıya çıkarırlar. Hoca, kemâl-i vekârla kürküne bürünüp katıra binerek hânesine gider. Me'yûs ve nevmîd bir hâlde hânesinde düşünmekte olan Yahûdi'yi komşusu çağırıp mâllarını bi't-tamâm teslim ve kendisini tatyîb etdikden sonra, "Bir daha Allâh ile kulu arasına girip de ibâdullâhı bî-huzûr etme." diye nasîhat eylemiştir. Yahûdi, âbdaldır diye eğlenmek istediği bir zâtdan böyle mükemmel bir ders alıp mağlûb olunca, bir daha bir müslümâna sataşmamaklığa yemîn ederek Hoca'nın elinde mazhar-ı hidâyet olmuştur.

54- Latîfe: Hoca merhûm devrinde üç ruhân her uğradıkları beldenin ulemâsıyla musâhabe ve mübâhase eyleyerek seyr ü seyâhat ederlermiş. Diyâr-ı Rûm'a vâsıl olduklarında kezâlik o cihetin meşhûr âlimleriyle mülâkât ârzû etmeleriyle mahzâ hoşça bir vakit geçirmek için sultân-ı zamâna Hoca Nasreddîn'i tavsiye ederler. Ve Hoca'nın hâzır-cevâb ve hoş-sohbet olduğunu söylerler. Sarây meydânında bir ziyâfet tertîb edilip Hoca'yı ve ruhânları oraya da'vet ederler. Tatarın vürûdunda hemân-dem Hoca eşeğine binip, asâsını eline alıp yevm-i mu'ayyende meclise hâzır olur. Âdâb-ı tâm ile selâm verip, du'â-yı pâdişâhîyi edâ eyledikten sonra esnâ-yı sohbetde Hoca Efendi'ye ruhânların ârzûsunu beyân eylerler. Hoca, "Öyle ise evvelâ müşkilâtımızı halledelim, ba'dehu şeref-i meclisten istifâde eyleyelim. Buyurun bakalım ruhânlar, bir su'âliniz varsa işidelim." der. Birinci ruhân, "Efendi Hazretleri, dünyânın ortası neresidir?" der. Hoca asâsıyla eşeğinin ön ayağının sağını göstererek, "İşte eşeğimin şu ayağını basdığı yerdir." der. Ruhân "Neden ma'lûm?" demekle Hoca, "Sözûme inanmazsan işte ölçek. Eksik, ziyâde gelirse ona göre söyleyin." der. Râhib, mebhût olur çekilir. Ruhânın biri ileri gelip, "Ya bu gökyüzündeki yıldızlar ne kadardır?" der. Hoca, "Eşeğimin vücûdunda ne kadar kıl var ise o kadardır?" der. Ruhân, "O kadar olduğu ne belli?" demekle Hoca dahi, "İnanmazsan say. Eğer fazla, noksan gelirse o vakit bir söz söylemeğe hakkın olabilir." dedi. Ruhân "Efendi eşeğin kılları sayılır mı?" deyince Hoca dahi, "Ya gökdeki yıldızlar sayılır mı?" diye cevâb vermekle bu ruhân dahi mebhût oldu. Üçüncü ruhân dahi ileri gelip, "Ey Hoca, şu benim sakalımın kaç kılı var?" diye sormakla Hoca ona da hiç tereddüd göstermeyerek, "Eşeğimin kuyruğunda ne kadar kıl varsa o kadardır." dedi. Ruhân, "Ne ile isbât edersin?" demekle Hoca, "O kolaydır, bir kıl senin sakalından, bir kıl benim eşeğimin kuyruğundan koparırsın. Eğer mutâbık gelmezse o vakit hak senindir." der. Ruhânlar Hoca'nın zarâfetine ve hâzır-cevâblığına meftûn olup, hidâyet-i Rabbânî dahi erişmiş olmakla, şeref-i islâmı müşerref olarak Hoca Rahmetullâhi aleyh'e bende oldular.

55- Latîfe: Mâverâ'ü'n-Nehr'in en mu'azzam pâdişâhlarından olup bir vakit Şehen-şâh-ı Rûm Yıldırım Bâyezîd Hân merhûmun memâlikine tecâvüz eylemekle miyânelerinde meşhûr Ankara Muhârebesi vukû'a gelen cihângîr-i şehîr Timurleng, bir müddet Akşehir'de ikâmet eylemekle, oturduğu müddet Hoca merhûma pek çok iltifât eylemişti. Hoca'nın sâyesinde Akşehir ahâlisi

Timûr-ı hunhârın katl-i âmından vesâ'ir siyâset-i şedîdesinden hâlâs olmuşlardı. Nitekim miyânelerinde zuhûra gelen ba'zı letâ'if burada zikr olunacaktır. Ez-ân-cümle: Bir gün Hoca Nasreddîn Efendi merhûm, bir büyük tablanın üstüne üç erik koyup sultân Tîmurleng'e hediyeye götürürken yolda erikler öteye beriye yuvarlanmağa, oynamağa başlar. Hoca her ne kadar, "Uslu oturun, oynamayın, şimdi sizi yerim!" derse de dinlemezler. Yine muttasıl zıplar, yuvarlanırlar. Hoca hiddete geldikçe yolda birer birer ikisini yer. Bir dâne eriği Emîr Tîmûr'un huzûruna takdîm eyler. Pâdişâh pek mahzûz olup vâfir akçe bağışlar. Hoca birkaç gün sonra bir hayli pancarı bir sepete koyup yine pâdişâha götürürken yolda bir adam görüp su'âlî üzerine Emîr Tîmûr'a hediyeye edeceğini söylemekle, "İncir götürsen daha hazzeder." demesiyle Hoca, bir kaç okka en güzel incir tedârik ederek huzûr-ı Sultân'a takdîm eyler. Pâdişâh ma'yyetindeki nedîmlere ve gulâmân-ı hâssaya emr eyler. İncirlerin hepsini Hoca'nın başından geçirirler. Onlar inciri yapışdırdıkça, Hoca muttasıl, "Şükür Yâ Rabbî! Hamd olsun lütfuna, ihsânına. Müşâverenin bereketini şimdi anladım." diye muttasıl mırıldanmış. Tîmurleng işidip, "Hoca neye şükr edersin?" dedikde Hoca demiş ki: "Pâdişâhım, ben evvelce bir kaç okka pancar getiriyor idim. Bereket versin, yolda bir herif bunu ta'rîf eyledi. Ya pancar getire idim, benim hâlim ne olurdu? Ne başım kalacaktı, ne gözüm kalacaktı. Şimdiye kadar hurd u hâş olmuşdum."

56- Latife: Tîmurleng Akşehir'e yeni geldiği sırada Hoca'nın hoş-sohbet ve latife-perdâz olduğunu işidip bir gün husûsî olarak da'vet eyler. Hoca huzûra dâhil oldukda görür ki, Tîmûr kemâl-i vekâr ile bir mindere oturmuş ve bir ayağını köşesinden minderin altına sokup uzatmış. Hoca'nın vürûduyla Tîmûr hiç vaz'ını bozmayıp ancak ikrâm olarak Hoca'ya da oturduğu minderin öbür ucunda yer gösterir. Hâlbuki Hoca merhûm gibi âzâde-meşreb urefâ ve zurefâ hiçbir vakit kendilerine âdî dalkavuk mu'âmelesi yapıldığını çekemezler ve haklarında olunacak ihtirâmâtta cüz'î noksân gördüklerinden veyâ nûr-ı ihlâsdan hâlf ve şâibe-i riyâ ile mâlî bir mu'âmeleye dūcâr olduklarında neş'e ve inşirâhları kabz ve vekâra mübeddel olur. Ale'l-husûs ki Hoca merhûm her ne kadar hıkkatinin âzâdeliği hasebiyle dünyâda hiçbir şey'i, hattâ ilm ü kemâlî bile kendine perde etmemiş ise de yine yerine gelince şân-ı celîl-i ilmin muhafazası da vecîbeden olmakla Emîr Tîmûr'un gerek esnâ-yı duhûlde lâzım gelen ta'zîmî edâ etmemesi, gerek ayak uzatması Hoca'yı son derece hiddetlendirmişdi. Hâlbuki nefsü'l-emrde Tîmurleng topallığından nâşî öyle kolayca kalkıp oturamadığı gibi, râhatça oturmak için kendisini ağır ağır bir vaz'-ı mahsûs üzere istif ederdi. Ayağının birini uzatması da bi't-tab' bu sebebdan nâşî idi. Tavr-ı azametkârânesi ise muzafferiyât-ı mütevâliyesinin kendisinde husûle getirdiği bir tabî'at-ı sâniye-i cihângirâne idi. Yoksa husûsiyyet-i hâli gâyet küşâde-meşreb, sühan-şinâs, oldukça keremkâr, ulemâ-perver ve hüner-dost bir adam idi. Sonraları Hoca ile de miyânelerinde hayli muhâlasat hâsıl olmuş idi. El-hâsıl Hoca yanlış zehâbı üzerine dargınlığını da belli etmeyerek -bârid bir sûrette - gösterilen yere oturdu. Âbdâllığa urup Hoca da bir ayağını minder altından uzatdı. Pâdişâh, Hoca'nın bu vaz'ından bî-huzûr olup kendi kendine, "Ben ma'zûrum, ale'l-husûs ki pâdişâhım. Bu adam bize anlattıkları gibi değilmiş. Tuhaflıksa, tuhaflık bunun neresinde?" diyerek artık Hoca'yı incitmek kasdıyla hod-be-hod dedi ki, "Seninle eşeğin arası çok uzak olmasa gerek." Hoca derhâl: "Aramızda ancak iki üç arşınlik bir mesâfe var yok gibidir." dedi. Tîmûr derhâl tehevvr-i sibâ'âne istîlâ etmişse de fakat âmâline kavuşuncaya kadar hayâtta ma'rûz olduğu envâ'-ı tahkîrât ve

mesâ'ib kendisini mükemmel pişirmiş ve her hâlde i'tidâlini muhâfaza edebilecek hazm ve basîret sâhibi bir dâhî-i sâhib-kırân kesilmiş olmakla hasmını her vakit parçalayabilmek emniyeti kendisine bir sükûn-ı tabî'î vermişdi, aldırmadı. O aralık yemek geldi, ta'âma başladılar. Ba'zı âfâkî sohbet arasında hemân Tîmûr Hoca'nın suratına doğru aksırır. Hoca, bir tavr-ı bezle-gûyânede, "Pâdişâhım, insânın suratına doğru aksırmak ayıp değil mi?" deyince Tîmûrleng kayıtsızcasına, "Bizim diyârda ayıp değil." der. Yemekden kalkılıp şerbetler içildikten sonra, Hoca bir aralık bir tarafını boşa getirip gâyet mühîb bir zarta çeker. Tîmûr, Hoca'yı bir nazar-ı gazûbâne ile süzüp, "Nedir bu etdiğin terbiyesizlik, bu ayıp değil mi?" der. Hoca da, "Bizim buralarda ayıp değildir, onun sesine kimse kulak vermez." diye cevâb verir. Gâyet muhtasar ve bârid âfâkî sohbetden sonra Hoca Efendi vedâ' eder. Yolda giderken mollası, "Efendi niçin öyle bir pâdişâh-ı cebbârın huzûrunda yellendin?" dedikde Hoca kendisinde ender görülür bir ciddiyetle müteveccih olup, "Molla, molla imâm osurunca cemâ'at sıçar." demiştir.

57- Latîfe: Hoca birgün kaz pişirtip pâdişâha götürür. Yolda giderken iştihâsına galebe edemeyerek kazın bir budunu siper bir yerde mi'deye indirir. Huzûr-ı pâdişâha varıp usûlû vechile hediyyesini arz eyler. Bir budunun noksânı Tîmûrleng'in gözüne isâbet etmekle, "Hoca, hani bu kazın bir ayağı?" der. Hoca, hiç vaz'ını bozmayarak, "Bizim Akşehir'in kazları hep tek ayaklıdır⁸, inanmazsan bak şu çeşme başındaki kazlara." der. Vâkı'â o esnâda çeşme başında ayakda duran kazlar, güneşlemek için bir ayaklarını saklayarak tek ayakla başlarını göğüslerine dayayıp uyumakda idiler. Pâdişâh, pencereden bakdığında tek ayaklı olarak müşâhade eyledi. Hâlbuki bi't-tesâdüf nevbet urulmak zamânı olmakla birçok mehterler cesîm köslere, davullara bir uğurdan çomakları indirip kerrenâyılar, borular gulguleyle kubbe-i semâyı velveleye vermeleriyle kazlar iki ayak üzere olarak bir mahall-i firâr aramak azmiyle mütereddidâne o yana bu yana koşmağa başladılar. Hemân Tîmûr, Hoca'yı pencere önüne çağırıp, "Hoca sen yalan söylüyorsun, bak kazlar ikişer ayaklıdır." deyince Hoca Nasreddîn Rahmetullâhi aleyh, "O çomağı sen yeseydin dört ayaklı olurdu." demiştir.

58- Latîfe: Hoca kadı iken iki adam gelip biri, "Şu adam benim kulağımı ısırdı." diye dav'â eder. Diğeri de, "Hayır efendim, kendisi kendi kulağını ısırdı." diye cevâb verir. Hoca, "Birazdan geliniz de size cevâb vereyim." dedikten sonra hereme girip kendi husûsî odasına çekilerek, "Bakayım insân kendi kulağını ısırabilir mi?" diye kulağını çekip uğraşırken sırt üstü düşer, başı bir mikdâr çizilir, bir bez bağlayıp mahkemeye çıkar. Yine da'vâcılar gelip müdde'î hasmının cevâbını cerh cylemek sadedinde, "Efendim kadı efendi, insâf ediniz, hiç bir adam kendi kulağını ısırrır mı?" deyince Hoca merhûm, "Isırır, oğlum ısırrır; hattâ düşer de başı bile yarılr." demiştir.

59- Latîfe: Bir gece yarısı Hoca'nın kapısının önünde bir gürültü olur. Hoca çıkıp gavganın sebebini anlamak ister. Zevcesi, "Efendi nene lâzım, yat yerinde, gece yarısı gürültü arasına karışma." dediyse de dinlemeyip hemân yorganına bürünür, kapının önüne çıkar. Hoca mes'eleye anlamağa uğraşırken o gürültü arasında bir herif gelip bir asılışda yorganı Hoca'nın üstünden soyup alır, çıkar, gider. Hoca bu mu'âmeleden de şaşalayıp öyle sersem bir hâlde bir mikdâr

⁸ Burada Tîmûrleng'e de fenâ bir îhâm var, ya'nî topal kaz yapıyor. (Müellifin notu.)

daha durmuşsa da ziyâdece üşüyüp, zâten herkes de dağılmağa başlamış olmakla titreyerek içeriye girer. Karısı, "Efendi, gavganın aslı ne imiş?" diye sorunca, "Ne olacak, gavg bizim yorgan üzerine imiş. Yorgan gitdi, gavg bitdi." demiştir.

60- Latife: Birgün zevcesi, "Efendi, benim isim var, şu çocuğu biraz gezdir." der. Hoca çocuğu eğlendirirken çocuk üzerine işer. Hoca da hiddetlenip yere bırakır, oğlanın üstüne başdan ayağa kadar işer. Çocuğun ağlaması üzerine kadın gelip Hoca'nın mu'âmelesini görerek, "Efendi, ne için yaptın bu işi?" deyince Hoca hiddetle, "Be karı, eğer üstüme başka biri işeseydi, ben yestehlerdim." demiş.

61- Latife: Bir gece ay ışığında Hoca bakar ki bahçede bir heybetli, cüsseli kimse ellerini germiş duruyor. Hemân karısını uyandırıp, "Yâhu çabuk şu benim okumu yayımı getir." der. Gelince hemân oku yaya muhkem gezleyip, "Yâ Hak!" diyerek aşk ile bir pertâv eder. Okun tam karnından saplandığını görür. "Er oyunu birdir, şimdi değme keyfine. O sabâha kadar kıvrıla kıvrıla cân veredursun." diyerek hemân içeri girer. Kapıyı sağlamca kapar, yatar. Bir de Hoca ale's-seher kalkar, bahçeye çıkıp bakar ki, meğerse gece urduğu kendi kaftanı (binişi) imiş. Gündüzden zevcesi yıkayıp sabâha kadar kurusun diye ipe germiş imiş. Tâ göbeği hizâsından kaftâna büyük bir rahne açılmış. Hoca hemân secde-i şükre kapanıp yüksek sesle, "Şükür Yâ Rabbî!, lütfuna bin şükür." diye du'âyâ başladı. Zevcesi "Efendi ne oldu, biz de şu hamd ve şükürün aslını anlayalım." deyince, "Be şaşkın karı, görmüyor musun okun darbesini, tam göbeği ortasından bir tarafından delmiş, öbür tarafından geçmiş. Avuç içi gibi paralamış. Ya o esnâda içinde ben olaydım, ne olurdu hâlim?" deyip Hoca suratını buruşdurarak iki büküm olduğu hâlde hem bir eliyle karnını tutar, hem ağzıyla muttasıl şükür ve hamd ediyordu.

62- Latife: Hoca birgün bir ağaca çıkıp bindiği dalı kesmeğe başlar. Aşağıda biri bu hâli görüp, "Bre adam, ne yapıyorsun, şimdi düşeceksin." der. Hoca buna hiç ehemmiyet vermezse de hemân-dem dal çatır çutur kırılır, Hoca da paldır küldür düşer. Hoca yarasına beresine bakmayarak hemân fırlayıp o adamı bulur. "Ey oğul anlaşıldı, sen erbâb-ı mükâşefeden bir adamsın. Mâdem ki benim düşeceğimi bildin, öleceğimi de bilirsin. İllâ benim zamân-ı vefâtımı haber ver." diye yakasından sarılır, bırakmaz. Herif, yakasını kurtarıp yoluna devâm etmek için, "Eşeğine odunu yükletip yokuş yukarı giderken, eşek bir kere osurunca canının yarısı gider, ikincisinde hepsi çıkar." yolunda âmiyâne bir cevâb verip yoluna revân olur. Hoca, eşeğin birinci zartasında kendisinde ölüm alâmetleri hissedip, ikinci osurukda büsbütün sinirleri boşanarak, "Eyyvâh, ben öldüm!" der, kendisini bırakır. Civâr köylüleri Hoca'yı öyle bet beniz uçmuş, yığılıvermiş görünce başına üşerek, "Bîçâre adam ölmüştür." diyerek hemân köyden bir tabut getirip Hoca'yı koyarlar. Şehre götürürken yolda çamurlu, sarp bir bataklığa tesâdüf ederler. Yol çatallanıp birkaç geçid görünürse de hangisi daha iyi olduğunu kestiremeyerek, "Acabâ şuradan mı gitsek, yoksa buradan mı?" diye müşâvereye koyulmalarıyla Hoca tabutdan başını kaldırıp, "Ben sağ iken şuradan geçerdim, amma yine siz bilirsiniz.." demiştir.

63- Latife: Bir gece Hoca merhûm yatıyorken damda bir hırsız gezindiğini hisseder. Karısına der ki: "Geçen gece geldim, kapıyı çaldım duymadın. Ben de şu du'âyı okudum, ayın şu'lesine yapışıp hâneye girdim. Bacadan lakırdıyı dinlemekde olan hırsız da du'âyı hıfz ederek hemân okur. Ayın şu'lesine iki

elleriyle sarılıp yavaşça inmek sevdâsıyla kendisini kaldırır, damdan aşağı bırakır. "Pat!" diye yere düşer, hurd u hâş olur. Hoca hemân koşarak hırsızın yakasından sarılır ve bir taraftan, "Karı çabuk, mumu getir, hırsızı yakaladım." diye bağırınca bîtab hırsız inleme kabilinden, "Lutf eyle Efendi Hazretleri acele etme, o du'â sende iken, bu akıl bende iken ben buradan öyle kolay kolay kımıldanıp da elinden kurtulamam." demiştir.

64- Latîfe: Birgün Hoca'nın hânesine hırsız girer. Haremi telâşla, "Efendi, hırsız geziniyor." demekle Hoca gâyet kayıtsız bir tavırla, "Karı sen hiç tinma, keşke o işe yarayacak bir şey bulsun da elinden alması kolaydır." demiş.

65- Latîfe: Bir gece karısı, "A koca, biraz ileri git." deyince hemân Hoca papuçları ayağına çekip aldı yürüyüverdi. İki sâ'at kadar gitdikden sonra, bir bildiği adama rast gelip, "Benim kariya söyle, daha gideyim mi?" demiş.

66- Latîfe: Hoca bir gece yatıyorken, "Aman karı kalk, mumu yak. Hâtırıma parlak bir mısra geldi, yazayım." der. Kadın hemân kalkıp mumu yakar. Divit kalem getirip bir kağıda kemâl-i i'tinâ ile yazar. Mumu söndürüp yatmak ister. Kadın, "Cânım Efendi, böyle gece yarısı sıkı fıkı yazdığın şey'i oku bakalım." deyince Hoca, burnuna gözlüğünü koyup şöyle okumuş:

"Yeşil yaprak arasında kara tavuk kızıl burnu"

67- Latîfe: Hoca Efendi bir iki def'a evine ciğer getirir, karısı dostuna yedirir ve akşam ta'âmında Hoca'nın önüne hamur mancası koyarmış. Birgün Hoca "A karı, ben ara sıra ciğer alıyorum, yemek kısmet olmuyor, nereye gidiyor?" diye sormasına kadın hep, "Kedi kapıyor." diye cevâb verince, Hoca hemân kalkıp baltayı sandık içine kilitler. Kadının, "Baltayı kimden saklıyorsun?" demesine Hoca "Kediden." deyip, "Kedi baltayı ne yapsın?" diye müte'accibâne sorunca Hoca Rahmetullâhi aleyh, "Be kadın, iki akçalık ciğeri kapam, kırk akçalık baltayı almaz mı?" demiştir.

68- Latîfe: Birgün Hoca, zevcesiyle berâber göl başına çamaşır yıkamağa giderler. Çamaşırları yıgıp, sabunu koyup işe başlayacakları esnâda hemân bir kara kuzgun gelip sabunu kapıp gitmiş. Karısı, "Efendi yetiş, sabunu kuzgun kapdı." diye haykırmakla, Hoca fütursuzca, "A karı, ne telâş ediyorsun, varsın alsın, onun üstü bizden daha kirlidir." demiş.

69- Latîfe: Birgün Hoca'nın zevcesi diğer kadınlarla berâber Akşehir Çarşı kenârında çamaşır yıkamağa giderler. Meğer oranın a'yânı da adamlarıyla berâber o civâra gezmeğe çıkmış imiş. Çamaşır yıkayan açık saçık kadınları seyre etmeğe başlamış. Hoca'nın zevcesi, "Be terbiyesiz herif, ne bakıyorsun?" diye paylamakla, a'yân adamlarına, "Bu kimin karısıdır?" deyip, "Hoca Nasreddin Efendi'nindir." derler. Ertesi gün a'yân Hoca'yı çağırır. "Falan elbise giymiş, falan şekil ve sîmâda kadın senin midir?" deyip "Evet." cevâbını alır. A'yân. "Haydi onu bana gönder." deyip Hoca ne yapacağını su'âl eylemesi üzerine, "Ona bir şey soracağım." deyince Hoca, "Bana sor da ben de gideyim ona sorayım." demiş.

70- Latîfe: Hoca'nın oğluna "Patlıcan nedir?" diye sormuşlar. "Gözü açılmadık sığırçık yavrusudur." deyince Hoca oradan kemâl-i iftihârla atılıp, "Ben öğretilmedim, oğlan kendisi zihninde buldu." demiş.

71- Latîfe: Hoca Nasreddîn bir berberden tıraş olup bir akçe verir. Ertesi hafta yine tıraş olduktan sonra berber, mu'tâd vechile aynayı Hoca'nın önüne koyar. Hoca berbere der ki: "Biliyorsun ki benim başımın yarısı keldir. Şu sûretde sen her vakit yarım baş tıraş etmiş oluyorsun. Geçen haftanıniki ile berâber iki tıraş bir akçeye olsa olmaz mı?"

72- Latîfe: Hoca, evleneceği akşam eşi dostu da'vet ederler. Herkes yer, içer. Hoca'yı çağırmağa unuturlar. En sevdiği zerededen mahrûm kalınca Hoca darılır, çıkar gider. Bir aralık Hoca'yı ararlar, bulamazlar. Öteye beriye adamlar saldırlar. Bin müşkilâtla uzak bir mahalden yakalar, getirirler. Erkân-ı âileden ba'zıları, "Gel a cânım, nerdesin, gerdeğe gireceksin. İki sâ'atdir seni arıyoruz." deyince Hoca dargın bir sûretle "Neme lâzım, sarı aşı yiyen girsin gerdeğe." demiş.

73- Latîfe: Bir vakit Hoca kervanla sefere giderken bir sabâh erkenden herkes ale'l-acele hayvânlarına binmeğe başlarlar. Hoca'nın atını da binek taşına hazırlarlar. Üzenkiye hemânden sağ ayağını geçirip sıçrayınca Hoca'nın yüzü atın sağrısına gelir. "Efendi, yazık sana, ata ters bindin." dediklerinde Hoca, "Ben ters değilim hayvân solakdır." demiş.

74- Latîfe: Hoca'nın "Hammâd" nâmında Habeşî bir tilmîzi var imiş. Birgün Hoca'nın elbisesindeki mürekkebin lekesini sorduklarında, "Dün bizim Hammâd derse geç kalmış, koşup terlemiş de elimi öperken üstüme teri damladı." demiş.

75- Latîfe: Birgün Hoca minbere çıkıp, "Müslümânlar size bir şey söyleyeceğim. Oğullarınız olursa zinhâr adını "Eyüp" koymayınız. Zirâ halkın dilinde çokça söylenile söylenile "ip" olur." demiş.

76- Latîfe: Hoca bir vakit âbdest almış. Bir ayağına su yetişmemiş. Kaz gibi bir ayağı üstüne durmuş. "Efendi ne yapıyorsun?" diye soranlara, "Sol ayağımın âbdesti yoktur." demiş.

77- Latîfe: Bir akşam Hoca'ya bir misâfir gelir. Yatarlar. Gece yarısı misâfir "Efendi sağ tarafında mum var, ver de yakayım." der. Hoca, "Sen deli mi oldun, ben bu zifîrî karanlıkda sağ tarafımı ne bileyim?" demiş.

78- Latîfe: Bir gün Hoca'ya "Senin tâlî'in nedir?" derler. "Tekedir." der. "Efendi, zâyîcede hiç teke yazmaz." derler. Hoca, "Ben çocukdum, vâlidem tâlî'im yoklatdı "Cedy'dir" dediler idi." dedi. "Efendi, "Cedy" teke değil, oğlak demektir." demeleriyle, "Be ahmaklar, ben de bilirim "Cedy" in oğlak olduğunu. Fakat anam benim tâlî'ime bakdıralı kırk yıl oldu. O zamândan beri oğlak teke olmadı mı?" demiş.

79- Latîfe: Bir zamân Hoca, Sivrihisâr'da hatîb iken Subaşı ile gavra eder. Tesâdüfen o esnâda Subaşı ölür, defn ederler. Hoca'ya, "Efendi gel, telkîn ver." derler. Hoca, "Başka adam bulun, benimle gavgalıdır, sözümü tutmaz." demiş.

80- Latîfe: İki komşu birbirine bitişik hânelerinin karşısındaki dükkânda otururken bir köpek gelip iki evin ortası hizasında sokağa yestehler. Biri der, "Senin evine yakındır, sen kaldır." Öbürü "Hayır, senin evine daha yakındır, sana çüşer." diyerek nizâ'ı artırıp mahkemeye giderler. Meğer Hoca Efendi de kadının yanında bulunmuş. Kadı, Hoca merhûmla eğlenmek için, "Efendi, bu da'vâyı sen fasl et." deyince, Hoca müdde'ilere hitâben bilâ-tereddüd, "O sokak

tarîk-i âm değil mi? O ber-hevâdır, kimsenin mülkü olamaz. Bu sûrette ne sana düşer, ne buna düşer, o nesne kâdı efendiye düşer." demiş.

81- Latîfe: Birgün Hoca'nın buzağısını bügelek dutmuş. Öte beri koşarmış. Hoca hemân bir sopa yakalayıp öküzü döğmeğe başlamış. "Hoca, şimdi bunu neye döğüyorsun, kabahati nedir?" dediklerinde, "Hep suç bunudur. Bu öğretmemiş olsa dünkü buzağı bu haşarılığı ne bilsin?" demiş.

82- Latîfe: Birgün Hoca derbende giderken bir çobana rast gelip çoban, "Efendi fakîh misin?" der. Hoca, "Evet." der. Çoban der ki: "Bak şu derenin içinde yatan cânlara. Bunlara mes'ele sordum, bilemediler. Hep öldürdüm. İbtidâ gel seninle kavî edelim. Cevâba kâdir isen mes'ele sorayım, değilsen sormayayım." Hoca, "Nedir su'âlin?" der. Çoban, "Ay yeni iken küçük olur, sonra büyür, tekerlek olur. On beşinden sonra küçülür, hilâl kadar kalır. Sonra gâ'ib olur. O eski ayı ne yaparlar?" der. Hoca, "Şu kadar şey'i bilemedin mi? O eskiyen ayı uzatırlar da şimşek yaparlar. Görmez misin gök gürleyince nasıl kılıç gibi parlar." deyince çoban, "Âferin fakîh, iyi bildin, ben de öyle fikr ederdim." demiş.

83- Latîfe: Bir vakit bir köylü, Hoca merhûma bir tavşan getirir. Hoca köylüye elden geldiği kadar izzet ve ikrâm eder. Bir hafta sonra yine gelir. Hoca tanımaz. "Geçen hafta size tavşan getiren köylüyüm." der. Hoca hüsn-i kabûl gösterip çorba çıkarır. "Tavşan suyundan çorbaya buyurun." diye latîfe eder. Birkaç gün sonra, üç dört köylü gelip misâfir olmak isterler. Hoca, "Siz kimlersiniz?" diye sorar. "Tavşan getirenin komşularıyız." derler. Hoca bunlara da lokma çıkarır, mihmân eder. Bir hafta sonra yine birkaç kişi gelirler. Hoca bunlara da sorar. "Tavşanı getiren köylünün komşusunun komşusuyuz." derler. Hoca, "Hoş geldiniz." deyip ortalık kararmadan hemân önlerine bir tas su getirir. Köylüler tasa hayrân hayrân bakdıktan sonra, "Efendi bu nedir?" demeleriyle Hoca dahi, "Tavşanın suyunun, suyunun, suyudur." demiş.

84- Latîfe: Birgün Hoca eşeğine binip şehir hâricindeki bahçesine giderken yolda âbdest bozacağı gelir. Sırtından âbdestliği çıkarıp eşeğin üstüne atar. Kendisi bir iki adım ileride bir ağaç siperinde âbdest bozar. O esnâda bir hırsız gelip yavaşça Hoca'nın cübbesini alır, götürür. Hoca gelir bakar ki cübbe çalınmış, hemân eşeğin semerini sırtından çıkarır, arkasına giyer. Eşeğin kıcına muhkem bir kamçı indirir, "Nasıl çaldırdınsa öylece getir âbdestliğimi. al semerini." demiştir.

85- Latîfe: Birgün mahalle çocukları birbirlerine, "Geliniz, Hoca'yı ağaca çıkarıp papuçlarını çalalım." diye kararlaştırırlar. Bir ağacın dibinde "Kimse bu ağaca çıkamaz." diye şiddetli mübâhaseye başlarlar. Hoca oradan geçerken bahse kulak verip içlerine karışarak, "Ben çıkarım." der. Çocuklar da "Çıkamazsın, çıkılacak gibi görünür ammâ, her yiğidin kârı değildir, git işine." derler. Hoca pür-âteş kesilip "Çıkar mıyım, çıkamaz mıyım, ben şimdi size gösteririm." diyerek hemân Hoca eteklerini beline çemreyip, papuçları sıkı sıkı koynuna sokmağa uğraşır. Çocuklar, "Efendi, papucu neye koynuna sokuyorsun, ağaçda papucun ne lüzûmu var." dediklerinde Hoca, "Ey!.. Ne bilirsiniz evlâdlar, hâzır yanımda bulunsun. Belki ağaçdan öteye yol düşer." demiş.

86- Latîfe: Birgün Tîmûrleng Hoca'yı cirid oyununa da'vet eder. "Hayvânına binsin gelsin de biraz cirid oynayalım." der. Hoca'nın bir koca

öküzü var imiş. Hemân öküzün sırtına bir palan urup meydâna hâzır olur. Halk bunu görünce kahkahaları meydânı velveleye verir. Emîr Tîmûr huzûruna celb edip, "Hoca, cirid oyununda hayvânın gâyet çevik olması ve kuş gibi seğırtmesi lâzımdır. Bu battâl kaltaban öküzü neye bindin?" dedikde Hoca demiş ki: "Vâkı'â beş on senedir tecrübe ettiğim yok. Fakat buzağı iken görürdüm, öyle koşardı ki ardından at değil kuş bile yetişmezdi."

87- Latîfe: Birgün kızı kilere bir şey almak için girdikde bakar ki Hoca bir küp arkasına gizlenmiş yatıyor. "Efendi baba, burada ne yapıyorsun?" deyince, "A kızım, ne yapacağım, şu ananın elinden gurbet ellerde öleyim de bâri kurtulayım." demiş.

88- Latîfe: Birgün Nasreddîn Efendi evinde otururken bir adam kapıyı çalar. Hoca, "Ne istersin?" der. "Bir parça aşağıya geliniz." der. Hoca aşağıya inip kapıya varınca fakîr adam, "Sadaka isterim." deyince Hoca hiddetlenip, fakat hiç tavrını bozmayarak, "Yukarı gel." der. Fakîr tâ kendi oturduğu üst kata çıkınca Hoca, "Allâh vere." demekle fakîr, "Behey efendi, mâdem ki boş gönderecekdin niçin aşağıda söylemedin?" deyince Hoca, "Ya ben yukarıda iken sen ne için söylemedin de beni tâ kapının önüne kadar indirdin?" demiş.

89- Latîfe: Birgün Hoca mollaları arkasında olduğu hâlde câmi'-i şerîfe derse giderken merkebine ters biner. Mollalar, "Hoca Efendi, niçin böyle ters binip rahatsız oluyorsun?" dediklerinde Efendi cevâben, "Eğer doğru binsem siz benim arkamda kalacaksınız, siz önde gidecek olsanız sizin arkanız benim önüme düşecek. İmdi böylece binmek evlâdır." demiş.

90- Latîfe: Merhûm Nasreddîn Efendi'nin bir mikdâr akçesi var imiş. Birgün hânesi tenhâ iken bir yeri kazar, gömer. Kapıya kadar gider, bakar. "Ben hırsız olsam bunu derhâl bulurum." der. Oradan kaldırır başka yere gömer. Yine uzakdan mu'âyene edip, "Bu da olmadı." diyerek başka bir yere saklar. El-hâsıl hiçbirine gönlü kâni olmaz. Meğer hânesinin önünde bir tepelik var imiş. Bağçesinden bir uzun sırık kesip akçeyi torba ile bu sırığa bağlar, götürüp sırığı o tepeye diker. Aşağı inip yukarı nazar eder. Artık gönlü râhat olup, "Adam kuş değil ki uça da bunun üzerine çıka, iyi yerini buldum." diyerek gider. Meğer haram-zâdenin biri Hoca'yı gözetir imiş. Hoca gitdiği gibi tepeye çıkar, sırığı söker, çıkarır, akçeyi alır. Sırığın tepesine biraz sığır tezeği sürer. Sırığı yine yerine diker, gider. Bir aralık Hoca'ya akçe lâzım olmuş. Sırığın dibine gelir görür ki, akçe torbasiyla gitmiş. Sırığın tâ tepesinde sığır tezeği var. Kendi kendine kemâl-i hayretle, "Ben bu sırığa adam çıkamaz der idim, ya bunun tepesine sığır nasıl çıkmış? Fesühânallâh, bu bir garîb işdir." deyip başını sallamış. Rahmetullâhi aleyh.

91- Latîfe: Birgün Hoca evine gelirken birkaç tâlib-i ilme rast gelir. "Efendiler bu gece bize gidelim, baba çorbasını bizde içelim." der. Talebe, "Pek güzel." deyip Hoca'nın arkasına düşer. Eve gelirler. Hoca, "Buyurun!" deyip odaya çıkarır, içeri girer. "Karıcığım birkaç misâfir getirdim, bir tas çorba ver de yiyelim." demekle zevcesi, "Âh Efendi, evde yağ mı var, pirinç mi var. Masraf getirdiğin var mı ki çorba istersin." cevâbını verir. Hoca mahzûn olup, "Kadın, ver oradan bana çorba tasını." der. Tası alıp efendilerin yanına gelerek, "Efendiler, ta'yib etmeyiniz. Eğer bizim evde yağ, pirinç olsaydı size şu tas ile çorba çıkaracak idim." demiş.

92- Latîfe: Bir vakit Hoca hastalanır. Komşu kadınları işidip hâtır sormağa gelirler. Hoca'yı iyice bulup, kadınlardan biri latîfe kasdıyla, "Efendi, Allâh gecinden versin, şâyed sana bir emr-i Hak vâki' olursa ne diyerek yas dutalım?" diye sorunca Hoca o hâlinde de bezle-gûlukdan vaz geçmeyip, "Kadınların sohbetine doymazdı, diye ağlayınız." diyerek kadınları güldürmüştür.

93- Latîfe: Hoca yine birgün Tîmûr'un ikâmetgâhına varır. Bunu, bir kaltabân ata bindirip ma'îyyetinde ava götürür. Av esnâsında yağmur yağmağa başlar. Herkes atlarını tepip karargâha varırlar. Hoca'nın atı yürümediği cihetle bi't-tab' kaçamaz. Hemân Hoca çıplanıp esvâbını altına alır. Yolda yağmur kesilince elbisesini giyip menzilgâha erişir. Pâdişâh, Hoca'yı ıslanmamış görünce sebep ve hikmetini su'âl eyler. Hoca, "İnsân böyle yiğit atın üstünde ıslanır mı? Yağmur başlayınca hemân bir üzengi çaldım, beni kuş gibi menzile erişdirdi." der. Pâdişâh müte'accib olup emr eder. C hayvânı baş tavlaya bağlarlar. O esnâda yine şikâra giderler. Pâdişâh o ata biner. Bi't-tesâdüf yine yağmur yağar. Hoca ve sâ'irleri hayvânlarını tepip hemân karargâha erişirler. Pâdişâh o tenbel at üzerinde mükemmel sûretde ıslanır. Geç vakit menzilgâha vâsıl olur. Ertesi gün Hoca'yı çağırıp tekdîr ederek, "Sana yakışır mı, bana yalan söyledin, aldatdın. Benî kırdı sucuk gibi sırsıklam etdin." dedikde Hoca, "Cânım ne darılırsın, senin hiç iz'ânın yok mu. Eğer sen de benim gibi elbiseni soyunup altına alarak hıfz edeydin ve yağmur bittiğinde tekrâr giyinse idin ıslanmazdın. Benim gibi kupkuru elbise ile gelirdin." demiştir.

94- Latîfe: Bir sabâh erkenden kapısının önünde bir arabanın kendi vatani olan Sivrihisâr'a gitmekde olduğunu Hoca işidince, hemân yataktan fırlayıp gömlekçe arabaya atlar. Hoca, muhterem ve mazanneden bir adam olmakla işine karışmazlar. Köye yaklaştıklarında arabacılar bir adam koşdurup Hoca Efendi'nin gelmekde olduğunu haber verirler. Bütün köylü karşı çıkıp Hoca'yı çırılçıplak görerek, "Efendi, nedir bu hâl?" diye hayretle su'âl eylemeleriyle Hoca Rahmetullâhi aleyh, "Sizi pek sevdiğimden elbise giymesini unuttum." demiştir.

95- Latîfe: Hoca'nın iri ve heybetli bir öküzü olup, yay gibi kocaman iki dâne boynuzu var imiş. Her zamân hayvân hargeleden salınarak avdet eylerken iki boynuzunun arasına binmeğe Hoca'nın içi titrer imiş. Kendi kendine, "Âh şunun iki boynuzu arasına otursam, ellerimle boynuzlarından dutup bir cevân eylesem." diye hulyâlar kurarmış. Birgün öküz avluda yatarken Hoca fırsattır deyip usulca öküzün alnına oturur. Öküz fenâ hâlde huylanıp Hoca'yı kaldırır, yere çalar. Hoca beyni üzerine teker meker yuvarlanıp düşer, aklı başından gider. Orada yığılır kalır. Karısı gelip Hoca'yı o hâlde görünce helâk olmuş sanır, ağlamağa başlar. Bir zamân sonra Hoca gözlerini açıp karısını ağlar görünce, "Ağlama karıcığım, vâki'â hayli zahmet çekdim ammâ hele ârzûma nâ'il oldum ya." demiştir.

96- Latîfe: Hoca birkaç talebeye rast gelip "Buyurun bize gidelim." diye evin kapısına kadar getirir. "Siz azıcık burada durun." diye içeri girip haremine, bir bahâne ile kapı önündeki sùhteleri savmasını söyler. Haremi kapı arkasından gûyâ bilmemezlükden gelerek ne istediklerini sordukdan sonra, "Efendi yok." der. Sùhteler, "A cânım, şimdi berâber geldik, o bizi zorladı getirdi." derler. Kadın Hoca'nın hânede olmadığına ısrâr eder. Nizâ'ı artırılar. Hoca sabr edemeyip pencereden başını uzatarak, "Be efendiler, ne mücâdele edersiniz. Belki kapı ikidir de birinden çıkmış gitmiştir." der.

97- Latîfe: Hoca'nın haremi doğuracak olur. İskemle üzerinde bir iki gün oturur, doğuramaz. İçeriden kadınlar, "Efendi, bir du'â veya bir çâre bilersen yapalım da çocuk doğsun." demeleriyle Hoca, "Ben onun ilacını bilirim." diye hemân bakkala koşup bir az ceviz alarak doğru içeri girer. Ve iskemlenin altına cevizleri dökerek, "Şimdi oğlan cevizleri görür görmez oynamaya çıkar." demiştir.

98- Latîfe: Birgün haremi mu'ziblik olmak üzere çorbayı sofraya gâyet sıcak olarak koyar. Bi'l-âhire yine kendisi unutup dolu kaşığı hemân mi'deye indirir. Şiddet-i ızdırâbdan gözlerinden yaş gelir. Hoca hareminden sebepsiz ağlamasının vechini sorunca, "Vâlidem merhûm bu çorbayı pek çok severdi de o hâtırına geldi, onun için ağladım." der. Hoca da hürmetlice bir kaşık çorbayı yuvarlaması akabinde gözlerinden yaş boşanır. Haremi, "Ya sana ne oldu, sen ne için ağlıyorsun?" deyince Hoca, "Uğursuz anan ölüp de senin gibi nâbekârın sağ kaldığına ağlarım." demiştir.

99- Latîfe: Hoca'nın mahdûmu bir gün, "Baba, senin doğduğunu bilirim." der. Haremi oğlanı paylamağa başlayınca Hoca, "Be kadın, niçin bi-gayr-i hak incitiyorsun, oğlan akıllıcadır, bilse de olur." demiştir.

100- Latîfe: Hoca birgün bir acemi berbere tıraş olur. Berber, ustura çaldıkça keser, muttasıl pamuk yapışdırırmış. Hoca bir aralık kavuğuna uzanıp gitmek ister. Berber, "Efendi, daha yarısı tıraş edilmemiştir." demekle Hoca, "Be herîf sen başımın yarısına pamuk ekdin. Bırak bâri ben de bâkîsine keten ekeyim." demiştir.

101- Latîfe: Hoca, bir kimsenin bahçesindeki zerdâli ağacına çıkıp zerdâli yerken sâhibi gelerek "Ağaçda ne işin var?" diye sorar. Hoca, "Bülbülüm, ötüyorum." der. Herîf, "Öt bakalım, işidelim." der. Hoca ötmeye başlar. Herîf ihtiyârsız gülererek, "Bülbül böyle mi öter?" deyince Hoca, "Acemi bülbül bu kadar öter." demiş.

102- Latîfe: Bir gece ay aydınlığında Hoca kuyudan su çekecek olur. Bakar ki ay kuyunun içindedir. Çıkarmak için ipe çekeli takıp sarkıtır. Tesâdüfen çekel bir taşa takılır. Hoca olanca kuvvetiyle ipi çekmekle çekel kurtulup Hoca sırt üstü düşünce bakar ki ay gökyüzündedir. "Hamd ü senâ olsun, çok zahmet çekdim ammâ hele ay da yerine geldi." demiş.

Rivâyet Olunur ki:

Hoca merhûm "Nevverallâhu kabrehu" her ilimde mâhir ve her fende kâmil imiş. Lâkin talebe kendisinden ders ricâ eylediklerinde "'Kudûrî' okuyalım." derlerse okutur imiş. Başka bir kitâb isteyecek olurlarsa okutmaz imiş. Ba'zı erbâb-ı vukûf demiştir ki: "Hoca 'Kudûrî' okutur iken keşf ü kerâmet sâhibi olmuş. 'Kudûrî-i Şerîf' okutmağa vakf-ı enfâs buyurduklarının sırr u hikmeti bu imiş. "Rahimehullâhu Ta'âlâ rahmeten vâsi'aten"

"LETÂ'İF-İ HOCA NASREDDİN" KİTÂBINA ZEYLDİR

Tahmînen Bir Asır Mukaddem Ta'lik Hatla Yazılmış Bir Mecnû'adan Menkûldür:

103- Latîfe: Hoca bir aralık Konya'da bulunurken bir tavr-ı ihtirâzî ile "Gâlibâ zevcen vefât eylemiş." demişler. "Ölmese de zâten ben onu boşayacaktım." demiş.

104- Latîfe: Hoca birgün eşiğini koşdurukten düşmüş. Çocuklar, "Â... Hoca eşekden düşdü." diye sarakaya almalarıyla Hoca, "A çocuklar, düşmesem de zâten ben inecekdım." demiş.

105- Latîfe: Hoca dağda odun kesip eşiğine yükletmiş. Baltayı, abâsını merkebin üstüne atıp, "Ben dağ yolundan gideceğim⁹, sen doğru yoldan gel." deyip gitmiş. Eve gelmiş, bakmış ki eşek gelmemiş. Karısıyla, "Eşek geldi mi?", "Hayır gelmedi." "Mâşaallâh ben eşekden evvel gelmişim." yolunda muhâvereden sonra, bir müddet eşek gelmeyip gecikince, "Varayım, bakayım eşek nerede kaldı." diyerek dağa vâsıl olur. Bakar ki eşek bıraktığı yerde otluyor. Ammâ üstünde abâ ile balta yok. Hemân eşiğin üzerinden odunu yıkıp semeri salla sırt eder. Eşeğe de hışm u itâbla hitâb edip, "Sen hâlâ koduğum yerde otluyorsun. Haydi öyle ise abâ ile baltayı getir de semerini al." demiş.¹⁰

106- Latîfe: Hoca'nın eşiği ölmüş. Karısı, "Bir eşiğe muhtâcız, haydi pazardan bir eşek al." diye eline altı guruş vermiş. Hoca pazardan aldığı eşiğin yularını çekip ardına bakmadan yoluna devâm ederken, iki külhanbeyi sözleşip yavaşça eşiğin yularını sıyırlar. Biri eşiği pazara götürür, parasını paylaşmak üzere satar; diğeri yuları başına geçirip Hoca ile berâber hânenin kapısı önüne gelirler. Hoca ardına dönüp de eşek yerine bir adam görünce, fevka'l-âde şaşalar. "Baksana ayol, sen necisin?" deyince hinoğlu sümüğünü çekerek, gözlerini büzerek, sesine de hazîn bir tavır verip, "Âh efendim, câhillik. Nasılsa anamın huzûrunda bir eşeklik etdim, aşırı derece cânını yakdım. Vâlidem de, "Dilerim oğlan, eşek olasın." diye inkisâr eylemekle derhâl eşek oldum. Beni pazara götürüp satdılar, siz aldınız. Sizin yümn ü bereketinizle şimdi adam oldum." diye Hoca'ya birçok teşekkürler eylemiş, Hoca da "Haydi bir daha öyle külhânîlik eyleme." yolunda nasîhat eyleyip salıvermiş. Ertesi günü tekrâr eşek almak üzere pazar varmış. Bakmış ki dünkü aldığı eşek yine canbaz elinde dolaşır. Hoca hemân merkebin kulağına eğilip gülerek, "Gidi köftehor. Gâlibâ sözümü dinlemeyip vâlideni yine darıltmışsın." demiştir.¹¹

107- Latîfe: Hoca'nın hânesine hırsız girmiş. Hoca görüp yük içine saklanmış. Hırsız hâneyi yukarıdan aşağı aramış, çalacak bir şey bulamamış. "Acabâ yükde bir şey var mı?" diye kapısını açınca görür ki Hoca ayakda duruyor. Hırsız, halecânından şaşırıp "Burda mısınız?" demekle Hoca, "Evet, sizden hicâbımdan buraya saklandım. Çalacak bir şey bulamadığınıza gâyet utandım." demiş.

108- Latîfe: Hoca hânesi içinde yüzük gâ'ib etmiş, bulamamış. Çıkmış, kapısı önünde ararken komşusu su'âl edip, içeride yüzük gâ'ib ettiğini anlayınca, "O sûretde içeride arasana." demekle Hoca, "İçerisi pek karanlık da onun için burada arıyorum." demiştir.

⁹ Çünkü dağ yolu yüklü hayvân geçecek sûretde muntazam değilse de yayan adamlar için kesdirme olur. (Müellifin notu.)

¹⁰ Bu hikâye bâlâda muhtasar bir sûretde geçdi. Hâlbuki bu daha etrâflı, daha mükemmel yazılmış. Hem de "Sen hâlâ koduğum yerde otluyorsun." mesel-i meşhûrumuzun menşe'ini de gösteriyor. Onun için bunun da tahrîri münâsib görüldü. (Müellifin notu.)

¹¹ Tevfik Bey'in "Letâ'if-i Hoca Nasreddîn"inde de var. (Müellifin notu.)

109- Latîfe: Hoca çift sürerken kayış kırılmış. Bağlayacak bir şey bulamayıp başındaki sarığı üç kat ederek bağlamış. Öküz zorlayınca derhâl sarık üzülmüş. "Bakındı düdüğüm, kayış neler çeker." demiştir.¹²

110- Latîfe: Hoca, delikanlılığında bir bostana girip kavun koparıırken¹³ bekçi görüp uzakdan haykırmış. "Hey... Orada ne işin var, çık bostandan." demiş. Hoca da, "Büyük abdestimi bozuyorum." diye cevâb vermiş. Herîf gelip, "Hani ya kabâhatin?" deyince, orada bir tâze sığır tersi varmış, onu göstermiş. Bekçi, "Behey adam, o sığır tersidir." deyince Hoca, "Ya sen râhatla adam gibi terslemeğe bıraktın mı?" demiştir.

111- Latîfe: Hoca memleketinde kadı imiş. Bir herîf feryâd ederek, "Tanburamı çaldırdım idi.¹⁴ Çarşıda filân adamın elinde buldum. Bana alıveriniz." dedi. Hoca dahi muhızır ile herîfi getirdip su eyledikde, "Bu tanburu ben diyâr-ı âherde satın aldım." dedi. Hoca şâhid iste ap, herîf getirdiği şâhidleri huzûra çıkardı. Hoca, "Ağalar, siz neye şâhidsiniz?" deyince şâhidler, "Bu tanbur bu adamındır, üst perdesi kırıktır, burmaları gâyet gevşektir ve altı tellidir." diye edâ-yı şehâdet edip, fi'l-vâki' aynı zuhûr etmekle tanburu müdde'îye hükm edeceği vakitte zi'l-yed¹⁵ "Bu şâhidler tezkiye¹⁶ olunsun. Zîrâ biri oğlan pezevengidir, biri avrat pezevengidir." diye cerh u red etmek istemekle Hoca, "Behey adam, tezkiyeye ne hâcet. Tanbur da'vâsında bu şâhidlerden a'lâsı olmaz." demiş.

112- Latîfe: Hoca'nın ensesine bir herîf bir sille urmuş. Hoca, arkasına dönüp bakınca, "Afv edersiniz, sizi teklîfsiz dostlarımdan birine benzetdim." demişse de Hoca yakasını bırakmayıp sürükleyerek mahkemeye götürmüş. Kadıya şikâyet etmiş. Meğer o herîf kadının ahbâbı imiş. Kadı herîfi ihzâr edip, "Haydi Hoca, sen de buna bir sille ur." demiş. Hoca râzı olmamış. Kadı, "Öyle ise Hoca Efendi, hakkın bir akçedir. Haydi efendi, cezâ-yı nakdî olmak üzere bir akçe getir. Hoca Efendi'ye verelim de irzâ edelim." diyerek herîf aşırılmış. Hoca sâ'atlerce bekleyip herîfin savuşdurulduğunu anlayınca, kadının dalgınlığından istifâde edip, "Yâ Settâr" diyerek boynuna levendâne bir sille aşketmiş ve, "Efendi Hazretleri, benim daha ziyâde intizâra vaktim yok. O bir akçeyi o adamdan sen al." diyerek savuşup gitmiştir.¹⁷

113- Latîfe: Hoca'ya Tîmûrleng demiş ki: "Hoca, bilirsin ki hulefâ-yı Abbâsiye'den her birinin unvânı kimi 'Muvaffak Billâh', kimi 'Mütevekkil Alellâh', kimi 'Mu'tasım Billâh' hep bu yolda idi. Bende onların miyânında

¹² "Letâ'if-i Lâmi'î"de dahi mestûrdur. (Müellifin notu.)

¹³ Anâdolu'nun âdât-ı kadîmesindendir ki yemiş, bostan kabîlinden şeylere ehemmiyet vermezler. Sâhibine danışmadan birinin bahçesine girip koparırlar. Bir kaba doldurup götürülmezse, ne kadar yenilse be'is görülmez. Ekseriyâ bahçe sâhipleri ses çıkarmaz, ammâ ba'zıları da söylenir. (Müellifin notu.)

¹⁴ Tanbura: Anadolu'da üç telli ve bir arşın kadar boyunda tanbur yavrusuna ıtlâk ederler. Ba'zen altı telli de olur. Fârisîsi "Setâ" ve "Şeştâ"dır. "Cura" dahi denilir. El-yevm "Tanbura" derler. (Müellifin notu.)

¹⁵ Zi'l-yed: Da'vâda medhali olan, ya'nî da'vâcı. (Müellifin notu.)

¹⁶ Tezkiye: Şâhidin doğru, temiz adam olduğunu araştırap tahkik etmek. (Müellifin notu.)

¹⁷ Bu Hikâye, "Hikâyât-ı Vedâdî"de dahi mestûrdur. (Müellifin notu.)

gelse idim, benim unvânım ne olurdu?" Hoca derhâl demiş ki: "Ey sâhib-kırân, hiç şübhe etmeyiniz ki sizinki muhakkak sûretde 'Ne'ûzu billâh' olurdu."¹⁸

114- Latîfe: Hoca'ya, "Karının akli zâyî' olmuş." demişler. Hoca biraz te'emmül ve tefekküre varmış. "Ne düşünüyorsun?" diye sorduklarında, "Bizim karının aslından akli yoğidi, acabâ neşi zâyî' oldu, onu düşünüyorum." demiş.

115- Latîfe: Hoca karısını boşamak için mahkemeye varmış. Kadı, "Karısının, babasının isimleri zabt olunsun." demekle Hoca'ya sorduklarında, "Bilmem." demiş. Kadı, "Kaç senelik zevcendir?" diye su'âl edip Hoca'dan, "Birkaç sene oldu." cevâbını almakla, "Be adam, senelerden beri insân karısının adını öğrenemez mi?" deyince Hoca, "Murâdım geçinmek değil ki adını sorayım." demiştir.¹⁹

116- Latîfe: Hoca dan aktarıırken bir dilenci, "Azıcık aşağıya buyurun, sizinle bir sohbetim var." deyip Hoca aşağı inince, hâline acındıracak bir mukaddimeden sonra sadaka istemiş. Hoca elinden tutup izzet ve ikrâm ile dama çıkarmış. "Allâh vere kuzum." demiş.

117- Latîfe: Hoca'ya zevcesi iplik pişirmek için külhan külü ısmarlamış, eline de bir torba vermiş. Bir haftadır külhan yanmadığından kül bulamamış. Yolda gelirken yangın yerinde biraz egser bulup torbaya koymuş. Eve gelip kadın, "Hani getirdin mi?" deyince, Hoca torbayı eline tutuşturmuş. Kadın alıp, demir şıkırtısını işiderek silkmış, egserler dökülmüş. Kadın kemâl-i hayretle, "Bu ne Efendi?" deyince Hoca, "Be câhil karı, senin ona aklın ermez. Okur yazarlar arasında 'Ekser için hüküm-i kül vardır.'²⁰ diye bir kâ'ide vardır. Demek ki egser de külün yerini tutar.²¹ (Sonra kadın ne demiş? Bi't-tab' hayrân hayrân bir müddet Efendi'nin yüzüne bakdıktan sonra iki tarafına başını sallamıştır.)

118- Latîfe: Hoca, gece yarısı karısıyla konuşurken bir ayak patırtısı işitmiş. Susup dinlemeğe başlamış. O esnâda Hoca'nın oğlağı melemiş. Hırsızlar demişler ki: "Bu gece elimize bir kelepirci geçmedi. Bâri şu Hoca'nın evine girelim. Uykuda iken basdırıp Hoca'yı öldürelim. Oğlağını da kesip yiyelim. Karısını da kaçıralım. Mâlını da uğurlayalım." O esnâda Hoca hızlı hızlı öksürüp gürültü, patırtı yapmış, hırsızlar kaçmış. Karısı, "Gâlibâ korkundan öksürdün,

¹⁸ Bu hikâye "Sultân Mahmûd ile Sa'îd Efendi" miyânında cereyân eylediği mervî ise de me'hazımız lâ-ekall bir asır mukaddem "Nasreddîn ve Tîmürleng"e atf ile hikâye etmiş. İstanbul'da ilmiyyeden bir zâtın mecmû'ası olduğu zann-ı gâlib olan o zâta demek ki lâ-ekall daha yarım asır ileriye â'id bir kimse tarafından böyle nakl edilmiştir. Vallâhu a'lem. (Müellifin notu.)

¹⁹ Ma'lûmdur ki ale'l-husûs taşrada zevce, zevce birbirlerinin adını aslâ çağırılmazlar. Evâ'il-i te'ehhûlde bir iki def'a isimleri zikr olunursa da sonra unutulur, gider. (Müellifin notu.)

²⁰ "Ekser için hüküm-i kül vardır." Ya'ni herhangi şey'in ekserisi bir noktada müttetik ise, cümlesi o noktada müttetiddir diye hüküm edilebilir. Herhangi kavmin ekserisi bir fi'ilde, bir i'tikâdda, bir i'tiyâdda müttetik ise hepsi onları mürevvedir diye hüküm olunabilir. İmlâda "Ekser" ile "Egser"; "Küll: hep, cümle, hemo" ile "kül: remâd, hâkister" arasında fark var ise de tekellümde bi't-tab' fark olmaz. Bir de letâ'ifde, nikât-ı edebiyede o kadar ince eleyip sık dokunmaz. Hoca, "ekser-egser; küll-kül" arasında bir münâsebet-i cüz'iyye bulmuş, bu sözü sarf etmiş. İşte o kadar. Ve'l-'uhdetü ale'r-râvî. Egser: Doğrusu "Yek-ser"dir ki, düz başlı demir çivi demektir. Çatal baş çivi değildir. (Müellifin notu.)

²¹ Tevfik Bey'in neşr eylediği "Letâ'if-i Hoca Nasreddîn"de mestûrdur. (Müellifin notu.)

patırtı yaptın." deyince Hoca demiş ki: "Öyle yâ, sana göre ne var, onun orasını oğlakla bana sor."

119- Latîfe: Hoca, hâne yaptırmak için bir mi'mâr getirip herîf, "Şuraya bir oda, şuraya bir sofa, buraya bir kiler yapmalı." diye aşağı yukarı gezerken osurmuş. Hoca, "Buracığa da bir âbdesthâne yapmalı." demiş.²²

120- Latîfe: Hoca'ya, "Yüz yaşında adamın çocuğu olur mu?" demişler. "Yirmi otuz yaşında tâze komşuları olursa olur." demiş.

121- Latîfe: Hoca'nın komşusu bir kazan çaldırmış. Birinin elinde bulunup Hoca'yı şehâdete götürmüş. Kadı "Bu kazan bu müslümânın olduğunu sen bilir misin?" diye Hoca'ya sordukda, "Evet, kil kutuluğu²³ zamânından beri bilirim. Bunun elinde büyümüşdür." demişdir.

122- Latîfe: Hoca, deniz kenârında gâyet susamış. Nâcâr, bir mikdâr içmiş, harâreti teskîn olmadıktan başka boğazı yanıp, mi'desi allak bullak olmuş. Biraz ileri gidip bir tatlı su bulmuş, kana kana içmiş. Ve takyesini doldurup götürmüş, denize dökmüş. "Bîhûde köpürüp kabarma, boşuna âleme azamet satma, işte su dediğin böyle olur." demişdir.

123- Latîfe: Hoca'ya, "Cenâzeyi götürürken tabutun önünde mi bulunmalı, ardında mı?" demişler. "İçinde bulunmayın da neresinde bulunursanız bulunun." demiş.²⁴

124- Latîfe: Hoca merhûm bir iş için Bursa'ya gelir. Devâ'irde o kadar uğraşır, işi olmaz. Birisi, "Eğer sabâh namâzını kırk gün Ulu Câmi'de mihrâb yanında kılar da kırk birinci gün münâcât edersen işin olur." der. Hoca böyle yapar. Yine maksûduna muvaffak olamaz. Bir sabâh da Ulu Câmi' civârında Küçük Mescid'e gider. Akîb-i salâtda sıdk ile münâcât eder. Bi-hikmetillâhi Ta'âlâ işi olur. Hemân Ulu Câmi'e gelip büyük kapıdan içeri girerek bülend âvâz ile, "Yazık sana oğlun kadar olamadın." demiş.

125- Latîfe: Hoca birgün kalafat yerine gelip âteş yakarak gemiye ne yaptıklarını sormuş. "Funda yakar, zift sürerler, gemi sür'atli yürür." demişler. Hânesine geldiğinde eşeğinin ayağını köstekleyip funda çalısını yakarak tutuşdurduğu gibi, eşek kösteği kırarak rüzgâr gibi kaçmış. Hoca "Gidi eşek, daha zift, katran sürmeden bak nasıl koşuyor." demiş.

²² Bu hikâye başkalarına da azv edilir. (Müellifin notu.)

²³ "Kil", Fârisî "Gil". Kâf-ı Fârisî'nin kesri ve lâm'ın sükûniyle telaffuz edilen kelimeden Türkçemize menkûl olup, fî'l-asl çamur demektir. Burada maksad bir nev'i yağlı çamurdur ki eskiden sâde veya içine gil, misk, anber karıştırarak kalıp yaparlardı. Sabun yerine kullanırlardı. Hâlâ Anadolu içlerinde kullanılır. "Kil kutusu": Hamâm takımı içine bakır kutu içinde sabun makamında kil korlardı. İşte o kutudur. Ağniyânın gümüşden bile olurdu. Gil ile karıştırılmış kil kalıbı hakkında Sa'dî'nin

"Gili hoş-bûy der-hammâm rûzî

Resîd ez-dest-i mahbûbî be-destem"

(Birgün hamamda bir sevgilinin elinden hoş kokulu bir kil elime ulaştı) manzûmesi pek meşhûrdur. Bu "Kil", bir nev'i yağlı toprak ma'deni olmakla ba'zı adamlar ale'l-husûs hâmile kadınlar mübtelâsı olurdu. (Müellifin notu.)

²⁴ Bu hikâye pek eski kitâblarda zurefâ-yı eslâfa isnâd olunmuşdur. (Müellifin notu.)

126- Latîfe: Bir uzun yolculuk esnâsında Hoca gâ'ib olmayayım diye beline bir kabak bağlamış, yoluna devâm etmiş. Menzilin birinde bir mu'zib usulca kabağı almış, kendi beline bağlamış. Ertesi günü beli kabak bağlı adamı Hoca önünde görünce şaşalayıp, "Ben şu adamım, ammâ acabâ kendim kimim?" demiştir.²⁵

127- Latîfe: Hoca ev yaptırırken dülgere, döşeme tahtalarını tavana, tavan tahtalarını döşemeye mihlamlasını söylemiş. Dülger sebebini su'âl edince, "Yakında te'ehhül edeceğim. İnsân evlenince evin altı üstüne gelir, derler. İki masrafı bir edeyim." demiştir.

128- Latîfe: Hoca'dan göz ağrısına ilaç sormuşlar. "Geçende benim dişim ağrıdı, çıkartmaktan başka hiçbir ilaç kâr etmedi." demiş.²⁶

129- Latîfe: Hoca te'ehhül etmiş. Beşinci günü bir çocuğu olmuş. Ertesi gün hemân elif cüz'ü, cüz' kesesi, yazı takımı gibi şeyler getirip kundağın başı ucuna koymuş. "Efendi, şimdiden bu ne olacak?" diyenlere "Dokuz aylık yolu beş günde kat' eden hande ise, birkaç güne kadar mektebe başlar. Hâzır param varken levâzımını düzdüm." diye cevâb vermiş.

130- Latîfe: Hoca'nın ağaca asılı olan gömleğini rüzgâr yere düşürmüş. Hoca, "Bize bir kurbân kesmek lâzım geldi." diye kendi kendine söylenmiş. Haremi sebebini su'âl eyledikde, "Ya ma'âzallâh, içinde ben bulunaydım." demiş.

131- Latîfe: Hoca birgün, "Kar ile ekmek yemesini ben îcâd eyledim, ammâ ben de beğenmedim." demiş.

132- Latîfe: Hoca'ya, "Sabâh olunca halkın kimi o yana kimi bu yana gider, o neden?" diye sormuşlar. "Eğer hepsi bir tarâfa gitseler dünyânın müvâzenesi bozulur, devrilir." demiş.²⁷

133- Latîfe: Hoca merhûm, bağ dikenleri görüp ne yaptıklarını sorar. "Çubuk dikiyoruz, yarın a'lâ, latîf salkım salkım üzüm vercek." derler. Hoca biraz düşünüp bağcılara, "Kuzum, beni de dikiş, bakalım ben ne çeşit yemiş veririm." demekle bağcılar hemân "Peki." deyip Hoca'yı beline kadar toprağa gömerler. Kendileri bir ağacın altına çekilip yemek yemekle meşgûl olurlar. İlbahâr olmakla Hoca iyice üşür. Karnı da acıkır. Hemân çabalana çabalana hezâr zahmetle yerden çıkıp bağcılarının yanına gelir. Bağcılar, "Hoca Efendi, neye yerinde durmadın?" dediklerinde, "Vallâhi birâderler, doğrusunu isterseniz yerimi sevmedim, tutmadım çıktım." demiş.

²⁵ Bu hikâye, buna yakın bir sûrette meşhûr "Hebennaka"ya isnâd olunmuştur. Birçok kemikleri bir ipe dizmiş de boğazına asmış. Bununla kendisini bilirmiş. Hamâmda çıkarmış, başka birisi takip karşısına geçmiş. Hebennaka hayret ederek, "Bu ben, ammâ ben kimim?" diye bön bön bakarmış. Vâkı'â Hebennaka'ya da yakışır. (Müellifin notu.)

²⁶ Bu hikâye pek eski adamlara isnâd edilmiş olmak üzere kütüb-i kadîmede mestûrdur. (Müellifin notu.)

²⁷ Bu hikâye de pek eski adamlara isnâd edilmiş olmak üzere kütüb-i kadîmede mestûrdur. (Müellifin notu.)

Urefâdan Bir Zâtdan Mesmû'dur ki:

134- Latîfe: Nasreddîn Hoca Tîmûr huzûrunda iken bir sipâhîyi serhoşdur diye getirmişler. "Üç yüz değnek urun." demiş. Hoca tebessüm etmiş. Tîmûr gazab edip, "Beş yüz değnek urun." demiş. Hoca kahkaha ile gülmeğe başlamış. Tîmûr henüz ocakdan çıkmış gibi, yekpâre âteş kesilip, "Şimdi sekiz yüz değnek urulsun." deyince Hoca'nın sinirleri gevşeyip kasıklarını tutarak sallana sallana makaraları koyvermiştir. Tîmûr ise öfkesinden zıp zıp sıçrayarak, "Bre şer'at hâ'ini, değirmen kadar sarığınla hem benim icrâ eylediğim hadd-i şer'îyi istihfâf eylersin, hem de benim gibi cihânı zangır zangır dîretmiş bir cihângîr-i cebbârin huzûrunda bulunuyorsun. Sonra da ne dehşetli fütûrsuz bir yüreğe mâliksin ki hâlâ gülüyorsun." deyince Hoca der ki: "Doğrusun. İşin ehemmiyetini bilirim. Senin de ne yaman bir hunhâr olduğunu tamâmiyle tasdik ederim. Fakat ne fâ'ide, şuna şaşıyorum ki ya sen rakam bilmiyorsun, ya bizim gibi etden kemikten mahlûk olmayıp adın gibi cismin de demir oğlu demirdir. Hele himâyet etmek istediğin şer'at-ı garrâdan hiç haberin yok. Seksen değnek nerede, sekiz yüz değnek nerede. Emr etmek pek kolay, fakat bu yenir mi. Ne olur zahmet alsan da vereceğin emir kâbil-i icrâ mıdır, değil midir bir parçacık düşünsen."

"Menâkıb-ı Şeyh Gülşenî Kuddise Sırruh'da Bi'l-münâsebe Yazılmışdır ki:

135- Latîfe: Hoca'ya şehir hâricinde kuvvetli bir vehm ârız olup "Öldüm." diye kendinden geçmiş, bir hayli zamân beklemiş, beklemiş. Hiçbir gelip giden, cenâzesini kaldırmağa teşebbüs eden olmamış. Fevka'l-âde acıkmış. Hânesine giderek nasıl öldüğünü, nerede vefât ettiğini karısına anlatmış. Yine mahall-i vefâtına çekilip gitmiş. Zevcesi de saçlarını yolarak, kan ağlayarak komşulara koşar. Hoca'nın sahrâda birdenbire vefât eylediğini, cenâzesi meydânda kaldığını söyler. Komşular pek mahzûn olup, "Hanım, ne zamân vefât etmiş, nerede ölmüş, kim haber verdi?" dediklerinde kadın der ki: "Garîb Hoca'nın kimi var. Kendiceğizi ölmüş, yine kendiceğizi geldi, haber verdi. Sonra merhûm olduğu yere yine çekilip gitti."²⁸

"Letâ'if-i Lâmi'î"den Menkûldür:

136- Latîfe: "Şeyyâd Hamza"²⁹ nâmında ârif, kâmil ve sâlik-i vâsıl geçinir bir dervîş-i melâmet-kîş birgün Hoca merhûma, "Behey Hoca, bu âlemde kârin hemân masharalık mıdır? Bir hünerin varsa göster ve bir kemâlin var ise müstefid eyle." der. Hoca sorar ki: "Senin kemâlâtın ne gibi şeylerdir. İnsânlara nâfi' ne yolda bir fazîlete mâliksin?" Şeyyâd der ki: "Benim hünerim çokdur. Kemâlâtıma nihâyet yokdur. Her gece bu âlem-i anâsırdan geçerim, birinci göğün serhaddine kadar uçarım. Menâzil-i âsumânda hırâmân olurum. Açâyib-i melekûta nigerân olurum." Hoca der ki: "Hamza, Hamza. Hiç o esnâda yüzüne gâyet yumuşak yelpâze gibi bir şey dokunur mu?" Şeyyâd, safsatalarını yutduracağın sevinciyle, "Belî, Hoca Efendi." deyince Hoca der ki: "İşte o bizim uzunkulağın kuyruğudur."

²⁸ Buraya bir hayli hikâyâtını nakl etdiğimiz yazma mecmû'ada dahi bu hikâye tarz-ı diğerde mestûrdur. (Müellifin notu.)

²⁹ "Şeyyâd": "Mürâî." Mişvârını, etvârını, güftârını ashâb-ı seyr ü sülûke benzedip sâde-dilleri igfâl eden nâbekârdır. (Müellifin notu.)

Yine Mezkûr Kitâbdan:

137- Latife: Hoca bir mezârlıkda soyunup gömleğinden bitini temizliyormuş. O esnâda şiddetli bir rüzgâr çıkıp gömleği alır götürür. Hoca gömleğin ardına düşer. Kah koşar, kah düşer. O esnâda birkaç atlı çıkagelip bir şahs-ı acîb uryânın tenhâ mezârlıkda taşdan taşa sekdiğini görünce kendileri korkar, atları ürker. Bu mu'zibliğin intikâmını çıkarmak için, Hoca'nın üzerine hücum ederler. "Bre herîf, hortlak gibi³⁰ burada ne yapıyorsun?" derler. Hoca cevâben, "Ay oğul, ben ehl-i kubûrdanım. Zâten dünyâyı ebediyen size terk etmişim. Şuraya bir âbdest bozmağa çıkmışdım, şimdi hemân yine mezârıma gireceğim. Benim dünyâ halkıyla ilişğim yokdur." diyerek ellerinden yakâyı kurtarmışdır.

Ba'zı Yârân-ı Kirâmdan Menkûldür ki:

138- Latife: Bi'l-cümle urefâ ve hükemâ misilli Hoca merhûmun dahi ma'sûm çocuklarla başı gâyet hoş imiş. Akşehir çocukları ekseriyâ Hoca'nın etrâfını ahlılar, tatlı tatlı sohbet ederek gülüşüp oynasirlar, hoş vakit geçirirlermiş. Kendilerine göre bir müşkilleri olsa yine Hoca merhûma koşarlarmış. Yine bu kabilden olarak birgün ceviz almışlar, taksîminde ihtilâf eylemişler. Hoca merhûma gelip, "Şu cevizleri bize taksîm ediver." demeleriyle Hoca, "Allâh taksîmi mi istersiniz, kul taksîmi mi?" diye sormuş. Çocukların safâ-yı sînelerinde umûmen "Allâh taksîmi." muncelî olmuş. Öyle istemişler. Hoca dahi etfâl miyânında dilediğine iki avucunu doldurarak vermiş, kimisine birkaç dâne, ba'zısına da bir dâne verip birkaç çocuğa hiç vermemiş. Çocukların bi't-tab' bu acîb taksîme akılları ermeyerek, "Hoca Efendi bu nasıl şeydir?" demeleriyle, Hoca merhûm buyurmuş ki: "Yavrularım, yabana gitmeyelim. Şurada kendimizden pay biçelim. Bakınız şu Bedî'üddîn Efendi'nin pederi gâyet zengindir. Şehrimizin en ileri giden eşrâfındandır. Sonra âile cihetinden de bahtiyârdır. Çoluğu çocuğu eksik değil. Hem de hepsi sâhib-i kemâl ve cemâldir. Şu yanındaki mini mini Sinânüddîn'in babası ise gâyet fakîrdır. Âilece de râhatsız. Bununla berâber kendisi de sakat. Pek az çalışabilir. Zevcesi; kendisi hasta, çenesi sağlam. Şu karşıdaki Hüsâmüddîn'in âilesi de başka türlü. Diğerleri de hiç biri birine uymaz. Hoca'nızın hâli ise umûmundan ayrı. İşte Allâh taksîmi böyle evlâdlarım."

Allâh Ta'âlâ'nın eltâf ve ihsânına hadd ü pâyan yokdur. Kullarına akıl ve iz'ân vermiş. Hayır ve şerri, nef' ve zarrı da göstermiş. İhsân-ı Rabbânî olan aklını, ilmini, tecrübesini; havâs ve kuvâsını hüsn-i isti'mâl eden envâ'-ı iltâf-ı İlâhî'ye müstağrak olur. Hüsn-i isti'mâlin yolunu bilemeyen mahrûm kahr. Taksîm-i İlâhî'de tefâvüt dahi bu cihetden husûle gelir. Vallâhu a'lem.³¹

139- Latife: Mervîdir ki bir sabâh Hoca, kapısından çıkarken bitişik komşusu tesâdüf ederek, "Amân Hoca Efendi, merâk etdim, bu sabâh sizde telâşlı, hızlı hızlı lakırdılar işitdim. Sonra da bir gürültü oldu. O ne idi?" demekle Hoca merhûm nâ-hoşnûd bir suratla, "Bizimki ile biraz atışdık. Sonra da kadın

³⁰ "Hortlak": Gâyâ cenâzesinin üstünden kedi atlamak gibi ba'zı esbâbdan dolayı ölü, kabrinde dirilir, cadı ve hortlak olurmuş. Ahyânen mezârdan çıkar, türlü korkunç işler yaparmış. (Müellifin notu.)

³¹ Bu hikâye Tevlik Bey'in neşr eylediği iki cüz' "Hoca Nasreddin"de dahi muhtasaran mestûrdur. (Müellifin notu.)

hiddetlenip cübbeme bir tekme atınca, cübbem nerdübândan aşağı paldır küldür düşdü de o idi." deyip komşusu, "Cânım Hoca Efendi, hiç cübbe gürültü yapar mı?" diye ısrâr edince Hoca, "Sus a cânım, ne zorluyorsun, işte içinde ben de var idim." demiştir.³²

140- Latîfe: Hoca, gece zevcesiyle hasbihâl eylerken, "Sabâh hava yağmurlu olursa oduna, olmazsa çifte gideceğim." demiş. Zevcesi, "Efendi, inşaallâh de." demiş. Sâ'ika-i beşeriyetle, "Ne hâcet, ikiden hâlî değil, birinden birini yapacağım." demiş. Sabâhleyin şehirden dışarı çıkınca bir sürü sipâhîye³³ rast gelip, "Beri gel dayı, filân kasabanın yolu nerededir?" demişler. Hoca kayıdsızca, "Bilmem." demiş. Terbiyesiz, haşın avânlar Hoca'ya ses çıkarmağa mühlet vermeyip birkaç sille tokat indirerek, "Seni gidi şöyle böyle, yürü, düş önümüze, bizi götür." diyerek yayan, koşa koşa önlerine katmışlar. Yağmurda yaşda onları kasabaya erışdirmiş. Kendisi gece yarısı hasta ve mecrûh olarak ölümcül bir hâlde hânesine avdet eylemiş. Kapıyı çalmağa başlamış. Karısı, "Kimdir o...?" deyince, "Aç karıcığım, benim inşaallâh" demiştir.

141- Latîfe: Hoca, Tîmûrleng ile hamâma girmiş. Tîmûr, "Ben kul olsa idim kaç akçe ederdim?" diye Hoca'ya sormuş. Hoca, "Elli akçe." demiş. Tîmûr şiddetle, "Be iz'ânsız, yalnız belimdeki futa elli akçe değer." deyince Hoca fûtûrsuz bir sûretde, "Ben de zâten futaya bahâ biçmiş idim." demiştir. Rahmetullâhi aleyh.³⁴

"TÜRKÇE-KABA LİSÂN "Nâmında Yirmi Otuz Sene Evvel Neşr Olunmuş Bir Eserden ki (Atalar sözü, Bilmece, Mânî, Şarkı, Destân, Fıkra, Masal) Aksâmını Hâvîdir.³⁵

142- Latîfe: Hoca pazara giderken mahalle çocukları düdük ısmarlamışlar. Hoca muttasıl hepisine, "Peki, peki." dermiş. İçlerinden biri, "Şu parayı al da bana düdük al." demiş. Çocuklar akşam üstü Hoca'nın yolunu beklemişler Şehre vusûlünde etrâfını almışlar. Hepsisi de, "Hani yâ Hoca Efendi bizim sipârîşlerimiz?" dediklerinde, Hoca para verene düdüğü uzadıp, "Parayı veren çalar düdüğü." demiştir.³⁶

143- Latîfe: Dostundan biri merhûmdan biraz müddet va'de ile birkaç guraş istemiş. "Para veremem, fakat dostumsun, va'de ne kadar istersen vereyim." demiş³⁷

³² "Türkçe Kaba Lisân" risâlesinde ve "Letâ'if-i Nasreddîn" cüzlerinde de mestûrdur. (Müellifin notu.)

³³ Devletden ulûfe, ya'ni ma'âş alır bir kısım asker idi. (Müellifin notu.)

³⁴ Bu hikâye meşhûr "İskendernâme" sâhibi Ahmedî ile Emîr Tîmûr arasında geçmiş olmak üzere tezkirelerde mestûrdur. Her ikisi de Tîmûr mu'âsırı, her ikisi de Tîmûr nüdemâsındandır. Biz gördüğümüzü yazdık. Ve'l-ilmü indallâhi Ta'âlâ. (Müellifin notu.)

³⁵ Bu kitâbdaki letâ'ifin cümlesi Tevfik Bey'in neşr eylediği iki cüz' "Letâ'if-i Nasreddîn"de aynen, harfiyyen mestûr olduğuna ve mezkûr letâ'ifin daha eski tab' olunduğu kağıdından, hurûfundan, resminden nümâyân bulunduğuna nazaran ya bu "Türkçe-Kaba Lisân" kitâbı aynen oradan nakl etmiş veyâhud bu kitâb da Tevfik Bey'indir. (Müellifin notu.)

³⁶ Tevfik Bey'in neşr eylediği iki cüz' "Letâ'if-i Nasreddîn"de de mestûrdur. (Müellifin notu.)

³⁷ Tevfik Bey'in neşr eylediği iki cüz' "Letâ'if-i Nasreddîn"de de mestûrdur. (Müellifin notu.)

144- Latîfe: Hoca gece yarısı sokağa çıkmış, geziniyormuş. Memleketin subaşı³⁸ kolda³⁹ rast gelip, "Efendi, gece yarısı sokakda ne arıyorsun?" demekle Hoca merhûm, "Uykum kaçdı da onu arıyorum." demiş.⁴⁰

145- Latîfe: Hoca bir köye misâfir olup, heybesini gâ'ib eder. Hoca, "Köylüler, ya heybemi bulursunuz, ya ben yapacağımı bilirim." diye i'ân eder. Hoca merhûm ma'rûf ve hatırı sayılır adam olmakla, köylüler telâş edip heybeyi arar bulurlar. Fakat birisi merâk edip, "Kuzum Hoca Efendi, heybeyi bulamasaydık ne yapacaktın?" demekle Hoca gâyet kayıdsızca der ki: "Ne yapayım ay oğul, evde bir eski kilim var, onu bozup heybe yapacaktım."⁴¹

146- Latîfe: Hoca merkebini pazara getirip dellâla verir. Gelen müşteri yaşını anlamak için dişine bakacak olur. Eşek elini ısırır. Herif söğüp sayarak çekilir gider. Diğer bir müşteri zuhûr ederek kuyruğunu kaldıracak olur. Kaba baldırına demirden bir tekme yer. Topallayarak, sebb ve la'n ederek gider. Dellâl gelir, "Efendi, bu merkebi kimse almaz. Önüne geleni kapıyor, ardına geleni tepiyor." demesiyle Hoca, "Zâten ben de onu satmak için getirmediğim. Müslümânlar görsünler de benim ne çekdiğimi anlasınlar diye getirdim." demiştir.⁴²

"ÇAYLAK" Gazetesi Sâhibi Bezle-nüvîs-i Şehîr TEVFİK BEY'İN Neşr Eylediği İki Forma "LETÂ'İF-İ NASREDDİN"den:

147- Latîfe: Hoca'ya "Kudret-i bâliga-i Samedâniyye hakkında ne dersin?" demişler. "Ben kendimi bildim bileli hep Cenâb-ı Hakk'ın dediği oluyor. Eğer şâyed kudret-i Rabbânî'nin tasarrufunda olmasa idi, bir kere de benim dediğim olurdu." cevâb-ı mücezz ve mu'ciziyle kudret bâbını ta'yîn ve îzâh eylemiştir.⁴³

³⁸ "Subaşı": Fî'l-asıl "Ser-asker" ma'nâsına olup, zâten Türk'de umûm halk asker olmakla o zamânda re'îs ve beylerinin unvânı idi. Ya'ni en büyük unvân idi. En sonra Osmânlılıkta bu unvânın kıymeti küçüle küçüle nihâyet bin târîhi evâhîrine kadar "Polis Müdürü" vazîfesinde olanlara ıtlâk olunup, teşkilât-ı hayriyyede büsbütün ilgâ olunmuşdur. Tahkîkât-ı lügaviyyeye gelince: "Su", fî'l-asıl ma'lûm mâyi' olmakla berâber mehâdîde göçebe Türkler birer su kenârında sâkin olageldiklerinden "Su", kavm ve asker ma'nâsına da kullanılmışdır. Arab'da da böyledir. "Mâ-i fulân, mâ-i benî fulân" derler, o kavmi murâd ederler. "Su" lafzının "Asker" ma'nâsına isti'mâlî kadîm Türkçe eserlerde şâyi'dir. "Baş" re'îs ma'nâsına hâlâ müsta'meldir. Bu sûrette "Subaşı" aynen "Ser-asker" ma'nâsına olur. "Subaşı" ser-asker'in gayriye unvân olduğu zamân "Ser-asker"e "Çeribaşı" demişler. Bî'l-âhire bu unvânın da kıymeti zâ'il olmuşdur. Bu ta'bîr Fârisî'ye de terceme olunup "Mîr-âb" demişler. Fârisî'de dahi bu kabîl rû'esâ unvânıdır. Kezâlik Türkler Arab'da da zimâm-ı umûru ele aldıklarında bu unvân Arabçâ'ya dahi nakl olunmuş. "Emîrû'l-mâ" denilmiştir. Bu kelimenin "Amiral" şeklinde ecnebîlere geçtiği ise şâyi'dir. (Müellifin notu.)

³⁹ "Kol", gece şehri dolaşan bir zâbitle birkaç askerden ibâretidir. (Müellifin notu.)

⁴⁰ Tevfik Bey'in "Letâ'if-i Hoca Nasreddîn"inde de vardır. (Müellifin notu.)

⁴¹ Tevfik Bey'in "Letâ'if-i Hoca Nasreddîn"inde de vardır. (Müellifin notu.)

⁴² Tevfik Bey'in "Letâ'if-i Hoca Nasreddîn"inde de vardır. (Müellifin notu.)

⁴³ Bunu bir Bektâşî'ye şu yolda isnâd ederler: Gemi fırtınaya dutulmuş. Her millet kendi lisânıyla Cenâb-ı Hakk'a münâcât edip yalvarmış. Bir köşeye bir Bektâşî çekilmiş, çubuğunu dumanlandırır. Hiç vazîfe etmeyerek halkı hayretle seyr edermiş. Birkaç herze vekil biçârenin üzerine hücum ederek, "Bre dinsiz, îmânsız Bektâşî, senin Allâh'a îmânın yoksa zerre kadar vicdânın da mı yokdur? Şurada yetmiş iki millet aman Allâh diye haykırıyor. Sen böyle ne münâcât, ne ibâdullâhın hâline merhamet, fütûrsuz çubuk içiyorsun! Sen de bir

148- Latîfe: "Kıyâmet ne zamân kopacak?" diye Hoca'dan su'âl etmişler. "Hangi kıyâmet?" demiş. "Kıyâmet kaç dânedir?" demişler. "Karım ölürse küçük kıyâmet, ben ölürsem büyük kıyâmet." demiş.

149- Latîfe: Hoca birgün ciğer almış. Giderken ahıbbâsından biri tesâdüf edip, "Bunu nasıl pişireceksin?" diye su'âl eder. Hoca, "Âdetâ" deyince "Hayır, bunun bir güzel pişmesi var. Size ta'rîf edeyim de öyle yapınız." demiş. Hoca "Bu ta'rîf ettiğin şeyler hâtırımda kalmaz, bir kağıda yaz da ona bakarak pişirteyim." demekle, o adam da ta'rîfeyi yazar, verir. Hoca, ta'rîfâtın îrâs eylediği hulyâ-yı iştihâ ile dalgın dalgın eve giderken bir çaylak elinden ciğeri kapar, kaçar, havaya uçar. Hoca, hiç eser-i telâş göstermeyerek elindeki ta'rîfeyi çaylağa gösterip, "Nâfile, ağız tadıyla yiyemezsin, pusula bende." demiştir.

150- Latîfe: Haremi, Hoca Efendi'ye, "Ben şu işi görünceye kadar şu çocuğu gezdir." demiş. Gezdirirken Hoca'nın kucasına işemekle Hoca hiddet edip tutmuş o da çocuğun üstüne başına işlemiş. Haremi, "A efendi, niçin böyle yaptın?" diye darılınca merhûm pür-hiddet, "Karı, karı! Şükür et ki oğlum bulundu. Başka çocuk olsaydı daha fenâsını yapardım." demiş.

151- Latîfe: Bir meclisde latîfeye zemîn teşkîl etsin diye, Hoca merhûmun eline bir saz tutuştururlar. "Hoca Efendi, şunu çal da dinleyelim." derler. Hoca sapından yakalayıp boyuna aşağı yukarı mızrâbı sürter, acı acı bir gulguledir gider. "Cânım Hoca Efendi, saz böyle mi çalınır, güzel bir nağmeyi vücûda getirmek için parmağını icâbına göre tellerin üzerinde oynatmak, perdelerde gezinmek lâzım gelir." demeleriyle Hoca "Onlar perdeyi bulamazlar da aramak için gezinirler. Ben buldum, niçin bîhûde gezineyim." demiştir.

152- Latîfe: Hoca merkebinin gâ'ib etmiş. Hem arar, hem şükür edermiş. Sebeb-i şükrânını sormuşlar. "Üstünde bulunmadığıma şükür ediyorum. Eğer bulunaydım, ben de berâber gâ'ib olurum." demiş.

153- Latîfe: Yine merhûm merkebinin zâyi' edip hem arar, hem türkü çağırır imiş. "Merkebinin zâyi' eden türkü çağırılmaz, feryâd eder." demişler. "Bir şu dağın ardında ümîdim kaldı. Orada da bulamazsam seyr et sen bende ki feryâdı." demiş.

154- Latîfe: Merhûm bir def'a dahi merkebinin zâyi' edip çarşıda, pazarda, "Kim bulursa yularıyla, semeriyle müjde olarak vereceğim." diye nidâ edermiş. "Hoca Efendi, takımıyla bağışladıktan sonra, ha tekrâr eline geçmiş, ha büsbütün gâ'ib etmişsin." demişler. "Afv edersiniz, bulmak zevkini o kadar ehemmiyetsiz mi tutuyorsunuz?" demiş.

155- Latîfe: Hoca "Cerr"⁴⁴ için bir memlekete gidip bir kibârın hânesine misâfir olmuş. Sabâhleyin hâne sâhibi Hoca'yı yanına çağırıp birşey okutmuş.

kere bizim gibi Allâh'a yalvarsana!" demekle Bektâşî der ki: "Behey akıl ve mantika bîgâne, ne dediğini bilmez avâm-ı hevâm! Eğer ben dînsiz îmânsız isem, benim münâcâtımdan ne kazanacaksınız da benim huzûruma mâni' oluyorsunuz. Bence sâbit oldu ki şimdiye kadar hep onun dediği oldu. Hiçbir kere de benim sözümlerim olmadı. Artık ben onun işine karışmamağa azm etdim. Bir kere işine karıştım, kırk sene seyyi'esini çekdim. Neme lâzım, mülk de onun, kul da onun, istediğini yapsın. (Müellifin notu.)

⁴⁴ "Cerr" çekmek ma'nâsına Arabî'dir. Talcebe-i ulûmun ta'tîl aylarında köylere gidip va'z eylediğine, namâz kıldığına mukâbil ağıniyâdan para, zahîre toplamasıdır ki, onu dokuz ay

kendisi de aynıyle okumuş. Bir yazı yazdırmış, kendisi de aynını yazmış. Ve demiş ki: "İşte sen okudun, ben de tıpkısı gibi okudum. Sen yazdın, ben de aynını yazdım. Demek ki senden farkım kalmadı. Bu sûretde sana da ihtiyâc yoktur." Hoca demiş ki: "Azîm bir fark var. Ben buraya üç günlük yolu yayan yürüyerek geldim, bunca meşakkate katlandım. Ne vakit ki sen de benim ihtiyâcına dûcâr olarak bizim memleketimize gelir de böyle bir cevâb-ı redd ile nevmîd olarak hâ'ib ve hâsir dönersen o vakit müsâvî oluruz."

156- Latîfe: Birgün bir komşusu, "Hoca Efendi, sizde kırk yıllık sirke var mı?" diye sormuş. "Var." demiş. "Bir parça versene." dedikde, "Veremem." demiş. "Ne için?" deyince, "Eğer şuna buna dağıtsaydım kırk yıldan sirke kalır mıydı?" demiş.⁴⁵

157- Latîfe: Bir zâlim, zevcesinin gâyet şenî' bir gadrine dûcâr olup sınıf-ı nisâyâ adâvet ederek o zamândan beri ulemâdan, urefâdan her kimi işidirse çağırır, kulağına birşey söyler, tab'ına muvâfık, derdine çâre olacak bir cevâb alamayınca boynunu urur imiş. Bu belânın bir çâresine bakar diye bilmeyerek bîçâre Hoca'yı öne sürmüşler. Hoca'yı tâ yanına oturtup kulağına, "Evli misin, bekâr mısın?" deyip Hoca, "Bu yaşda adam bekâr olur mu?" deyince, "Tamâm sen de onlardan sın, urun bunun da boynunu." deyince Hoca mes'elenin dehşetini anlayıp derhâl der ki: "Acele etme, bir kere sor bakalım, bıraktım da tekrâr mı aldım, öldü de bir daha mı evlendim, yoksa biri başımda iken bir ve daha ziyâde mi te'ehhül etdim. Her nasılsa bir hatâdır etdim. Bir vartadır ki düşmeden bilinmez. Meşhûr meseldir ki, bir sürçen⁴⁶ atın başı kesilmez." Mervîdir ki, Hoca'nın bu hâzır-cevâblığı zâlim-i mezkûru fi'l-i müdhîşinden vazgeçirmişdir.

158- Latîfe: Birgün haremi Hoca'ya "Efendi, âbdest ibriğinin dibi delindi. İçinde su çok eğlenmiyor, ne yapalım?" demiş. Hoca, "A karı, ne var bunun çâresini bulamayacak, eskiden âbdest bozar, sonra tahâretlenirdik. Bundan sonra suyu ibriğe doldurur doldurmaz hemân tahâretleniriz, sonra âbdestimizi bozarız." demiş.

159- Latîfe: Zevzeğin biri Hoca merhûma, "Hoca Efendi, demin bir lengeride hindi dolması gidiyordu." demiş. Hoca, "Bana ne?" demiş. "Gâlibâ size göttürdüler." demiş. "Sana ne?" demiş.⁴⁷

160- Latîfe: Hoca merhûma "Sizin hanım çok geziyor." demişler. "Aslı olmasa gerek, öyle olsaydı, bir de bizim eve gelirdi." demiş.

161- Latîfe: Hoca birgün hamâma gider. Hamâmcılar Hoca'ya bir eski peştemâl, bir de eski havlu verip o kadar ri'âyet etmezler. Hoca birşey demeyip çıkarken aynaya on akçe bırakır.⁴⁸ Hamâmcılar hem ta'accüb eder, hem de

nafaka ederek tahsîl-i ulûm cyler. Ve halkın tenvîr-i efkârına azîm yardımı olur. (Müellifin notu.)

⁴⁵ Bu hikâye başkalarına da isnâd edildiği görülmüşdür. (Müellifin notu.)

⁴⁶ "Sürçmek": Hayvânın ayağı kaymak. (Müellifin notu.)

⁴⁷ Bu hikâye başkalarına da isnâd edildiği görülmüşdür. (Müellifin notu.)

⁴⁸ Her bir akçe bir para ve her para bir kuruşluk kadar gümüş olmakla o zamânda bu parayı memleketin en mütemevvil agniyâsı verebilirdi. Çünkü zamânımızda yüz, yüz elli guruş revâcında bir paradır. (Müellifin notu.)

bi't-tab' sevinirler. Bir hafta sonra Hoca, yine bu hamâma gelir. Bu def'a hamâmcılar fevka'l-âde ri'âyet ederler. Sırmalı havlular, ipekli peştemâllar verirler. Hoca, yine birşey demeyip çıkarken aynaya bir akçe bırakır. Hamâmcılar bu sefer ta'accüble berâber bahşîşin killetinden nâşî hiddet edip, "Efendi, bu ne biçim mu'âmele?" dediklerinde Hoca "Bunda fevka'l-âde bir hâl yok. Bugün verdiğim bir akçe, geçenki hamâm hakkıdır. Geçenki de bugünün ücretidir." demiş.

162- Latîfe: Ahıbbâsından biri merhûma gelip, "Bana bir mektûb yaz, Bağdâd'da bir dostuma göndereceğim." dedikde Hoca, "Bırak Allâh aşkına, benim şimdi Bağdâd'a gitmeğe vaktim yok." diye almış yürüyüvermiş. Herif, merâk edip koşmuş, Hoca'yı yakalamış, ve, "Kuzum Hoca Efendi, bir mektûb yazmakla neden Bağdâd'a kadar gitmekliğin lâzım gelsin?" dedikde Hoca demiş ki: "Bunu bilemeyecek ne var. Benim yazım gâyet fenâ, ancak ben okuyabilirim. Bu sûretde yazdığım mektûbu yine ben okumalıyım ki münderecâtı anlaşılsın."⁴⁹

163- Latîfe: Hoca, merkebinı pazara götürüp dellâla vermiş. Dellâl gezdirirken "Bu merkebin eşgini açık, rahvan yürürken üstünde kahve içilir, başı yumuşak, genç, dinç, kıl ayıpsız." diye senâ etdikçe herkes başlamış artırımağa. Hoca da karşıdan bu tavsîfâtı işiderek, "Vay, benim merkeğim bu kadar güzel imiş de ben ne için almıyorum." diye kemâl-i şevkile pey sürmeğe başlamış. Nihâyet son pey üzerinde kalmakla paraları bi't-tamâm dellâla sayıp götürmüştür. Gece haremine mes'eleyi anlatmış. Haremi de demiş ki: "Benim de başıma bugün tuhaf bir iş geldi. Kapının önünden kaymakçı geçiyordu, çağırdım. Tartarken kaymak ziyâde gelsin diye herif görmeden yavaşça bileziğimi terâzînin dirhem konulan gözüne bıraktım Hemân kaymak tabağını alıp savuştum." Bunun üzerine Hoca Rahmetullâhi aleyh demiş ki: "Ha bakalım, ben dışarıdan sen içeriden gayret edelim de, şu evin idâresini yoluna koyalım."

164- Latîfe-i Manzûme:

Meğer kim Hoca Nasreddîn bir gün
Evi damına çıkmış bir iş için
Ayağı sürçüp anın yere düşmüş
Ahıbbâsı gelip başına üşmüş
Demişler kim ne yatarsın nedir hâl
Cavâbında demiş ol dahi fi'l-hâl
Ne sorarsın benim hâlim görürsün
Eğer sen dahi düşdünse bilirsün⁵⁰

165- Latîfe: Hoca, merkebe yem vermekden bıkip haremine, "Artık bundan sonra merkebe sen bak." der ise de kadın kabûl etmez. Aralarında münâza'a uzayıp nihâyet ikisi de sükût ile, "Kim evvel söylerse, merkebe o yem versin." diye karâr verirler. Hoca bir köşeye çekilip sâ'atlerce söz söylememeğe ısrâr eder. Hareminin cânı sıkılıp başını örttüğü gibi komşuya bırakır gider. Akşama kadar komşuda oturur. Ezan yaklaşır. Haremi mâcerâyı komşu kadına nakl ederek "Pür-inâdçı adamdır, aklıdan ölür, lakırdı söylemez. Şuna bir tas çorba gönderelim." der. Çocuğun eline bir tas çorba verip Hoca'nın evine gönderirler.

⁴⁹ Bu hikâye dahi başkaları hakkında da görülmüştür. (Müellifin notu.)

⁵⁰ Bu hikâye "Damdan düşen hâlden bilir." meselinin menşei olmuştur. (Müellifin notu.)

Meğer kadın komşuya gittiği vakit eve hırsız girerek para edecek ne varsa hepsini toplar. Hoca'nın oturduğu odaya da girer. Bakar ki Hoca köşede oturuyor, bu kadar gürültüye hiç ehemmiyet vermiyor. Evvelce fenâ hâlde şaşalarsa da Hoca'nın hiç fütûr etmediğini görüp kendi kendine ses çıkarmadıkdan başka hırsızın kem küm etmesine bile cevâb vermeyerek bir heykel-i câmid gibi durduğunu görünce, "Bu adam meflûç ve menzûldür." diye gözünün önünde işe yarayacak şeyleri toplar. Hoca'nın hâlâ aldırmadığı besbelli hırsızın bile sinirine dokunmuş olmalı ki, "Başından kavuğunu alayım bakayım yine ses çıkarmayacak mı?" diye kavuğunu da alır. Eşyâyı salla sırt eder, bırakır gider. O esnâda çocuk gelip köşede taş gibi sâkit olan Hoca Efendi'ye "Size çorba gönderdiler." demişse de Hoca merhûm sirkat mes'elesini anlatıp hattâ kavuğu bile çalındığını işrâb ederek karısının çabuk gelmesini gûyâ çocuğa lakırdı söylemeden işâret eylemek üzere ağzıyla ıslık çaldığı hâlde, elini üç kere dâ'irevârî döndürüp parmağıyla başını gösterir. Çocuk bu işâretten, "Çorba tasımı üç kerre başımın üstünde döndür, sonra başıma geçir." anlayıp hemân öyle yapar. Hoca'nın başı iyice haşlanır. Çorbanın suyu, dânesi yüzünü gözünü, saçını sakalını acib bir hâle sokarsa da Hoca yine inâdına hiç tınmaz. Çocuk döner gider. Edilen su'âl üzerine kapıları, bacaları, hattâ dolapları, sandıkları apaçık, hânenin içi karmakarışık, eşyâ ortaya dökülmüş, saçılmış olduğunu ve çorba keyfiyyetini anlatır. Kadın, işin vahâmetini anlayıp koşarak gelir. Felâketi görünce köşede gülünç bir hâlde put gibi oturan nâzenînin kemâl-i heyecânla üzerine koşup, "Amân Efendi, nedir bu hâl?" deyince Hoca, "Haydi git merkebe yem ver, inâdın sonu işte böyle olur." demiştir.⁵¹

166- Latife: Hoca merhûm bağına gâyet ufak ağaç fidanları dikermiş. Ahıbbâsından biri görüp, "Efendi, bu ne vakit büyüyecek ve ne vakit yemiş verecek de siz de yiyeceksiniz?" demekle Hoca cevâbında, "Bizden evvel gelenlerin dikkikleri ağaç fidanlarının meyvesini şimdi biz yiyoruz. Bunun da meyvesini bizden sonra gelenler yesin." demiştir.⁵²

⁵¹ Tevfik Bey'in bu cüz'lerindeki fazla hikâyelerin ekserisi şuna buna isnâd edilen ve pek kadîm zamânda başkalarına azv edilen fıkralardır. İşte bu hakikaten tuhaf olan hikâye ile bâlâda işâret edilen ve bu hikâye akabinde gelen latifeler de bu kabildendir. Hoca nâmına rivâyet edilen ve münderecâtı pek sakîl olmayan hikâyâtı, burada cem' eylediğimiz cihetle bunları da yazıyoruz. Ma'a-zâlik, ihtârâtdan da geri durmuyoruz. (Müellifin notu.)

⁵² Bu hikâye Hoca Nasreddîn'in zuhûrundan nice asırlar mukaddem yazılmış Arapça kütüb-i edebiyede "Nu'mân bin Münzir" ile bir köylü arasında geçtiği mestûr olduğu gibi Nûşirevân-ı Âdil ile bir köylü arasında güzerrân olduğu daha şâyi'dir. Demek ki bize kable'l-islâmdan muntakıl olmuş bir hikâyedir. Hattâ şöyle nakl ederler ki: "Nûşirevân zâ'nın kesri ve hâ'nın sükûnu ile "zih: Yaşa, Âferîn." dermiş. Her kime "zih" derse on bin kuruş ihsân verilirmiş. Köylüyü, tarlasına ufak fidan dikerken görmüş. "Baba, sen pîr-i fânîsin, bu fidanların meyvesini yiyeceğine emin misin?" demiş. "Geçmişlerimizin bıraktıklarından biz istifâde ettik, bizim bıraktığımızdan da gelecekler müstefîd olsunlar." cevâbını verince, pâdişâh beğenip "zih" demiş. On bin gurus ihsân verilmiş. İhtiyarek bu birçok parayı görünce pek sevinip, "Gördünüz mü pâdişâhım, fidanlarım derhâl mahsûl verdi." demiş. Pâdişâh bu cevâbı daha ziyâde beğenip "zih" demiş. Bir on bin gurus daha verilmiş. Köylünün zihn-i sâfî incilâ-yâb olup hemân, "Her ağaç senede bir def'a yemiş verirken yümn-i kudûm-i pâdişâhî ile benim fidanlarım iki kerre yemiş verdi." demekle pâdişâh bu cevâbı da pek beğenip "zih" demiş. Hazinedâr on bini saydıktan sonra, "Pâdişâhım, haydi buradan gidelim. Bu köylü hazinenizi itlâsa uğratacak." demek sûretiyle köylünün vüs'at-ı efkâr-ı hakîmânesini takdîr eylemiştir. Eğer müsâdereye uğramadıysa köylü baba, şâhâne ömür sürmüştür. (Müellifin notu.)

167- Latîfe: Hoca birgün misâfirliğe gitmiş. O gün gâyet sıcak olmakla koca bir kâse buzlu hoşaf getirmişler. Hâne sâhibi hoşaf taksîm edilen büyük ma'den kaşığı alıp Hoca'ya zergerdân, küçük, yayvan bir kaşık vermiş. Hâne sâhibi koca kepçe ile buzlu hoşafı atar, bir de "Oooh... öldüm." dermiş. Hoca ise kaşığı daldırır, fakat içi birşey almadığından yalnız yalarmış. Hâne sâhibi yine "Oooh... öldüm" demesinde ber-devâm. Hoca bakmış ki olacak şey değil, hâne sâhibine demiş ki: "Efendim, ricâ ederim, şu elinizdeki kaşığı bana da veriniz de bir kere de ben öleyim." demişdir.⁵³

168- Latîfe: Hoca odun kesmeğe gitdiği esnâda dağda bir tavşan yakalamış. O ana kadar tavşan görmediği cihetle, "Bu acîb bir hayvândır. Bakalım memleketliye göstereyim, belki içlerinde bilen vardır." diye torbasına koyup ağzını sımsıkı bağlamış, hânesine getirmiş. Haremne hikâye edip, "Sakın ola ki torbanın ağzını açma, gideyim memleketliyi çağırayım da göstereyim." diye tenbîh eylemişse de insân men' olunduğu şey'e harîs olmakla kadın hâlf kalınca, "Yine bu herifin bir münâsebetsizliği var, bakayım şu nedir?" deyip torbanın ağzını açtığı gibi tavşan fırlamış. Bacadan kaçmış, gitmiş. Kadın şaşalayıp, başka da bir çâre de bilemeyip, eline geçen arpa kutusunu torbaya koyarak yine ağzını bağlamış, âkibete muntazır olmuş. Kadının fikrinde Hoca, ya iki herze-vekîl getirecek, ya sözüne uymayıp onlar da gelmeyecekler. Mes'ele hafifçe kapanacak. Hâlbuki aksi bu ya, Hoca sokağa çıktığı vakit memleketin a'yânı, eşrâfı, me'mûrîni bir da'vetten avdet ve Hoca'nın hânesi önünden azîmet ediyorlarmış. Hoca'ya tesâdüflerinde mes'eleyi kendileri zorla meydâna çıkartmışlar, "Nasıl şeydir, bakalım bir kerre." diye hepsi Hoca'nın hânesine dolmuşlar. Hoca en büyük odasına bunları halkavârî oturdup, mahlûk-ı acîbi kaçırmamak üzere hepsi ellerini kaldırarak aleste⁵⁴ bir hâlde durmalarını ekîden tenbîh eyledikten sonra hemân yüke mürâca'at ederek hezâr ihtimâmla torbayı ortaya getirir. Herkes mübhem bir merâkla gözlerini torbaya dikerler. Hoca hemân torbanın ağzını çevirip de boşalttığı gibi "Pat..." demiş arpa kutusu ortaya düşmüş. Hoca fevka'l-âde şaşıp ne diyeceğini bilemeyip ağzından şu sözler dökülmüşdür: "Efendiler, işte bu kutunun on kerre dolmuşu bir kil'e eder."

169- Latîfe: Hoca birgün pazara gidip aldığı sebzevâtı heybesine doldurmuş, heybeyi de omuzuna urmuş, eşeğine binmiş gidiyormuş. Yolda birisi, "Efendi, niye heybeyi merkebin terkisine koyup da râhat râhat gitmiyorsun?" deyince Hoca demiş ki: "İnsâf, hem hayvân bizim ayağımızı yerden kaldırıp bizi taşısin, hem de fazla olarak bir de heybe yükletelim. Ben daha şimdiye kadar bu işi yapmadım."

(Tevfîk Bey'in neşr eylediği iki cüz' "Letâ'if-i Hoca Nasreddîn"den intihâbâtımız burada bitdi. Oradan almadıklarımız ya asıl kitâbda mestûr veyâhud etfâl ve nisvânın pîş-i nazarına vaz' eylemekden dûr olanlardır.)

⁵³ Bu fıkra Veli Efendi-zâde ile dalkavuğu miyânında cereyân eylemiş olmak üzere meşhûrdur. (Müellifin notu.)

⁵⁴ "Aleste": Fârisî "Ârâste" ya'ni "süslenip hazırlanmış, müheyyâ bir hâlde" ma'nâsına olan kelimeden Türkçeleştirilmiştir. Hakâyık-ı ilm-i lisâna vâkîf olmıyan ve her lisânın da yine bu sâyede zenginliğini idrâk etmeyen ketebe-i eslâf bu gibi kelimelere galat derlerdi. Kânî meşrebinde ba'zı zurefâ-yı ehl-i kalem de "Deme kalbura galapûr - Lugat-ı fasîhden yegdir galat-ı meşhûr" der geçerlerdi. (Müellifin notu.)

Yine Tevfik Bey Merhûmun Sonra Neşr Eylediği "Hazîne-i Letâ'if"den Hoca'ya Mûte'allik Fıkralar Ber-vech-i Âtî İltikât Edilmiştir.⁵⁵

170- Latîfe: Hoca merhûma, "Güneş mi daha fâ'idelidir, ay mı?" diye sormuşlar. "Güneş gündüz doğduğundan karanlığa fâ'idesi olmayıp, ay ise geceleri doğarak ortalığı gündüz gibi eylemekle ayın fâ'idesi daha mühimdir." demiştir.

171- Latîfe: Nasreddîn merhûm bir husûsun tesviyesi için bir sabâh erken hem-civâr köylerden birine gitmek üzere hânesinden çıkar. Meğer o gece mahallece bir eğlence ve ziyâfet tertîb edilmiş olmakla, meclisin tuzu biberi olan Hoca'yı azîmetden ferâgat ettirmek için gençler bir oyun tertîb ederler. Şöyle ki: Hoca libâs-ı seferi giyinip, kuşanıp merkebe levâzımı yükleterek yola revân olduğu esnâda, birkaç kişi Hoca'nın güzergâhına çıkıp nereye gideceğini sorarlar. Hoca, "Bir iş için birkaç günlüğüne falan köye gideceğim." cevâbını verir. Bunlar : "A zavallı, bundan sonra sen bir yere gidemezsin, çünkü vefât etmişsin. Şimdi seni güzelce techîz ve tekfîn etmek biz mahallelinin borcudur. Çünkü kimimizin bi'z-zât hocası, kimimizin akrabâsı, kimimizin baba yâdigârı dostu, kimimizin bi'n-nefs ahhâbısın." gibi gayre boğarak, zâten ölüm lakırdısından ödü kopup sinirleri gevşeyen zavallı Hoca'yı çal yaka ederek mahalle mescidine sürüklerler. Her ne kadar Hoca merhûmun hafakanları kalkıp, "Amanın çocuklar, bırakın şu fenâ şakayı, biraz daha üzerine varırsanız latîfeniz hakîkat olacak. Benim gerçekden pek mühim işim var, bırakın da vaktiyle yolculara yetişeyim. Sonra yalnız gidilmez bilirsiniz." gibi ricâlar cylemişse de dinlemezler, muttasıl gürültüye boğarlar. Zavallı Hoca da artık lakırdı söyleyemez bir hâle gelir. Onlar da Hoca'yı yaka paça tabutluğa tıkarlar. Tam bu esnâda ahhâblarından birinin daha bir tarafa gitmek üzere olduğunu görüp, "Ayol baksana, Hoca'mız vefât etti, tabî'î techîz ve tekfîninde bulunmalısın." diye ibrâm ederler. Herîf, pek acele işi olduğundan bahisle yakasını kurtarmak için her ne söylemişse kabûl etdiremez. Bunlar bu cenkde iken yarı baygın teneşir üstüne kôsülmüş olan Hoca, başını kaldırıp herîfe der ki: "Nâfile çabalama, teklîfe itâ'at et. Benim işim senden de acele idi. Ne çâre ki ecel gelmiş, cemâ'at toplanmış. Gitmekden başka çâre yok."

172- Latîfe: Bir köylünün keçisi uyuz illetine mübtelâ olmuş. Katran sürmesini tavsiye etmişler. Köylü, keçiyi alıp Hoca'ya getirerek, "Efendi, senin nefesin uyuz illetine birebir imiş. Şu keçiyi bir nefes etmeni ricâ ederim." demekle merhûm, "Nefes ederim, lâkin illetin bir an evvel hayvândan def' olmasını istersen, benim nefese senin tarafından da bir mikdâr katran ilâve edilmelidir." demiş.⁵⁶

173- Latîfe: Hoca merhûm, vefâtına karîb dostlarını da'vetle bir takım vasiyyetler ettiği sırada mecbûl olduğu bezle-gûluk hasebiyle, "Ben ölürsem

⁵⁵ "Gencîne-i Letâ'if" sâhibi dahi kendi kitâbından "Hazîne-i Letâ'if"e pek çok fıkra alındığını söylemiştir. Her şey öyle ise de husûsâ letâ'if ve fıkârât için vüsûk aramak pek bîhûdedir. Hemân kendi asrımızdan ba'zı zevâtâ isnâd olunan fıkralar tahkîk edilince tâ kable't-târîhe kadar uzar, gider. Her kavim birbirinden almış, her memleket halkı, her devrin adamları kendi meşâhirine isnâd cylemiş. Sonra bu yolda kitâb te'lîf edenler de yekdiğerinden nakl veya terceme ederek artık orta malı olmuş kalmıştır. (Müellifin notu.)

⁵⁶ Okutmağa gelenlere de merhûm, bir parça sulfato ilâvesini teklîf edermiş. (Müellifin notu.)

mezâra tepesi üzerine dikine gömünüz." demiş. Sebebini sorduklarında, "Yarın kıyâmet kopup da dünya alt üst olunca dosdoğru kalkayım." demiş.

174- Latîfe: Hoca merhûm'un haremi sancılanır. "Amân Efendi, bana bir hekîm getir." der. Merhûm, hekîmi getirmek üzere evin kapısından çıkarken haremi pencereden başını çıkarıp, "Efendi, çok şükür sancı def' oldu, hekîm istemez." der. Hoca merhûm hemân hekîmin dükkânına koşarak hekîme, "Bizim kadın sancılanmış idi. Ben de seni getirecektim. Fakat evin kapısından çıkarken kadın pencereden başını çıkarıp çok şükür hekîme ihtiyâç kalmadığını söyledi. Onun için zahmet edip de gelmeyesin diye haber vermeğe geldim." demiş.

175- Latîfe: Hoca Nasreddîn Efendi birgün, eline bir kazma alıp bahçesinde bir çukur kazmakla uğraşmış. Komşularından biri gelip Hoca'ya meşgûliyetini sorunca, "Mahalleli söyleniyor, sokak ortasında ta'mîrden yığılıp kalan toprağı gömeceğim." demiş. "Ya buradan çıkan molozu ne yapacaksın?" deyince Hoca hiddetlenip, "Yok, bak ben o kadar ince eleyip sık dokumağa gelemem." demiş.

176- Latîfe: Hoca'ya kaç yaşında olduğunu sormuşlar. "Kırk yaşındayım." demiş. Arası on sene geçtikten sonra bi't-tesâdüf yine sormuşlar. Hoca yine "Kırk." deyince, "Efendi, bundan on sene evvel kırk yaşındayım, demişdin. Şimdi yine kırk diyorsun." demeleriyle Hoca merhûm, "Er olan sözünden dönmez. Söz bir, Allâh bir. Yirmi sene sonra sorsanız yine söyleyeceğim budur." demiş.

177- Latîfe: Hoca birgün bedestânda gezerken dellâhın üç bin guruşa bir kılıç gezdirdiğini görüp, şöyle bir kılıcı gözden geçirir. Üç bin guruş edecek bir şeyini göremez. Orada oturanlara sorar. "Düşmâna havâle edildiği esnâda beş arşın uzar." derler. Hoca merhûm ertesi günü evden ocak maşasını kapdığı gibi doğru bedestâna gelir. "Maşam üç bin guruşa." diye başlar gezdirmeye. Ba'zıları merâk edip ellerine alırlar. Evirir, çevirirler, bakarlar ki âdî, bir iki guruşluk ocak maşası. "Hoca Efendi, bunun ne gibi bir kıymeti ve meziyeti var ki, yekden üç bin guruş diye feryâd ediyorsun?" dediklerinde çarşıllılara der ki: "Siz daha dün bayağı bir kılıca, 'a'dâya havâle edince beş arşın süner.' diye üç bin guruş istiyordunuz. Hâlbuki karı bana kızıp da bu maşayı fırlatdığı gibi on arşın, belki daha ziyâde uzar."

178- Latîfe: Tîmûrleng birgün Hoca'ya "İnsânlar ne vakte kadar doğar, ölür?" diye sormuş. Hoca hemân, "Cennet ile cehennem doluncaya kadar." diye cevâb vermiş.

179- Latîfe: Nasreddîn Hoca merhûm, haremini alıp dört günlük mahalde bulunan bir ahabâba gitmek üzere şehirden çıkarlar. Daha birkaç dakika ayrılıp da henüz şehir görünmekde iken, Hoca haremine ne kadar yol aldıklarını su'âl eder. Haremi de, "Bugün, yarın gidersek iki günlük yol almış oluruz." deyince Hoca merhûm, "Desene yolu yarılacak." demiş.

180- Latîfe: Hoca merhûm gençliğinde bir köye cerre gidip hastalanır. Marazı şiddetlenip köylü başına toplanarak, "Şâyed sana bir emr-i Hak vâkî olursa memleketde vârisin var mı?" dediklerinde Hoca merhûm, "Vâkî'â memleketde bir vâlidem varsa da pederim hâl-i hayâtda kendisini tatlık eylediği cihetle bu sûretde hiç vârisim yok demektir." demiş.

181- Latîfe: Hoca Nasreddîn merhûm, bir hammâla yük yükledip yolda giderken hammâlî kaybeder. Arar bulamaz. Aradan on gün geçer. Birkaç ahibâbıyla giderken birisi, "İşte senin aradığın hammâl." deyince Hoca sıvışır. Tekrâr buluşduklarında, "Hammâlî ele geçirdiğin hâlde niye herîfî yakalamadın da kaçdın?" demeleriyle Hoca cevâben "Nasıl kaçmayayım, ben hammâlî kaybedeli tamâm on gün oldu. Hammâl beni tutar da 'On gündür yükünü taşıyorum, yevmiyyemi isterim.' diyerek on günlük ücret talep ederse ne yaparım?" demiştir.

182- Latîfe: Bir gece hava gâyet sıcak olmakla Anadolu'nun ekser mahallerinde âdet olduğu üzere haremi yatağı evin damına yapar.⁵⁷ Hoca firâş-ı istirâhata çekilince, ekser kadınların âdeti vechile, zevcesi münâsebetsizliğe başlayıp, beynlerinde bir gürültü çıkıp, Hoca merhûm kendisini evin içinde zannıyla, "Senden yatakda da râhat yok." diye alıp yürüyüverdiği gibi paldır küldür damdan aşağı düşer. Bu gürültüyü işiden ve hep Hoca gibi damda yatmakta bulunan civâr komşular başına üşer. İnleye sızlaya kendini toplayıp eve girmek azminde olan Hoca'nın etrâfına toplanarak, "Efendi ne oldu, Efendi ne oldu?" diye o hâlinde sıkı sıkı havâdis almak isteyenlere, "Damda yatıp da karısıyla atışan derdimi anlar." demiştir.⁵⁸

183- Latîfe: Hoca merhûmun bulunduğu bir meclisde Arabistân'dan henüz gelmiş birkaç seyyâh oraların ahvâline bahs edip, "Arabistân'ın ba'zı mahalleri gâyet sıcaktır. Ekser bilâdin ahâlîsi çınl çıplak gezerler." dediklerinde Hoca, "Acabâ orada kadın erkek nasıl belli olur?" demiştir.

184- Latîfe: Merhûmdan kim ne isterse o gün vermeyip ertesi gün vermek âdeti imiş. Sebebini su'âl etmişler. "Vereceğim şeyin kadri bilinsin için böyle yaparım." demiş.

185- Latîfe: Hoca merhûm körük ile âteş yakdıktan sonra ağzını tıkar, öyle asar. Sebebini su'âl edenlere, "İçinde o kadar hava var, tıkamayım da zâyî' mi olsun, ben isrâfdan hoşlanmam." demiştir.

186- Latîfe: Hoca merhûmun haremi vefât etmiş. Hoca'da hiç te'essüf alâmeti görülmemiş. Aradan bir zamân geçip merkebi ölmüş. Hoca'da pek ziyâde hüzn ve esef alâmeti görülünce ba'zı dostları, "Haremin vefât etdi, böyle günlerce mahzûn gezmedin. Hâlbuki eşek mürd olalı on gün oldu, hâlâ kaşının çatkınlığı, somurtman geçmedi." demeleriyle Hoca merhûm, "Haremim vefât ettiği zamân komşularım başıma toplanıp 'Hoca Efendi, esef etme, biz sana ondan daha a'lâsını buluruz.' diye söz verdiler. Fakat merkeb öldüğü zamân hiç kimse gelip de böyle tesellîde bulunmadı. Esef etmeğe hakkım yok mu?" demiştir.

187- Latîfe: Herîfin biri soğukdan şikâyet edermiş. Diğeri ışidip, "Cânım bu insânlar da ne acâyibdir, soğuk olsa 'soğuktur', diye şikâyet ederler; sıcak olsa 'sıcaktır', diye söylenirler. Öteden Hoca merhûm bu sözü ışidip, "Efendi, öyle söylüyorsun ammâ, bahâr havasına kimin ne dediği var." demiş.

⁵⁷ Anadolu'nun ekser mahallerinde evler toprakdan, damları dahi direkler dizilip üzerine kamış serilip, daha üzerine toprak çekmekle ve üstünden taş yuvarlak çekip düpdüz kılmakla husûle gelir. Yazın üstüne su döküp süpürürler. Düpdüz, tertemiz keçe yayıp yatağı bırakırlar. Asumândaki âsâr-ı âliyyeyi temâşâ ede ede uyurlar. (Müellifin notu.)

⁵⁸ Bu hikâyenin muhtasarı manzûm olarak bâlâda geçdi. (Müellifin notu.)

188- Latîfe: Hoca merhûm birgün mahalle mescidinde halka va'z u nasîhat etmek üzere kürsüye çıkar. Halk toplanıp "Hoca Efendi ne diyecek?" diye beklerler. Hoca merhûm kürsüde bir zamânlar oturur, hâtırına söyleyecek birşey gelmez. Cemâ'atin intizârını gördükçe bütün bütün sıkılmağa başlar. Sıkıldıkça nutku tutulur. El-hâsıl birşey söyleyemeyeceğini aklı kesince cemâ'ate, "Ey ahâlî, siz benim söz söylemekden âciz olmadığımı bilirsiniz. Hâl böyle iken bugün kürsüye çıktığım gibi hâtırına birşey gelmese beğenir misiniz?" dediği sırada, meğer merhûmun oğlu kürsü dibinde oturmuş. Pederinden bu sözü işittiği gibi başını kaldırıp, "Baba, hiçbir şey hâtırına gelmiyorsa kürsüden inmek de mi gelmiyor?" deyip bu kelâm ile hem sahîhan babasının oğlu olduğunu isbât eylemiş, hem de Hoca'yı büyük bir sıkıntıdan kurtarmıştır.⁵⁹

189- Latîfe: Hasîsin biri Hoca merhûma, "Parayı sende mi seviyorsun?" deyince, "İnsânı birtakım vicdânsız, hasîs adamlar. muhtâc etmediği için sevsem de yeri var." demiştir.⁶⁰

190- Latîfe: Hoca merhûm bir şehre gider. Çarşıda gezerken herîfin biri yanına sokulup, "Efendi, bugün ne?" diye sormakla merhûm, "Ay oğul, ben bu memlekete daha bugün geldim. Henüz buranın günlerini öğrenemedim. Sen onu bir yerliden sor." demiş.

191- Latîfe: Hoca merhûm'a, "Şehrimizde mahrem-i esrâr olabilecek kimi tanırısın?" dediklerinde, "Halkın sînesi, benim anbarım olmadığını bildiğim için şimdiye kadar kimseye sırrımı açmadım." demiştir. Alehyi'r-rahmetü Ve'r-Rıdvân.

(Bunda büyük bir nasîhat var ki: Hoca merhûm, bakılsa gâyet pür-gû, sözünü sakınmaz, sînesi açık, içi dışı bir gibi görüldüğü hâlde, yine kendince ehemmiyetli bildiği esrârını ortaya atmamıştır. Nitekim eserde vârid olmuştur "Üstür zehebeke ve zihâbeke ve mezhebeke." "Param ve her nev' servetini, dünyâda tutacağın her bir işin henüz nâ-puhte olan tasavvurâtını, mezheb ve i'tikâdını sakla." ma'nâsıdır. Demek ki saklanacak ba'zı esrâr olabilir.)

Bu kitâba el yazısı mecmû'adan ilâve eylediğimiz letâ'if miyânında ma'sûmların mütâla'asına lâayık olmayan on sekiz dâne hikâyeye nâcâr derc edilmedi. Kezâlik asıl kitâbdan dahi bu yolda on sekiz hikâyeyi almadık. Bi'l-âhire tatbîkât esnâsında şu birkaç hikâyenin dercinde be'is görmediğimizden buraya ilhâk eyledik:

192- Latîfe: Hoca merhûm yatsu vakti bir câmi' âbdesthânesine girmiş. Meğer âbdesthâne musluğu açık kalmış imiş. Hoca, çişim bitmedi diye öyle beklermiş. Bir adam gelip kapıyı urarak "Be herîf, uyudun mu, bir sâ'atdir oturuyorsun." diye haykırmakla, "Çişim tükenmedi ki kalkayım." demiştir.

193- Latîfe: Birgün Hoca'yı iğfâl edip yalancı şâhidliğine götürürler. Müdde'î, huzûr-ı kadîda hasmından buğday da'vâ eder. Hoca'yı çağırırlar. Arpa

⁵⁹ Bu fıkra Arabça "Muhâzarât" kitâblarında kudemâdan pek eski adamlara, hattâ müte'addid zevâta isnâd olunmuştur. (Müellifin notu.)

⁶⁰ Bu fıkra da Arabça "Muhâzarât" kitâblarında kudemâdan pek eski adamlara, hattâ müte'addid zevâta isnâd olunmuştur. (Müellifin notu.)

diye şehâdet eder. "Efendi, yanıldın buğday diyecekdin." dediklerinde Hoca "Behey câhiller, yalan oldukdan sonra, ha buğday olmuş ha arpa." demiştir.

194- Latîfe: Balıkçılar Akşehir gölünden ağ ile balık çekerlerken Hoca da seyr edermiş. Dalgınlıkla ayağı kayıp ağın içine düşmüş. Balıkçılar, "Hoca Efendi, ne yaptın?" dediklerinde, "Ben de içlerinde Yunus Balığı olayım." dermiş.

195- Latîfe: Hoca'nın tavuğu gâ'ib olur. Birer mikdâr siyâh bez parçalarını delip, piliçlerin boğazına takıp salıvermiş. "Hoca Efendi, bu nedir?" diyenlere, "Anaları öldü de karalar giyip yas dutarlar." demiş.

196- Latîfe: Birgün Hoca'nın bin akçesini çalmışlar. Hoca mescide gidip tâ-be-sabâh tazarru' ve niyâz ederek paralarının ihsânını temennî eylemiş. Meğer memleketin tüccârından birinin bindiği gemi fırtınaya tutulup, eğer selâmet bulursa Hoca'ya bin akçe i'tâ eylemekliği nezr eylemekle, haftasında selâmetle gelip Hoca'ya nezrini i'tâ eylemiş. Ve sergüzeştini nakl ile, "Himmet ve imdâdınızla pek garîb bir sûretde halâs bulduk." demiş. Hoca bir müddet daldıktan sonra "Sübhânallâh, bir adama bin akçe versem, benim paramı geri i'âde etmek için bu derece garîb ve dolambaçlı bir yol düşünemez. Cenâb-ı Hakk'ın hikmet ve esrârına akıllar ermez. İz'ânı olana bundan büyük mu'cize olmaz. Bizim para nereden gâ'ib oldu, nerede ele geçti. Şükür Yâ Rabbi lutfuna, ihsânına." demiştir.

197- Latîfe: Hoca çift sürerken bir kaplumbağaya tesâdüf eylemiş. İpe takıp kuşağına bağlayakoymuş. Kaplumbağa çabaladıkça, "Ay oğul, ne telâş ediyorsun. Fenâ mı sen de çiftçilik öğrenirsin." dermiş.

198- Latîfe: Birgün Hoca, çorba yerken ağzı yanmakla bağırarak sokağa fırlayıp, "Savulun gardaşlar, karnımda yangın var." demiş.

199- Latîfe: Hoca'nın memleketi olan Sivrihisâr'ın bekrî bir kadısı var imiş. Birgün bağında mest olup yatmış. Kavuşunu, binişini şuraya buraya atmış. Hoca da tilmizi İmâd ile o gün seyrâna çıkmış imiş. Kadının o hâlini görüp binişini almış, sırtına giymiş, gitmiş. Kadı ayılıp binişini bulamayınca muhzıra, "Bak, göz kulak ol, kimde bulursan al, getir." der. Muhzır, Hoca'nın sırtında görüp mahkemeye getirir. Bir muhâkeme zamânına tesâdüf eder. Hoca, kadıya "Dün İmâd ile gezmeye çıktık. Bakdık ki bir bağda bir sarıklı adam serhoş olmuş, kusmuş, yatar. Ben de binişini aldım, sırtıma giydim. Buna şahid ve emâre de gösterebilirim. Bulun sâhibini vereyim." deyince kadı, "Kim bilir hangi sefihdir. Hele sen âfiyetle giydiğine bak. Ben karışmam." demiştir.

(Bâlâda metn-i letâ'ifde güzârân eden bir hikâye şöyle de mesmû'umuz olmuşdu.)

200- Latîfe: Hoca'ya "Zararsız hocasın, ammâ Fârisî bilmediğin için va'zın neş'eli ve zarîf olmuyor." demişler. Hoca, "Neden anladınız Fârisî bilmediğimi?" deyip, "Bilirsen bize bir beyit oku bakalım." demeleriyle şu beyti inşâd etmiş:

"Mor menekşe boynun eğmiş uyurest

Kâfir soğan kat kat urba⁶¹ giyereset"

⁶¹ Hâli. Türkmence'de "r" ile bed' etmek şîveye muvâfık gelmediğinden "Ruba, rakı, Receb" gibi kelimeleri "Urba, ırakı, İreceb" telaffuz ederler. Binâenaleyh "urba" galat olmayıp

"Hoca Efendi, bunun neresi Fârisî?" dediklerinde, "Nihâyetindeki "est"leri görmüyor musun?" demiştir.

201- Latîfe: Yine ekâbirden bir zât-ı latîfe-perdâzdan işitdim ki: Bir kış Hoca gâyet züğürt kalmış. Kendi kendine "Acaba eşeğin arpa ta'yînini biraz indirsem olur mu?" deyip her zamânki kutudan biraz eksik vermiş. Bakmış eşek yine eski neş'esinde. Biraz zamân sonra bir avuç daha eksiltmiş. Eşek yine aldırmamış. Böyle böyle yarıya indirmiş. Eşeğe bir sükûnet gelmişse de yine zararsız görmüş. Bir iki ay sonra kutu yarıdan aşağıya inince eşeğin sükûnetine bir de mahzûnluk ilâve olmuş. Ve'n-nihâye çok yatar ve samanı dahi az yer olmuş. Çünkü arpa da topu bir avuca inmiş. Bir sabâh Hoca ahıra girmiş bakmış ki eşek mürd olmuş. Demiştir ki: "Eşeği tam riyâzete alışdırıyorduk, ammâ eceli müsâ'ade etmedi."

202- Latîfe: Hoca Nasreddîn kapısının önüne bir söğüt ağacı dikip dibine bir âbdest bozarak, "İşte su nâmina görüp göreceğin bundan ibâretdir." demiş.

203- Latîfe: Nasreddîn Hoca merhûm gündüz bahçesine birkaç fidan diker, akşam çıkarıp içeri alır. "Hoca Efendi, bu nasıl iş?" diye soranlara, "Ey çocuklar, ortalık bozuldu. Ne olur ne olmaz, herkesin malı başı altında gerek." demiş.

Zurefâdan Bir Zât Tarafından İhdâ Edilmiştir:

204- Latîfe: Hoca merhûm ikinci âbdesti almak için hânesine gelir. Hoca hemân cemâ'ate yetişmeğe çalışmışsa da haremi bir hayli meşgûl etdikden sonra, üstü başı pek kirlendiğinden bahisle hamâma yollar. "Efendi sakın geç kalma, bilirsin ya hemşîremın akdi var. Sen orada babalık vazîfesi göreceksin. Bulunmazsan geri kalır, da'vetlilere karşı ayıb olur." diye sıkı tenbîh eyler. Hoca merhûm hiç münâsib görmediği bu bî-vakt istihâmı âcilen icrâ eyleyüp hemân hânesine koşmak istemişse de dışarıda pek sıkı yağmur yağmakta olduğunu söylerler. Hoca pencereden bakar ki bütün etrâf kapalı. Yağmurun durmak ihtimâli yok. Elbisesini giyse yegâne kaftanı, binişi sucuk kesilecek. Hemân elbisesini torlayıp toplayıp çırılcıplak yola düzülür. Yağmurdan mükemmel ıslanır. Meğer kapısı önünde dahi da'vetliler toplanıp Hoca'yı bekliyorlarmış. Hoca'yı bu hâlde görünce, "Efendi, nedir bu hâl?" demeleriyle Hoca merhûm, "Karisına uyup da bî-vakt hamâma giden böyle hem sıcak banyo, hem soğuk banyo, ikisini birden eder." demiştir.

205- Latîfe: Hoca merhûm bağından eşeğine iki küfe üzüm yükletip giderken, şehir içinde mahalle gençleri, "Hoca Efendi bize üzüm ver." diye takılırlar. Hoca merhûm cemâati bir kere gözden geçirir. Hepisine hürmetlice verse çoğa kaçacak. İsteyene birer çintik⁶² verir. Çocuklar, "Efendi, bu ne kadarcık şey?" diye azınsamalarıyla, "Evlâdlarım, hepsinin tadı bir. Şu küfelerdeki üzümün lezzeti bir dânenin lezzetinin aynıdır. Binâe aleyh, az yemekle çok yemek beyninde hiç fark yok." demiştir.

Türkçeleştirilmiş, bize hakîkî mâl edilmiş bir keliniedir. Vâkı'â diğer ikisi İstanbul'da kullanılmıyorsa da "urba" şâyi'dir. (Müellifin notu.)

⁶² "Çintik": Salkımın eczâsından mini mini bir cüzdür ki topu üç dört dâneyi şâmil olur. Anadolu'da "Çingil" derler ki, ya'ni yeğni, hafif demektir. Fi'l-asl pek küçük kıt'ada olan salkıma da derler. Doğrusu "Çintik" birinci ma'nâya; "Çingil" ikinci ma'nâya tahsis edilmek çesbândır. (Müellifin notu.)

206- Latîfe: Hoca merhûm bir rüzgârlı havada deve üstünde kavut⁶³ yermiş. Fakat ağzına atdıkça yel alır götürür, hiç boğazına gitmek kısmet olmazmış. Arkadaşlarından biri, "Hoca Efendi, nedir o yediğin?" dedikde Hoca merhûm, "Böyle giderse hiç." demiştir.

Hoca merhûmun "Deve üstünde kavut yemeyi ben îcâd etdim, ammâ ben de beğenmedim." dediği de vardır.

Bir Zât Tarafından İhdâ Edilmiştir:

207- Latîfe: Hoca Rahmetullâhi aleyh, yağmurlu bir havada hânesinde oturup sokağı seyr ederken yağmurdan ıslanmamak için sür'atle giden bir komşusuna neden koşduğunu sorar. O adam da rahmetden ıslanmamak için kaçdığını söyler. Hoca, "Vah vah, te'essüf ederim. Âhir zamân zâhir. Bak ne günlere kaldık. Ayol, hiç Tanrı Ta'âlâ'nın rahmetinden kaçılır mı?" demekle bîçâre adamcağız müte'essir olup ağır ağır yoluna devâm eder. Hoca da vaz'-ı mu'zibânesiyle seyr edermiş. Adamcağız sırsıklam kesilerek hânesine cân atar. Tesâdüf bu ya, bir yağmurlu günde ma'hûd adam penceresinden bakarken görür ki daha henüz yağmur bir iki dâne dökülmeğe başladığı hâlde, Hoca merhûm ileriden sökmüş. Mu'tâdı vechile cübbesinin eteğini arkaya çemremiş, yıldırım gibi hânesine doğru koşmuş. Komşu haykırıp, "Efendi, bana ihtârını unuttun mu, Allâh'ın rahmetinden kaçılır mı?" dedikde Hoca bir sâniyecik meks edip, "Oğlum, ben Allâhu Ta'âlâ'nın yere dökülen rahmetini ayağımla çiğnemeyeyim diye koşuyorum." der ve hânesine kapağı atar.

(Hakkı var ya, şübhesiz rahmetden kaçılmaz, ammâ yağmurdan kaçılır.)

Necîb Âsım Bey İhdâ Eylemiştir:

208- Latîfe: Hoca merhûm ocak yakacak olmuş. Üfler üfler yanmazmış. Hemân yukarı çıkıp karısının hotozunu almış, başına giymiş. O hâl ile ocağa "Püf" deyince harlamış. Hoca, "Meğer ocak da benim gibi bizim karıdan yılamış." demiş.

Çengelköyü'nde Malifotrâcı (Girift yazıldığından ismini okuyamadığımız) Efendi Tarafından:

209- Latîfe: Birgün Hoca, Akşehir gölü kenârında balık tutmağa başlar. Beş on balık sayd eder. Artuk usanır. Gideceği sırada mahalle çocukları Hoca'nın başına toplanarak tutduğu balıkları birer ikişer aşırırlar. Hoca kalkıp gidecek olur. Bir de ne baksın, sepetde bir dâne balık yok. Göle hitâben, "İşte gördün ya, boş geldim, boş gidiyorum. Öyle nâfile minnet istemem. Al, bu da sana caba." diyerek elindeki sepeti de fırlatır.

210- Latîfe: Birgün Hoca'ya, "Yâhu sen oldukça âlimsin, şu bizim müşkilimizi hallediver. Acabâ dünyâ kaç arşındır?" derler. O esnâda bir cenâze götürüyorlarmış. Hoca merhûm tabutu göstererek demiş ki: "Bu su'âlin erbâbı şu gidendir. Ona sorunuz. Bakınız, daha o şimdi ölçmüş, gidiyor."

211- Latîfe: Birgün Hoca'ya bir adam kapalı bir kutu teslîm eder. "Ben gelinceye kadar muhâfaza ediniz." der. Birkaç gün gelmez. Hoca merâk eder.

⁶³ "Kavut": Bulgur çekerken en kalınına "yarma"; ikincisine "bulgur"; üçüncüsüne "dügü" (ütü vezninde); dördüncüsüne "dügürcek"; beşincisine ki un gibi incesidir, "kavut" derler. Çocuklar yerler. (Müellifin notu.)

"Acabâ bu kutunun içinde ne var?" deyip, kapağını açar bakar ki a'lâ süzme bal. Hoca'nın ağzı sulanır. Bir parmak alır. Pek hoşuna gider. Hoca artık girip çıkdıkça iş edinir. Cânı istedikçe bal kutusunun olduğu mahalle gitmekliğe bahâneler icâd eder. El-hâsıl Hoca ihtiyârsız kemâl-i aşk u şevkile az zamânda bal kutsunun dibine darı ekmiş. Bir zamân sonra kutu sâhibi gelip istemekle Hoca fütûrsuzca teslim eyler. Fakat eline pek hafif geldiğinden bir de açar bakar ki içinde hiçbir şey yok. "Efendi, hani ya bunun balı?" deyince Hoca merhûm, "Onu ne sen sor, ne de ben söyleyeyim." demiş.

212- Latife:

"İydgâha varalım dolaba dilber seyrine
Görelim âyine-i devrân ne sûret gösterir"

mantûkunca bir bayram günü şehir hâricindeki meydânlığa gidip çocukların oyununu dalgın dalgın seyr ederken bir genç Hoca'nın kavuğunu başından kapdığı gibi halkaya atar. Kavuk elden ele atlayıp koşmağa başlar. Hoca her ne kadar kavuğunu ellerinden kapmak isterse de muvaffak olamaz. Gençler hayli hırpalarlar. Çocuklara, "Etmeyin evlâdlar, şu kavuğumu verin de gideyim." diye her ne kadar niyâz etmişse de alaydan, kahkahadan, şevk ü şetâretten, gulguleden kimsenin kulağına girmez. Bakar ki sâ'atlerce beklese boş. Hoca "Lâ-havle..." diyerek eşeğine binip hânesine giderken çeşm-âşînâlarından biri, "Efendi, böyle başı açık nereden teşrîf. Hani kavuk nerede?" demekle Hoca cevâben, "Küçüklüğü hâtırına gelmiş de seyrângahda çocukların içine karışdı, oyun oynuyor." demiş.

Beşinci Nüşhamızın Kabında Mestûr İltifâtnâme-yi İrsâl Buyuran "Bir Kârî'iniz" İmzâlı Zât-ı Âlî Tarafından:

213- Latife: Hoca merhûm birgün pazarda güvercin kadar bir kuşun on iki altına satıldığını görüp kendi kendine, "Demek ki piyâsada tuyûr envâ'ının revâcı var. Tam sırası, ben de şu bizim baba hindiyi yarın satılığa çıkarayım." diye tasavvur eyledi. Ertesi gün kocaman baba hindiyi koltuğuna aldı. Hayvân gerdânındaki kılâde-i mercân ile bi'l-iftihâr burnunu şişirip kendisinin koltuğa gelir takımından olduğunu pek izhâr ediyordu. Hoca merhûm bu vaz' ile pazar yerine geidi. Haylice meblağ sevdâsıyla neticeye muntazır iken bir de harâc mezâd baba hindi- o da Hoca'nın husûsî beslemesi i'tibâriyle - gâyetü'l-gâye on iki akçede dayandı kaldı. Fazla bir para daha diyen olmadı. Hoca merhûm hiddetlenip dellâllara, çarşı hâcegîlerine hitâben, "Bu nasıl iş Allâh'ı severseniz, daha dün gözümün önünde güvercin kadar boyalı bir kuşu tam on iki altına satdınız. Hem hepiniz de yüksek yüksek peyler sürdünüz. O boyanmışsa bakınız bunun da boynunda, burnunda la'l ve mercân renginde kudretten zînetler var. Sırtının tüyü bukalemun (yanar döner) renginde olup, güneşe karşı durduğu vakit parıl parıl yanar. Ale'l-husûs ıslık çalınıp da kabardığı zamân hortumunu şişirir; kanadını, kuyruğunu çadır gibi açar, bir kuzu kadar cüsse peydâ eder. O hâlde avluda nâzân nâzân tâvus-ı Hindistân gibi hırâmân olunca temâşâsına doyulmaz. İhtiyâc sevkile satmağa mecbûr oluyorum yoksa. Evden ayrılırken karı, ben, hindi öyle bir ye's etmemiz vardı ki o hâl-i hazînimize dağlar taşlar dayanmaz. Biz "ühü... ühü..." diye giryân oldukça o da bizi "gulu gulu gulu..." diye teşvîk ederdi. Âh...Ânça şîrân-râ koned rûbeh-mizâc, ihtiyâcest ihtiyâcest

ihtiyâc."64 diye Hoca'nın kemâl-i harâretle çıkışması çarşıları bir müddet eğlendirdikten sonra içlerinden biri, "Hoca Efendi, biraz müsterîh ol. Sen hakîkatden gâfilsin. Bir kere o kuş, âdî boyalı bir mahlûk değil. Nakkâş-ı kudretin rengârenk donatdığı meşhûr tûtî kuşudur." demişse de para cihetinden ümîdi münkesir olmakdan münba'is bir hiddetle göklere uçurulsa dahi o anda Hoca'nın gözüne görünmediğinden, "Ey cânım, anladık, tûtî kuşu. Ne olacak. Gâyesi yine kuş değil mi, bunun hüneri ne?" demekle muhâtabı hasmı ilzâm etmek hissinin verdiği bir şetâretle "Hah işte, bunun hüneri var da ondan. Çünkü bu gâyet iyi lakırdı söyler." deyince Hoca da koltuğu altında bir hamûşî-i feylesofâne ile nazar-ı teveccühünü kapamış olan baba-yı Hindustânî işâret cyleyerek, "O iyi lakırdı söylerse, bu da gâyet iyi düşünür." demiş.

214- Latîfe: Hoca damı aktarıyormuş. Âbdesti gelmiş, işemeğe başlamış. Kapının önünden hâlimden şüphelendiği biri geçiyormuş. Hoca kesmiş. "Neye kesdin?" demiş. "Kesmeyeydim de ip gibi tutup çıksaydın." demiş.

215- Latîfe: Eşeğinin süslü yularını çalmışlar. Hayvânı kulağından dutarak evine götürmüş. Bir iki gün sonra o yuları kocaman bir Mısır eşeğinin başında görünce hayvânın bir başına, bir endâmına hayrân hayrân bakdıktan sonra, "Bu eşeğin başı bizim ammâ, cismi nasıl oldu da değişti." dermiş.

216- Latîfe: Bir vakit diyâr-ı Rûm'u şiddet-i siyâsetiyle dehşete ilkâ eden Tîmûrleng Aaadolı'da her uğradığı şehrin ulemâ ve urefâsını çağırıp, "Ben âdil miyim, zâlim miyim?" diye sorarmış. "Âdilsin." diyeni de kesermiş, "Zâlimsin." diyeni de kesermiş. Âciz kalmışlar. Hoca merhûmun şöhreti o taraflara şâyî' olmakla halk mürâca'at edip, "Âmân Hoca Efendi, bu işe senden başka kimse bir çâre bulamaz. Her ne yaparsan yap, şu zâlimin kılıcını bîgünâh ibâdullâhın üzerinden def' et." diye yalvarırlar. Hoca merhûm, "Çocuklar, bu iş benim için dahi zannetdiğiniz kadar kolay bir şey değilse de mazlûmînin Hak yardımcıısı olduğundan du'ânız berekâtıyla belki muvaffak olurum." diyerek hezâr ihtiyâtla Tîmûr'un ikâmetgâhına gelir. "Su'âlinize cevâb verecek Hoca geldi." diye haber verdiler. Tîmûr, huzûruna celb edip Hoca'ya dahi mezkûr su'âlî îrâd edince Hoca der ki: "Siz mücerred bir melik-i âdil de değilsiniz, bir bâgî-i zâlim de değilsiniz. Zâlim biziz. Siz seyf-i adâletsiniz. Cenâb-ı Kahrâr-ı Zû'l-Celâl müstahakk-ı cezâ olan biz zâlimlere seni havâle eylemiştir. 'Lutf-ı Hak bâ tû müdârâhâ koned - Çünkü ez-had begzerec rûsvâ koned.'" "

Mervîdir ki Tîmûr'un beklediği cevâb-ı savâb da bu imiş. Binâenaleyh bundan dolayı Hoca'dan gâyetle hoşlanmış. Nedîm-i hâsı kılmış. Diyâr-ı Rûm'da bulundukça yanından ayırmamış. Hoca merhûmun hurmetine Akşehir ve havâlisi ve belki bilâd-ı Karamân Tîmûr'un tîg-i kahrından ve asker-i cerrârının yağmasından masûn kalmıştır. "Cümle dâniyân hemîn güfte hemîn - Hest dâni rahmeten li'l-âlemîn."65

217- Latîfe: Hoca'nın iki haremi varmış. Birgün ikisi birden gelmişler. "Beni mi çok seversin?", "Beni mi çok seversin?" diye Hoca'ya taklaşmışlar. Bîçâre Hoca muzdarip kalıp her ne kadar "İkinizi de." gibi terciîh şâ'ibesinden hâlî sözler söylemişse de kâni' olmayarak Hoca'yı hayli sıkırlar. Hattâ küçük haremi o esnâda der ki: "Efendi, meselâ ikimiz de Akşehir gölünde kayıkda

64 "Arslanları tilki karakterli yapan, tilkiye dönüştüren ihtiyaçtır, ihtiyaçtır, ihtiyaç."

65 "Bu konuda tüm âlimler şöyle demiştir: Âlimlerin varlığı, âlemlere rahmettir."

gelirken kayık devrilse, ikimiz de düşsek, sen de karada olsan, hangimizi evvel kurtarırdın?" Hoca merhûm vâhimesine mağlûb olmakla gûyâ musîbet zuhûra gelmiş gibi fikri perişân olarak bî-ihitiyâr eski haremine dönmüş de demiş ki: "Yâhu, sen azıcık yüzme bilirsin, değil mi?"

218- Latîfe: Hoca, oğlu ile bir köye gidiyormuş. Oğlunu eşeğe bindirmiş. Ba'zı kimseler görüp "Hey gidi zamâne gençleri, ağzının ilmiyle şu ihtiyâr babasını yayan yürütüyor da kendisi râhat râhat eşeğe binip gidiyor." demişler. Çocuk, "Bak baba, ben sana ısrâr etmedim mi, haydi artık daha ziyâde inâd etme, şu eşeğe bin." demiş. Hoca eşeğe binmiş, biraz gitmişler. Birkaç kişi tesâdüf edip, "Ayol, senin kemiğin kartlaşmış, hem işte geldin gidiyorsun. Bu tâze fidanı bu kadar zahmete koşup da kavurmak lâıyk mı?" derler. Hoca tutar, çocuğu da arkasına bindirir. Birkaç adım gider gitmez bir bölük herze-vekîle daha tesâdüf ederler. Bunlara bakıp, "Amma insâfsızlık hâ, bir eşeciğe iki kişi birden biner de uzun yola gider mi? Bakın şu herife, hoca da olacak." derler. Hoca artık kızıp eşekden kendi de oğlu da inerler, önlerine katarlar. Çok geçmez bi't-tesâdüf birkaç adam daha rast gelirler, "Allah Allâh, bu ne budalalık. Eşek önlerinde bomboş hoplaya sıçraya koşsun da kendileri bu sıcakda toza toprağa bulanarak kan ter içinde yayan yürüsünler. Dünyâda ne şaşkın adamlar var." dediklerini işidince Hoca demiş ki: "Lâkin yâhu, bu halkın dilinden kurtulabilen varsa ona aşk olsun."⁶⁶

219- Latîfe: Bir meclisde cündîlikden bahs olunuyormuş. Herkes kendi biniciliğine dâ'ir hikâyeler söylüyorlarmış. Hoca'ya da heves gelmiş, demiş ki: Falan çiftlikde idim. Kahya bir at getirdi. Kış başa kadar harınlaşmış. Ele avuca sığmıyordu. Köyün babayığitlerinden biri binmek istedi, yanına yanaşdırmadı. Birisi üzerine atladı, onu da kaldırdı yere vurdu. Bir diğeri daha geldi. O da binemedi. Bakdım ki hepsi nâfile. Bana bir gayret geldi. Daha o vakit gencim. Hemân eteklerimi belime çemredim, kollarımı sıvadım, el çabukluğuyla hayvânın yelesinden tutup bir pertâv atdım..." derken çiftlikde hâzır bulunanlardan biri o esnâda içeri giriverince Hoca merhûm "...ben de binemedim." demiştir.

220- Latîfe: Hoca'nın iki zevcesi varmış. Her ikisine de ayrı ayrı birer mavi boncuk verip, "Sakın bunu ortağına gösterme. Bu benim nişâne-i muhabbetimdir." demiş. Birgün ikisi birden üzerine hücum edip, "Hangimizi çok seversin, gönlün asıl kimdedir?" diye sorduklarında "Mavi boncuk kimde ise, benim gönlüm ondadır." dermiş. Kadınlar her ikisi de kalben "Beni çok seviyor." diye mütesellî olup ortağına karşı teşeffî-i sadr edermiş. Hoca da bu yolda onları idâre eylermiş.⁶⁷

221- Latîfe: Komşularından biri pür-telâş, "Aman Hoca Efendi, bizim evde karımla baldızım fenâ hâlde gavra ediyorlar, birbirini boğuyorlar. Ricâ ederim, gel şunlara nasîhat mı edeceksin ne yapacaksın, bir çârelerine bak. Ben âciz kaldım." der. Hoca sorar: "Gavganın esâsı yaş üzerine mi?" O adam, "Hayır efendim, yaştan bahs etdikleri yok." deyince Hoca, "Haydi oğlum haydi, telâşda ma'nâ yok, git evine, şimdiye kadar onlar barışmışlardır bile." demiş.

⁶⁶ Bu hikâye başkalarına da isnâd olunur. (Müellifin notu.)

⁶⁷ Bu hikâye de başkalarına isnâd olunur. Hoca'nın zevcesi vefât edip tekrâr te'chhül ettiğine ve zevcesinin Hoca'ya gadr eylediğine dâ'ir hikâyeler varsa da iki kadını bir zamânda cem' eylediği şâyi' değildir. (Müellifin notu.)

222- Latîfe: Hoca'nın mu'tâdı iftârdan sonra muhtasaran akşam namâzını kılıp ta'âminı edermiş. Bir akşam iftâra çağırılmışlar. Müretteb olarak imâma tenbîhât-ı lâzimeyi vermişler. Şâ'irin,

"Sûr-sıfat zed safir ez-pey-i işbâ'-ı sîn

Yek dü se sâ'at keşîd medd-i vele'ddâllîn" ⁶⁸

tarzında tasvîr eylediği vechile imâm tecvîde son derece ri'âyetle kelimeleri uzatarak sûre-i Fâtiha'yı okumuş. Hoca iyice öfkelenmiş. Tam Fâtiha bitip de imâm "Yâsîn..." deyince Hoca, "Alimallâh tahammül edemem. Her şeyin bir sırası var." diye cemâ'atdan ferâgat ederek münferiden kılmak üzere safdan geri çekilmiş. İmâm "Ve'l-Kur'ânü'l-Hakîm... Allâhu Ekber" diye rükû'a eğilince, "Bak buna diyecek yok." diyerek çabucak tekrâr iktidâ etmiştir.

223- Latîfe: Hoca merhûm bir işi için Akşehir'den memleketi olan Sivrihisâr'a gitmiş. Fenâ hâlde acıkmış. Parası da yokmuş. Çarşıdan geçerken bakmış ki bir fırından tâze tâze ekmek çıkıyor. Misk gibi kokusu etrâfa yayılıyor. Köşede oturan ekmekçiye, "Ekmekçi baba, bu ekmekler senin mi?" demiş. Ekmekçinin gâyet tabî'î sûrette, "Evet, benimdir." demesine Hoca heyecânla tekrâr-be-tekrâr, "Kuzum ekmekçi baba, gerçek bunların hepsi senin mi? Ayağını öpeyim, şurada ne kadar sıcacık pamuk gibi somunlar varsa hep senin mi, hepsi?" diye zorlayınca ekmekçi, "Ne okadar zorlarsın, hepsi de benimdir." demekle Hoca kemâl-i ihtimâmı, "Ne bakıp duruyorsun öyleyse, yesene!.." demiştir. ⁶⁹

224- Latîfe: Veli Efendi-zâde gibi o zamânın kibârlarından biri Hoca'yı iftâra çağırmış. Gündüzden celb edip câmi' câmi' dolaştırarak haddinden ziyâde acıkdırmış. İftâr zamânı yemek odasına girilip de mevzi'-i mahsûsunda hindi dolması, baklava, börek gibi şeyleri Hoca göz ucuyla temâşâ edince sabr u karârı elden gitmiş. Ağzının suyu akmağa başlamış. Sofraya oturmuşlar. A'lâ bir işkenbe çorbası gelmiş. Hâne sâhibi hezârân vekârla bir kaşık alıp, "Â, hay allâh müstahakkını versin. Kahya efendi, sana kaç kerre tenbîh etdim ki şu aşçıya söyle, çorbaya sarmısak koymasın diye. Kaldırın, kaldırın." der. Çorbayı kâsedden bir karış köpüğü taşmış olduğu hâlde kırıtı kırıtı kaldırır. Hoca göz ucuyla teşyî' edip hafîfçe içini çeker. Hâne sâhibi, "Efendim, bu aşçı makûlesine lakırdı anlatmak kâbil değil. Sen ne kadar söyleyen yine o bildiğini yapar." gibi lakırdılar söyledikçe misâfirler hepsi birden "Evet Efendim." diye tasdik ederler. Derken hindi dolması gelir. Nar gibi kızarmış. Etrâfa misk gibi râyihalar salmış. Haşviyyâtı olan koyu renk pirinç, fıstık, üzüm gibi şeyler hârice taşmış. Efendi kemâl-i nezâketle bir lokma alır. Pür-âteş kesilerek "Baş Ağa, geçen gün sana söylemedim mi, bu herîf bahârât kullanmasın diye, bana kasdınız mı var? Sen olsun dokunduğunu bilmez misin. Otuz senedir kapımdasın. Allâh hepinizin lâyıkınızı versin. Kaldırın, kaldırın." der. Kemâl-i azametle hindi dolması lengeri de gider. Bîçâre Hoca gerçekden hazîn bir sûrette derûnî bir âh çekip arkasından bakakalır. Bir harem ağası sıraya ri'âyeten baklavayı getirir. Efendi, hışımına bir kerre yüzüne bakıp, "Be sersem

⁶⁸ "Sîn harfinin karnını doyurmak (hakkını vermek) için sur gibi sır ısıklık sesi çıkardı. Vele'ddâllîn'in meddini çekmek bir, iki, üç saat sürdü."

⁶⁹ Bu hikâyeye bir fakîrin bir bakkala "Usta balın, yağın, yumurtan var mı?" diye su'âl edip "Evet." cevâbını alınca "Öyle ise neye kaygana yapıp yapıp da yemiyorsun?" demesi sûretiyle de menkûldür. (Müellifin notu.)

Arab, aç karna tatlıdan başlanır mı, yıkıl oradan." deyince biçâre Arab, yediği kamçıların vâhimesiyle daha elini çekmediği baklava tabağını kapdığı gibi bir nefesde kapıyı bulur. Kendini dışarıya dar atar. Hoca bakar ki en nefis yemekler hep birer bahâne ile geri gidiyor, hemân kaşığı yakaladığı gibi mevzi-i mahsûsunda duran tablanın başına çöker. Dumanıyla miskler, anberler nisâr etmekde olan molozlu pilava kaşık atmağa başlar. Hâne sâhibi sofradan, "Efendi, gel, neye savuşdun?" diye haykırınca, "Aman beyim, bana biraz mühlet verin, öbür yemeklerin birer birer cürm ü günâhı ta'dâd edilip cezâsı ta'yîn edilinceye kadar, bendeniz şu bizim eski dost ile bir mikdâr görüşeyim. Hâl hâtır sorayım. Derûnunu yoklayayım. Siz işinize devâm edin." demekle huzzârdan kâhkahalar başlayıp, gülüşe oynaşa kemâl-i inbisâtla ta'âma ibtidâr eylemişlerdir.

225- Latîfe: Hoca Sivrihisâr kadısı iken iki âşüfte hanım Hoca'nın huzûruna çıkıp biri, "Efendim, ben bu hanıma bayağı ip ismarladım o, şu saçım gibi ince ince şeyler bükmeğe başlamış. Numûnesini gösterdi. Böyle yapacaksa ben sözümünden döndüm. Versin paralarımı." diye hezârân işve vü nâz ile yüzünü nîm açıp sırma saçlarını Hoca'ya arz eyledi. Hoca "Sübhânallâh.!" deyip diğer hanıma teveccühle, "Sen ne buyurursun?" demekle diğeri sesine bir ihtizâz, bir harâret vererek sanki pek hiddetlenmiş gibi, "Efendim, bizim mukâvelemiz şu parmağım kalınlığında bayağı çamaşır ipi idi. Yoksa -kolunu sıvayıp- bileğim kalınlığında kendir bükmek değildi." diye şâ'irin

"Alıcak destine mûsâsını berber İsâ
Gösterirdi yed-i beyzâsı gümüşden bilegi"

mantûku vechile serd-i müdde'âda yed-i beyzâ gösterince zavallı Hoca'yı "Elverir." demeğe mecbûr etdikden sonra mütebessimâne her ikisini de başdan ayağa kadar süzüp, "Haydin kızlarım, uzlaşın." Müdde'â aleyhâya hitâben, "Sen de biraz kalınca tut, o kadar inceltme ki sabâhleyin Hoca'nızın gönlü gibi çabucak üzülmesin." demekle fettâneler gülüşerek çekilip gitmişlerdir.

226- Latîfe: Hoca merhûm, bir yere misâfirliğe gitmiş, biraz geç kalmış. Hâne sâhibleri yemeklerini yemiş olmakla berâber Hoca'yı da ta'âm etmiş zanneylemişler. Hoca'ya şerbet ikrâm eyleyip tatlı tatlı bir müddet konuşduktan sonra, "Allâh râhatlık versin." diyerek çekilip gitmişler. Hizmetçi gâyet mükellef bir yatak yapıp o da bırakmış gitmiş. Hoca tenhâ kalınca açlığın te'sîrini daha ziyâde hissetmiş. Uyku ile geçirmek istemiş. Kâbil değil, muvaffak olamamış. Artık büsbütün sinirine dokunarak oda ortasında dönmeğe başlamış. Bakmış ki olacak şey değil, çıldıracak. Hemân gitmiş, mâbeyn kapısını vurmuş. İçeriden telâşla koşuşup "Nedir o, nedir o?" dediklerinde Hoca bir tavr-ı istîrhamkârâne ile, "Efendim benim için tekellûf etmişsiniz. Gâyet mükemmel bir yatak yapmışsınız. Hâlbuki biz fukarâlıktan yetişme bir adamız. Bu gibi mükellef yataklar bizim uykumuzu kaçırır. Siz bana lutf etseniz de bir kül pidesi ihsân buyursanız, daha memnûn kalırım. Bir mikdârını başımın altına yasdık, mâ-bâkisini üstüme yorgan yapar, altında mışıl mışıl uyurum." demiş.

227- Latîfe: Hoca'nın kadılığı hengâmında bir herîf, hasmını yakasından tutarak huzûruna getirip, "Efendim, bu adam benden rû'yâda şıkır şıkır yirmi akçe aldı. Şimdi istiyorum, paralarımı vermiyor." der. Hoca merhûm ibrâm edip müdde'î-aleyhden yirmi akçeyi tahsîl eder. Önündeki çekmeceye şıkır şıkır paraları saydıktan sonra müdde'îye "Al şu şıkırtıları.", müdde'î-aleyhe "Al sen

de paralarını. Haydi birbirinizin hakkına tecâvüz etmeyin." deyip, herifleri savmış ve bu hükmüyle huzzârî hayrân eylemiştir.

228- Latife: Tîmûrleng, rû'yâsında kendisini bî-huzûr edeni öldürürmüş. Hoca, bunu işitdiği gibi pıhtıyı pırtıyı toplayınca doğru köyüne firâr etmiş. Öteki beriki, "Cânım Hoca Efendi, bu herîfin yıldızı yalnız seninle barışabildi. Ne yapsan, ne desen sana kızmıyor. Memlekete de fâ'idenden dokunuyor. Neye bıraktın geldin?" dediklerinde Hoca merhûm demiş ki: "Allâh'ın inâyetiyle uyanık iken her nevi mu'âmelesine icâbına göre mukâbele ederek idâre edebilirim. Hiç olmazsa mümkün mertebe ictinâb ve ihtirâz ve ihtiyât ederim. Fakat rû'yâsına girmemek, girdiğim sûrette ârzûsu vechile hareket etmek elimde değil."

229- Latife: Yine bir misâfirlikde yatağı üzerine kocaman bir pamuklu gecelik kavuğu⁷⁰ koymuşlar. Çevresini çıkarıp ortasından bağlayarak kendi kendine, "Yarın çözer, yine hâliyle bırakırım." demiş, yatmış. Hâne sâhibi Hoca kalkmadan odaya "Ammma uyku hâ, Hoca Efendi, Ashâb-ı Kehf'e mi karışdın?" diyerek latîfegûyâne, lâubâliyâne içeri girmiş. Hoca'nın başında acîbü's-şekl nesneyi görüp biraz dikkat etdikden sonra anlayarak, "A Hoca Efendi, kavuğu boğmuşsun." deyince Hoca, "Ne yapayım evlâd, ben onu boğmasaydım o beni boğacakdı." demiş.

230- Latife: Hoca merhûmun bakkala elli üç akçe borcu birikmiş. Bir uzun zamân verememiş. Birgün Hoca ahhâbıyla berâber çarşıda bir mahalde otururken bakkal karşısına geçmiş, iki eliyle işâret yaparak, "Paraları vermezsen seni ahhâbın yanında terzîl ederim." ma'nâsını işrâb edermiş. Hoca başını öbür tarafa çevirince karşısına geçerek yine işâret yapıp hâliyle tavırla Hoca'yı tehdîd eylemiş. Bu gibi mu'âmeleye hiç tahammülü olmayan Hoca merhûm, bir iki def'a başını sallayıp derûnundan "Lâ-havle" çekmişse de karşısındaki "lâ-havle" ile def' olur şeytânlardan olmamakla mu'âmelesinde ısrâr eder. Hoca da cehren, "Yâ Rabbî, sen sabır ver. Beni şu çirkefe musallat etme." gibi söylenmeğe başlayınca ahhâbı mes'eleyi hissederler. Bakkal yine ısrâr eder. Artık Hoca'nın sabrı tükenir. Pür-hiddet bakkalı çağırır, "Bakkal, benim sana kaç akçe borcum var?" "Elli üç." Pek a'lâ, yarın gel, yirmi sekiz akçesini al. Öbürsü gün gel, yirmisini daha al. Etdi mi kırk sekiz. Geriye ne kalır? Topu beş akçecağız. Be terbiyesiz, hayâsız herîf. Beş akçecağız için utanmaz mısın çarşıda pazarda yâr u ağıyâra karşı beni rûsvây etmeğe. Yazık sana!" demiştir.

231- Latife: Birisi Hoca'nın yanında otururken kazârâ seslice yellenmiş. Sonra aybını belli etmemek için ayağıyla tahtayı gıcırdatmış. Hoca merhûm demiş ki: "Haydi tahta sesini onun sesine benzetdin diyelim. Ya kokusunu ne yapacaksın?"

232- Latife: Meşhûr Tîmûrleng'in ordusunda filler olduğu ve hattâ Bağürü muhârebesinde birçok filler kullandığı ma'lûmdur. Bu fillerden birisi de Hoca'nın köyüne beslemek için gönderilmiş. Fîl, köyde ne kadar mezzû'ât varsa silmiş süpürmüş, bir şey bırakmamış. Bütün köylü ayaklaup Hoca'yı

⁷⁰ Eski zamânda atalarımız başlarına gâyet iri ve yünden ma'mûl külâh veya pamuklu kavuk giyip üstüne cesîm, heybetli sarık sardıkları ma'lûmdur. O cesîm serpuşa alıyan başlar çıplak durmağa bî't-tah' tahammül edemezmiş. Bunun için bir de gecelik kavukları olup, yatarken başlarına giyerlermiş. Hâlâ başına gecelik giyenlerimiz nâdir değildir. (Müellifin notu.)

önlerine katarak huzûr-ı Tîmûr'a şikâyetle gitmişler. Zâlimin korkusundan birer ikişer sıvışıp Hoca huzûra dâhil olurken bir de bakmış ki kimse kalmamış. Hoca kendi kendine, "Sizi tabansızlar sizi, beni künden den atmaklığı size göstereyim." deyip hemân sele serpe huzûra dâhil olur. Tîmûr sebab-i teşrîfini sorunca, "Efendim köylü kullarınız köyümüze kendi hâs fillerinizden birini mihmân buyurduğunuzdan dolayı bendenizi gönderdiler. Bu vesîle ile mazhar-ı iltifât olduklarına arz-ı şükrân eyliyorlar. Ancak bîçâre fil diyâr-ı gurbetde eşi, kendine enîs olacak bir dişi bulunmadığı cihetle âh u enîni bizi dil-hûn ediyor. Köylü kullarınız bendenizle berâber gelmişlerse de huzûra dâhil olmağa cesâret edemeyip tebşîr-i dâ'iyâneme intizâr etmektedirler. Bu vesîle ile bizi husûsî ve teklîfsiz tebe'anızdan add buyurursanız haşre kadar minnetdârlığımız devâm eder." demekle pâdişâh pek ziyâde mahzûz olup Hoca'yı hil'at ve hedâyâ ve ihsân ile taltîfâta müstağrak eylemiş. Köylüye de bol bol kuru selâmlar göndermiş. Hemân irâde etmiş. Derhâl Hoca'nın köyüne bir de dişi fil gönderilmesi tekarrür eylemiş. Hoca bu haberi alıp, geçirdiği tehlike ve nâ'il olduğu ihsân sebebiyle kemâl-i neş'e ve neşâtla köye varınca köylüler başına birikip, "Aman Hoca Efendi, ne yaptın. Bize bir hayırlı haber ver." demeleriyle Hoca, mühim bir vartayı kemâl-i muvaffakiyetle atlatanlara mahsûs bir gurûrla, "Müjde, dişisi de geliyor!" demiştir.⁷¹

233- Latîfe: Hoca'nın zamânında Konya'da gâyet irtişâ ile me'lûf bir kadı var imiş. Hoca bir i'lâmı tasdik için Konya'ya gönderip aylarca intizâr ve acı tatlı te'kidâtta da bulunduğu hâlde bir türlü i'lâmı çıkartamamış. Bi'z-zât Konya'ya azîmete mecbûr olmuş. Kocaman bir çömleği de hediye olarak takdîm eylemiş. Kadı çömleğin ağzını açıp a'lâ revâk bal ile mâlî olduğunu görünce selâmlığa çıkıp Hoca'ya gâyetle hürmet etmiş ve derhâl i'lâmı tasdik edip eline vermiştir. Hoca i'lâmı koynuna sokup kadıya ma'nîdâr bir nazarla vedâ' ederek gider. Bir iki gün sonra kadı efendiye başka birisi tarafından kaymak ihdâ olunmakla hemân bal çömleğine mürâca'at eder. Kepçeyi daldırdığı gibi iki parmak balın altı sapsarı koyu balçık olduğu tezâhür eyler. Kadı fenâ hâlde hiddetlenip hemân muhzırî çağırarak, "Git çabuk şu kâ'inâtın masharası Nasreddîn denilen herîfî aldatarak bana getir." der. Muhzır, Hoca'yı Akşehir'e azîmet için çarşıdan öte beri alırken bulur. Kemâl-i ta'zîmle etekledikten sonra, "Efendi Hazretleri, nasılsa i'lâmın sebk ü rabtında bir bozukluk olmuş. Veriniz de kadı birâderiniz hemân ıslâh edip ke'l-evvel i'âde eyleyecektir." deyince Hoca bir tebessüm-i müstehziyâne ile, "Bozukluk i'lâm-ı şer'îde değil, sizin kadının akîdesinde."⁷² Bizim i'lâmı Allâh râzı olsun, ma'îyyetindeki sulhâ-yı me'mûrîn ıslâh eylemiştir. Cenâb-ı Hak onun kendisini ıslâh eylesin." deyip hemân esbâb-ı seferi tehiyye ederek şehirden çıkmıştır.

Alaca Hamâm Civârında Leblebici Hanı Odabaşısı "Felek Ali Efendi" İrsâl Eylemiştir:

234- Latîfe: Akşehir fukarâsından biri, ele geçirdiği kuru ekmeğe bir katık tedârkinî düşünürken bir aşçı dükkânı önüne gelir. Bakar ki et tenceresi fıkır

⁷¹ Bu hikâyelerin hepsi de başkalarına dahi isnâd edilmiştir. Fakat ekserîsi millî olup, başka kayımlardan menkûl olmadığından Hoca merhûmun olması dahi muhtemeldir. (Ve'l-ilmü indallâhi ta'âlâ.) (Müellifin notu.)

⁷² Alâ-rivâyetin "Bozukluk i'lâmda değil, bal çömleğinde." demiş. (Müellifin notu.)

fikir kaynıyor. Kokusu cetrâfa anberler nisâr ediyor. Hemân tencere başına çöküp kopardığı lokmaları yemeğin buğusuna tutarak nemlendikçe ağzına atarmış. Aşçı, bu nevi ta'âm edişe şaşıp evvelâ kemâl-i sükûnetle seyr eder. Fakîrin ekmeği bitdiği gibi yakasına sarılıp yediği ta'âmın bedelini ister. Fakîr, mâddeten aşçının bir lokmasını bile almadığından bahisle para vermekden imtinâ' eyler. O esnâda hoca merhûm Akşchir'de hâkim imiş.⁷³ Aşçı fakîri huzûr-ı hâkime götürür. Hoca mes'eleyi ale'l-usûl dinledikten sonra, cebinden iki para çıkarıp aşçıyı yakınına çağırır. "Kulağını iyice bana ver." deyip parayı şıkırdatır. Aşçıya "Al sesini." der. Aşçı şaşkın şaşkın, "Efendi, bu ne biçim mu'âmele?" deyince Hoca der ki: "Tam adl ü hakkâniyete muvâfık hükümdür. Yemeğin buğusunu satan, paranın sesini alır."

235- Latîfe: Bayram gecesini, zevcesi Hoca'nın sevdiği bir tatlıyı pişirmiş. Karı koca gülüşe oynasa tatlı tatlı yemişler. Bir mikdârı artmış, sabâha saklamışlar. Biraz musâhabe ile keyf çatdıktan sonra sabâhleyin erkence uyanmak üzere hâb-ı nûşine dalmışlar. O esnâda Hoca hemân telâşla zevcesini dürtüp, "Aman karı kalk, hâtırma gâyet mühim bir şey geldi. Unutmağa, gecikdirmeğe gelmez. Zahmet olacak ammâ, artık mes'elenin ehemmiyetine bağışla. Ayağını öpeyim, şu tatlı bakiyyesini çabuk getiriver." demekle kadın, "Nedir telâşın, böyle sıkı fıkı ne oluyoruz." demeğe bile meydân bulamayıp hemân koşarak tatlı tabağını getirir. Hoca tatlının başına çöküp, kadının da eteğinden çekip yanına çökerterek iki tarafına bakmadan atışdırmağa başlar. Hitâmında "Oooh!" diye geniş bir nefes aldıktan sonra haremi istîzâh-ı keyfiyyet eyledikde, "Akşamdan tatlı bekâyâsı kaldı. Hayâli dâ'imâ zihnimi tırmaladığı cihetle râhat ve huzûrla uyku tutmadı. Düşündüm, taşındım "Ta'âmın hayırlısı boğazdan aşağı gidendir. Yemeyenin mâlini yerler." kararını verdim. Derhâl mevki'-i icrâya koydum. Haydi şimdi âfiyetle uyuyalım." demiştir.

"Ali Rızâ" İmzâlı Bir Zât Tarafından:

236- Latîfe: Hoca merhûmun, Konya kadısına yaptığı oyunu komşularından biri de Hoca'ya yapmış. Şöyle ki: Hoca şehre giden bir komşusuna bir parça zeytinyağı ismarlamış. Herif şîşeye idrâr doldurup üstüne bir parça yağ koymuş. Berî tarafda Hoca da patlıcan alıp, haremi kızartma edevâtını hazırlamış. Yağ gelince kadın tavaya koyup ocağa bindirmekle çatır çatır çatlayıp gâyet müte'affin bir koku neşr eyler. Bir de bakarlar ki sapsarı idrâr. Hoca, "Hoş imdi külhânî!..." deyip arası birkaç gün geçer. Birbirine benzer iki enfiye kutusu tedârik eder. Birine enfiye koyar, diğerine necâset tozu koyar. Mezkûr mu'zib komşu gâyet enfiye tiryâkisi imiş. Hoca münâsib bir mahalde durup komşu karşıdan sökdüğü gibi Hoca kemâl-i istihâ ile bir enfiye çekip ba'dehu uzun, derûnî bir, "Oooh, aman ne anber imiş, gel keyfin gel!" gibi istihâ-engîz evzâ' ve kelimâtla komşunun burnunu şıpır şıpır damlatıp, "Amân Efendi, ver bakalım şu senin anberini bir de biz koklayalım." demişse de Hoca imtinâ' ile, "Cânım, hâkim efendiye bir parça hediye gelmiş, o da şu kutumu dolduruverdi." diyerek gösterip koynuna koymuş. Tiryâkî komşunun birçok ibrâmından sonra Hoca koynundan diğer kutuyu çıkarıp dayamış. Komşu parmağını evvelce göğsündeki düğmeye basıp çukurlatmış olmakla çokça alıp kemâl-i şevkile tâ beynine kadar irsâl edince fart-ı ta'affünden gasy

⁷³ Âfide geleceği vechile Hoca merhûmun bir müddet "Gölge kadılığı" etmesi olacak. Böyle bir hikâye de evvelce geçmişti. (Müellifin notu.)

olacak bir hâle gelip hakîkaten a'cebül-acâ'ib bir suratla, "Allâh lâyıkmı versin, Hoca bu ne?" deyince Hoca merhûm, "Geçenki yağın tortusu." demiştir.⁷⁴

"Muhlis" İmzâlı Bir Zât Tarafından:

237- Latîfe: Ahbâbından biri, bir da'vâsının âkibetini anlamak için Hoca Efendi'ye gelir, serd-i müdde'â eder. Hitâm-ı kelâmda, "Nasıl Efendi, hakkım yok mu?" der. Hoca da "Haklısın birâder haklısın." der. Hasımı da heberdâr olmayarak ertesi günü Hoca'nın hânesine gelir. O da işin netîcesini halletmek üzere mes'eleyi bi't-tab' kendinden tarafa serd ü tafsîl eyledikten sonra, "Hoca Efendi, ne dersin ben haklı değil miyim?" der. Hoca ona da, "Hay hay, elbette haklısın." der. Tesâdüfen karısı her iki hasmın lakırdısını da işidip, Hoca her ikisini de haklı çıkardığını duymakla, gûyâ Hoca'yı utandırmak kasdıyla, "Efendi, dün komşu Korkut Efendi geldi, işini anlattı, 'Haklısın.' dedin. Hasımı olan Sencer Başa geldi, o da merâmını anlattı, ona da 'Haklısın' dedin. Bu nasıl iş. Sen kadı isen, ben de bunca senelik kadı karısıyım. Aynı mes'eledede hem da'vâcı hem hasım ikisi birden haklı olur mu?" deyince Hoca merhûm gâyet fütûrsuzca, "Sahîh karıcığım, sen de haklısın." demiştir.

238- Latîfe: Birisi Akşehir gölünden iğtisâl edecek olur. Orada bulunan Hoca Efendi'ye "İğtisâl esnâsında ne tarafa döneym?" dedikde Hoca merhûm, "Elbisen ne tarafa ise o tarafa dön." demiştir.

239- Latîfe: Kayınvâlidesi çamaşır yıkarken ayağı kayıp ırmağa düşdüğünü ve henüz na'sı bulunamadağını şehre gelip Hoca merhûma haber vermişler. Hoca ırmağa girip menba'a doğru araştırmaya başlar. Derler ki: "Efendi, hiç cenâze ırmağın yukarısına doğru, dik yukarı gider mi? Suyun cereyânını ta'kîb ederek alt başa doğru arasana." Hoca başını sallayarak der ki: "Âh, siz onun ne aksi olduğunu bilmezsiniz. Onun her işi tersdir. Beni bana bırakın, ben onun huyunu tamâmiyle öğrendim."⁷⁵

Nâfi'a Nezâreti Me'mûrîninden Merhûm Fikri Bey'in "Letâ'if-i Nasreddîn"den Nazm Eylediği Hikâyâtdan Olup Numûne Olmak Üzere Bir Zât Tarafından İrsâl Edilen İki Hikâyedir:

240- Latîfe:

"Vaz'-ı haml eylerken ehli bir seher
Mum dutarmış Hoca destinde meğer
Dem gelir mevlûd meşhûdu olur
Zâtına bâdî-i hoşnûdu olur
Derken ol esnâda mevlûd-ı diger
Kûdek-i zâyideyi ta'kîb eder
Hoca bu hâlî görünce nâgehân
"Püf" demiş de mumu söndürmüş hemân
Komşu kadınlar ki hep mevcûd imiş
Darılıp her biri Hoca'ya demiş
Nûru şemsin vermeden âfâka fer
Böyle nâzik demde hiç mum mu söner
Hoca der ki, böyle yansa dursa mum

⁷⁴ Bilmem Hoca'nın zamânında enfiye oralarda şâyi' oldu muydu? (Müellifin notu.)

⁷⁵ Diğer üç hikâyeye daha var idi ki aynı evvelce dene olunmuşdu. (Müellifin notu.)

Edecek şavkı gören taşra hücum⁷⁶

241- Latîfe: Hoca merhûmun yemek dolabına karıncalar üşmüş. Karı koca ayıklamaktan âciz kalmışlar. O esnâda Hoca âbdest alıp öğle namâzını kılmış. Aradan bir sâ'at geçip ikindiyi kılmak üzere tekrâr âbdeste kıyâm edince haremî, "Efendi, beş vakit için beş âbdest mi alınır?" deyince Hoca merhûm, "Sen o dolabın bir çâresine bakmazsan bir vakit için beş âbdest de aldığımız olacak." demiş. Sonra bu muhâvere şu yolda ta'kîb edilmiştir: Haremî "İyi ammâ on kulaç kuyudan su çıkarıncaya kadar neler çekiyorum, senin ondan haberin var mı?" demesine dahi Hoca merhûm, "Evet efendim, kemâl-i şevkile bir zarta çekebilmek ve bu sâyede derûnumdaki şişi indirmek üzere tenhâ yerler aramak husûsunda ben de neler çekiyorum." demiş.⁷⁷

"Kârîlerinizden Birisi" Unvânıyla Aldığımız Bir Hikâyedir:

242- Latîfe: Bir akşam haremî, "Efendi, oğlana ne oldu bilmem. Durmaz ağlar, ne yapsam susmuyor, ben âciz kaldım. Bak, sen bir uyku nüshası mı vereceksin, yoksa 'Ashâb-ı Kehf" du'âsını mı okuyacaksın, ne yapacaksan yap. Hoplatıp sıçratmadan kollarım kopdu. Hande ise şark düşüp bayılacağım." diye heyecânla hücum eder. Hoca, "Dur bakalım ayol, o kadar telâş etme. Bir çâresine bakarız. Haydi sen şu kitâbı al da önüne açiver. Ara sıra yapraklarını çevir." diye eline bir kitâb tutuşturur. Kadın ifrît kesilip, "Efendi, ben ölsem gâlibâ sana alay gelecek. Öyle ya, sizin için daha a'lâ, yeni bir hanım daha alır bir müddet onun zevkini çıkarırsın. Üstde yok başda yok, otuz senedir saçımı süpürge etdim, bu eve hayâtımı sarf eyledim. Benim evlâdım ise senin de yabancı değil ya. Her val'it alay sökmez." diye âteşler saçınca, Hoca "Be karı, eğer benim de bir bildiğimi varsa dediğimi yap. Yoksa neye üstüme gelerek nâfile gönlümü kırıp huzûrumu bozuyorsun?" deyince kadına bir parça i'tidâl gelerek, fakat yine bir lisân-ı cenk-cûyâne ile, "Peki, bu kitâb nedir, ne olacak?" demekle Hoca, "Hah şöyle, peşin sebebini anla, sonra fikrini söyle. Bu 'Kudûrî' kitâbıdır. Her ne zamân câmi'de derse başlarsam, bizim mollalar başlarlar uyuklamağa. Hattâ ba'zıları da horlayıp sayıklamağa. Bi't-tab' aklı başında, hayır ve menfa'atı bilir, saçlı sakallı kocaman kocaman adamlara böyle sihir gibi te'sîr eden bir kitâb mini mini çocuğu afyon gibi sızdıracak." der. Kadın nâçâr kalmakla dediği gibi yapar. Hakîkten Hoca'nın berekât-ı enfâsıyla çocuk da derhâl uyur.

Asâkir-i Osmâniyye Yüzbaşılarında Nâzım Beyefendi'nin Hediyesidir:

243- Latîfe: Hoca, pencereden sokağı seyr ederken uzun müddettir borcunu edâ edemediği alacaklısı karşıdan sökdüğünü görüp haremine, "Kuzum hanım, haydi şu herîfe sana söylediğim vechile kapı arkasından cevâb ver de belki bir uzun müddet ta'cîzinden kurtuluruz." demişse de yine duramayıp muhâverelerini dinlemek üzere arkasından kendisi de gider. Alacaklı dakk-ı bâb eder. Kadın, kapıyı aralık edip arkasından ne istediğini sorar. Alacaklı, "Hanım, zannederim ki artık şimdiye kadar sesimden benim kim olduğum anlaşılmıştır. Bu yüzüncü gelişime sebeb de yine şu alacak

⁷⁶ Diğer bir hikâye-i manzûme daha var idi. Fakat asıl mensûru derûn-ı kitâbda mestûr olduğu cihetle yazılmadı. (Müellifin notu.)

⁷⁷ İnanışa göre karınca yenince fazla gaz yapar, yellenmeyi artırır. (Hazırlayanların notu.)

mes'elesidir. Artık iş aybı da geçdi. Sen onu bana çağır, bir iki çift sözüm var." diye katı katı söylemesine mukâbil, kadın kemâl-i rıfk ile, "Efendim, Efendi burada değil, ma'amâfih her ne söyleyecekseniz bana söyleyebilirsiniz. Şikâyetinizde de tamâmiyle haklısınız. Hattâ bu güne söz veren de bendenizim. Fakat ma'a't-te'essüf henüz hazırlayamadık. Ammâ yavaş yavaş tedârik etmeğe çalışacağız. Efendi kapımızın önüne bir sıra çalı dıkecek. Köyün sürüleri dâ'imâ kapımızın önünden geçer. Onlar süründükçe bir hayli yün hâsıl olur. Onları alıp eğireceğiz, bükeceğiz, iplik yapıp satacağiz. Esmâniyle de borcumuzu edâ edeceğiz. Biz kimseciklerin hakkını yemeyiz." deyince herîf parasının gayr-i kâbil-i tahsîl olduğunu anlamakla berâber şu sûret-i tesviye hoşuna gitmiş olmalı ki, ihtiyârsız gülmeğe başlamış. Hoca dâyin-i abûsunun çehre-i beşûşunu görünce dayanamayıp kadının arkasından başını uzatarak alacaklıya hitâben, "Gidi köftehor, işini sağlam kazığa bağladın da şimdi keyfinden kıs kıs gülersin ha." demiştir.⁷⁸

"Hilâl Matba'ası" Mü'essislerinden Âsım Beyefendi Birâderimiz İhdâ Eylemiştir:

244- Latîfe: Hoca merhûm Konya'da iken hâkimin huzûruna çıkıp bir kadılık talebinde bulunur. Her tarafın kadısı daha yeniden nasb olunduğundan açık kadılık olmadığını söyler. Merkezde münâsib bir me'mûriyet ister. Her ne taleb eylediyse hâkim efendi bir bahâne ile imtinâ' eyler. Nihâyet Hoca der ki: "Efendi Hazretleri, mâdem ki bana büyük bir hüsn-i teveccüh gösteriyorsunuz, mâdem ki münâsib bir iş olursa behemahal i'tâ buyuracağınızı kaviyyen te'mîn ediyorsunuz, sizden bir iş isteyeceğim ki açıktır. Hiç tâlibi, rakîbi yok. Hükûmete, ahâliye zarârı dokunmaz. Size yardımı olur. Halledemeyeceğiniz müşkil işlerden sizi kurtarır." Hâkim Efendi, "Peki, ne ise o vazîfe söyle de tevcih edeyim." demekle Hoca, "Beni ma'îyyetinizde gölge kadısı nasb ediniz." der. Bu unvân efendinin ve ma'îyyetlerinin hoşuna gider. Efendi, "Haydi seni gölge kadısı nasb etdim, şurası da odandır." diyerek bir oda gösterir. Hoca, kemâl-i ciddiyetle geçer, köşeye oturur. Önüne bir çekmece koyup, üzerine yazı takımı, bir hayli evrâk vaz' eyler. Her gün vaktiyle odasına devâma başlar. Bir gün huzûr-ı hâkime bir herîf, hasmının yakasından tutup sürükleyerek getirir. Der ki: "Efendim, bu adam benim hakkımı vermiyor." Hâkim, "Hakkın nedir, ne istersin bu adamdan?" Müdde'î: "Bu adam ağniyâdan Sirâcuddîn Efendi'nin otuz çeki odununu yardı. O her baltayı urdukça ben de karşısına geçdim, 'Hınk, hınk' diye kuvvet verdim, teşcî' etdim."⁷⁹ Bu sûretle yardımım dokundu. Şimdi kendisi paraları aldı, benim hizmetime mukâbil hiçbir şey vermiyor." Hâkim, müdde'î-aleyhden 'Hınk.' demek mâddesini su'âl edip cevâb-ı tasdik aldı. Ve fakat ne gibi bir mu'âmele yapacağını bilemedi, mütehayyir kaldı. Düşünürken aklına "Gölge kadısı" geldi. Bunun üzerine müdde'îye: "Biz bu işe karışmayız. Bu gibi ahkâmı şu karşıki odada oturan "Gölge kadısı" rü'yet eder." deyip muhız başı ile oraya sevk eyler. Hâkim kendisi de kapı perdesi arkasından cereyân edecek mu'âmeleyi gâyet merâkla

⁷⁸ Diğer bir hikâye derûn-ı kitâba vaktiyle tasfir edilmiş idi. (Müellifin notu.)

⁷⁹ Ba'zı zevâtın vakfiyelerinin fevka'l-âde mükemmelliğinden bahs eyledikleri sırada derler ki: "O kadar çok vazîfeler yapmış ki, kahve döğenin "hınk" deyicisine bile bir mikdâr vazîfe ta'yîn cylemiş." Bundan dolayı herkese dalkavukluk etmek, yaranmak için olur olmaz her nevi kefâmlarını tasdik eyleyen kimseye "Kahve döğücünün "hınk" deyicisi." derler. (Müellifin notu.)

dinlemeğe başlar. Hoca, da'vâ mukaddemâtını bâlâdaki minvâl üzere istimâ' eyledikten sonra müdde'îye: "Evet, hakkındır, ne demek, sen karşısında dur, her balta uruluşda bu kadar yorul, tekmîl parayı o alsın. Bu olur mu?" Müdde'î-aleyh: "Amân efendim odunu ben yardım, o karşımda seyr etmekle ne hakkı olabilir?" Hoca, "Sus, senin aklın ermez. Çabuk bana bir akçe tahtası getirin." Akçe tahtasını getirirler. Hoca, odun yarıcından paraları bi't-tamâm alır. Yüksekden birer birer tahta üzerine sayar. Odun yarana "Al şu paraları.", "Hınk diyene de "Haydi, sen de paraların sesini al." deyip bu garîb fasl-ı da'vâyâ huzzârî hayrân eylemiştir.

245- Latife: Yine bir gün huzûr-ı hâkime iki kişi gelip şu yolda bast-ı müdde'â ederler: Müdde'î, "Efendim, bu adam sırtına odun yükletmiş geliyordu. Ayağı sendeledi, düştü, yıkıldı. Odunlar sırtından döküldü. Bana odun yükünü arkasına kaldırmaklığımı söyledi. Ben de bu hizmetime mukâbil ne vereceğimi sordum. "Hiç." dedi. "Peki." dedim, râzı oldum. Odununu yükletdim, va'd eylediği "Hiç"i istedim, vermedi. Şimdi bundan "hiç"imi isterim. Benim hakkımı ihkâk ediniz." Hâkim bunları da bu nev'î da'vâyı fasl eylemekde hazâkati mücerreb olunan "Gölge kadısı"na havâle eyledi. Hoca merhûm müdde'înin bâlâda serd eylediği da'vâyı ale'l-usûl ber-tafsîl istimâ' eyledikten sonra, "Hay hay, hakkındır, elbette va'dini îfâ etmeli, borcunu edâ eylemeli." deyip oturduğu minder üzerine serilen seccâdeyi göstererek, "Gel yavrum, yanıma gel. Şu oturduğum seccâdeyi kaldır, ne var orada?" "Hiç." "Hemân al da git. Haydi haydi hiç durma, al hakkını git işine."⁸⁰

"Kârîlerinizden Azîz" İmzâsıyla Vârid Olan Hikâyelerdir:

246- Latife: Hoca merhûm, Konya sokaklarını gezerken bir büyük konak görüp bir müddet temâşâsına dalmış. İrtifâ' ve ihtîşâmına hayrân kalmış. Kapı önünde duran uşak, "Neye o kadar dikkatli bakıyorsun?" deyince Hoca, "Acabâ bu cesîm binâ nedir, diye kendi kendime dalmışım." dedi. Uşak, bîçâre Hoca'nın sâde ve pejmürde libâsını ve tavr-ı sâkinânesini görüp mühimsemeyerek alay kasıdıyla, "Burası değirmendir." demekle Hoca, "Acabâ bu değirmende çalışan hayvânlar da bu binâ nisbetinde kocaman şeyler midir?" tecâhül-i ârifânesinde bulunmuşdur.⁸¹

⁸⁰ Hoca merhûmun bu yolda fasl-ı da'vâ eylediğine dâ'ir iki hikâyeye dahi bâlâda geçmiştir. (Müellifin notu.)

⁸¹ Üstâd-ı kebîr Mu'allim Nâci merhûm eserinde "Tecâhülü'l-Ârif"i zikr eylediği yerde der ki: "Bir de bunun nakîzi vardır ki ona da "Te'ârüfü'l-câhil" denilse bccâdır. Meselâ, küberâdan birinin huzûrundan bir aralık misâfîrleri çıkmışlar. Tencffûs odasında ayakda konuşuyorlarmış. O esnâda birisi ceybinden kapı arkasına fırlayan altını aramak için iki büklüm bir vaz'iyette iken hâne sâhibi içeri girivermiş. "Beyefendi, kapının yanında ne yapıyorsunuz?" diye su'âl etmekle misâfir-i zarf, "teşrîf-i âlînizi hissettim de eteğinizi öpmeye koşdum." diyerek o zât-ı muhteremi pek ziyâde mahzûz etmiş. Arkadaşı ise "Hayır efendim, doğrusu para düşürdü de onu arıyor." demekle bi't-tab' birincinin yalanı o muhterem zâtı ne derece memnûn etmişse, ikinci gerçek dahi o rütbe bürûdetle telakkî edilmiştir." İşte bu, câhilin te'ârufuna ya'ni bilgiçlik taslamasına misâldir. Âsâr-ı edebîyyede bütün ta'fîlât ve teşbîhât bu yolda gâyet ufak ve nâzik alâkalarla vücûda gelmiştir. Meselâ, "Sen bâğa gelince gözlerini görmekle nergis mahcûb olup boynunu eğdi." diyerek "Zerrîn-kadeh" dediğimiz nergis ile çeşm-i dilber arasında şâ'ir latîf bir münâsebet tasavvur eder. Bu mes'ele hakikat olmadığı gibi müşâbehet de bi-hakkın hâsıl değildir. Fakat şâ'irc bu kadarı kâfidir.

247- Latîfe: Kazârâ Hoca merhûmun hânesinde âteş zuhûr edip, komşularından biri koşarak Hoca'yı bulmuş. "Aman efendi koş, evin yanıyor. Kapıyı çaldım, çaldım hiç ses sedâ yok, yetiş!" dedikde hiç telâş eseri göstermeyerek, "Vallâhi birâder, biz hanımla umûr-ı beytiyyeyi taksîm eyledik. Şimdi pek âhatım. Ben hâricden kazanıp getirmeyi der-uhde eyledim. Umûr-ı dâhiliyyeye o bakar. Ne zahmet ise git haremime haber ver, ben o husûsa karışmam." demiştir.

248- Latîfe: Hoca merhûm eşeğini önüne katmış, bağına gidermiş. Yolda avâmdan biri Hoca'ya yoldaş olup latîfe kasdıyla, "Böyle ikiniz nereye gidiyorsunuz?" deyince Hoca hemân derhâl eşeği işâret ederek, "Hele siz şimdi şununla kardeş kardeş gidedurun da benim şurada azıcık işim var, onu tesviye edeyim, sonra sana anlatacağımı anlatayım." demiştir.

249- Latîfe: Mutasallıflardan biri, bir meclisde bilâ-fâsıla dır dır dır söyleniyormuş. Ve huzzâr-ı meclisin meçhûlû olmayan birçok dedikoduyu birbirini ardına dizermiş. Bîçâre Hoca da bir köşeye çekilip muttasıl esnermiş. Hitâm-ı meclise karîb o herîf alay eder gibi, "Efendi Hazretleri, siz hiç ağzınızı açmıyorsunuz." deyince zâten susmakdan hafakanları depreşmiş olan Hoca, "Aman birâder, ne söylüyorsun, hattâ o kadar ağzımı açdım ki, az daha yırtılacak idi." demiştir.

250- Latîfe: Birgün bir kadın yanına gelinini alıp Hoca'nın ziyâretine gelerek yana yakıla çocukları olmadığından bahs edermiş. Gelin de hazîn bir tavırla önüne bakarmış. Kaynana, "Âh Efendi Hazretleri, sabâh oldu mu kocası bir tarafa, karısı bir tarafa çekilerek öyle mahzûn mahzûn oturuşları var ki, yürekler parça parça olur. Ortada cıvıl cıvıl muttasıl söylenir, koşar, tepinir bir eğlence, bir cânlı bebek olmayınca evin neşesi gelmiyor. Evin içi, suyu çekilmiş değirmen gibidir. Siz çok şey bilirsiniz, Allâh aşkına olsun bir azîmet mi okuyacaksınız, bir tütsü mü vereceksiniz, bir ilâc mı ta'rif edeceksiniz. Hâsılı bizim bir çâremizi gör." gibi Hoca'yı hakîkaten müte'essir etmişler. Hoca merhûm, aşağı yukarı beyân-ı mülâhazadan sonra yüzünü gelin hanıma dönerek, "Acabâ bu hâl size mevrûs mudur, vâlidenizin de hiç çocuğu olmadı mıydı acabâ?" demiştir.

"Fındıklı'da Mehmed Ziyâ" İmzâsıyla Gelen Letâ'ifdir:

251- Latîfe: Hoca berây-ı tahsîl Konya'ya gitdiğinde arkadaşı o zamâna kadar görmediği minâreleri görüp kemâl-i hayretle, "Acabâ bunu nasıl yaparlar?" deyince Hoca merhûm, "Bilmiyor musun ayol, kuyuların içini dışına çevirirler." demiş.⁸²

252- Latîfe: Hoca merhûm bir meclis-i sohbetde sakız çiğniyormuş. "Yemeğe buyurun." demişler. Herkesle berâber Hoca da yemek odasına giderken sakızı ağzından çıkarıp burnunun ucuna yapışdırmış. "Efendi, neye

Öteden birisi çıkıp da, "Allah Allâh, nergisin cânı mı var ki mahcûb olsun, husûsâ bir ot göze nasıl benzer?" derse doğru olmakla berâber bâridir. (Müellifin notu.)

⁸² Ubeyd-i Zâkânî letâ'ifinde der ki: İki Kazvin'li bir şehre gidip minâreleri gördüklerinde birisi, "Atalarımızın boyları altmış arşın uzun imiş, dedikleri hakîkaten doğru imiş. Bakınız şunları yapanlar tabî'î ne kadar uzun boylu olacaklar." demekle arkadaşı onu tahmîk ederek, "Be budâla, hiç o kadar uzun boy olur mu? Bunları evvelâ yatık olarak yerde yapmışlar, sonra bu sûretle dikekoymuşlar." demiş. (Müellifin notu.)

öyle yapdın?" dediklerinde, "Fukarânın mâlî gözünün önünde durmalıdır." cevâb-ı hakîmânesini vermiştir.

253- Latîfe: Hoca merhûm memleketi olan Sivrihisâr'dan Akşehir'e ilk geldiğinde o kocaman gölü görünce, "Bakınız, şurası köyün davarını otlatmak için ne a'lâ mer'â imiş. Çi-fâ'ide ki buraya da su doldurmuşlar." demiş.

254- Latîfe: Hoca bir yelken sefîncisiyle seyâhat ediyormuş. Yolda şiddetli bir fırtına çıkmış, yelkenler paralanmış. Tayfalar direğe tırmanıp yelkenleri bağlamağa uğraşdiklarını Hoca görünce, "Ayol bu gemi dibinden zıplıyor, siz tepesiyle uğraşıyorsunuz. Geminin sallanmamasını istiyorsanız dibinden bağlayınız." demiştir.

255- Latîfe: Hoca merhûmun birisinde alacağı varmış. Bir sabâh hayli uzak mahalde olan hânesine gidip matlûbunu isterse de herîf on parası dahi olmadığını beyân eder. Hoca hâ'ib ve hâsir döner. Yolda fenâ hâlde acıktır. Bir ekmekçi dükkânına tesâdüf eder ki, nar gibi kızarmış sıcak sıcak ekmekler kayılmış. Açlıktan gözü dönmüş olmakla kenârda bulunan bir ekmeği alıp ileride bir söğüt ağacının gölgesine oturarak gözünü sûy-ı semâya dikip, "İlâhî, bilirsın ki açım ve bir paraya muhtâcım. Yine bilirsın ki filân şahısta şu kadar gurus alacağım var. Sen Âlimü'l-gaybsın ve her şeye kâdîrsın. Artık o herîfdeki alacağıma mahsûben iki para al da şu ekmekçiye ver." diye niyâz eyledikten sonra kemâl-i tehâlûkle koca koca lokmaları mi'deye indirmeğe başlamıştır.⁸³ Ekmekçi mes'eleye muttali' oldukda Hoca'ya bir mîkdâr yardım ederek tatyîb-i hâturına çalışmıştır.

256- Latîfe: Hoca'nın softalığı zamânında bir aralık silâh taşımaya şedîden men' edilmiş idi. Nasılsa o aralık Hoca medreseye giderken cübbesinin altında kocaman kulaklı bir yatağan bıçağı zuhûr eder. Hoca'yı çal yaka subaşının huzûruna götürürler. Subaşı gazûbâne, "Efendi, sen hükûmetin yasağını işitmedin mi de böyle güpegündüz bu kocaman alâmeti yanında taşıyorsun?" demekle Hoca merhûm, "Efendim, ben bununla ders bakarken kitâbın yanlışlarını düzeltiyorum." deyip subaşı daha ziyâde gazaba gelerek, "Benimle eğleniyor musun, hiç bu kadar alâmetle yanlış düzeltilir mi?" deyince Hoca demiş ki: "Âh ağa hazretleri, ba'zen öyle yanlışlar oluyor ki bu bile az geliyor."⁸⁴

257- Latîfe: Birkaç papas gelip bir müşkilleri olduğundan bahs eylediklerinde Hoca merhûm, "Söyleyiniz, Allâh kerîmdir." demekle papaslar, "Sizin peygamberiniz mi'râc için âsumâna nasıl çıkdı?" demeleriyle merhûm

⁸³ Bu hikâye kütüb-i letâ'îfde şu yolda mestûrdur: Bir Bektâşî fakîrinin eline bir yirmi paralık metelik geçmiş. Bakkalın önüne fırlayıp on paralık peynir istemiş. Almış, geri on para taleb eylediysede, "Sen bana on para verdin." diye dervîşi koğmuş. Ricâ etmiş, yemin ve kasem cylemişse de bakkal inanmamış. Biçâre elinde peynirle kalmış. "Âh keşke evvelce ekmek alsaydım." diye düşünürken aklına bir şey gelmiş, gözleri parlamış. Karşıdaki fırından ekmek çıkıyor, herkes mâ-haşerallâh kapışıyor. Hemân bu da o kalabalığa karışmış, kemâl-i cesâretle ekmekçiye, "Ver oradan bir ekmek." deyip eliyle para fırlatır gibi yapmış. Almış yürüyüvermiş. Ekmekçi, "Dervîş baba, hani onluk?" dediyse de şiddetle, "İşte verdim ya!" demekle etrâfdan, "Verdi, verdi biz de gördük." demişler. İş bitmiş. Şimdi fakîr Bektâşî karşığı duvarın gölgesine çekilip hem peynir ekmeği tıklar, hem de dermiş ki: "Yâ Rabbî, işin hakîkatini sen bilirsın. Bakkaldan al, ekmekçiye ver." (Müellifin notu.)

⁸⁴ Bu hikâye de letâ'îf kitâblarında bir softaya isnâd edilmiştir. (Müellifin notu.)

bilâ-tereddüd, "Sizin peygamberinizin dördüncü kat göğe çıkarken kurulan neredübândan." diyerek hasmı ilzâm eylemiştir.⁸⁵

Mektebli "M.Nihâd" İmzâsıyla Vârid Olmuştur:

258- Latîfe: Hoca merhûm merkebine odun yükletmiş. Üstüne binip ayaklarını üzengiye sokarak ayakda dimdik dururmuş. Mahalle çocukları Hoca'yı bu hâlde giderken görüp birbirine göstererek arkasına toplanmışlar. Kahkaha ile gülerlermiş. İçlerinden biri, "Hoca Efendi, neye hayvânın üstüne oturup da râhat gitmiyorsun?" demekle Hoca merhûm demiş ki: "Evlâdım insâf, hayvânın sırtındaki yük yetiştirmiyormuş gibi, bir de olanca ağırlığımı üzerine yükletyim. Ayağımı yerden kaldırdığı ne mürüvvet."

Uşak Duyûn-ı Umûmiyye Me'mûru İsmâ'îl Hakkı Efendi-zâde Hüseyin Hâmid Bey Göndermiştir:

259- Latîfe: Hoca merhûm bir meclisde konuşurken söz helvâ sohbetine müncer olmuş. Hoca, "Birkaç seneden beri cânım bir levzîne helvâsı ister. Bir türlü bişirip de yiyemedim." demiş. "Bu o kadar müşkil bir şey değildi, neye bişiremedin?" dediklerinde zavallı Hoca, "Un bulunduydu yağ bulunmadı, yağ bulunduydu un bulunmadı." demiş. "Ey cânım bunca zamandır bunları bir araya getiremedin mi?" diye sormalarına cevâben dahi, "Vâkı'â hepsi bir araya geldiği de oldu ammâ, kader bu ya o vakit de ben bulunmadım." demiş.

(Muharrir-i fakîr üstâdından bu hikâyeyi şöyle zabt etmişdim: Hoca merhûm yoğurdu pekmeze karıştırıp da yemesini pek severmiş.⁸⁶ Kendi kendine ara sıra "Yoğurt bulunur, pekmez bulunmaz; pekmez bulunur, yoğurt bulunmaz. İkisi de bulunur, fakat ben bulunmam." dermiş.

260- Latîfe: Hoca merhûm yazın sıcağında merkeb-süvâr olarak bir köye gidiyormuş. Yolda büyük bir ceviz ağacının altında merkebdan inip hayvânı bir dala bağlamış. Kendisi de ağacın diğer bir cihetine koyu gölgeye çekilmiş, kavuğunu başından çıkarıp göğsünü bağrını açarak hem serinliyor, hem de terini kurutuyormuş. O esnâda tarladaki koca koca helvâcî kabaklarına bakmış, bir aralık başına kaldırıp ceviz dânelerini de görmüş. Başı yukarıda olduğu hâlde kendi kendine, "Yâ Rabbî, bak şu ipincecik otta kocaman buzağı gibi kabaklar halk etmişsin. Şu dalları âsumâna ser çekmiş, çadırı bir dönüm yeri kaplamış olan, bedenini iki kişi kucaklamadan âciz bulunan ceviz ağacında cüssesine göre pek ufak olan yemişler yaratmışsın. Bakılsa bu koca koca kabaklar ceviz ağacında, ceviz dâneleri de kabak otunda bitmesi münâsib olurdu." derken meğer o esnâda bir karga da bir cevizi oyup icini yemeğe uğraşıyormuş. Ceviz kabuğundan fırlayıp sür'atle inerken bi't-tesâdüf tam Hoca'nın alnına rast gelir. Hoca'nın gözünden dehşetli bir şimşek sıçrar. Bir kerre "Vây...!" deyip iki eliyle kafasını dutar. Hemân kavuğunu bulup sıkı fıkı başına geçirir. Kalbini şiddetli bir havfullâh istîlâ edip, "Tevbe Yâ Rabbî, bir dahi senin işine karışmam. Her ne yaratmışsan cümlesinin zımnında hafî, celî nice hikmetler vardır ki bunlara vâkıf olanlar "Leyse fi'l-îmkân ebde'u mim mâ kân" sırrını idrâk eylerler. Ma'âzallâh

⁸⁵ Bu hikâyeyi bir Bektâşî'ye de isnâd ederler. Alâ-rivâyetin Fu'âd Paşa merhûm Paris seyâhatinde kraliçenin su'âline cevâben söylemiş imiş. (Müellifin notu.)

⁸⁶ Yoğurdu pekmeze berâber iyice karıştırmaktan hâsıl olan şeye "Saksağan beyni" derler. (Müellifin notu.)

şimdi ağaçda ceviz yerine kabak bulunmuş olsaydı bizim tüysüz, yalınkat kafa tuzlan buz olurdu." demiştir. Rahmetullâhi aleyh. (Bu hikâyeyi bir Bektâşîye de isnâd ederler.)

Selânikli "Ahmed Niyâzî" Beyefendi İhdâ Eylemiştir:

261- Latîfe: Hoca merhûm bir gün bağına gitmekde iken yolda iki çocuğun bir karga için gavgav etmekde olduklarını ve aralarında bîcâre karganın cân çekiştiğini görür. Yanlarına yaklaşıp, "Ayıbdır oğullarım, sokak ortasında gavgav etmeyin. Hem nedir, o bîcâre hayvânı ne çekişdiriyorsunuz?" deyince zâten dâimâ kendilerine akıl hocası, köşe kadısı ittihâz edegeldikleri sevimli, güleç yüzlü Hoca'yı görmeleriyle ikisi de sevinip, "Hah, tamâm Hoca Efendi, şimdi sen Allâh için söyle. Bu kargayı şu ağacın üzerinde gördük. Ben merdivenlik etdim, bu çıktı. Hâzırca aliverdi. Şimdi bana 'Kargayı ben tuttum, senin ne hakkın var?' diyor. Ben sırtıma basdırmıyordum bunun şu ağaca çıkmasının imkânı var mıydı? Değil mi Hoca'cığım?" der demez arkadaşı oradan atılıp "Afv edersin sen onu, sen beni bilir misin, ben dışından minâreye çıkarım. Sen hâzır merdivenlik etdin, ben de bindim, çıktım. Hem asıl işi orada değil. Bir kuş dutmak, bir yemiş koparmak demek değil. Avanaklığın lüzûmu yok. O, pırrr der uçuverir. Anladın mı, ben kargayı gördüm, kendi atmacalığıma güvendim. Yavaşça yaprak kımıldatmadan yılan gibi dallara sarıldım. Dalın tâ ucundan şikârımı yakaladım. Sen yerden kurbağa bile dutmağa kâdir değilsin." deyince Hoca merhûm sîmâ-yı mudbikiyle zeki çocuğun çaçaronluğunu hayrân hayrân bir müddet dinledikten sonra gülerek, "Senin ifâden de bitdi mi? Peşin şu bîcâre hayvânı çekişdirmeyin, bana verin de benim hükmüme râzı oluyorsanız sözümü dinleyin. Hele sen avukat efendi, kargayı hak etmek için bir torba lafi havuz boşaltır gibi gır gır gır gır bir nefesde bitirdiğin hâlde hiç kendi sözüne dikkat etmiyorsun. Karga yemiş değil imiş. Yemiş değil de bostan patlıcanı mıdır ki bir ucundan sen, bir ucundan öbürü sım sıkı tutmuş, muttasıl çekişdiriyorsunuz. Ben yetişmeseydim ne sana kalacakdı, ne ona. Şu duvar dibinde kayıdsızca öğle uykusu çeken karabaşa nasîb olacakdı. Bu karga ne senin, ne onun. Eti yenmez ki ikiye taksîm edeyim. Bu karga Hoca'nıza lâzımdır. Hele siz alın şu paraları da bunu bana satın." diyerek ikisinin eline de birer para verince çocuklar hoplayarak, sıçrayarak çarşının yolunu tuttular. Hoca da zavallı hayvânı salıverdi. Hâlbuki kargacağız ya iki sâ'at mıcıklandıktan veyâhud başka bir ârizadan bîtâb kaldığı cihetle bir mikdâr uçabilip, hattâ ilerideki ağaca bile yetişemeyerek orada yayılmakta olan mandanın iki boynuzu arasına konar. Derûnundaki neşe ve neşât istimini fevrân etdirmeğe bahâne arayan Hoca Efendi, bundan da neşe-yâb olup, "Âh benim arslan şâhinim, âferîn sana, bak ne güzel şikâr yakaladı." diye sevinerek gidip bir eline hasta kargayı alır, diğer eline bir ağaç alıp önüne mandayı katarak hânesine tıkar. Bu hâli gören konu komşu taraf taraf mandayı aramakdan bunalmış ve mâlını bulmakdan me'yûs kalmış olan manda sâhibini haberdâr etmeleriyle der-akab Hoca'nın hânesine gidip kapıyı çalar. Hoca kendisi kapıyı açıp "Ne istersin?" diye su'âlîne herîf hiddetle "İstediğim şeyi pek a'lâ bilirsin. Ne hakla benim mandayı sürdün getirdin de akşama kadar arayacağım diye tabanlarımı patlatmağa, başımı döndürmeğe sebep oldun." deyince Hoca ondan daha şedîd bir tavırla, "Baksana bana, burası dağ başı değil. Burada mahkeme var, hâkim var. Benden bir matlûbun varsa hâkime şikâyet edebilirsin. Dünyânın her köşesinde sayd mübâhdır. Ben çocuklardan tamâm iki paraya mu'lem bir karga aldım, şikâra saldı. Allâh'ın sahrâsında bir manda

yakaladı. Şimdi sen gelip de kavl-i mücerredle manda benimdir demekliğinle ben himbıl mıyım ki al diyeyim de verivereyim. Haydi işine."Diyerek herifi uğrattı, hızla kapıyı üzerine kapadı. Manda sâhibi ertesi gün hâkime mürâca'at eylemekle hâkim Hoca'yı celb eder. Hoca olduğu gibi ber-tafsîl serd-i müdde'â eder. Ancak bir çölmek manda yağı göndereceğini esnâ-yı kelâmda hâkime işrâb eyler. Hâkim Hoca'nın lehinde hükm eyler. Vâkı'â ertesi gün Hoca tarafından dört kulplu kocaman bir çölmek gelir. Hâkim kemâl-i iştiâ ile yağın numûnesini görmek üzere başka bir yerden hediye edilen yumurtaları kırarak neffis bir sabâh ta'âmı yapar. Kilere dahi vermeyerek sabâh akşam gıdâsında kendi eliyle çölmekden çıkarmakdan dahi başka zevk duyar. Ancak üçüncü günü sabâhleyin kaşığı daldırdığı gibi yağın altında koyu yeşil gâyet lüzûceti manda pisliği çıkınca kadı efendi pür-âtes kesilip hemân muhzırı ihzâr etdirerek "Şimdi Hoca Nasreddin'i bulup bana getirmeli." emrini verdi. Hoca zâten muntazır olduğundan derhâl icâbet etdi. Hâkim gazûbâne, "Efendi, ben bugünkü günde bu belcenin hâkimi olduğum hâlde, senin ne hakkın vardır ki bana pislik yediriyorsun?" deyince Hoca gâyet serinkanlılıkla, "Efendi Hazretleri, o kadar telâş etme. Sen o manda bokunu bugün yemedin, bundan üç gün evvel yedin. Hiç iki paralık bir topal karga ile mer'âda otlayan iki yüz akçelik kocaman manda avlanır mı? Sen onu hangi şerî'ata uydurdun da benim lehime hükm etdin?" diye mükemmel çıkışıp kadıyı fenâ hâlde bozmuş ve hedâyâ ve irtisâ ile bâtil cihetine temâyülden hâkim efendiyi tâ'ib ve müstagfir eylemekliğe sebep olmuştur. (Mandayı sâhibine teslim ve li-maslahatin bu şakayı yapıldığını tefhîm eylediğini söylemeğe bile hâcet yoktur.)

262- Latîfe: Tîmürleng'e birisi gâyet latîf iri bir eşek hediye eder. Tîmür mahzûz olup etrâfında bulunan müdâhinlerin her biri bir şey söyleyerek eşeği dünyâda misli görülmedik bir mahlûk-ı acîb mertebesine çıkardıkları sırada nevbet-i kelâm Hoca'ya gelip, "Ben bu mahlûk-ı zîbâda büyük bir isti'dâd görüyorum. Umarım ki ta'lîm ile okumak bile öğretmek kâbil olacak." deyince Tîmür, "Eğer şöyle bir hüner öğretebilirsen seni ihsâna müstağrak ederim. Yok eğer Sa'dî'nin Gülistân'ında söylediği vechile, "Bir vakit tuhaflardan biri eşeğe lakırdı öğretmeyi merâk etmiş. Bu işle uğraşdığını bir hakîm işiderek demiş ki: "Sen behâyime lakırdı öğretemezsin. İnsân isen sen ondan sükût öğren."⁸⁷ fıkâsına mâ-sadak olursan yalnız seni tahmîkle kalmam, münâsib bir cezâyâ dūçâr eylerim." deyip Hoca merhûm, "Huzûr-ı seniyyenizde da'vâ-yı bâtil ya belâhat veyâ cinnete delâlet eder. Ben ise, henüz ne hayâtıyla oyun oynayan ahmaklardanım, ne de delilerin tumarhânelik soyundanım. Elbette bir bildiğim vardır ki arz ediyorum. Ancak bana üç ay mühlet verip şu kadar akçe de masrafa bedel himmet eylemeli. Alt tarafını bana bırakmalı." demekle her hâlde

87 "Harî râ eblehî ta'lîm mî-dâd
Berû ber-best an kes ömr-i dâ'im
Hakîmî güfteş ey ahmak çi-gûşî
Der-în sevdâ be-ters cz-levm-i lâ'im
Neyâmûzed behâ'im ez-tu güftâr
Tu hâmuşî biyâmûz cz-behâ'im"

(Bir aptal bir eşeğe eğitim veriyordu, ona bir şeyler öğretmeğe konuşturmağa çalışıyordu. Onun eğitimine bütün ömrünü harcadı. Bir bilge ona "Ey ahmak, boşuna ne çabalıyorsun, bu sevdadan vazgeç, kınayanların kınamasından kork. Hayvanlar senden konuşma öğrenemezler, sen onlardan suskunluğu, sükutu öğren.")

tuhaf bir nefîceye vâsıl olacak olan bu iş için Hoca'nın metâlibi i'tâ edildi. Hoca merhûm tam üç ay bol bol yeyip içip ancak merkebe sabâh akşam lâzım gelen ta'lîmi icrâ eyledi. Müddet hitâmında münâsib bir meydânda Hoca'nın tertîbiyle meclis kurulup sâ'at-ı mu'ayyenede zerdûz palan ve sîmdûz gâşiye ile süslenmiş olan hımâr-ı u'cûbe-girdâr, yuları Hoca'nın elinde olduğu hâlde her iki tarafa iltifât ederek ortaya konulan iskemlenin üzerindeki deftere müteveccih olur. Hemân âcilen diliyle sahîfeleri çevirmeğe başlayıp bir mahalle gelince Hoca'ya müteveccihen hazîn bir çehre ile "enker-i esvât" olan savtıyla anırmağa başlamakla huzzâr ta'accüble karışık bir kahkaha salıverdiler. Emîr Tîmûr, pek ziyâde eğlenip Hoca'ya hayli atıyye ihsân eyledikten sonra eşeğe bu hüneri nasıl öğrettiğini sormakla Hoca ber-vech-i âtî teşrîh eyledi: "Eşegi bizim ahıra götürdüğüm gün, hemân çarşıya gidip yüz kadar tırşe kağıdı aldım.⁸⁸ Mücellide götürüp kocaman bir defter yaptırđım. Her sahîfenin arasına arpa dökđüm. Beş on gün günde birkaç def'a sahîfeleri kendim açarak gösterdim, o arpaları topladı. On beş gün sonra ba'zı kerre acıkđırıp defteri önüne koydum. Bir kaçını ben açđım. Hayvân acele edip kendisi de açmağa başladı. Fakat ba'zı kerre eşekliğı tutduğı cihetle kendi kendine açmağı bir türlü idrâk edemiyordu. Mahecûbiyeti bâdî olmasın diye bâkî zamânı idmâna sarf eyledim. Acıkđığı zamânlarda evrâkı diliyle gâyet muntazam açar oldu. Ba'zı vakit ise arpa koymadığımdan sahîfeleri karışdırıp da boş çıkđığı vakit açlık zoruyla zırlamağa başlardı. Hünerimi ben de beğenerek ahırda kendi kendime gülerdim. Benim için bu a'lâ bir eğlence oldu. Ale'l-husûs ki bu vesîle ile bir hayli para elê geçip kemâl-i refâhla yenilip içiliyordu. İşte huzûrunuzda verdiğı en son imtîhân iki günlük açlığın eseridir ki, bütün evrâkı karışdırıp da arpa bulamayınca bana bakarak cândan gönülden zırladı. Meydâna çıkarılan yazılı defter san'atkârın tenvîr-i san'at için yazmağa mecbûr olduğı defterdir. Ahırdaki deftere şeklen benzerse de bi't-tâb' onda yazı yokdu. Yalnız satıra benzer kargacık burgacıklardan ibâretti."

(Zeyl: O mecliste "Bu ne biçim okumadır, biz bundan bir şey anlayamadık. Eşek defterin sahîfelerini açdı, bir mahalline gelince orada zırladı. Ne çıkđı bundan?" dedikleri Hoca'nın mesmû'u olunca, "Eşek okuması bu kadar olur. Bundan ziyâde anlamak miyânede nisbet-i cinsiyye bulunmağa tevakkuf eder." cevâb-ı hakîmânesinde bulunmuştur.)

263- Latîfe: Tüccârândan biri diyâr-ı âhere giderken yol uğrağı olan bir kervânsarâyâ⁸⁹ iner. O akşam hancı buna bir tavuk, iki yumurta, yarım ekmeğ verir. Atına da bir tutam ot döker. Sabâhleyin erkenden yola revân olacağından hancıya, "Hesâbımızı avdetde görürüz." der, kalkar gider. Üç ay sonra avdetde hana uğrayıp yine tâcîre tavuk, yumurta; atına ot verdikten sonra ertesi gün

⁸⁸ "Tırşe": Dericik demektir ki, kağıd ihdâsından evvel ceylan derisinden debâgatla husûle gelen gâyet enfes kağıddır. (Müellifin notu.)

⁸⁹ "Kervânsarây": Kervân evi demektir ki gâyet işlek câddelerde ashât-ı hayrât tarafından deve ayağıyla her dokuz sâ'at mesâfede olan mahalle kârgir olarak gâyet muhkem ve büyük bir dam yapılmıştır. Derûnu ahır ile mihmân ikâmet edecek bir iki oda olmak üzere bulunmuştur. Bunların ekserisi lüzûm-ı askerîye binâ'en taraf-ı hükûmetden binâ edilmiştir. Yolda tîpiye, fırtınaya dâçâr olanlar için âdetâ hayâtı muhâfaza eden bir melec'-i mubârek hükmünü alır. Muharrir-i hakîr bi'n-nefs tecrübe eylemiştir. Kervân da katır katârıyla yük taşıyanlara, eşyası taşınan tüccâr kâfilesine yerine göre itfâk olunur. Bu makâmda Nâcî merhûmun "Bakın şimendifere bir de kervânı görün" mısra'ı hâtıra gelir. (Müellifin notu.)

giderken, "Ey, gel bakalım hancı baba, borcumuz kaç para?" deyince hancı, "Vallâhi hesâbımız biraz uzunca olacak. Ammâ eğer siz bire beşe bakmazsanız kolayca uyuşuruz. Haydi helâlinden iki yüz akçe ver de yüzünün aklıyla çık git. Şu şartla ki her gidiş gelişde bize uğramalı hâ!" deyince paranın ne demek olduğunu ve para nasıl kazanıldığını pek iyi bilen tâcir hayrette kalarak, "Aman hancı baba, aklını mı bozdun, yoksa bir sû-i niyyetin mi var? İki tavukla dört yumurta iki yüz akçe, bu ne demek?" demesine cevâben hancı da, "Hesâbın biraz uzunca olacağını söylemişdim ya, şimdi arz edeyim. Mes'ele tabak gibi meydâna çıksın da o vakit bize tecâvûze, sû-i zanna hakkınız olmadığı tezâhür eyler. Sizin bundan üç ay evvel yediğiniz tavuk her gün bir yumurta yumurtlarsa ayda şu kadar yumurta eder. Onlar kuluçkaya yatırılmakla bu kadar piliç olur ki bi't-tab' onlar da tavuk⁹⁰ olarak yine yumurta yumurtlardı. Avdetde yedikleriniz de bunlara ilâve edilip aradan üç sene geçmesi farz edilince azîm bir tavuk mandırası olur ki, bundan yüzlerce akçe kazanılacağını siz pek a'lâ hesâb edebilirsiniz. Ben işi kısa kesip iki yüz akçeye râzî oldum ki bu hesâbca sermâyesi bile değildir. Siz tavukları, yumurtaları yeyip telef eylemekle bu tenâsülî kat' eylemiş oldunuz. İşte onun en azdan ücreti bi't-tab' bu kadar olsun tutacağı derkârdır." deyince bahs uzayıp iş muhâkemeye münce oldu. Hancı, şehre yabancı fakat gâyet semiz, şaşkın bir kaz geldiği cihetle müstereken istifâde eylemelerini hâkime lisân-ı münâsible anlatmış olmakla esnâ-ı mürâfa'ada hâkim tâcire, "Sen yediğin tavukları, yumurtaları hancı ile pazarlık etdin mi?" dedi. Tâcir, "Pek değersiz bir şey olduğundan, avdetde yine oraya uğrayacağımdan pazarlığa lüzûm görmedim." dedi. Hâkim, "Avdetde yediğin vakit pazarlık etdin mi?" demekle tâcir yine, "Hayır!" dedi. Hâkim, "Avdet için müddet ta'yîn eyledin mi?" deyip "Hayır!" cevâbını aldı. Hâkim, "Mu'ayyen olmayan bir müddetde iki tavuk, altı yumurtadan binlerce tavuk, binlerce yumurta almak kâbil mi, değil mi?" dedi. Tâcir, "Şübhesiz!" dedi. Ma'a-zâlik tâcir, ba'zı i'tirâzlar serd eylemişse de sağlam olmadığından cerh edildi. Bîçâre iki yüz akçeye mahkûm olunca etekleri tutuştu. Hâline merhamet edenlerden biri, Hoca Nasreddîn Efendi'yi sağlık verdi. Hemân koşarak Hoca Efendi'ye mes'eleyi ber-tafsîl anlatdı. Hoca merhûm usûlî vechile da'vâyı i'âdeye muvaffak olup üç gün sonraya ta'lik etdirdi. O gün vakt-i mu'ayyende Hoca isbât-ı vücûd eylemedi. Bir sâ'at geçdi, yine görünmedi. Nihâyet muhızır gidip hânesinden celb eyledi. Hoca'ya bi't-tab' kızmış olan hâkim hiddet ve şiddetle, "Ne için vaktiyle gelmedin de meclisi intizârda bıraktın. Bu kadar zevât-ı kirâmı mu'attal bir hâlde bekletdin?" dedi. Hoca hiç fütûr etmeden, "Telâş etme efendi hazretleri, tam geleceğim esnâda ortak geldi. Tarlaya âdî buğday ekeceğini işitdiğim cihetle çağırtmışdım. Kalkdım bi'z-zât anbardan bulgur yaptırmak için kaynatdığım deve dişi gibi buğdaydan mikdâr-i kâfî çuvallara doldurdum. Ne yapayım, ehemmiyet vermesem herif en âdî, delici, ot tohumlu, katkısı buğdayından çok nesneyi serpivercek. Bi't-tab' iyi mahsûl vermeyecek. Onun da yarısını ortaklığa, bir haylisini de en a'lâ tohum ücretine mukâbil alacak. Bâkî kalanı da öşre gidecek. Yegâne ümidimiz ber-hevâ olacak. İyisi mi kışın bulgur pilavını biraz seyrek yerim de gelecek sene de adamakıllı mahsûl alırım. İşte onun için elceğizimle kaynatdığım her biri

⁹⁰ Bizce bu hikâyeleri gönderen zât "tavuk"u "ta'uk" yazmış ise de Türkçemizde vasatda hemze hiç kullanılmaz. Âhirde bir iki savt-ı tabî'ye mahsûsdur. Bu kelimenin aslı "Tavar, tavşan, tavus" gibi "tavlanmak, beslenmek" ma'nâsından hayvânât-ı ehliyyeye yâhud "Tavuşmak" ya'ni "ayaklarını sürümek sûretiyle ayak sesi çıkarmak" gibi bir asıldandır. (Müellifin notu.)

nohut gibi bulgurluğumdan tahmînen iki çuval kadar tohumluk verdim. İşte geç kaldığıma sebeb budur." demekle hasmının za'îf tarafını bulanlara mahsûs bir çehre ile hâkim meclise müteveccih olup, "Efendiler duydunuz. Bu adam kaynamış buğdayı tarlaya ektiriyor. Hiç kaynamış buğday çıkar mı? Bu akılda adamların sözü böyle bir makâmda mesmû' olur mu?" deyince Hoca der ki: "Ya kızartılmış tavukdan, pişmiş yumurtadan kocaman bir tavuk mandırası husûle gelir mi ki iki tavuk dört yumurtadan dolayı bu müslümânı iki yüz akçeye mahkûm etdiniz." diyerek hâkimi habt, da'vâyı ibtâl, meclisi hazâkatine hayrân, huzzârı bu müdâfa'asına âferîn-hân eylemiştir. Rahmetullâhi aleyh.

"Bahriyeli Bir Kârî'iniz" Unvânını "Ömer" veyâ "Osmân" Okunması Muhtemel Bir İmzâyı Hâvî Gönderilen Bir Latîfedir:

264- Latife: Kışın erba'ının en şedîd ayazına müsâdif bir gecede komşular kavlı u karâr ederek, "Bir bahâne ile Hoca'ya bir ziyâfet yapıralım." deyip esnâ-yı sohbetde, "Hoca Efendi, komşucak seninle bir bahse girişeceğiz. Eğer kazanırsan biz mükemmel bir ziyâfet keşide edeceğiz. Gâ'ib edersen sen bize a'lâ bir softa pilavı ile bir gâziler helvâsı pişirirsin. Alt tarafı senin tensîbine havâle." derler. Hoca, "Nedir o bakalım, benim elimden gelir bir şey mi?" deyip birisi, "Elbette elinden gelmez. Gelecek olsa bahse ne hâcet?" deyip sıkıntılı Hoca, "Ey, a cânım, söyle görelim, elimizden gelemeyecek ne biçim ma'rifet imiş?" demekle muhâtabı "Bu gece tâ-be-sabâh şehir meydânında duracaksın. Sabâhleyin büyük câmi'de birleşeceğiz. Bunu yapabilirsen ziyâfeti haklırsın. Fakat iyi düşün ki mermeri çatlatan bu ayazda açıklık bir mahalde, bir noktada âteşe delâlet eder hiçbir şey olmaksızın dimdik durmak her yiğidin kârı değildir. Bir tarafa büzülüp sonra meydâna çıkmak imkânı da yoktur. Çünkü falan ve falan efendilerin hâneleri meydâna nâzırdır. Tâ-be-sabâh â'ilecek seni bekleyeceğiz." diye uzatdıkça Hoca kızıyordu. "A cânım, anladık. İsterse bir tabur asker beklesin. Ben yaparım dediğimi, yaparım, ve's-selâm." demekle içlerinden birisi bir tebessüm-i müstehziyâne ile "Ey nasıl, kahramân, bu işe girişebilecek misin? Olduğun noktanın bir tarafı da ummân-ı mezarlık. Onu da düşün. Sonra şöyle böyle deme. Çoluk çocuğunla helâllaş. Birisinde alacağın, bir tarafa gömülmüş paran varsa bana söyle. Borcunu, derdini de şu efendiye havâle et. Onun sırtı kalındır, o kaldırır." dedikde Hoca, "Ben böyle budalaca işe girişmem ammâ sana inâd olarak çokdan kabûl etdim gitdi. Bak sana Hoca'nın ne çelikden bir vücûda mâlik, ne mermerden yüreğe sâhib adam olduğunu göstereyim. Ben zarûretten yetişmiş bir kimse olduğumdan kerrâtla böyle çatı ayazlarda yollarda bellerde yatdığım oldu. Memleketimizde ne var çok şükür. Kurt yok, haydut yok. O söylemezler mahallesi ahâlisine gelince, onlarla herkesden ziyâde bağdaşırım. Belki bin kere mezârlıkda yatdım. Vedâ', vasiyyetle de alışverişim yok. Ne arkamda firâkına katlanamayacağım kimsem var, ne de yarına bırakılmış bir işim var. Hele para mes'elesine gelince, hepiniz bilirsiniz ki, ben onun bayatını sevmem. Tâzedden tâze gelmeli, gitmeli." deyip, Hoca'nın o geceyi bir noktada ayakda geçirmesine karâr verdiler. Sabâhleyin Hoca dipdiri kemâl-i neşâtla gülerek bunların yanına geldi. Ne yolda vakit geçirdiğini sordular. Beyânât esnâsında, "Her yer beyâz, boranın, fırtınanın müdhiş, mühîb sadâsından başka ses sadâ yok. Ağaçların kırılırcasına yatıp kalkmasından, yek-diğere çarpışmasından mâ-'adâ bir hareket müşâhede edilmez. Hele ışık nâmına, bir mil uzakda hiç tahmîn edemediğim bir yerde bir kandil ziyâsı görölüyordu." deyince içlerinden biri, "Ooo..., olmadı, olmadı. Bizim mukâvelemiz âteşe müte'allik, hiçbir şey olmayacaktı. Hâlbuki sen o

ışıkdan mükemmel ısınmışsın. Mukâvele bozuldu." deyince öbürleri hep birden tasdik ve te'yîd edip mukâveleye ri'âyet eylemediğinden dolayı Hoca'yı ziyâfete mahkûm eylediler. Hoca her ne kadar da'vâ-yı bâtıllarını cerh eylemek istemişse de mugâlataya boğup söz söyletmediler. Çâresiz, "Pekî" dedi. Mî'âd gecesi da'vetliler hep geldiler. Namâzlar kılındı, sohbetler edildi, sâ'at ikiye geçti, hâlâ ta'âmdan eser yok. Ziyâde sabr edemeyip, "Amân Efendi Hazretleri, biz pişecekden vaz geçdik, pişeni getir." dedilerse de Hoca, "Cânım olur mu öyle şey, hele biraz sabr edin." diyerek bir iki def'a da bu sûretle eğlemişse de sâ'at üçü geçmeğe başladığı cihetle misâfirler artık dürüş bir lisân ile şedîd ısrâra başladıklarından, "Dur öyle ise." deyip gûyâ getirmek üzere Hoca gider. Bir mîkdâr daha beklerler, Hoca da gelmeyince, "Bu zevzek herîf bize bir oyun oynadı, dur şuna bakalım." diyerek Hoca'yı mutfakda ararlar. Ne yemekden, ne Hoca'dan nişâne bulamazlar. Bir de avluya çıkar bakarlar ki Hoca bir ağaca kocaman bir kazan asmış, altına bir kör kandîl koymuş. Kendisi yine o tavr-ı mudhikiyle öyle hayrân hayrân bakıyor. "Hoca Efendi, bu kadar adamı açlıktan kırdın, geçirdin. Şakanın bu nev'ine "kaka" derler. Nedir bu hâl, ne yapıyorsun?" demelerine cevâben, "Ne yapacağım, size bi'z-zât yemek pişiriyorum, yine mi yaranamadık." dedi. "Ayol, gökyüzüne bir kazan asmışsın, altına bir kör kandîl yakmışsın. Hiç bir kandîlden, hattâ meş'aleden bu mesâfedeki kazan kaynar mı?" deyince Hoca demiş ki: "Efendiler, ne çabuk unuttunuz, hanî siz üç gün evvel gecenin ayazında benim bir fersah mesâfedeki görünen kandîlden ısındığıma hükm ediyordunuz. Ona nisbetle bu, hamâm külhânından daha sıcak sayılabilir. Bir fersah mahaldeki kandîlden ısınmak mümkün olur da üç arşın mesâfedeki kazanı bir kandîl kaynatamaz mı?"⁹¹

(Bir rivâyete göre Hoca mahallelilere böyle bir oyun oynayıp onları bi-hakkın ilzâm etdikden sonra mükemmel bir ziyâfet keşîde ederek gâyet neş'edâr bir âlem geçirmişlerdir. Fe-rahmetullâhi ale'l-mütekaddimîn.)

"Alâ'üddîn" İmzâh Bir Zât Tarafından:

265-Latîfe: Birgün Hoca merhûmun haremi, önde koşarak kaçmağa savaşı. Hoca merhûm, "Yetişir artık ettiğin, sana mükemmel bir dayak atayım da otuz yıllık öfkemi alayım. Sonra sen beni var, beğendiğin kimseye şikâyet et." gibi üst perdeden son derece hiddetle elinde kocaman bir sopa olduğu hâlde kovalıyordu. Haremi ise, "Amanın ümmet-i Muhammed, bu herîf yine çıldırdı, cânımı tahlîs edin." diye feryâd ederdi. Civârdaki düğün evinde bu feryâd ve gulguleyi işidenler sokağa fırlayıp evvelce kadını hareme aşırıktan sonra, "Hoca Efendi, etme gitme, kadınlar nâkisetü'l-akl olurlar. Hepimizin başımızdadır. Husûsâ sen okumuş adamsın. Bu câhilliği biz yapıp da sen nasîhat verecek iken sana yakışır mı?" yolunda hiddetini ta'dîl etmeğe çalışırlar. Diğer taraftan ise hânc sâhibi öne geçip, "Amân Hoca Efendi, bu kahır yüzünden lutf

⁹¹ Bu hikâye "İncili Çavuş" hakkında şâyi'dir. Fakat onun olup da bunun olmadığına elimizde ihticâca sâlih bir sened olmadığından ve irsâl eden zâtın elbette istinâd eylediği bir cihet olduğu muhtemel bulunduğundan derc eyledik. Bir de bu hikâyenin tarz-ı âheri var. Bir dul kadına arsız, yüzüstü bir komşu kadın musallat olmuş. Tam yemek vakti gelir "Ne tuhaf tesâdüf, kısmetim çekmiş." der, sofraya çökmüş. Bir, beş. Yemek zamânını acele etmiş, erken gelmeğe başlamış. Gecikdirmiş, beklemiş. Bir gün bi'l-iltizâm tavana bir ip asıp tencereyi bağlamış. Altına da bir mangal koymuş. Komşu erkenden çökmüş. Kadın beklemenin bihûde olduğunu işrâb için, "Piş aşım piş, karlar yağınca." demekle arsız komşu dahi, "Ben de sabr ederim leylek gelince." cevâbını vermişdir. (Müellifin notu.)

oldu, zâten da'vetde kusûr etmişdim. Biraz da meclisimiz gençlere mahsûs gibi olduğundan belki sıkılırsınız diye mülâhaza etmişdim. İsâbet oldu, hele azıcık teşrîf edin bakalım. Zât-ı mes'eleyi anlayalım da icâbına bakmak kolay." tarzında Hoca'yı biraz daha yumuşatdı. Hoca âteşler püskürerek, pafkırarak içeri dâhil oldu. Yemek zamânı olmakla sofraya indiler. Hoca arbedenin tasvirini ser-rişte ederek meclisi gülmekden kırdı geçirdi. O esnâda baklava geldi. Hoca merhûm kemâl-i aşk u şevk ile kendi önünde olan faslaları hora geçirdikten sonra bir taraftan devâm eylemekde olduğu cidâlin tetimmâtından olmak üzere, "Âh, külhânî karının tâlî'i varmış, buraya cân atdı da kurtuldu. Eğer yakası bir kere elime geçeydi, şöyle kulağından tuttuğum gibi topaç misilli çevirecektim." diyerek baklava tabağının karşı cihetini kendi önüne çevirerek yine atışdırmağa başladı. Bu münâsebetle de huzzârı güldürdü. "Hiddet zamânında bile alaydan vaz geçmiyorsun." dediler. Envâ'-ı nefâyis-i et'ime hitâma erip kahveler içildikten sonra Hoca kemâl-i inbisât ve i'tidâlle huzzâra müteveccihen, "Efendiler, şu komşu efendî düğün yaptı, bizi da'vet etmedi. En nefis yemekler yapacağını ve ez-cümle ma'sûk-ı rûhum olan baklava dahi pişirteceğini haber aldığım cihetle karı ile berâber düşündük taşındık, ziyâfete iştirâk etmek için bu gavga oyununu tasnî' etdik. Yoksa ben karıcağızımdan hoşnûdum. Allâh da hoşnûd olsun. Haydi hareme haber verin. Biz gidelim de siz artık safânıza bakın." deyince Hoca'nın bu derece ciddiyet-nümâ sanî'asına hayretler içinde kalmışlardır.

266- Latîfe: Müttegallibeden biri Akşehir'de iken asâkirinin misâfir olduğu köyü devre çıkmış. Bir hafta kadar gezmiş. Avdetde Hoca "Hoş-âmedî"ye gidip. "Nasıl, bâri eğlenebildiniz mi?" dedikte o zât, "Pek eğlenceli vakit geçirdim. Bi't-tesâdüf pazar ertesi günü köyde bir yangın zuhûr etdi, onu seyr etdim. İnsândan da telefât var. Hattâ birisinin kayınvâlidesi gâ'ib olmuş. Pek telâş eseri gösteriyordu. Salı günü bir kuduz köpek, iki adam ısırdı. Herifleri kudurmasın diye kızgın şişle dağladılar. Manda gibi bağıryorlardı. Çarşamba günü sel geldi. Bir hayli evleri yıkdı, su üzeri eşyâ ve enkâz ile dolu idi. Hatta içinde çocuk ile bir de beşik su üstünde sandal gibi yüzüyordu. İnek, dana, bir de deveyi sel aldı, götürdü. Akşama kadar onunla meşgûl olduk. Perşembe günü bir boğa boşanıp beş altı kişiyi yaraladı. Birisinin gözü patladı, birinin karnını deşdi, hayâtı tehlikede diyorlardı. Cum'a günü bir köylü kara sevdâ getirmiş. Çoluğunu, çocuğunu ktır ktır kesmiş. Ben de kızdım, keratayı en fecî' ölümle öldürdüm. Geç vakte kadar işim o oldu. Cum'a ertesi günü bir büyük eski hâne bağteten yıkılıp kadın erkek, çoluk çocuk birkaç kişi enkâz altında kaldı. Ceza' u feza'ları köyü doldurdu. Enkâzı çarçabuk kaldırdım ise de, hâne toprakdan ve enkâzı gâyet battâl şeyler olmakla mecrûhların manzarası hakikaten dehşetli idi. Kurtarmasak daha iyi olacakmış, parça parça olmuşlar. Ekserisi çağrışa çağrışa helâk oldular. Pazar günü bir kadın kendini erik ağacına asmış, onun seyrine gittik. Beşikde bir kızı kalmış. Hâsılı bütün hafta her gün bir eğlence ile vakit geçirdim." deyince her def'anın istimâ'ında sinirleri boşanıp gasy olmak derecesine gelmiş olan bîcâre Hoca, helecândan mûtechassîl titrek bir sesle, "Lâkin yâhû, bereket versin ki çabucak avdet etdin. Eğer bir hafta daha kalsaydın kudûmün berekâtıyla az daha köyde taş taş üstünde kalmayacaktı." demiş.

Meşhûr Dûlbendci Muhyiddîn Efendi'nin Mahdûmu Nâzım Bey Tarafından:

267- Latîfe: Hoca merhûm hurma yerken haremi dikkat etmiş ki, Efendi çekirdeğini çıkarmıyor. "A Efendi, sen çekirdeğini çıkarmıyorsun gâlibâ" deyince Hoca demiş ki: "Elbet çıkarmam yâ, ben onu satın aldığım da yemişçi çekirdeğini daraya çıkarmadı ki. Eğer çekirdeği atılverecek olsaydı para ile satılmazdı. Ben ona buz gibi beyâz paralar saydıktan sonra sokağa atıverir miyim? Beni sana sefîhdîr, diye kim haber verdi. Para verdim aldım, âfiyetle yedim. Ve's-selâm.⁹²

"Azîz" İmzâsıyla Evvelce Hikâye Gönderen Zât Tarafından:

268- Latîfe: Hoca merhûm bir gece telâşla haremini uyandırarak, "Aman karı, çabuk uykum açılmadan şu gözlüğümü ver." demekle haremi gözlüğü verip fakat bu derece telâş ve ihtimâmının sebebini su'âl edince, "Bir güzel rû'yâ görüyorum. Ba'zı yerlerini seçemiyorum." demiş.

269- Latîfe: Hoca te'ehhül etmiş. Haremi üç ayda doğurmak emâreleri gösterip çabuk bir ebe istemiş. Hoca şaşalayıp, "Bizim bildiğimiz, insânların dişisi dokuz ayda doğurur. Bu nasıl şey?" demekle kadın hiddetlenip, "Ne demek, dokuz ay olmadı mı? Vallâhi tuhaf. A herîf, ben sana varalı ne kadar oldu, üç ay değil mi? Ey, sen beni alalı...? O da üç ay, et di mi altı ay. Üç ay da çocuğu karnımda taşıdım, işte oldu dokuz ay." deyince Hoca merhûm bir çok düşündükten sonra, "Hakkın var karı, benim bu ince hesâb aklıma gelmedi. Afv edersiniz, yanılmışım." demiş.

Bu da "Kârî'lerinizden Biri" İmzâsıyla Gelmiştir:

270- Latîfe: Hoca merhûm, zevcesinin vefâtı üzerine bir dul kadın alır. Ara sıra hareminin muhasenâtından uzun uzadıya bahs edermiş. Bundan muğber olan karısı da eski kocasının fezâ'ilinden bahs etmeğe başlar. Nihâyet bir gece Hoca'nın cânı sıkılarak sedir üzerine serilmiş olan yatakda kadına bir tekme urup yere düşürür. Kadının kolu incinir, fenâ hâlde cânı yanar. Ertesi gün ziyârete gelen babasına şikâyet eyler. Herîf pişkin adam olmakla kızının sızlanmasına ehemmiyet vermeyerek Hoca'dan mes'eleyi sorar. Hoca der ki: "Şimdi ben arz edeyim de siz insâfla hüküm veriniz. Bendeniz bir, bizim merhûme iki, şimdiki hanım üç, onun rahmetli ilk efendisi, etdi mi dört. Merhamet edin. Benim gibi bir kalender Hoca'nın yatağına dört kişi sığar mı? Bi't-tab' sığışamadık. Bu uçda bulunmuş, paldır küldür düşdü. Benim de bunda ne kabâhatım var?"

"Hilâî" Matba'ası Mü'essislerinden Âsım Beyefendi İhdâ Eylemiştir:

271- Latîfe: Hoca merhûm talebeliğinde bir köye cerre gidip câmi'-i şerîfde va'z eylediği esnâda bi'l-münâsebe Hazret-i İsâ Aleyhi's-selâm'ın dördüncü kat gökde bulunduğunu söylemiş. Câmi'-den çıktığı esnâda ihtiyâr bir kadın yanına yaklaşıp, "Cânım Efendi Hazretleri, dersde bir nokta pek ziyâde merâkımı mûcib oldu. Hazret-i İsâ Aleyhi's-selâm'ın dördüncü kat gökde bulunduğunu söyledin. Acabâ iki gözüm, orada ne yer ne içer ki?" deyince Hoca'nın tepesi atıp demiş ki: "Be haddini, vazîfesini bilmez kadın. Ben şuraya,

⁹² İzzet Paşa Hazretleri'nin ihdâ cyledikleri risâlede bu hikâye mestûrdur. (Müellifin notu.)

köyünüze geleli bir ay oluyor. Bir gün olsun şu zavallı Hoca acabâ ne yer, ne içer diye sormadın da şimdi benden tâ dördüncü kat gökde ziyâfetgâh-ı ebedîde envâ'-ı ni'am-ı nûrânîye müstağrak olan kocaman bir zât-ı şerîfi mi soruyorsun?"

Sâhibü's-seyf ve'l-kalem olan hünermendân-ı askeriyyemizden ve erkân-ı harb mîrlivâliğinden mütekâ'id Âteşzâde Mehmed İzzet Paşa Hazretleri vaktiyle Arapça'ya "Cuha Er-Rûmî" diye tercüme edilen Nasreddîn Hoca letâ'ifini bundan on sene mukaddem Türkçe'ye tercüme eylemiş olmalarıyla memleketimizin tekemmül-i neşriyyâtına bir mu'âvenet olmak üzere mezkûr risâlelerini irsâl buyurmak inâyet-i keremkârânesinde bulunmuşlardır. İşbu risâlemizde olmayanlar mezkûr risâleden ahz olunmuş ve bu vesîle ile nâm-ı bülend-i üstâdâneleri buraya sebt edilmiştir:

272- Latîfe: Hikâye-i Manzûme

1. Hoca Nasreddîn akar bir suda alırken vuzû
2. Ayağından papucu düştü, alıp götürdü su
3. Hoca bakdı o yüzen papuca hasretle medîd
4. Arkasın nehre dönüp de çekdi bir zarta şedîd
5. Dedi, al âbdestini, papucumu ver, çünkü ben
6. İsterim âbdestsiz olmak, yalın ayak gezmeden
7. Bunu nakl etdi gelip de hânesi sükkânına
8. Çünkü bu hayli ağır gelmişdi onun cânına
9. Kızı dedi, ey baba, sende eser yok hûşdan
10. Şimde hem âbdestden oldun hem de bir papuşdan
11. Dedi Hoca, nehr utandıysa eğer o zartadan
12. Tâ kıyâmet ictinâb eyler bu gibi vartadan

273- Latîfe: Diğer Hikâye:

1. Hoca birgün çift sürerken tarlasında nâgehân
2. Bir kavanoz oldu saban pîşgâhında ayân
3. Ağzın açıp gördü ki altın ile mel'ân idi
4. Sıkleti onun lode't-tahmîn bir batman idi
5. Durdurup öküzleri fikr eyledi dîr u dîrâz
6. Dedi ki, ev halkına hiç etmeyim ifşâ-yı râz
7. Hâkim-i vakte bunun teslîmidir eslem tarîk
8. Vak'anın aynen ona tefhîmidir eslem tarîk
9. Hâneye bu fikr ile erkence avdet eyledi
10. Nâgehân bu avdete hâtunu hayret eyledi
11. Kahve altı etmeğe meşgûl kıldı Hoca'yı
12. Kendi gitdi cüst ü cû kıldı hemândem heybeyi
13. Kavanozu göricek hiç etmedi hâtun telâş
14. Aldı onu heybeden ammâ yerine koydu taş
15. Hoca ekl etdi ta'âmın çarçabuk hâsıl-kelâm
16. Doğruca tutdu hükûmet yolunu ba'de't-ta'âm
17. Hâkimin yanında bir hayli misâfir var idi
18. Hâkime arz-ı merâm etmek o dem düşvâr idi
19. Perdeden hâkim efendiye işâret eyledi
20. Heybenin mahsûlünü gûyâ beşâret eyledi
21. Eyledi hâkim nidâ, gel eyle maksûdun beyân

22. Heybede nen var ise dök ortaya olsun ayân
23. Hoca girdi şöyle beyne'n-nâs durdu ortaya
24. Düşdü bîçâre o dem bir hayret-efzâ vartaya
25. Heybeyi silkince sür'atle, içinden düşdü taş
26. Sergüzeştin etmemişdi evvelâ huzzâra fâş
27. Ehl-i meclis Hoca'ya hep kıldı hayretle nazar
28. Hoca da şaşdı fakat göstermedi aslâ eser
29. Hoca kıldı hâkime fi'l-hâl şu yolda hitâb:
30. Ey efendi, biz kuluz, Allâhu a'lem bi's-savâb
31. Batmana tutmuşdur elbette hükûmet bir ayâr
32. Şunu bir mi'yâra urdursan hükûmetçe ne var
33. Köyümüzde çok zamândır kıyye, batman muhtelif
34. Olmasın bir kavm içinde hükm ü evzân muhtelif*

274- Latîfe: Hoca ceybine şeftâli doldurup rast geldiği arkadaşlarına ceybini göstererek, "Şunun içindekini kim bilirse en büyük şeftaliyi ona vereceğim." demekle "Şeftâli" demişler. Hoca kemâl-i istiğrâbla, "Bunu size hangi kahbe dölü haber verdi?" demiş.

275- Latîfe: Gem almaz bir katıra binmiş. Başı pek sert olduğundan mümkün değil gideceği cihete çevirememiş. Bu sırada ahhâbından biri rast gelip, "Hoca, nereye gidiyorsun?" dedikde, "Katırın istediği yere." demiş.

276- Latîfe: Değirmene buğday götürmüş. Halkın orada bulunan buğday çuvallarından avucunu doldurur doldurur kendi çuvalına koyarmış.⁹³ Değirmenci, "Ne yapıyorsun?" deyince, "Ben bir budala adamım, aklıma geleni işlerim." demiş. Değirmenci, "Budala isen neye kendi çuvalındaki buğdayları halkın çuvalına doldurmuyorsun?" deyince Hoca, "Şimdi ale'l-âde bir ahmak iken o sûrette katmerli ahmak olmağım lâzım gelir." demiş.

277- Latîfe: Vâlidesi bir sabâh, "Oğlum Molla Nasreddîn, ben komşularla göl kenârına gezmeğe gideceğim. Göreyim seni, sokak kapısına sâhib ol, sakın ayrılma." diye şiddetle tenbîh eylemiş. Hoca, kapı eşiğinde oturarak vâlidesinin verdiği kaysı kurusunu yeyip dururken, eniştesi köyünden gelip vâlidesini evdedir zannıyla, "Oğlum molla, akşama teyzen, ben size geleceğiz, git annene haber ver." demiş, gitmiş. Hoca hemân kapıyı söküp sırtına alarak göl kenârına gider. Vâlidesi görüp, "Bre oğlan, nedir bu hâl?" deyince, "Sen bana kapıdan

* Müellif, bu ve bundan önceki manzûmenin bazı kelimelerini dipnotta açıklamıştır. Bunları aynen mısra numaralarıyla veriyoruz: (Hazırlayanların notu)

1-Vuzû: Âbdest; 3-Medîd: Uzun bir zamân; 4-Şedîd: Hızlı; 7-Hâne sükkânı: Ev halkı, âile; 9-Hûş: Akıl; 11-Nehr: İrmak; 12-Varta: Tehlikeli mahal

1-Nâgehân: Ansızın; 2-Ayân: Belli; 3-Melân: Dolu; 4-Lede't-tahmîn: Tahmîn edilince; 5-Dûr u dirâz: Uzun uzadıya; 6-İşâ-yı râz: Sırrını söylemek; 7-Eslem tarîk: En selâmetli yol; 8-Tefhîm: Anlatmak; 12-cüst ü cû: Arayıp taramak; 18-Düşvâr: Güç; 20-Beşâret: Müjde; 23-Beyne'n-nâs: Halkın arasında; 24-Hayret-efzâ: Pek şaşırtan bir hâl; 26-Huzzâr: Meclisde bulunanlar; 33-Muhtelif: Karışık; 34-Hükm: Bir kavmin idâresi ve ona müte'allik olan şeyler, Evzân: Tartıların envâ'ı. (Müellifin notu.)

⁹³ Değirmen ekseriyâ kalabalık olduğundan, herkes değirmende birkaç gün nevbet beklemekten ise buğday çuvallarını oraya bırakırlar. Bir tahmîn üzerine bir iki gün sonra tekrâr gelip o sırada nevbetleri gelmiş bulunmakla unlarını öğütürler, götürürler. "Âsiyâb-ı dehre geldik şimdi nevbet bekleriz." (Müellifin notu.)

ayrılma, dedin. Hâlbuki eniştem akşam bize gelecekmiş, git haber ver, dedi. Ben her ikinizin sözünü icrâ etmek için başka ne yapabiliyordum?" demiş.

278- Latîfe: Akşehir'in subaşı haremine gâyet tutkun imiş. Kadın umûr-ı hükûmete de karışarak azl ve nasb işlerine de başlamış. Ba'zı ekâbir Hoca'ya mürâca'atla, "Aman şuna bir çâre bul." demeleriyle Hoca birkaç sohbet esnâsında birtakım temsilât ve delâ'il ile subaşıyı kadına o kadar yüz vermekden vaz geçirmiş. Şımarık kadın, kocasına karşı alıştığı tahakkümden dûr olunca tekmeyle nereden yediğini araşıdırıp Hoca tarafından olduğunu tahkik eylemekle yolunu bulup Hoca'nın haremını elde eder. Hoca her yaz çıkıldığı köyden gelip mu'tâdı vechile subaşının hânesine misâfir olmakla subaşının haremı münâsebet hazırlayıp Hoca'nın haremını de getirttirir. Hoca bir gün haremıyle kendi odasında mülâtefe ederken kadın nâz ve işveye âgâz edip Hoca'yı sermest ederek, "Cânım Efendi, git dışarıda duvar dibinde bir palan gördüm, getir. Bir oyun çıkaracağım." der. Artık Hoca'da mûmâna'at kertesı geçmiş olmakla hemân gider, getirir. Kadının sûret-i istirahatda ibrâmiyla palanı sırtına urur, bir de gem uydururlar, kadın biner. Hoca kişneyerek sevgili râkibini koşdurduğu esnâda subaşıya haremı bu manzarayı anahtar deliğinden seyr etdirir. Hoca na'ra atıp iki tarafa çifteler savurarak koşdukça subaşı gülmekten katılır. Nihâyet sabr edemeyip kapıyı açar. "Hoca Efendi vah vah, nedir bu hâl?" deyince Hoca hiç bozmayıp, "Hâh, tamâm, şu benim hâlimi re'ye'l-ayn gördün ya, işte ben seni bu derekeye düşmekden vikâye için o nasihatı icrâ eyledim. Ammâ bize gelince, biz âhaddan adamlarız, nizâm-ı âlemin zimâmı bizim elimizde değil. Bizim hükmümüz ancak kendi harîmimiz dâhilindedir. Biz her boyaya boyanabiliriz, kimseye zararımız olmaz. Fakat siz böyle benim gibi yuları karının eline vererseniz bütün memleket herc ü merc olur." demekle subaşı bu nasihatden bir kat daha müttâ'iz⁹⁴ olmuş. Kadın ise bir kenârda hâ'ib ve hâsir bakakalmış.

279- Latîfe: Hânesine obur bir adam misâfir gelmiş. Sofrayı döşeyip, ekmekleri dizip yemek getirmeğe gitmiş. Gelmiş bakmış ki sofrada bir dâne ekmek kalmamış. Hiç sesini çıkarmayıp ekmek almağa gitmiş. Bu kere de görmüş ki yemekler bitmiş. Boş sahanlar alıp yemek getirmeğe koşmuş. Avdetinde yine ekmekten eser kalmamış. Ve'l-hâsıl tencerede ta'âm, çömlekde nân-ı azîz kalmayınca kadar gitmiş, gelmiş. İkisini bir arada cem' etmek müyesser olmamış. Misâfire nereye gidiyor olduğunu ve sebeb-i azîmetini sormuş. "İştihâsızlık marazına mübtelâyım, Bursa'ya gidiyorum. Hekîme bakdırıp, ilac alıp hemân avdet edeceğim. İnşâallâh nihâyet bir ay sonra görüşürüz. Sizi pek sevdim, niyyetin avdetde bir ay sizde mihmân olup memleketinizin âb u hevâsından istifâde etmek isterim." deyince Hoca merhûm, "Vah vah, te'essüf ederim, ben yarın öbürgün köye azîmet etmek niyyetindeyim, zannederim ki avdetde mülâkât müyesser olmayacak. Hele peşin, Allâh sana hayırlı selâmetler versin." diyerek herîfî aşırılmışdır.

280- Latîfe: Tavuk kızartması yerken birisi gelip, "Efendi imrendim, biraz da bana ver." demekle, "Vallâhi birâder, benim değil, zevcemindir." dedi. Herîf, "Ey işte sen yiyorsun ya." deyince, "Ne yapayım a kardaş, bana "ye" diye verdi." demişdir.

⁹⁴ Müttâ'iz: Va'z ve nasihatdan ibret alıp fenâ hâllerinden vaz geçen kimse. (Müellifin notu.)

281- Latîfe: Zevcesi her gece Hoca'yı hânede bekçi bırakıp komşu komşu gezermiş. Birtakım münâsebetsiz kadınlarla mu'âşeret ettiğini komşular Hoca'ya ihtâra başlanmışlar. Yine bir gece haremi bin dürlü bahâne ile çıkıp, gitdi. Geç vakit gelerek kapıyı çalmışsa da Hoca kızarak açmamakda ısrâr etdi. Kadın ne kadar yalvardıysa kârger olmadı. Kadın, "Öyle ise ben de kendimi şu kuyuya atayım da elinden kurtulayım." diyerek koşup o anda gitdi, kuyuya kocaman bir taş atdı, kendisi duvar dibine gizlendi. Hoca pek nâdim olup, "Eyvâh, gideyim şu deliyi kurtarayım." diye kapıyı açıp taşra çıkınca, kadın hemân içeri girip kapıyı arkasından muhkem kapadı. Yukarı çıkıp Hoca'nın evvelce durduğu pencereden bakmağa başladı. Şimdi de Hoca kapıyı açmasına ısrâr etmişse de fâ'ide vermemekle yalvarmağa mecbûr oldu. Kadın ise âvâzı çıkdığı kadar bağırarak, "Bıkdım artık, illallâh, nedir bu ettiğin. Her gece komşuya diye gidersin, kim bilir hangi orospu ile sohbet edersin. Bîçâre helâlîne gençliğini harâm etdin. Seni gidi ak sakalından utanmaz, rezâletten usanmaz herif, ben de seni âleme rûsvây edeyim de gör hâlini. Bir daha her gece bırakıp bırakıp gitmeği sana göstereyim." demekle Hoca kadının kendi habâsetini başkasına yükletmek husûsundaki mahâretine hayrân kalıp ve etrâfına toplanan konu komşudan sıklıkla nutku tutularak ancak, "Bilenler Allâh için söylesin!" diyebilmiştir.

282- Latîfe: Hoca bir aralık zeytin satarmış. Bir kadın gelmiş, zeytini beğenip fakat fiyatını biraz ziyâdece bulduğundan i'tirâz etmekle Hoca, "Hanım, bu öyle ham, çürük zeytinlerden değildir. Kemâlinde toplanıp husûsî olarak i'tinâ ile yapılmıştır. İnanmazsan bir dâne ye de bak. Bundaki halâveti hiç ömründe başka zeytin dânelerinde gördün mü? Bunda öyle acılık, kekrelilik arama. Yağı da en birince yağlardandır. İnsânın ağzında bir müddet en nefis bir lezzet hâsıl olur. Çâşnîsi helâldir, çekinme, para vereceksin." dedikde kadın, "Sen beni bilirsin, arka sokakda bahçesi size bitişik, merhûm Begtemir oğlu Hacı Satı'nın haremiyim. Bizim efendi ile pek iyi görüşürdünüz. Onun için eğer i'timâd edersen veresi almak isterim." demekle Hoca, "Ey a cânım, onun çâresine bakarız. Hele sen bir kere mâldan hoşnûd ol." diye elindeki zeytin dânesini kadına uzatmakla kadın, "Afv edersiniz, üç sene evvel Ramazan'da hastalanıp yedi gün orucu yediğim cihetle şimdi hâzır kışın kısa günlerinde onu kazâ ediyorum." deyince Hoca der ki: "Yavrum, sen veresi zeytin almak istiyorsun. Halbuki bir kul böyle Hâlık'ının farzını edâ etmeyip de senelerce sallarsa halka olan karzına⁹⁵ ne kadar ehemmiyet verir?"

283- Latîfe: Hâkim Efendi da'vet edip, yanında aşçıya kaymaklı incir tatlısı emr etmiş. Yemek bitmiş, incir tatlısı gelmemiş. Hoca mahzûn olmuş. Fakat sesini çıkarmamış. Yatsı namâzından sonra hâkim, "Efendi, teberrüken bir hizb okuyunuz da safâ-yı rûhânî hâsıl edelim." dedi. Hoca ba'de'l-besmele "...ve'z-zeytûn..." diye başlamakla, hâkim serîrden, "Efendi, ve't-tîni'yi⁹⁶ unuttun mu?" deyince Hoca, "Onu ben değil siz unuttunuz." demekle meclisin inbisâtını mûcib olmuş, Hoca bir da'vet daha kazanmıştır.

284- Latîfe: "Öyle bir şehlâ gözlere mâlik ki insânı cin çarpar gibi musahhar ediyor." diye Hoca'yı kulakdan âşık edip bir şaşı kadın almışlar. Hoca akşama bir tabak kaymak alıp getirmiş, sofraya koymuş. Kadın "Bizim kimimiz

⁹⁵ "Karz": Borç. (Müellifin notu.)

⁹⁶ "Ve't-tîn"deki "tîn" incir ma'nâsına. (Müellifin notu.)

var, bir tabak kaymak alsaydınız elverirdi, bu iki tabak isrâfdır." deyince Hoca, "Bizim evde ta'âmin birini iki görmek fenâ bir şey değil, benim işime gelir." diye latîfeşelerek ta'âma başlayacakları sırada kadın, "Efendim afv edersiniz, beni siz nâmussuz zannederseniz yanılırsınız. O yanınızdaki Hoca kimdir?" diye Hoca'yı da iki görünce Hoca, "Yooook, bak kadın, bizim evde her şeyi iki ve daha ziyâde görebilirsin, fakat kocanı bir!" demiştir.

285- Latîfe: Ahbâbından birinin hânesine gitdi. Bal kaymak ikrâm etdiler. Kaymağı, ekmeği bitirdikten sonra bâkî kalan balı parmak parmak yemeğe başladı. Hâne sâhibi, "Ekmeksiz bal içini yakar." deyince Hoca hem kâseyi sünnetlemeğe gayret edip hem de, "Kimin içi yandığını Allâh bilir." demiştir.

286- Latîfe: Düğün evinde yemek yenilmekte olduğunu tahmîn ettiği bir zamânda bir kağıdı dürüp büküp bir zarfa koyarak kapıyı çaldı. "Ne istersin?" dediklerinde "Hâne sâhibine mektûb getirdim." demekle uşak içeri bıraktı. Hoca hemân selâm verip hâne sâhibine kağıdı tutuşturmakla berâber sofraya çökdü, yemeği atışdırmağa başladı. Hâne sâhibi, "Bunun üzeri yazılı değildir." deyince Hoca, "Efendim, kusura bakmayınız, aceleye geldiğinden onun içi de yazılı değildir." demiştir.

287- Latîfe: Merkeb ile giderken hayvânın eğilip kokladığı merkeb tezeklerini yem torbasına doldurup akşam boynuna asdı. Hayvân huysuzluk edip başını silkerek torbayı çıkarmağa çalışdığını görünce "Bana kahrın ne, sen beğendin, ben doldurdum." dedi.

288- Latîfe: Hoca bir aralık turşuculuğa başladı. Bir turşucunun bütün edevâtını hatta merkebinin satın almıştı. Hayvân alışık olduğu ve i'tiyâd eylediği vechile ale'l-ekser turşu alan hânelerin önüne geldikçe ve kalabalık sokak aralarına vâsıl oldukça Hoca'ya "Turşu!" diye haykırmağa meydân vermeyerek anırmağa başlarmış. Bîçârenin hevesi karnında kalmış. Yine bir gün kalabalık bir mahalde Hoca hazırlanıp savt-ı bülend ile "Turşu!" diyeceği anda yine eşek sebkât edip zırlamağa başlayınca Hoca artık kızıp, "Baksana arkadaş, turşuyu sen mi satacaksın, yoksa ben mi?" demiştir.

289- Latîfe: Eşğine geven⁹⁷ yükletip kendi kendine, "Acabâ yaş geven, kurusu gibi birdenbire harlayıp yanar mı ki?" diye bir taraftan âteşi gösteriverince gâyet sert esmekde olan rüzgâr i'ânesiyle birdenbire her tarafını âteş sarıvermiş. Dehşetli bir çatırtı kopup şu'lesi gökyüzüne direk gibi uzadı. Zavallı merkeb çıldırıp hem koşar, hem anırır, hem de muttasıl zarta çeker, çifte atardı. Hoca merkebe yetişemeyeceğini, yetişse bile yanaşamayacağını anlayınca âvâzı çıktığı kadar haykırarak, "Aklın varsa doğru göle koş." demiştir.

290- Latîfe: Subaşının merkebi gâ'ib olmuş. Adamları Hoca'yı bağına giderken görüp, "Efendi, biz hepimiz bir semte dağılıp arayacağız. Hâzır gidiyorsun, sen de bağlar arasına bakıver." demişler. Hoca türkû söyleyerek bağlar arasında gezermiş. Biri rast gelip su'âl-cevâbdan sonra, "Bu ne biçim eşek arayış?" deyince Hoca, "El elin eşegini türkû çağıra çağıra arar." demiştir.

291- Latîfe: Vâlidesi Hoca'yı bir kazzâz yanına çırak vermişti. İki sene ale'd-devâm gidip geldikten sonra bir gün vâlidesi, "Ey oğlum, neler öğrendin

⁹⁷ "Geven": Ekseriyâ ekmek tandırında, fırında, külhanda tutarak, odun makâmında kullanılır. Çabuk tutuşur bir dikendir. (Müellifin notu.)

bakalım?" demekle cevâben, "Vâlide, du'ânız berekâtıyla san'atın yarısını öğrendim. Ya'ni bükülmüş şeyleri çözebiliyorum, şimdi öbür yarısı kaldı ki bükmekden ibâret. Himmetinizle birkaç senede çabucak onu da elde ederim." demiş:

292- Latîfe: Kilimden kocaman bir minder yüzünü pazara satmağa götürüp mu'âyene eden müşteriler, "Bu delik deşik bir şeydir, nâfile para etmez." dediklerinde, "Sübhânallâh, almağa merâmınız yok, bâri bir müslümânın mâlını halka karşı lekelemeyin. Bunun içindeki yünü vâlidem daha şimdi boşalttı, bir dânesi bile dökülmemişti." dedi.

293- Latîfe: Hoca, akşam üzeri hânesine avdet ederken mahallesinin çocuklarından biri gelip, "Hoca Efendi, şu çocuk benim kulağımı ısırdı." diye şikâyet eylediği sırada o çocuk da, "Hayır, ben ısırmadım, kendi ısırdı." deyince Hoca, "Sus haşarı, bu zavalı deve mi ki kendi kulağını ısırabilsin." demiştir.

294- Latîfe: Hoca'nın cânı çorba istedi. "Şimdi üstü nâneli, nazlı bir çorba olsa da yesem." diye tahayyül edip dururken, kapı çalınarak komşu çocuğu elinde tas ile içeri girip, "Anam hastadır, bir parça çorba vereceksiniz." deyince Hoca, "Bizim komşular da mâlihulyâdan koku alıyorlar." demiştir.

295- Latîfe: Hoca, kilerde bir şey ararken, rafdan soğan dolu kalbur başına düştü. Beyni sarsılıp gözü karararak hemân bir tekme urayım derken kazârâ kenârına rast gelmekle kasnağı diz kapağını fenâ hâlde acıtdı. Hemân hiddetle kaldırıp yere çaldı. Kalbur sıçrayıp alnını mecrûh etmekle Hoca hemân içeri koşup kocaman yatağan bıçağını getirerek, "Şimdi ne kadar kalbur var ise çıksın karşıma." demiştir.

296- Latîfe: Babası ne söylerse Hoca çocukluğunda aksini yapardı. Babası artık maksûdu ne ise onun aksini söylemekle yolunu bulmuşdu. Birgün değirmenden avdetlerinde bir çaydan geçecek oldular. Köprü varsa da hayvân geçemez bir hâlde idi. Babası, "Oğlum molla, ben köprüden dolaşacağım, sen çayın geçit yerinden hayvânı geçirme." dedi. Molla Nasreddîn hayvânı geçit yerine sürmüşse de un çuvalı bir tarafa meyl etdiğini babası görmekle haykırarak, "Molla, çuval yana doğru eğrilmemiş, çaya düşmeyecek, sakın doğrultma, daha ittiriver!" deyince Hoca, "Vallâhi baba, şu yaşa geldim ne dedinse aksini yaptım. Bu sefer de emrinizi aynen icrâ edeceğim." diye bağırması akabinde çuvala dokunur dokunmaz hemân çaya yuvarlandı gitti.

297- Latîfe: Akşehir'e mâhir bir hattât geldi. Hoca mühür kazdır: ak istediye de her harfini üç akçeye kazdığından Hoca düşündü, ismini, mahlasını hesâb eyledi, hayli çoğa kaçacak. Yalnız nâmını hakkettirmeğe karâr verdi. Hem de ucuz kazdırmak için şöyle bir tarîk düşündü. Hakkâk'a gidip "Bana bir mühür kaz." dedi. Hakkâk ismini su'âl eylemekle Hoca "Has." dedi. Hakkâk, "Bu ne biçim isim?" demekle Hoca, "Nene lâzım işte öyle bir isim, sen kaz." diyerek bir de mazmûn sarf eyledi. Hakkâk "Has" harflerini yazıp da tam noktayı koyacağı sırada Hoca, "Ricâ ederim, noktayı başa koyma da sîn'in kâsesine koy." demekle hakkâk Hoca'nın zarâfetini takdîr edip mührü hediye olarak takdîm eylemiştir.⁹⁸

⁹⁸ Bu latîfe'nin esprisini eski harflere âşinâ olmayanlar fark edemeyebilirler. Şöyle ki: Arap harflerinden "Hı ve Sîn" ile yazılan "Has" kelimesi "çer çöp" anlamına gelmektedir. Hoca'nın teklif ettiği şekliyle eğer "Hı" harfinin noktası "Sîn" harfinin kâsesine yani

298- Latîfe: Hoca, bir arkadaşıyla göl kenârından giderken arkadaşı suyun üzerine sıçrayan balıkları görüp Hoca'ya, "Bak şu balıklara." demekle Hoca karşığı sokağa doğru bakdı. Arkadaşı, "Ben sana balıkları gösteriyorum, sen karaya bakıyorsun." demekle Hoca, "Sen bana elinle gölü gösterdin mi ki böyle serzeniş ediyorsun. Benim kerâmetim mi var?" demişdir.

299- Latîfe: Yarım hâne hissesini satılığa çıkardı. Dellâl, "Şimdi sırası değil, neye böyle acle satmak istiyorsun?" dedikde Hoca, "Müşterek mâlî ömrümde sevmem. On seneden beri müşterekimin gönlünü nasılsa şimdi edebildim. Hâzır râzı olmuşken onun hissesini de satın alacağım. Aradan ağıyârı kaldıracığım." demiş.

300-

Latîfe: Ahbâbı, "Efendi, sen ara sıra şi'ir de söylüyordun, şu günlerde yeni mahsûl yok mu?" dediklerinde şöyle cevâb verdi: "Gerçek, iyi ki sordunuz, size dumanı üstünde bir beyit okuyayım. Bu sabâh anam yoğurt çalmak için süt kaynatıyordu. Meğerse bi't-tesâdüf dünkü gibi bugün de süt kesilmiş. Bu sırada nişanım geldi, âteş üstündeki tencereye bakdı. "Bu süt kesikdir." dedi. O esnâda derhâl hâtırına şu beyit tulû' etdi, amimâ yüzüne karşı okumağa sıkıldım. Okusam da mezâyâsına varamayacak, yazık olacaktı. Hele siz dikkatli dinleyiniz:

Dilber bana cevır eyleme

li-ennahu elem verir

Yoğurduna hâze'llezî lâ-yekûn dünden beri"

301- Latîfe: Esnâ-yı sohbetde velâyetden dem urmağa başladı. "Senin evliyâlığını neden bilelim?" dediler. "Hangi taşı, hangi ağacı çağırırsam gelir." dedi. "Öyle ise şu karşığı pelid ağacını çağır bakalım." dediler. Hoca tavr-ı mahsûs ile üç kerre "Gel yâ mübârek!" demişse de ağaç yaprağını bile kımıldatmayınca, Hoca kôs kôs ağacın yanına gitdi. "Hanî ayağına getirecekdin?" dediler. "Bizim tâ'ifemizde gönül, kibir olmaz. Dağ yürümezse abdâl yürür." dedi.

302- Latîfe: Arkadaşıyla kurt avına gitmişdi. Gâyet uzun tüylü kocaman bir kurt görüp kürküne tama'en kovaladılar. Bir ine sokuldu. Arkadaşının gözü kararıp o da hemân sokuldu. Hoca bir sâ'at dışarıda beklediği hâlde herifin kımıldamadığını görünce çekip çıkardı. Hâlbuki bedeninde başını göremedi. Bir müddet tefekküre varıp sonra koşarak şehre gitdi. Arkadaşının hânesine giderek haremine şu yolda bir su'âlde bulundu: "Sizin ağa sabâhleyin evden çıktığında bedeninde başı da berâber mi idi, değil miydi?"

303- Latîfe: Bir kız, te'ehhülünün üçüncü ayında doğurdu. Kadınlar toplanıp, "Buna ne isim koyalım?" diye müzâkere eyledikleri sırada Hoca Efendi'den sormağa karâr verdiler. Netîce-i mürâca'atlarında Hoca "Sâ'î"⁹⁹ koyunuz." dedi. Kadınlar, "Hiç de böyle isim işitmedik!" deyince Hoca "Dokuz aylık yolu üç ayda kat' edene "Sâ'î"den başka ne isim verilir?" demişdir.

304- Latîfe: Üç arkadaş süt yiyorlardı. Hoca ile birisi süte ekmek doğramakla meşgûl iken diğeri ihtârlarına rağmen muttasıl bunların doğradığı

yuvarlak kısmına konulursa "Hasan" kelimesi meydana gelmektedir ki bu da Nasreddin Hoca'nın asıl adı olduğu söyleyen "Hasan"ı vermektedir. Yani Hoca aynı zamanda bu esprisiyle üç harf yerine iki harf kazdırarak bir harfin parasını vermekten de kurtulmuştur. (Hazırlayanların notu.)

⁹⁹ "Sâ'î": Tatar demektir. (Müellifin notu.)

ekmeği kaşık kaşık atışdırıyordu. Nihâyet Hoca kızıp "Yâ Settâr!" diye elindeki süte ekmeğe basdığı kepeği herifin beynine indirdiği gibi, herif derhâl moşmor olup oraya yığılıverdi. Çokdan ziyâfetgâh-ı ebedîye gitmişti. Hoca herifin böyle bir çehre-i abûs ile hâmuş olduğunu görünce kemâl-i ta'accüble, "Ne doğrar, ne basar, ne elini çanakdan keser; bir kepe urursan işte böyle küser." demiştir.

305- Latîfe: Bir kadı ile tüccârdan bir kimse bir de Hoca yoldaş olmuşlar. Lakırdı olsun diye kadı Hoca'ya, "Çok söyleyen çok yanılır, derler. Hiç va'z esnâsında yanıldığın vâki' midir?" deyip Hoca bedâhaten, "Evet bir kerre "Kâdiyân fi'n-nâr" diyecek yerde ağzımdan "Kâdî fi'n-nâr" çıkıverdi. Bir kerre de daha ziyâde hatâ etdim. "İnne'l-füccâre lefî cahîm" diyecek iken "İnne't-tüccâre..." demişim. diyerek ikisini de hacı eyledi. Kadı, "Sana lakırdı yetişmez ki, istersen öyle kurnaz kesilirsin ki, en yaman müzevvi'leri habt edersin. Dilersen yabanın öküzünden daha şaşkın görününsün." deyince Hoca hemân ikisinin arasına geçip, "Yok a cânım, mübâlağa ediyorsun." Eliyle kadıya işâret edip, "Ne o kadar müzevvir," tâcire işâretle, "Ne de bu kadar öküzüm, ikisinin arasında sayılırım." demiştir.

306- Latîfe: Tîmûrleng Akşehir'de iken bir dehrî gelip tercümân vâsıtasıyla, "Birkaç su'âlim var, eğer hâzık ve mâhir âlimleriniz var ise imtihân olalım." dedi. Tîmûr eşrâf-ı beldeyi toplayıp, "Memleketimize ecnebî bir âlim geldi. Ulûm-ı tabî'iyyeden ve fûnûn-ı mâddiyyeden imtihân olmak istiyor. Bunlar seyyâh adamlardır. Eğer karşısına fûnûn-ı şettâyı ihâta eylemiş bir âlim çıkarmazsanız diyâr-ı Rûm'da esnâf-ı ulûmun inkirâz ve indirâsa uğramış olduğunu gezdiği yerlerde işâ'a eder. Bu da sizin beyne'd-düvel ve'l-milel vak' u haysiyetinizin kesrine bâdî olur." demekle eşrâf bir odada istişâre edip evvelâ melekettekinde ulemânın gerçekden ma'dûmiyyetine bir müddet telehhûf ettikten sonra, "Böylelikle olmaz. Bir çâre düşünelim de şu dâhiyeyi başımızdan savalım." deyip birçok müzâkere ve Konya'dan, Kayseri'den ulemâ celbi husûsunu müşâvere eylediler. Nihâyet içlerinden biri, "Hâricden ulemâ celbi uzun vakte muhtâc olmakla berâber ecnebîden sarf-ı nazar Emîr Tîmûr'a karşı hakâretimizi müstelzim, ahâlî-i belde yanında da küçük düşmekliğimizi dâ'idir. "Deliden uslu haber." derler. Hele bu bâbda bizim Hoca-i dânanın re'yini alalım. Belki onun bir tedbîr-i garîbiyle dil bilmez ecnebîyi atlatırız." demekle pek musîb bulup Hoca'yı celb ederek mes'eleyi anlatdılar. Hoca, "Siz onu bana bırakınız. Eğer muvâfık bir cevâbla iskât edebilirsem ne a'lâ. Eğer muvaffak olamazsam "O dîvâne-meşreb bir adamdır, kendi kendine dâhil-i meclis oldu, o sayılmaz." dersiniz. Başka okumuş bir adamı karşısına çıkarırsınız. Eğer muvaffak olursam hepinizden ayrı ayrı câ'izemi isterim. Emîrin ihsânı caba." demekle, "Aman Hoca, sen bizim yüzümüzü ecnebîye karşı ağart da her ne dilersen Allâh Kerîm." dediler. Nihâyet bir yevm-i mahsûsda şehrin meydânlığında çadırlar kurulup Emîr Tîmûr ve etbâ'ı zer ü zîvere müstağrak ve âlât-ı harb ve esbâb-ı ceng ile heybet-endâz ve dehşet-sâz oldu. Ba'dehu jûlîde-mû, acîbü's-şekl olan dehrî dahi gelip kurb-ı sultânîde bir mevki'e kuruldu, oturdu. Meclis tekarrür eyledikten sonra herkes Hoca'nın vürûduna intizâr eylediler. En-nihâye Hoca da başına kocaman bir sarık, sırtına geniş kollu bir biniş giyip, arkasına şâkirdi İmâd ile diğer bir iki talebe daha takıp meclise dâhil oldu. Pâdişâhın cihet-i yümnâsında bir mevki' ihrâz eyledi. Şerbetler içilip istirâhat hâsıl olduktan sonra dehrî ortaya gelip kemâl-i i'tinâ ile bir dâ'ire çizdi. Cevâbını taleb eylemek üzere Hoca'nın yüzüne bakdı. Hemân

Hoca kalkıp asâsı ile dâ'irenin tam ortasından bir çizgi çekip ikiye taksîm eyledikten sonra dehrînin yüzüne bakdı. Ba'dehu mukâbilinden bir çizgi dahi çekip dörde taksîm etdi ve eliyle işâret ederek, üç bölüğünü kendine doğru çeker gibi yapıp bir bölüğünü dehrîye doğru elinin arkasıyla ittirir gibi yaptı. Ve tekrâr dehrînin yüzüne bakdı. Dehrî eliyle işâret edip tahsîn ve âferîn eyledi; ke'ennehu bildiğini söyledi. Ba'dehu dehrî, açılmış lâlê gibi elinin üstünü yere doğru, parmaklarını açık ve toplu olarak havaya doğru bir vaz'iyette tutup bir kaç kerre yukarıya doğru salladı. Hoca da onun aksi olarak elinin üstü havada, parmakları aşağıda olmak üzere bir işâret yaptı. Dehrî bunu kabûl etdi. Ba'dehu dehrî kendisini eliyle gösterip ve parmaklarıyla yerde hayvân yürümesini taklîd edip, sonra karnını işâret edip bir şey çıkar gibi işâret yaptı. Hoca da ceybinden çıkardığı yumurtayı gösterdikden sonra, iki kollarını sallayarak uçar gibi yaptı. Dehrî bunu da tahsîn eyledi. Kalkdı, kemâl-i ta'zîm ile Hoca'nın karşısında ser-fürû edip ellerini öpdü. Ve böyle bir nâdire-i rûzgâra mâlik olduklarından dolayı pâdişâhı ve esrâr-ı beldeyi tebrik eyledi. Huzzâr-ı meclis pek ziyâde mahzûz olup, memleketin yüzünü ağarttığı için Hoca'yı ayrı ayrı tebrik eylediler. Ve herkes ihtiyâten hâzırladığı hedâyâyı, nukûdu Hoca'nın başına nisâr eylediler. Kimisi de va'd eyledi. Kezâlik Emîr Tîmûr dahi hedâyâ-yı girân-bahâ ile Hoca'yı servete müstağrak eyledi. Herkes dağıldıktan sonra pâdişâh ve mukarrebleri ve ba'zı a'yân-ı belde dehrîyi bir tarafa çekip te cümân vâsitasıyla, "Biz sizin işâretleşmenizden bir şey anlayamadık. Siz ne dediniz. Hoca ne yolda cevâb verdi ki tab'inıza muvâfık bulup teslim eylediniz?" dediklerinde dehrî şu yolda bast-ı merâm eyledi. "Hilkat-i âlem hakkında hükemâ-yı Yunâniyye ile ulemâ-yı Benî İsrâîl muhtelifdir. Bu bâbda ulemâ-yı islâmiyyenin re'yi bence ma'lûm olmadığından bunu öğrenmekliği pek isterdim. Binâ'en-aleyh arzun kûrreviyyeti ve müdevveriyyetini işâret etdim. Efendi Hazretleri bunu teslim etdikden başka çektiği hutût ile evvelâ hatt-ı istivâ-yı fasl edip, nisf-ı kûrre-i şimâlî ve nisf-ı kûrre-i cenûbîyi tefrik eyledi. Ba'dehu mukâbilinden bir hat daha çekerek üçünü kendine ve birini bana doğru işâret eylemekle dünyânın üçü deniz, biri kara olduğunu ve ekâlîm-i seb'a-i dünyâyı beyân buyurdu. Sonra envâ'-ı mevâlîdi ve esrâr-ı hilkati tahkîk eylemek üzere parmaklarını havaya doğru sallayarak yerden nebâtât, eşcâr, menâbi', ma'âdin husûlünü söyledim. Buna mukâbil Hoca Efendi Hazretleri ellerini yukarıdan aşağıya doğru sallayarak bunların husûlü gökden yağmurun nuzûlü, envâr-ı şemsin nüfûzu ve sâ'ir âsâr-ı ulviyye-i semâviyyenin te'sîrâtı yerdeki mevâlîdi ve müvelledâtı perverde eylediğini, hükemânın en son tahkîkine mutâbık sûrette izâh eyledi. Ba'dehu kendimi gösterip ve elimle rûy-ı zemînde tekevvin eden mahlûkatın yekdiğerinden tecezzî eylemekle tekessür eylediğini işâret etdim. Hâlbuki cümle-i zevi'l-ervâhdan büyük bir kısmı mübhem bırakmışım. Ceybinden yumurta çıkarıp göstererek ve eliyle uçar gibi işâret ederek esnâf-ı tuyûru izâh eyledi. Bu sûrette hilkat-ı âlem ve tekessür-i esnâf-ı ümem hakkında mücmel ve ihâtalı bir cevâb verdi. Bundan anladım ki âliminiz hakikaten ulûm-ı semâviyye ve arziyyeyi ta'bîr-i diğerle bi'l-cümle ulûm-ı mahsûse ve ma'kûleyi zâtında cem' ve ihâta eylemiş bir dâhî-i zû-fünûndur. Binâ'en-aleyh, hâsseten hemşehrîleri, âmmeten vatandaşları böyle bir âlim-i hikmet-nihâd ile ne kadar iftihâr etseler çesbândır." Dehrîyi izzet ve ikrâm ile teşyî' etdikden sonra Hoca'nın başına toplanıp bir kerre de ondan mes'eleyi istîzâh eylediler. Hoca da şöyle cevâb verdi: "A cânım bu adam hapazan, aç gözlü, cû'u'l-kelbe uğramış bir hastadır. Bana âlimdir, diye söylediniz, bîhûde telâşa düşürdünüz. Vaktâ ki geldim, gördüğünüz vechile

eliyle bir dâ'ire çizdi. "Âh bir tepsi börek olsa." dedi. Evvelâ ikiye böldüm. Kardaş payı yaptım. Bakdım ki aldırıldığı yok. Dörde böldüm. Üçünü kendime aldım, birini ona verdim, zavallı râzı oldu, başını salladı. Ke'ennehu bana o kadarı da kâfîdir, dedi. Meğerse daha matlûbu varmış. Sonra işâretle "Bir tencere pilav kaynatılsa da kurtarılsa yesek." dedi. Ben de işâretle üstüne tuz, biber de ekilmek; fıstık, üzüm de konmak lâzımdır." dedim. O mes'ele de halloldu. Sonra eliyle kendisini ve karnını işâret edip ve eliyle yürümek işâretini yapıp uzak yoldan geldiğini, nice zamandır mükemmel ta'âm etmeğe hasret olduğunu söyledi. Ben de işâretle bildirdim ki, "Ben senden daha açım. Karnımın boşluğundan o kadar hafifim ki kuş gibi uçacak bir hâldeyim." Sabâhleyin kalktım, kadın katık olmak üzere topu bir yumurta verdi. Siz haber gönderdiniz, onu da yemeğe vaktim olmadı. İhtiyâten cebime koydum, geldim. Mes'ele bundan ibâretidir." demekle huzzâr, "Ben ne sordum, sen ne fehm etdin, acîb efsânedir." mantûkunca bu tefâvüt-i hissiyâtla berâber bu su'âl ve cevâbın her iki tarafı da hoşnûd cylemesine hayrân olmuşlardır.¹⁰⁰

307- Latife: Bir yıl Kürd aşîretine ramazân imâmliğına gitmişti. Bi't-tab' öne geçip namâz kıldırmakda ise de Kürd beyinin oğulları birgün gelip, "Hoca, vâkı'â ağzının orucuyla gönlünü kırmak istemeyiz ammâ sen de pek aşîrdin, taşîrdin. Bir değil, beş değil her vakit sellamehu's-selâm namâzda beybabamızın önüne geçiyorsun. Bizi saymıyorsun diyeli, fakat bey bugün "Haydi!" dediği gibi emrine hâzır, pür-silâh beş bin atlıya hükm ediyor. Böyle bir kahramânın paldır küldür önüne geçilir mi? Sen onun öyle seslenmediğine bakma, aksi zamânda gazab ederse seni elinden kimse kurtaramaz." diye mükemmel paylarlar. Hoca her ne kadar namâzın iktizâsı olduğunu anlatmak istediye de müreккеb yalamış yâdigârlar girdikçe şiddeti artırdıklarından Hoca, "Hele îcâbına bakarız!" diye başından güçle savıp mes'eleyi beye anlatmağa, bu sûretle beyzâdelerin ta'arruzundan kurtulmağa karâr verir. Akşam iftâr edilip keyfler çatıldıktan sonra Hoca zemîn, zamân hazırlayarak, "Efendim, genç beyzâdeler mahzâ sizin şânınızı gözetmek kasdıyla, ayıblanmaz, îcâb-ı şer'îyi daha bilmediklerinden..." diye söze başlarken beyin kaşları çatılıp, "Nedir Hoca, şu cemâ'at mes'elesi mi?" deyip zavallı Hoca sözü açtığına bin kat pişmân olarak, ezilip büzülererek, "Evet efendim, hâşâ maksadım şikâyet değil, sohbet vesîle..." demekle bey, "Hoca, onlar halt etmişler ammâ, senden cânım hoşlandığı için söylüyorum, sen de pek ileri gidiyorsun!" deyince olanca kuvvet-i kalbiyle beye güvenen bîcâre Hoca bu tarzda mu'âmeleye ma'rûz olmakla, her hâlde ramazânı bitirip avâ'idî alarak gitmek için geçinmeğe karâr verdiğinden şu yolda cevâb verdi: "Efendim, haklısınız, ancak her şeyin önüne değil sonuna bakılır. En sonunda yüzümü sana doğru çevirmiyor muyum, o vakit benim önümde ve karşımda siz bulunmuyor musunuz? En arkada tek ben kalmıyor muyum?" deyince Kürd beyi bir hayli düşündü, fakat kaşları da açıldı. Güler yüzle Hoca'ya dedi ki: "A Hocam, görüyorsun ki biz memleketlerden uzaklarda yaşar adamlarız. Böyle ince ilim mes'elelerine nasıl aklımız erer?"

308- Latife: Birçok bildircin avlayıp temizlemiş, kızartmış, tencerenin ağzını kapamış, ahhâblarına bir ziyâfet çekmek, avcılığına mu'teriz olanları bir tatlı

¹⁰⁰ Bu hikâye Beylerbeyi'nden "M.Â." ve Kızıltoprak'dan Tevfik Beyzâde "Gıyâseddin" ve Üskûdâr'da Hüdâyî Efendi sokağında "Mehmed Besîm" ve Bursa mekteb-i mülkiyesinde "Ali Hakkı" ve Uşak düyûn-ı umûmiyye me'mûruzâde "Hüseyn Hâmid" Beyefendiler tarafından dahî gönderilmekle cümlesinin mezc ve tevfiğiyle husûl bulmuştur. (Müellifin notu.)

delîl ile iskât etmek üzere onları da'vete gitmişti. Bir diğeri gelip kızarmış bildircinleri alarak yerine cânlı bildircin koymuş, gitmiş. Ahıbbâ hâzır olup, tencere ortaya gelip Hoca kemâl-i fahr ile kapağı açtığı gibi bildircinlar çırpınarak uçdular, gittiler. Hoca kemâl-i hayretle bakakalıp, neden sonra ağzından şu sözler döküldü: "Yâ Rabbî, tutağım ki bildircinların yeniden hayâtlarını i'âde eyledin. O sevimli mahlûkları şâdumân etdin. Ya benim yağım, tuzum, biberim, otum, ocağım, paralarım, bunca emeklerim ne olacak? Bunları nereden arayacağız?"

309- Latîfe: Sabâhleyin üç okka et alıp bıraktı, tekrâr işine gitdi. Kadın dostlarını toplayıp etle mükemmel ziyâfet çekdi. Hoca akşam gelince önüne sâde suya bulgur pilavını sürdü. Hoca, "Etden bir yemek yapmağa vaktin olmasa bile şu pilava birkaç yağlı parçasını atıp da biraz lezzetlendirmesini düşünemedin mi?" dedikde kadın, "Bir parça mâni'im oldu. Ben onunla meşgûl iken senin pek sevdiğin tekir kedi kâmilan yemiş. Geldim, bakdım, yalanıyordu." demekle Hoca hemân koşup kantarı getirdi. Mangalın altından kediyi çıkarıp tarttı. Tam üç okka geldi. Karısına dedi ki: "Be îmânı yok, eğer bu tarttığı et ise kedi nereye gitdi? Eğer kedi ise hani et?"

310- Latîfe: Hem ezân okur, hem alabildiğine koşardı. Sebebinin sorduklarında, "Bakalım sesim nerelere kadar işidilebiliyor, anlamak istiyorum." dedi.

311- Latîfe: Hoca'yı aldatarak bir çirkin kadın almışlardı. Sabâhleyin Hoca giyinip sokağa fırlayacağı esnâda o nâzenin kırılarak, "Efendi, akrabânızın erkeklerinden hangilerine görünüp hangilerine görünmeyeceğim." deyince Hoca, "Bana görünme de hangişine istersen görün!" demiştir.

312- Latîfe: "Haşîş sekr verir." diye işidip merâk ederek attârdan bir mikdâr aldı. İsti'mâl edip akabinde hamâma girmişdi. Yıkanırken aklına geldi. Kendi kendine, "Adam sende, ne sekr verdiği var, ne de akla dokunduğu var. Laf, onu bahâne ederek masharalık ediyorlar. Yâhud attâr beni aldatdı. Gideyim şunu attârdan tahkîk edeyim." diyerek çırılçıplak sokağa uğradı. Rast gelenler, "Hoca nedir bu hâl?" dedikçe ber-tafsîl anlatırdı. İşidenler gülmekten katılırdı.

313- Latîfe: Hoca, dağda odun keserken olduğu yere doğru kocaman bir ayı geldiğini görünce havfından hemân büyük bir ağaca çıkmış. Meğer o ağaç ahlat imiş. Ayı da gelmiş, altına yatmış. Hoca beklemiş, beklemiş, hayvân gitmemiş. Akşam olmuş. O gece mehtâba müsâdif olmakla ayının her vaz'ını ağaçdan seyr edermiş. Nihâyet ayı ağaca çıkarak armud yemeğe başlamış. Olmuş armud aramak için hayvân tepeye doğru çıkdıkça Hoca da yukarıya çıkarmış. Nihâyet en tepeye çıkmış. Ayı da altındaki dala çıkmış. Hoca'nın büsbütün akli başından gitmiş. Ölüm fecî'asını düşünerek hazân yaprağı gibi titirmiş. Ayı kendi işiyle meşgûl olarak armudu koparır, mehtâba doğru tutar, olmuş ise yermiş. Yine bir def'asında üstünde müdhiş bir hâlde dalmış olan Hoca'nın tâ ağzı hizâsına kadar kaldırıncâ Hoca, kendisine armud ikrâm ediyor zannederek cân havliyle, "Ben yemem...!" diye dehşetli bir sayha urunca kendi işiyle meşgûl olan ayı neye uğradığını bilmeyip ödü koparak kendini ağaçdan aşağı bırakıvermekle o koca gövde dalları kırarak, sivri mahallerden parçalanarak "Paf..." diye yere düştü. Bîrûh olarak serildi. Hoca sabâhleyin neden sonra ayının geberdiğine hükm edip ağaçdan dürtüşdürerek yakîn hâsıl eyledikten sonra inmiş. Geçirdiği en müdhiş korkulu gecenin mükâfâtı olmak

üzere iri ve tüylü postunu yüzüp memleketlinin en kalabalıklı mahallerinden kemâl-i gurûrla geçerek dostlarının bol bol âferînini kazandıkça içinden kış kış gülermiş.

314- Latîfe: Hoca'nın, mûnis, şaklaban, güzel bir kuzusu var imiş. Pek sevdiği için eline geçeni yedirip hayvân, yürüyemeyecek bir hâlde şişmiş. Hapazan komşularının gördükçe ağızları sulanıp ikide birde, "Cânım Hoca, şu kuzuyu keselim de güzel bir eğlence tertîb edelim." diye musallat oldukça, "Çocuklar dokunmayın, şu hayvân benim eğlencem, bana bir hayvânı çok görmeyin, sizin bu tasallutunuzdan cidden bîzâr oluyorum." yolunda kelâmılarından Hoca gönlüyle bu hayvânı fedâ etmeyeceğini yakinen anlamalarıyla, bir gün bitişik komşusu kuzuyu kurd gibi kapar. Hoca'ya duyurmadan yerler. Kurnaz Hoca bi'l-vâsıta kimin çaldığını, nasıl yediklerini anlar. Fakat hiç sezdirmez. İki sene sonra kuzuyu çalan komşunun bir tiftik keçisini bir gün ele geçirir. Hoca da onu âfiyetle cûnbüşlenir. Fakat komşu gâyet cimri bir herîf olduğundan kış başa kadar hemân her meclisde keçisinden bahs ederek, "Şöyle semiz idi, böyle yağlı idi, boyu şu kadar idi, tüyü şu derece uzun idi." diye hadden aşırı vasf edip keçiyi bilmeyenler bunu hâriku'l-âde bir şey zannederek ayn-ı hakikat gibi dinledikçe Hoca'nın sinirine dokunmağa başlamış. Yine bir gece Hoca'nın hânesinde ictimâ' edilip, herîf bir münâsebet getirerek keçiyi deve kadar büyültmeğe, tüyünü altı okkaya çıkarmağa kalkışmakla berâber siyâh renkte iken "Kar gibi beyâz idi, ipekden yumuşak tüyü vardı." deyince, Hoca muvâzenetini gâ'ib edip oğluna hitâben, "Deli gönlüm der ki, gideyim kilerden şu herîfin keçisinin postunu getirip ortaya atayım. Siyâh mı, beyâz mı, kedi kadar mı, fil kadar mı meydâna çıksın. Hicâbından yerlere geçsin. Biz de keçi masalından kurtulalım." deyivermiştir.

315- Latîfe: Gâyet hasîs olan subaşı bir aralık Hoca'ya, "Efendi, senin ava merâkın var, avcılarla görüşürsün. Bana tavşan kulaklı, geyik bacaklı, karınca belli bir tazi ismarla." demiş. Hoca bir müddet sonra merkeb gibi bir koyun köpeğinin boğazına bir kendir takıp getirmiş. Subaşı, "Bu nedir?" diye sorunca Hoca, "Av köpeği ismarlamadın mı idi?" deyip subaşı, "Ben senden dağ keçisi gibi ince, hafîf tazi istedim." demekle Hoca, "Merâk etmeyin efendim, sizin dâ'irenizde az zamânda bu da dediğiniz hâle gelir!" dedi.

316- Latîfe: Kadılığı hengâmında birisi gelip, "Efendim, kırdâ sığır yayılırken bir alaca inek, gâlibâ sizin olmalı, bizim ineği karnından kakıp öldürmüş. Buna ne lâzım gelir?" deyince Hoca "Bunda sâhibinin ne medhali var, hayvândan kan da'vâsı edilmez." demiş. Bu sefer herîf, "Ben yanlış söyledim, bizim inek sizinkini öldürmüş." deyince Hoca "Hâ, o vakit mes'ele çatalaştı. Bana şu rafdaki kara kablı kitâbı indiriverin bakayım!" demiştir.

317- Latîfe: Hoca bir akşam yorgun, zihni durgun bir hâlde hânesine gelip bir medâr-ı inşirâh beklerken zevcesini ber-mu'tâd kaşı çatık görünce, "Gülmez sultân, yine ne var bakalım, malzâ sizin ma'îşetiniz için akşama kadar çalışdığımızın mükâfâtı olmak üzere ne biçim bir vaz'iyetle karşılayacaksınız?" dedi. Kadın, "Allâh Allâh, elbette bir sebebi var. Ahbâbımdan birinin tâzesi çocuk üzerine gidivermiş. Ona 'Başın sağ olsun'a gıtdim. Daha yeni geldim. Anladın mı şimdi sebebini?" deyince Hoca, "Ben senin düğün evinden geldiğini de bilirim ya!" demiş.

318- Latîfe: Hoca'ya, ahlâbından biri misâfir gelmiş. Yedirmiş içirmiş, sâ'at dörde kadar sohbet etmişler. Tam yatılacağı hengâmda misâfir:

"Bizim eller bizim eller
Yatar iken üzüm yerler"

diye bir de kahvealtı çıkarılmasını işrâb edince Hoca bi'l-bedâhe:

"Bizde öyle âdet yokdur
Saklarlar da güzün yerler"

diye mülâtefe ile herîfî yatacığına yatırmış, "Allâh rahatlık versin"i çekip savuşmuşdur.

319- Latîfe: Esnâ-yı seyâhatinde bir köyün imâmına misâfir olup hâne sâhibi "Efendî, uykusuz musun, susuz musun?" diye yemekden hiç bahs etmeyince Hoca, "Buraya gelmezden evvel pınar başında uyumuşdum." demiştir.

320- Latîfe: Birisi Hoca'yı kemâl-i iştihâ ile yemek yerken görüp, "Niçin beş parmağınla yiyorsun?" diye sormakla, "Altı parmağım olmadığı için." demiş.

321- Latîfe: Bir hâne yapıracak olmuş. Komşuları, ahlâbı gelip her biri bir şekil ta'rîf etmiş. Hem hepsi de ta'rîfinin icrâsında ber-mu'tâd ısrâr eylemiş. "Sen yapırmazsan ben yine zorla yapıracağım." diye Hoca'yı mecbûr eylemişler. Artık Hoca bıkip kim ne dediyse öyle yapmış. Hânenin başka her şeye benzeyen bir u'cûbe vücûda gelmiş. İnşâ bitdikden sonra resm-i küşâda dostlarını çağırmış. "Nasıl beğendiniz mi?" demiş. Hiç beğenmediklerini söylemişler. Hoca demiş ki: "Hah işte bu sizin ta'rîf ettiğiniz vechile yapıldı. Şimdi beni kendi hâlîme bırakın da bu sefer de kendi bildiğim gibi yapırayım."

322- Latîfe: Bir vakit Akşchir'e hapazan bir subaşı gelmiş. "Herkes bildiği yemeğin sûret-i tabhını yazsın da bir kitâb vücûda getirelim." diye memleketin vücûhuna söylemekle bu söz Hoca'ya da aks etmiş. Hoca ertesi günü o zâtı görüp, "Bu gece tâ-be-sabâh i'mâl-i fikr etdim. Hiç işidilmedik nâdir bir yemek keşf etdim. Gâyet basît, gâyet latîf." deyip "Nedir?" dedikde, "Bala, sarımsağı batırıp batırıp yemek." dedi. Herîf hâliyü'z-zihn bir adam olmakla ve derhâl subaşıya tesâdüf eylemesiyle, "Efendim, bizim beldemizin çok görmüş, çok bilmiş, tuhaf-meşreb bir Hoca'sı var. Şöyle garîb bir ta'âm ta'rîf etdi." diye anlatır. Subaşı da râvîsinden yüksek seviyyede bir adam olmadığından "Acâ'ib!" deyip hemân hânesine gidince akşam ta'âmında tecrübesini yapar. Bî't-tab' pek mukiyy bir şey olur. Herîf buna hiddetlenip sabâhleyin bu ta'âmı rivâyet eden ma'rîfetiyle dîvân odasına Hoca'yı celb eder. "Bal ile sarımsağı yemeyi icâd eden sen misin?" demekle Hoca mahviyyetle "Evet efendim, min-gayr-i haddin dâ'îniz!" der. Emr eder, sabâhleyin aç karna Hoca'nın önüne koyarlar. Hoca sarımsağı bala banıp da çiğneyince beşâ'at-i ta'mından nâşî gâyet acîb bir suratla iki tarafına bakınır. Subaşı, "Ne bakıyorsun, ihtirâ' ettiğin ta'âmı doya doya âfiyetle ye, insânın mahsûl-i karîhasında başka zevk olur." demekle Hoca, "Efendim sâdiksınız, ancak dâ'înizin bu icâdım bir nazariyyeden ibâret olup henüz tecrübesini yapmamışdım. Şimdi yaptım ammâ nazarîsi amelîsine uymadı. Ben de beğenmedim." demiştir.

323- Latîfe: Su destisini doldurmak üzere çaya gidip, doldurup, dolduğu esnâda elinden kurtulunca dibine inmiş. Hoca beklermiş. Birisi, "A Hoca, suya ne bakıyorsun?" dedikde "Desti suya girdi, çıkınca boğazından yakalayacağım." demiş.

324- Latîfe: Yolda arkadaşıyla müşterek yoğurt almışlar. Yiyecekleri esnâda arkadaşı ortadan çizip, "Ben hisseme şeker tozu dökeceğim." demekle Hoca der ki: "Cânım, bu bir mâyi' bir şeydir. Elbette benim tarafıma da tadı bir parça gelir. Acîb bir şey olur. Dökeceksen bâri her tarafına dök de ağız tadıyla yiyelim." Herîf, "Şekerim azdır, sana vermeğe mecbûr değilim." demekle Hoca kızıp elini dağarcığına uzatarak zeytin yağı şişesini çıkarıp hemân dökmeğe şurû' etdi. Herîf "Bre aman, hiç yoğurda zeytin yağı konur mu?" dedikde Hoca, "Sen ne karışırın, ben kendi hisseme dökeceğim, keyfimin kahyası değilsin ya. Sen kendi bölüğüne karış." dedi. Herîf, "A cânım, hiç bir mâyi'in bir tarafına bir şey dökülür de öbür tarafına bulaşmaz olur mu?" deyince Hoca, "Halt etme, öyle ise dök şekerini ortaya!" demiştir.

325- Latîfe: Hoca bir memlekete gidip oranın ahâlisinden bir kimse, "Efendi Hazretleri, sizi pek sevdim, buyurun bizde tuz ekmek yiyelim, hem de sohbet edelim." demekle Hoca ma'a'l-memnûniye kabûl eyledi. Bir zamân sonra hakîkaten ortaya tuz ile ekmek koymakla Hoca aç olduğundan nâcâr yemeğe başladı. O esnâda kapıya bir dilenci gelip birçok du'âlarla yiyecek istedi. Dehşetli hasîs olduğu nümâyân olan hâne sâhibi pencereden başını uzatıp, "Haydi def' ol oradan, şimdi gelirsem belini kırarım!" dediği hâlde dilenci yine tazarru'âtında devâm eylediğini Hoca görünce o da başını uzatıp dilenciye, "Baksana ayol, sen efendiyi başkalarına kıyâs etme. Öyle yalanı, şakası yok. Sözü'nün eridir, yapar mı yapar." demiştir.

326- Latîfe: Hoca çocuk iken, "Sen mi büyüksün kardaşın mı?" demişler. "Vâlidem geçen sene birâderin senden bir yaş büyük, demişdi. Bu hesâbca, bu sene ikimiz bir yaş olmamız lâzım gelir." demiş.

327- Latîfe: Ahbâbından biri yeni bir hâne yaptırmışdı. Hoca'yı da'vet etdi. Sabâhdan akşama kadar uzun uzadı gezdirip hâneye müte'allik dedikodularını dinlettiği hâlde yemek husûsuna aslâ yanaşmadı. Hoca'nın açlıktan safrası kabarıp gözleri kararmağa başladı. O esnâda hâne sâhibi be-tekrâr söze âgâz ile, "Yemek odasını ter geçdiniz. Nazâretine, köşesine, bucağına dikkat etmediniz. Bunu pek i'tinâlı yaptırdım." diye be-tekrâr gezdirmeğe götürdü. Hoca her tarafına kemâl-i i'tinâ ile bakdıktan sonra, enini boyunu ölçmeğe, ceybindeki deftere ba'zı çizgiler çizmeğe başladı. Hâne sâhibi ne yaptığını sormakla, odanın resmini aldığı söyledi. Hâne sâhibi, "Gördünüz mü efendim, nasıl hoşunuza gitdi. Umarım ki kendi yemek odanızı da bu yolda ta'dîl etdireceksiniz." demekle Hoca, "Ne şübhe, pek hoşuma gitdi. Gâyet idâreli. İnsânın yıkımı boğaz mes'elesidir. Hâlbuki sizin yemek odasının sûret-i teşkîlinden olmalıdır ki yemeğe müte'allik hiç bir şeyin vücûdu burada îcâb etmiyor." demiştir.

328- Latîfe: Bir mes'eleden dolayı köylüsü Hoca'yı kadıya şikâyet eylemeleriyle kadı Hoca'yı celb edip, "Köylü seni istemiyor, başının çâresine bak." deyince Hoca, "Asıl ben köylüyü istemem, varsın onlar hangi cehenneme isterlerse gitsinler. O kadar halk nereye gitse bir köy teşkîl edebilirler. Fakat

ben bir başıma şu yaşımdan sonra çiftimi çubuğumu dağıtayım da kendime hangi dağ başında mesken tedârik edeyim." demiş.

329- Latîfe: Hoca merhûm, uzun bir yoldan gelirken pek ziyâde yorulur. Kendi kendine, "Yâ Rabbî, ne olurdu lâgar bir merkebim olaydı da hiç olmazsa ayağımı yerden kaldıraydı." derken öteden bir sipâhî atını koşdurarak gelip arkasındaki altı aylık kulunu göstererek Hoca'ya hitâben, "Ey, dayı, böyle tenbel tenbel ağacın gölgesine çekilmekle olmaz, çalışmalı. Haydi bakalım şu tay yoruldu, biraz sırtına al da şu karşığı köye kadar götürüver!" deyip Hoca, "Aman efendim, ben kımıldayamadığımdan dolayı..." derken lakırdısını ikmâl etmek müyesser olmayıp şimşek gibi bir kamçı sırtına inmekle berâber, "Kalk kerata, öyle şu çam altı senin, bu pınar başı benim diye ağırarkı, fıstıkî makâm, konarak göçerek, sümüklü böcek gibi bir konaklık mesâfeyi bir haftada kat' ederek dağlarda, kırlarda safâ etmeğe insânı her vakit bırakmazlar." diye bağırınca biçâre çâresiz tayı salla sırt edip ağacın önünde koşmağa başladı. Ara sıra inciklerini kamçı okşadıkça hop hop hopladı. Zavallı, köy karşıdan görününceye kadar on dakîkalık mesâfeyi kat' edip nihâyet tayla berâber yüzünkoyu kapandı. Mermer yürekli herîf artık ziyâde ısrâr etmeyip, "Ayrancı Türk sende..." deyip geçdi, gitti. Zavallı Hoca kan ter içinde yarım sâ'at kadar kımıldayamayacak bir hâlde bîhûş yatdıktan sonra akli başına gelip sürünerek bir ağaç dibine geldi. Başını âsumâna kaldırarak dedi ki: "Yâ Rabbî, besbelli dişlerim döküldüğü cihetle ben lakırdı anlatamaz oldum. Ben istedim bir eşek, sen gönderdin binecek!"

330- Latîfe: Hoca kızını bir köye gelin etmiş. Köylüler hayli uzadıktan sonra Hoca koşarak bir buçuk sâ'atlık yolda kan ter içinde bunlara yetişdi. Hemân kadınları ber-taraf ederek kızının yanına sokuldu. Herkes kemâl-i hayretle bakıyordu. Hoca kızına dedi ki: "Kızım, dikiş dikerken iğneye sapladığın ipliğin ucunu düğümlemesini unutma. Çünkü eğer düğümü olmazsa acele ile iplik çıkarır. İğne elinde dikilekalır."

331- Latîfe: Hoca merhûmun cümle-i kerâmâtından biri de köylülere poyraz satmasıdır. Şöyle ki: Bir sene bir köye imâm olur. Ramazân ayı hitâm bulunca köylüler mahsûlün kılığını bahâne ederek Hoca için her sene mukannen olan buğdayı vermemeğe kalkışır. Hoca da bunlara kızıp tam harman zamânı olmakla, "Öyle ise ben de size rüzgâr vermem. Bulun rüzgârınızı, savurun harmanınızı!" diyerek harman yerine nâzır bir tepeye kocaman bir hasır gerer. Hakîkaten günlerce poyraz, harman yerine uğramaz. Bir taraftan da kalın kalın bulutlar havada cevân etmeğe başlamakla köylüleri telâş alır. Bir mu'tekid köylü, "Efendi, ben geçen seneki hoca hakkının iki mislini vereceğim." demekle Hoca, gözünün önünde onun harmanına doğru hasıra parmağını sokup bir delik açar. Bir de herîf harman yerine gidince mükemmel rüzgâr bulur. Başlar savurmağa. Az zamânda muntazam rüzgârla hep çeçlerini, yığınlarını ikmâl eder. Sevine sevine buğdayı, samanı çuvallara doldurur, kanglıya yükletir, hânesine der-anbâr eder. Bunu gören komşuları da acele harman yerine gelirler. Yanı başında oldukları hâlde rüzgârdan eser bulamazlar. Diğer harmancı der ki: "Nâfile yorulma, git Hoca'ya hakkını va'd et. Rüzgâr satın al." O da bi'l-mecbûriyye gider. Hoca onun harmanı tarafına da hasıra bir delik açar. O köylü de derhâl işini görür. Bunu gören köylüler tepeye hücûm edip hepsi Hoca'dan rüzgâr satın alarak hakkını bol bol vereceklerini va'd ederler. Hoca, "Köylüler, sakın Hoca'yı kandırınız da işimiz bitdiği vakit

sözümüzden döneriz gibi hâtırınıza bir sû-i i'tikâd gelmesin. Sonra Cenâb-ı Hak harmanınızı savurur. Avucunuzda bir hava kalır." demekle köylü korkup hulûs-ı vicdânla ahdlerinde dururlar. Güzel güzel Hoca'nın hakkını va'd eylerler. Hoca da herkesin harmanına birer delik açar. Hep savururlar, bereketli mahsûl alırlar. Hoca'nın hakkını iki misli olarak te'diye ederler. Köylü dahi malının hareketini bulur. Hoca da bir sene ferîh fahûr geçinecek zahîresini der-anbâr eder. Hoca zahîresini kangıllara yükletip köy hâricinde ayrılık çeşmesinde vedâ' ta'âmını ederek du'â eyledikten sonra ayrılacağı sırada köylüye müteveccihen, "Tanrı Ta'âlâ hak sâhibinin hakkını el ile alamazsa işte böyle yel ile alır." demiştir. Fe-rahmetullâhi aleyhim ecma'in.

Mervîdir ki o köyde hâlâ rüzgâr mukâta'ası cârî imiş.

Rahmet etsin rûh-ı Nasreddîn'e Hak
Oldu bizden bu du'âya müstahak
Her sözü şâyeste-i takdîrdir
Her rumûzu kâbil-i tefsîrdir
Sanma kim ebleh idi ol hurde-dân
Her sözü bir nükte eylerdi beyân
Hem gülüp hem yazma düşdü İzzet'e
Erdi üç yüz on sekizde gâyet

Bursa Mekteb-i Mülkisinde Hâfız Ali Hulkî Efendi Tarafından:

332- Latîfe: Bir gün Akşehir'e bahhâs cedelci bir sûhte gelip, "Şehrinizin en âlimi kimdir?" diye sormakla Hoca merhûmu ta'rîf ederler. Arar, bulur. "Hoca Efendi, sana kırk su'âlîm var. Fakat cümlesine bir cevâb verip müşkilimi halledeceksin." der. Hoca kayıdsızca, "Söyle bakalım su'allerini." deyip kırkını da cân kulağıyla dinledikten sonra, "Lâ-edrî küllehâ" ya'ni hepisine birden "Bilmem!" kelimesiyle bir cevâb verip mu'ârizını iskât eylemiştir.

333- Latîfe: Birgün Hoca merhûma, "Burnun hangi tarafda?" demişler. Ensesindeki ukde-i hayâtiyye mevzi'ini göstermiş. "Hoca Efendi, tamâmiyle zıddını ve mukâbilini ta'rîf etdiniz!" deyince Hoca, "Hah, gördün mü, aksi ta'ayyün etmedikçe aslı takarrür etmez." demiş.

Kızıltoprak'da "Tevfik Beyzâde Gıyâsüddîn Bey" Tarafından:

334- Latîfe: Hoca merhûm kızının eline destiyi verip suratına iki de tokat aşkederek, "Sakın destiyi kırma hâ!" der. Yavrucağızın ruhsâr-ı ma'sûmânesinden dürdânelerin döküldüğünü görenler, "Efendi, bu bî-günâh ma'sûma bi-gayr-i hakkın işkence revâ mıdır?" dediklerinde, "Asıl destiyi kırmadan âkibetin vahâmetini göstermelidir ki dikkat etsin. Yoksa desti kırıldıktan sonra fâ'iline cezâ vermekle yerine gelmez." der

Bir Küçük Kârî'e Tarafından Vürûd Eylemiştir:¹⁰¹

335- Latîfe: Hoca merhûm zevcesinin eğirdiği ipliği pazara götürüp, gaddâr esnâflar birçok hîle ve bahâne ile Hoca'nın elinden yok bahâsına almak isterler. Hoca kendi kendine, "Size mürtekeb olduğunuz meslek vâdîsinde mukâbele etmek yarar." diyerek küllükde bulduğu kocaman bir deve başını hânesine getirip ipliği üzerine sarar. Gâyet iri bir yumak husûle gelir. Yine

¹⁰¹ "Hikmet" imzâsıyla da yine bu hikâye gönderilmiştir. (Müellifin Notu.)

çarşıya gidip diğer tüccârâna gösterir. Birisi yumağa nisbetle aşağı bir fiyat verirse de Hoca düşünür, darası çıkınca tam ipliğin bahâsıdır, hemân "Say parasını!" der. Herîf bu kadar iri yumağın bu fiyata verilmesine şübhelenip, "Efendi, bu yumak sizin hâne mahsûlü müdür, yoksa başkasının mı? Sakın içinde bir şey olmasın?" deyince Hoca kemâl-i ciddiyetle "Devenin başı!" der. Müşterî mütma'in olup parasını sayar, Hoca da para ile sıkıntısını def' eder. Müşterî dükkânında yumağı çözüp de içinde azîm bir kafa görünce hemân Hoca'yı bulup, "Efendi, bu size yakışır mı, bana yumağın içinde bir şey yok dedin, beni aldatdın." deyince Hoca gülerek der ki: "Eğer sen kıymetini bilsen, benim sana verdiğim ders, senin hîle ile kazanacağın birkaç paradan bin kat nâfi'dir. Bir kerre şu bîçâre zevcemın göz nûru dökerek vücûda getirdiği ve benim de sevk-i zarûretle satdığım iplik sana helâlinden mikdâr-ı kâfi kâr getirir. Piyasayı biliyorum. İkincisi ben sana yalan söylemedim. "Yok, devenin başı!" diye hîleyi aynen i'tirâf eyledim. Sen de o hâliyle satın aldın. Eğer böyle yapmasaydım da değer fiyâtını bulmağa inâd edeydim, ya elimde mâlüm olduğu hâlde nâcâr kaldığım bir zarûret mündefi' olmayacaktı, yâhud ölü bahâsına mâlımı sizin kucağınıza atıp mağbûn, mel'ûn olduğum hâlde hâ'ib ve hâsir çekilip gidecektim. Ashâb-ı ilm ü takvâ hîleye sapmaz. Nâcâr kalmadıkça bu derecesine bile sülûk eylemez. Benim mâlüm, verdiğin parayı çıkarıp hattâ sana da birkaç para kazandırmazsa dünyâ gâ'ib olur, Hoca Nasreddîn gâ'ib olmaz. Ben her vakit borcumu te'diyeye, hilemi tasfiyeye hâzırım!"

336- Latîfe: Hoca merhûm birkaç kişi ile bir mahalde oturup sohbet ederken Hoca ile şöyle bir mu'ârefesi olan bir kimse gelip, "Kuzum efendim, şu altını bozuver!" dedi. Hoca resmî görüşdüğü adamlar içinde nasılsa "Param yok!" demeye sıklık "Şimdi sırası mı yâ!" diye başdan savmak istediye de herîf, şiddet-i lüzûmundan nâşî ibrâm eyledi. Nâcâr Hoca bir bahâne i'mâline mecbûr olup, "Ver bakayım altını." dedi. Eline alıp evirdi, çevirdi, avucunda veznini tahmîn eyledi, nihâyet, "Oğlum, ben bu altını bozamam, eksikdir." dedi. "Cânım Hoca Efendi, sen boz, kaç para eksik alırsan ben râzıyım." dedi. Hoca kendi kendine mırıldanıp ba'dehu, "Ayol çok eksik, çok, nâfile ben bozamam." demişse de, "Herîf ellerine sarılıp "Kaç akçe verersen ver, sonra altını aldığım yere i'âde ederim, senin paranı da geri veririm. Bana büyük bir dostluk etmiş olacaksın." diye yalvarmakla Hoca bir tarafdandan terlemeğe, diğer tarafdandan da fenâ hâlde kızmağa başlayıp nihâyet yakayı kurtarmak için elinde biraz daha döndürüp aktardıktan ve avucunda bir müddet sıçratıp hoplatdıktan sonra, "Hesâb etdim, bu altını verdikten başka sizin daha üste altı buçuk akçe vermeniz lâzım geliyor." demiştir.

Konya'da Akşehirli Marangoz Ahmed İmzâsıyla İrsâl Olunmuştur:

337- Lâtîfe: Rüyâsında komşu kadınlar Hoca'nın etrâfını alıp, "Efendi, sana pek münâsibdir." diye bir kadınla izdivâc' etdirmeğe uğraşıyorlarmış. Hoca helecânla uyanıp hemân haremîni dürtüp uyandırarak, "Kalk be gayretsiz kadın, ammâ fütûrsuzsun hâ, yanı başımda olduğun hâlde hiç aldırılmıyorsun. Komşu kadınlar beni zor ile evlendiriyorlar. Üstüne ortak geliyor. Haydi şu kadınları def' et, yoksa sen bilirsin. Beni söylemedi deme. eskiye i'tibâr yok hâ!" demiştir.

338- Latîfe: Komşularından hayâsızlıkda meşhûr bir kadın bir gün Hoca'nın yanına gelip "Cânım efendi, şu benim deli kıza¹⁰² bir nefes mi edeceksin, muska mı vereceksin, bir şey yap da biraz akıllansın. Her gün benimle pençe pençe, yapmadığı delilik yok. Hande ise bana dayak da atacak." deyince Hoca "Hanım, ona benim gibi ihtiyârın nefesi te'sîr etmez. Benim nasihatimi dinlersen sen ona yirmi beş, otuz yaşında genççe bir adam bul da o, ona hem hocalık eder, hem kocalık eder ve âîle gâ'ilesi, çoluk çocuk telâşesi onu muma döndürür, melek gibi olur." demiştir.

339- Latîfe: Zavalı Hoca'nın bir yorganı olup kış günü binişini, filânı, hâsılı ellerine ne geçerse örtünür yatarlarmış. Yine ziyâdece kar yağdığı bir zamânda gece karısı, "A Efendi, hiç para kazanmazsın, olur ile kanâ'at edeceğiz diye fazla bir yorgana bile mâlik olamadık. Şimdi iki yorganımız olsaydı da râhat râhat örtünseydik. Benim de üstüme şunu bunu örtmek zıddım. Biri uzun gelir, öbürü kısa gelir. Derken biri bir tarafa kayar, öbürü başka bir cihete toplanır. Âh yoksulluğun gözü kör olsun. Ey ne yapalım, bir vakit benim babam..." diye Hoca'nın senelerden beri dinlediği ve karıdan daha iyi ezberlediği masallara başlayınca Hoca, "Yooook, bak ben hem yorgunum, hem uykusuzum. Dırdır istemem. Güzel güzel uykunu uyu bakayım." dediyse de kadının bir kere makaraları açılmış olmakla susması kâbil olamayınca Hoca, "Dur karıcığım, sana kıyâmet kadar pamuk getireyim, istediğin kadar yatak yap, yorgan yap." diye kalkıp hararı omuzladığı gibi doğru avluya inerek karları doldurmağa başladı. Kadın pencereden seyr ederek, "Bc adam, bu ayazda kar ile oynayarak kendini hasta edip de başıma bir derd daha mı çıkaracaksın. Ne yapacaksın onları?" demekle Hoca, "İşte sana Hudâyî nâbit birçok pamuk." demiş. Kadın, "Ayol, hiç kar adamı ısıtır mı?" deyince Hoca, "Isıtmayacak olsa hiç babalarımız, dedelerimiz altında yumuşacık, sıcacık yatar, mışıl mışıl uyurlar mı?" demiş

340- Latîfe: Hoca bir köyün "Ara odasına"¹⁰³ misâfir olmuş. Kahya her evden muttasıl kabak haşlaması taşırmış. Kabak yemekden Hoca'nın cânı çıkmış. Birgün köyün câmi'inde kürsüye çıkıp, "Ey cemâat, Ebced'in ma'nâsını bilirsiniz, bakın size söyleyeyim. "Ebced", gâfil köylünün kulağını pek çek; "Hevvez", onlar misâfir ağırlamasını bilmez; "Hutû", bîcâre Hoca her gün kabak yutdu; "Kelemen, ben bu işe gelemem; "Sa'fes", bu mu'âmele kitâbın bir yerine sığmaz; "Kareşet", hocanıza yok mu lengerîde bir karış et; "Dâzıglen", bunda yedir, âhirete git azıgilen"¹⁰⁴ deyince köylü müte'essir olup, "Afv edersin Hoca Efendi, biz yedirip içirmenin bu derece fazîletini bilmiyorduk." diye i'tizâr

¹⁰² Gâyâ arsız, terbiyesiz, şımarıklığından kinâyeye olacak. (Müellifin notu.)

¹⁰³ Köylerin bir veyâ daha ziyâde "Ara odası" nâmıyla bir misâfir hânesi olur. Herhangi milletden olursa olsun bir misâfir gelince imâm ve muhtarların her türlü işinde bulunan ve köylü tarafından i'âşe edilen kahya, her evden nevbette misâfire sabâh, akşam ta'âmı taşır. Zengin olanlar başlı başına kendi selâmlığını misâfire küşâde edip gelen geçeni aylarca mihmân eder. Misâfire kat'â istiskâl edilmez. Ba'zı hacı ağalar, fakîr düşdükleri hâlde yine selâmlıklarını kapamazlar. Kendileri yemeyip, çocuklarına yedirmeyip, "Ben babamdan böyle gördüm." diye misâfirlerini ağırlarlar. Hem ekserisi bi'n-nefs ayakda durup kendi misâfirine hizmet eder. Fakîr, doksanlık pîr-i fânîleri, ulemâdan kimseleri böyle hizmet eder gördüm. (Müellifin notu.)

¹⁰⁴ "Azık": Yolcunun yol için yanına aldığı ta'âmdır. "Azıgilen", yol ta'âmı ile. demektir. (Müellifin notu.)

edip, gidinceye kadar Hoca'yı koyun etiyle, tavuk kızartmasıyla beslemişler, diye menkûldür.

341- Latîfe: Hoca merhûmun haremî hastalanır. Her gün işinden avdetinde başucuna geçer, ağlarmış. Hâtır sormağa gelen komşulardan bir kadın, "Efendi, o kadar üzülme. Korkulacak bir şey yok. İnşâallâh bir müddet sonra savuşdurur." dediğinde Hoca, "Hanım, ben meşgûl bir adamım. Yarın kalkar, köylere giderim, yâhud başka bir işim olur. Şimdilik elim boş iken ağlayayım. Ne yapayım, belki sonra elim değmez. Zavallının benden başka da ağlayacak kimsesi yoktur." demiş.

Mezkûr Marangoz'un Kayınbirâderi Tipoğraf Makinecisi Hasan Mahmûd Efendi Tarafından:

342- Latîfe: Hoca'nın bir oğlu olmuş. Kadınlar, "Efendi, gel adını koy!" demişler. Kulağına ezân okudukdan sonra, "Yâ Âtike bin Nasreddîn" diye çağırmış. Bir kocakarı ileriden atılıp, "Aman Efendi, hiç tuhaflığı bırakmazsın. Doğru doğru şu çocuğun adını koy." der. Hoca, "Koydum işte yâ!" deyip kadın, "Ayol çocuk erkek, erkek. Sana söyleyen olmadı mı?" demekle Hoca, "Bilirim, erkeğe kadın ismi komakla erkeklığı zâ'il olmaz ya! Doğrusu karımı severim. Şâyed ölecek olursa yâdigâr kalsın. Oğlumu çağırdıkça karımı hatırlayayım, diye ehlimin adını koydum." demiştir.

"Şehzâde Baş'ında Bir Kâri'iniz" Unvânıyla Evvelce Bir Taltîf-nâme ile Berâber Hikâyeler İrsâl Buyuran Zât-ı Âlî-kadr Tarafından:

343- Latîfe: Âzerbaycân avâmından bir İranlı'ya, Fârisî olarak bir mektûb gelmiş. Hoca'ya tesâdüf edip, "Şu mektûbu bana hem oku, hem anlat." demiş. Hoca eline alıp da şikest ta'lîk ile Fârisiyyü'l-ibâre olduğunu görünce, "Sen bunu başkasına okut." deyip i'âde etmek istemiş. Fakat İranlı ısrâr edince Hoca bi'l-mecbûriyye, "Benim Fârisî ile o kadar başım hoş değil, husûsâ onların bu yazılarıyla Türkçe bile yazılsa ben çıkaramam." deyince, İranî hiddet edip, "Be adam! Fârisî bilmezsin, okuma bilmezsin. O sûretde hocayım diye bulgur dibeği kadar kavuğunla, değirmen taşı gibi sarığınla kendini neye meydâna atıyorsun?" demekle Hoca da kızıp hemân kavuğu başından, binişi sırtından çıkararak önüne koyup, "Eğer kavukla, binişle okunursa haydi sen giy de mektûbun iki satırını oku bakalım!" demiştir.

344- Latîfe: Hoca Afyon Karahisâr'ında iken oraya bir İranî gelmiş. Sohbet esnâsında İranî şehrin üzerindeki siyâh kaya yığınının göstererek ne olduğunu sormakla Hoca derhâl, "Bostan kuyusudur." demiş. İranî, "Bos ki bu böyle sipsivri nice kuyu olupdur?" deyince Hoca cevâben, "İçini temizleyip kurusun diye böyle içini dışına çevirmişler." demiştir.

345- Latîfe: Tîmûrleng Akşehir'e gelince ricâl-i belde ve ulemâyı meclisine da'vet eylemiş. Herkes fart-ı zulmünden titreyerek put gibi mebhût duruyorlarmış. İçlerinde bi't-tab' Hoca da bulunuyormuş. Tîmûrleng def'-i vahşet için eşrâfla mükâlemeye başlar. Bunlara ikrâmen şerbet ısmarlar. Evvelâ Tîmûr'a getirirler, içer. Memleketin subaşı olan câhil bir herîf Tîmûr'a, "Âfiyet olsun!" demekliğı kurar. Havf u telâşla ağzından bir "Merhabâ!" fırlar. Tîmûr, meclisc ilk duhûlünde söylenmesi lâzım gelen bir sözün böyle bi-vakt îrâdına mütehayyir olarak nazar-ı istifhâmla herîfin yüzüne bakınca, herîfin acz ü cehline merhamet ederek ve belki ta'mîr edeceğim diye daha büyük bir

münâsebetsizlik eder havfıyla Hoca imdâda yetişip, "Efendim, bizim şehrin merhabâsı ağız tadıyladır." demiştir.¹⁰⁵

346- Latife: Akşehir'de bir takım ahibbâ teferrüce gitmişlerdi. Ta'âm edilip orada bulunan havz-ı kebîrden herkes ellerini yıkıyorlardı. Mahalle imâmı dahi elini yıkarken kazârâ ayağı kaydığı gibi havuza baş aşağı yuvarlanmış. Etrâfdan yetişerek herkes kenârda yarı beline kadar sarkıp o kadar "Ver elini!" diye haykırmışlarsa da kendi kendine çıkmağa çalışıp bir türlü imdâdcılara elini vermemiş. Hoca bu hâli görmekle, "Çekilin oradan, siz onun yolunu bilmezsiniz, herîf boğulur, yine sizin emrinize ittibâ' etmez. Çünkü onlar aslâ vermeğe alışmamışlardır. Bakınız ben nasıl kurtarırım." deyip cân havliyle kendini kenâra atmağa çalışan imâmın olduğu hizâdan sarkarak, "Bekir Efendi, al elimi!" deyince imâm hemân, "Aman birâc'er, hay Aliâh râzı olsun." deyip şarpadak Hoca'nın bileğinden yakalamış. Hoca da sâhil-i selâmete çekmiş çıkarmıştır.

347- Latife: Hoca bir gece mollası İmâd ile hânesine avdet ederken birkaç hırsızın bir hâne kilidini törpülediklerini görürler. Hoca men' edemeyeceğini, belki kendisi de bir mehlekeye dūğâr olacağını teyakkun ederek sesini çıkarmaz, mahalline bildirmek üzere çekilir, gider. İmâd, karanlıkta herîflerin kapı önünde toplanmalarından, içlerinden birinin eli varıp gelerek "Hış hış hış" yapmasından bir şey anlamayıp, "Efendi, bunlar ne yapıyorlar?" dedi. Hoca "İklık¹⁰⁶ çalışıyorlar." dedi. İmâd, "Sesi çıkmıyordu ya!" deyince Hoca, "Onun sesi yarın çıkar." demiştir.¹⁰⁷

348- Latife: Hoca merhûm, zerzevatçı dükkanının yanından geçerken herîf Hoca'ya borcunu tesviye eylemesini ihtâr eyler. Hoca, "Bak bakalım deftere, ne kadar borcumuz olmuş?" deyip herîfe ümîd vererek bir takrîble yakayı kurtarmasını düşünür. Zerzevatçı defteri karışdırırken Hoca da nazar eder. Bakarlar ki biri beş yazarak senelerden beri yüzlerce akçelik alış veriş edilmiş ve mahsûbâtın sonunda Hoca'nın otuz bir akçe borcu birikmiş. Karşiki sahîfede İmâm Efendi'nin de yirmi altı akçe borcu olduğunu görmüş. Zerzevatçıya demiş ki, "Bak oğlum, benim burada otuz bir akçe borcum olduğu görülüyor. İmâm Efendi'nin de yirmi altı akçe borcu varmış. Bizim onunla aramızda teklîfimiz yok. Biz onunla emiş kamış olur yirmi altıyı sayışırsız. Kaldı mı beş akçe. O beş akçeyi de bana verirsın, şu iki hocanın hesâbını da bu sûretle temizlemiş olursun." deyince iki hesâbın birden şu sûretle temizlendiğine herîf sevinip iş bitmiş olmak için kemâl-i memnûniyetle üste beş akçe dahi verip

¹⁰⁵ Kekemelerin her biri ba'zı harfin tekellümünde epeyce güçlük çekerler. Şâ'ir-i meşhûr Yenisehirli Avnî Bey merhûm kekeme olup "Sin" harfini söyleyemezmiş. Zâten hemân nepsi zekî olan kekemelerin yaptığı gibi Avnî Bey de elden geldiği kadar "Sin" ile başlayan kelimeleri kullanmayıp mürâdifini isti'mâl edermiş. Bir gün bir meclise dâhil olup nasılsa "Selânün aleyküm" diyecek olmuş. Fakat elini göğsüne koyup "se se se selâm" diyemeden tâ sadr-ı meclise gelmiş. Bakmış ki olacak şey değil "Merhabâ" demiş, geçmiş oturmuştur. (Müellifin notu.)

¹⁰⁶ "İklık": Rebâb denilen üç telli çalgıdır ki yay ile çalınır. Kabağı ale'l-ekser Hindistan cevizi olup, üstüne deri gerilmiştir. Ba'zan bir nev' kabak olur. Teli kirişdir. (Müellifin notu.)

¹⁰⁷ Bu hikâyenin Mesnevî-i Şerîf'de mevcûd olmasına nazaran Hoca'ya isnâdına imkân kalmaz. (Müellifin notu.)

Hoca'yı handân handân uğurlamışsa da kendi kendine kalınca derin bir düşünceye dalıp bir türlü bu dolambaç hesabın içinden çıkamamıştır.

349- Latîfe: Hoca Nasreddîn Efendi Rahmetullâhi aleyh, birgün Tîmûrleng'in huzûruna dâhil olup kemâl-i cesâretle Akşehir beldesi nâmına ba'zı metâlibâtta bulunur. Hayli ağır ağır metâlibât ve teklîfâtan çekinmez. Tîmûr, yekpâre âteş kesilerek, "Sen benim gibi büyük, mu'azzam, sâhib-kırân bir sultân-ı cihân-mutâ'a karşı ne cesâretle böyle azîm metâlibâtta bulunabiliyorsun?" demekle Hoca, "Sen büyüksen biz de küçüğüz!" demiştir.

350- Latîfe: Tîmûrleng, Akşehir subaşısının servetini tahkik edip vergiden bir hayli para ihtilâs eylediğini bahâne ederek emvâlini müsâdere için huzûruna celb eder. Herîfin ibrâz eylediği "Alikorna"¹⁰⁸ kağıdı üzerine yazılmış olan hesâbât defterini yırtıp yırtıp zor ile herîfe yutdurur. Ve nihâyet tasâmim eylediği müsâdereyi icrâ ederek herîfi cascavlak soyar. Fûls-i ahmere muhtâc bir hâle koyar. Hoca merhûmu çağırıp istikâmetinden nâşi vergi tahsîline nezâretini emr eyler. Hoca'nın ta'allûl ve i'tizârını dinlemez. Ay başında hulâsa defterini isteyip Hoca'nın kül pidesine yazdığını görünce Tîmûr zehr-hand bir çehre ile, "Hoca, bu ne?" demekle Hoca, "Efendim, nihâyetü'l-emr ben yutacak değil miyim? Bendeniz selefim gibi dev iştihâlî adam değilim. İhtiyârım, bunu ancak hazm edebilirim." demiştir.¹⁰⁹

351- Latîfe: Tîmûrleng, Akşehir'de iken ba'zı ümerâ-yı askeriyyesi ile eşrâf-ı belde bir meclisde oturup konuşurlarmış. Mücâhidîn-i Osmâniyye'den biri, "Kosova muharebesinde şöyle toplar atıldı, böyle muhârebe edildi, düşman şu yolda ta'kîb olundu, Bulgaristan böyle feth edildi, Niğbolu'da ehl-i salîb şöyle tepelendi." diye me'âsir ve mefâhir-i Osmâniyye'yi hikâye eylerler imiş. Tîmûr ümerâsından biri şu celâdetlere imrenip, "Bizim de Ankara

¹⁰⁸ Doğrusu "Likorina" imiş. Evâ'ilde Frengistândan gelen sağlam, kalın bir nev' kettân kağıddır. (Müellifin notu.)

¹⁰⁹ Bu hikâye evvelce şu yolda mesmû'um olmuşdu: Yeniçeri ağası, sarrâfı olan Yahûdî'yi çağırır, "Defterlerini alsın, gelsin, hesâb görelim." der. Bîçâre sarrâf, "Belki ağanın gönlü olmuşdur, biraz para verecektir." diye sevine sevine defterlerini omuzlar, gelir. Ağa, "Defterlerden şu benim hesâbı bul bakalım." dedi. Sarrâf hazırladı. Yekûnunu anladı. Gâyet nâki' ve sefî' bir sûret-i tesviye bulduğunu söyledi. Sarrâf bol du'â ediyordu. Ancak şimdi pek müsta'cel ve pek mühim bir işden dolayı yirmi yedi bin guruşa ihtiyâc olduğunu ve bunu hemân getirmesini söyleyip azîm te'minâtlar verdi. Sarrâf, nâcâr gidip meblağ-ı matlûbu getirdi. verdi. Yekûn yüz bini buldu. Bunun üzerine ağa emr etdi. Kendine â'id hesâb kağıdlarını defterden yırtıp çıkardılar. "Artık borç yuvarlak oldu. Müfredâta hâcet yok. Şimdi sen şu kağıdları birer birer yut bakalım." dedi. Yahûdî "Aman ağa!..." diyecek olduysa da ağa belinden sûrânîsini çıkarıp "Şimdi seni aslına kavuştururum." diye tehdîd edince nâcâr, bin kerre evirip çevirmekle simsiyâh kir peydâ etmiş olan evrâkı bin hokkabazlıkla, zorla boğazını sığaya sığaya yutdu. Ağa "Hepsi bildi mi?" deyip "Bitdi." cevâbını alınca "Oooh, hah işte, ne alacak ne verecek. Âfiyet olsun!" demiştir. Yahûdî, "Ne yapayım ağa, Allâh sana ömür versin." deyip içinden ne demişse diyerek çekilip gitmiştir. Ancak ağa yine ara sıra sarrâfa haber göndererek para getirtmekde, Yahûdî ise "Hiçbir esnâf aldanmaz!" kâ'idesinde ağanın nüfûzundan bi'l-istifâde hâcegân sınıfından küçük me'mûrları kasıp kavurarak az zamânda on mislini kazanmakda olmakla boyuna ağanın matlûbâtını tesviye edermiş. Yine bir gün küllî para istemek üzere sarrâfı celb ederek hesâb istemekle Yahûdî kağıd helvâsına yazılmış birçok hesâbât göstermiş. Yeniçeri ağası gülerek, "Ulan Yahûdî, bu nasıl hesâb kağıdı?!" deyince, "Ağa, nihâyet ben yutacak değil miyim?" demiştir. (Müellifin notu.)

muhârebesinde şu kadar fillerimiz vardı." Tîmûr ordusunda top yok iken, "Şöyle cesîm toplarımız da vardı, gümbür gümbür ortalığı velveleye verdi, Osmanlıları tir tir titretti." derken, hâzır-ı bi'l-meclis olan bir çocuk kazârâ seslice bir zarta salıverir. Hikâyeye devâm eden zât birden bire şaşalayarak, "O ne?" deyince, yalan dinlemekten boğulma derecesine gelen Hoca, bundan bi'l-istifâde, "Kusûra bakmayın efendim, topların gümbürtüsünden zavallı ma'sûm korktu da onun için..." dedi.

352- Latife: İlkbahârda asker, ok ta'îmine çıkacakları cihetle Tîmûr Hoca'yı da ma'îyyetine alıp götürür. Sohbet esnâsında Hoca merhûm bir aralık kendisinin ok meşk ettiğini söyler. Tîmûr öyle ise kendisi de bir ok atmasını irâde eder. Hoca i'tizâr eylesen de cebr eylemekle nâçâr, yaya bir ok gezleyip hedefe atar. Ok isâbet etmeyince Hoca hemân "İşte sekbânbaşı böyle atar." der. Bir ok daha verirler. O da başka bir tarafa gider. "Bizim subaşı da böyle atar." der. Bi't-tesâdüf üçüncü tam hedefe isâbet edince Hoca kemâl-i gurûrla, "İşte Hoca Hasan Nasreddîn de bunu böyle atar!..." deyip mazhar-ı âferîn olmuşdur.

353- Latife: Tîmûrleng, yüksek bir me'mûriyyetle ma'îyyetinden istihdâm eylemek üzere Osmanlı Türklerinden cesûr bir adam ister. Cesûr adam bulunsa bile Tîmûr ma'îyyetinde bulunmak dahi ayrıca bir cesâret, ta'bîr-i âherle "Görünür kazâ" olmakla kimse cesâret edemez. Ma'a-mâfih "Kimse yokdur!" demek de hiçbir vechile kâbil olamaz. Her vakit cankurtaran vazîfesini gören zavallı Hoca'ya mürâca'at ederler. "Aman Efendi, Tîmûr şu memleketde hakîki olarak yalnız seni sever. Sen de onun pundunu öğrenmişsin. Her vechile idâre edebilirsin. Ricâ ederiz, zâten muvakkat bir müddet için şu vazîfeyi sen der-uhde et. Bakalım, ileride çâresini düşünürüz." gibi bin dereden su getirerek sâf ve rakîkû'l-kalb, aynı zamânda gâyet hamîyyet-i vataniyyeyi hâ'iz olan Efendi merhûmu kandırırlar. Söz verir, Tîmûr'a arz ederler. Tîmûr Hoca'nın kuvvet-i kalbiyi zâten bilip onun levâzımından olan kuvvet-i cismânîyi de me'mûl eylediği cihetle pek münâsib görür. Ancak sûretâ bir tecrübe yapılmasını da emr eyler, şu sûretle bir tecrübe yaparlar. Hoca'yı bir meydânlıkda huzûr-ı Tîmûr'da dimdik durdururlar. Emr eder, nişâncılardan biri bacakları arasından geçmek üzere bir ok atar. Hoca korkarsa da bi'z-zarûre sesini çıkarmaz. Zavallı, bildiği i'tisâm du'âlarını okumağa başlar. Bu sırada bir başkasına da emr edip Hoca geniş kollu binişi olduğu hâlde kollarını dümdüz gerer. Sol kolunun altından binişini delmek sûretiyle bir ok daha atarlar. Zavallı Hoca acîb hâller geçirir. Sonra bir de kavuğunun düğmesini delip geçmek üzere bir ok daha atılmasını emr edince Hoca'ya artık bir fenâlık gelip, kendini bilmeden kazık gibi katılır kalır. Hele nişâncının fart-ı mahâretiyle bu ameliyye de kazâsız geçer. Hitâm-ı tecrübe tebşîr edilince Hoca da kendine gelir. Yorgunluğunu bildirmeyerek gülümsemeye başlar. Pâdişâh, Hoca'nın bu sebât ve cesâretine hezârân tahsîn ve âferîn okuyup münâsib atıyye ile taltîf eyledikten başka binişinin, kavuğunun delindiği arz olunmakla yenisi verilmesini emr eder. Hoca, bu inâyete de ayrıca teşekkürden sonra, "Amân Efendim, fermân buyurunuz da bir de çakşır verilsin. Takım tekmîl olsun." der. Tîmûr, "Hoca Efendi, çakşırınıza bizim tarafımızdan bir ziyân îrâs edilmediğini söylediler. Mu'âyene etmişler, bir şey görememişler." demekle Hoca demiş ki: "Efendim, haklısınız. Sizin tarafınızdan bir ziyân olmadı. Fakat benim tarafımdan hayli ziyân ve ziyâ'a uğradı. Ele alacak yeri kalmadı. Onlar zâhirine bakıp bir şey görememişlerse de bendeniz derûnuna bakmadan bilip duruyorum ki her hâlde berbâd ve mülevves bir hâle geldi."

354- Latîfe: Akşehir'de Hoca'nın sipâhîlerden mesleğine âşık yiğit bir komşusu var imiş. Akşamları hâneye gelince ale'l-ekser alt katda bir na'ra atar, orta katda bir na'ra atar, üst katda dâ'imâ oturduğu odada üçüncü na'rayı atarmış. Bu hâlin muttariden tekerrürü Hoca'nın nazar-ı dikkatini celb edip, sipâhî ağasından istîzâh-ı keyfiyyet eylemiş. "O kadar merâk etdinse düş arkama." deyip evvel Hoca'yı doğru ahıra götürür. Orada güneş yüzlü tüvânâ bir küheylân gösterir. O kadar güzel, o kadar latif ki ta'rif olunamaz. "İşte Niğbolu melhame-i kübrâsında ben bu atla Akşehir sipâhîlerinin önüne düşüp çevirme hareketi yaparak ehl-i salîbin inhizâmına sebep oldum." der, na'rayı fırlatır. Hoca hak verir. Sonra birinci kata çıkarlar. Sofada bir esliha arması gösterir. Hâriku'l-âde kıymetdâr eslihadan müteşekkîl. "İşte bu silahlardan bir takımı ecdâdımın Türkistan'dan getirerek Rûm İli fütûhâtında, Edirne civârında Sırpsındığı'nda, Bulgaristan fethinde, Kosova melhame-i kübrâsında kullandığı silâhlar olduğu gibi, bir takımları da Kosova'da Sırplıların ta'kîbinde Niğbolu'da bi'z-zât kullandığım silâhlar ile ehl-i salîb cengâverlerinden iğtinâm eylediğim silâhlardan müteşekkildir. İle'l-ebced ahfâdımâ yâdigârdır. Benim için dünyânın en kıymetdâr emvâlinden daha değerlidir." der, sürûrundan bir na'ra da orada atar. Hoca kemâl-i takdîr ile dinler. Sonra üst kata çıkarlar. Familyasına seslenip, başını örterek gelir. Hoca'nın elini öpmesini emr eder. Hoca bakar ki ay çehrelî, nûr parçası gibi bir âfet-i devrân. "Bu kadın Yıldırım Bayezid'in hâatunlarından Mariçe nâmındaki Sırp prensesinin akrabâsından. Ben askerimle Mariçe Hâatun'u pâdişâhımız Yıldırım'a getirirken onun refâkatinde idi. Beni görmüş, beğenmiş. Meydân-ı celâdetdeki kahramanlığımı işitmiş, bana şiddetle meyl etmiş. Aylarca ağlayıp kimseye derdini açamamış. Nihâyet Mariçe Hâatun duymuş. İrâde oldu, nikâh etdim. İlmi, fazîleti, dirâyeti, terbiyesi hüsnünden kat kat efzûndur." deyip, orada da aşk ile derûn-ı dilden bir na'ra atınca Hoca merhûm kendini tutamayıp, "Her üçünde de yerden göğe kadar hakkın var imiş evlâd. Ricâ ederim, ba'd-ezîn bir na'ra da benim için at!" demiştir.

355- Latîfe: Tîmûrleng'in diyâr-ı Rûm'u istîlâsı sırasında Akşehir'de Moğollar müstevlî olmuş ve bunların mezâlîm-i behâyimânesinden şehirli boşalıp köyler, sahrâlar hâ'if ve mütereddid bir çok âilelerle dolmuş idi. Hoca da merkebe karısını bindirip, oğlunu yanına alıp hecrî ve sarp bir köye gitmiş idi. Bir gün şehirden dağılan ahâlî ile o köyün yerlilerinden beş on kişi bir çeşme başına toplanıp Moğollar'ın mezâlîm-i vahşiyâne ve tabâyî-i sibâ'ânesine müte'allik şiddetli bahisler olunurken Hoca da bahse karışıp, zâlimler hakkındaki gazabullâhın korkunçluğundan, âhirette görecekları en müdhîş azab ve ukûbâtdan sayıp dökmeğe başladı. Orada kayıdsızca dinlemekde olan uzun boylu, esmer çehrelî, köprülü burunlu, uzun yüzlü, hafif sakallı, kara gözlü, keskin bakışlı, başına zülfelî siyâh bir tâc giymiş, zülfeler kaşlarını setr cylemiş, arkasında bir abâ, elinde bir keşkûl bulunan mühîbü's-şekl bir dervîş birdenbire olduğu yerden top gibi patlayıp, "Hayır Hoca, okuduğun âyet ve hadîs doğru. Fakat seyf-i intikâm-ı İlâhî ve imtisâl-i adâlet-i Rabbânî olan ashâb-ı hurûc hakkında değil, sizin gibi hûn-ı hamîyyet ve necâbeti bozulmuş, ırkına âdî damarlar karışmış, himmetsiz, gayretsiz, ittîfâk ve ittîhâdsız, zen-meşreb miskinler aleyhindedir!" diye en üst perdeden korkunç bir sesle şemşîr-i ta'rîzi havâle cyleyince herkes fenâ hâlde şaşalayıp, birçokları oldukları yere yığılıvermişler, ba'zıları da şaşkın şaşkın heykel gibi dimdik duran dervîşin yüzüne bakakalmışlardı. Hoca merhûm dervîşi başdan ayağa dikkatli bir nazarla süzünce aklı başından gidip kendi kendine "Acabâ!?" dedikten sonra şaşkınlığın kendisine verdiği âni bir cür'etle, "Baba erenler, siz hangi diyârın

gölüsünüz, mübârek isminizi bağışlar mısınız?" demekle dervîş, evvelki mühîb sesle "Mâverâünnehir dâhiyesiyim. İsmim Tîmûrdur." deyince, Hoca artık büsbütün müvâzeneyi şaşırarak, "Amân evlâd, hanlığı manlığı da var mı?" demesine o heykel-i gazûb "Belî!" diye gümürdenince Hoca huzzâra başını çevirip, "Ümmet-i Muhammed, er kişi niyyetine, buyurun cenâze namâzına!" demiştir.

356- Latîfe: Akşehir'e bir İrânî gelmiş. İsfahân'da şâhin yüz, yüz elli odalı şu kadar bin arşın murabba'ında müte'addid sarayları olduğunu kemâl-i mübâlağa ile tavsîf eylemiş. Hoca da buna karşı, "Bizim pâ-yı tahtımız olan Bursa'da böyle nice saraylar var. Hattâ yeni yapılan kaplıcanın boyu beş bin arşın..." derken başka bir İrânî meclise dâhil olup, henüz Bursa'dan gelmekte olduğunu söylemesiyle Hoca eski hızında devâm edemeyip "...eni de elli arşındır..." der. İrânî, "Bes ki bu nice olupdur ki eni hergiz boyuna uygun düşmedi?" Hoca, "Ben onun enini boyuna uyduracaktım ammâ, pek aksi bir zamânda şu Acem Baba meclisimize kadem basdı." demiştir.

357- Latîfe: Nasreddîn Hoca li-maslahatin Bursa'ya gelir. Çarşıda bir çuha şalvarı, on beş akçeye pazarlık eder, sardırır. Parasını verip alıp gideceği sırada kendi şalvarının pek eski olmadığını, onun yerine hafif bir cübbe alması daha münâsib olacağını düşünür. Dükkancıya, "Şalvar alacak idim ammâ vaz geçdim. Onun yerine bana on beş akçelik bir cübbe ver." der. Dükkancı, "Pek a'lâl!" deyip Hoca'ya göre bir cübbe çıkarır, verir. Hoca alıp giderken dükkancı, "Hoca Efendi, para vermedin." der. Hoca, "Acâyib, onun yerine şalvarı bıraktım yâ!" deyip dükkancı, "Cânım efendim, şalvara para vermedin idi ki..." deyince Hoca azîm bir eser-i hayret gösterip, "Fesühânallâh, bu Bursalılar ne tuhaf adamlardır. Şalvarı almadım ki para vereyim!" demiştir.

358- Latîfe: Hoca Nasreddîn Efendi Akşehir gölünde yıkanmak için soyunduğu sırada ceybinden küçük bir "Dil mecmû'a = cönk" düşmüş. Yanındakiler merâk edip içini karışdırmışlar. Gasl-i emvât, telkîn, ıskât gibi ba'zı mu'âmelâtın sûret-i icrâsı mestûr imiş. Hoca giyindikden sonra bu mecmû'ayı ne yaptığı sormalarıyla, "Ha şunu bilemeye idiniz, bi't-tab' bunlar gönül eğlendirmek için okunmaz ya!" demiştir.

359- Latîfe: Nasreddîn Hoca'nın misâfir olduğu köyün ağası, "Hoca, pâdişâh mı büyük yoksa çiftçi mi?" demekle Hoca demiş ki: "Elbette çiftçi büyük. Çiftçi buğday vermese pâdişâh acından ölür..."

360- Latîfe: Hoca'ya "Adam olmanın yolu nedir?" demişler. "Bilenler söylerken cân kulağıyla dinlemeli, dinleyen olursa söylediği sözü yine insânın kendi kulağı işitmeli." demiş.

361- Latîfe: Hoca'ya "Hak nerededir?" demişler. "Hakk'ın mevcûd olmadığı bir yer mi var ki, mekân ta'yînine lüzûm görelim." demiş.

362- Latîfe: Hoca bir gün demiş ki: "İlm-i tıbbın hulâsatü'l-hulâsası şudur: Ayağını sıcak tut, başını serin. Yemeğine dikkat et, düşünme derin."

363- Latîfe: Güçlü, kuvvetli arsız bir herîf var idi ki hicâb, nâmûs ve hayâyı çâk ve sînesini her nev' fezâ'il-i ahlâk nukûşundan pâk edip kat'iiyen kisb ü kâr cihetine iltifât etmez ve girdiği hânedan bir şey almaksızın gitmezdi. Halkın kimisinden elbise, kimisinden et'ime ister, şâyed koğar, döğerlerse kat'iiyen müte'essir olmayıp hattâ bir az müddet sonra yine aynı kimselere mürâca'at

eylerdi. Kerrât ve merrâtla zavallı Hoca'yı da tate'iz eylemişti. Yine bir gün Hoca hânesinde otururken bî-vakt gelip kapıyı açtı. Hârefini inip "Sen kimsin?" diye su'âl eylemekle, "Efendi'yi göreceğim." diye cevâb verdi. Hoca dahi inip sesinden bu herîf olduğunu anlamakla kapı arkasından yavaşça zevcesinden ta'âm sorup unı ile cevâb-ı red almakla arsız herife hitâbla, "Ne istiyorsun?" dedi. "Tanrı misâfiriyim!" deyince Hoca hemân, "Gel arkam sıra!" deyip doğru câmi'-i şerîf kapısına götürdü. Ve dedi ki: "Ayol, sen yanlış gelmişsin, işte Tanrı'nın evi burasıdır."¹¹⁰

364- Latîfe: Hoca merhûm talebe iken şuhûr-ı selâse münâsebetiyle civâr köylere cerre çıkar. Herhangi köye vardysa i'tizâr edip, "Safâ geldin Hoca Efendi, amînâ bizim Ramazân imâmımız var." deyip kabûl etmezler. Böyle beş altı köy dolaşır. Nihâyet köyün birine gelir. Meğer o köye bir tilki âriz olmuş. Köyde tavuk, hindi bırakmamış. Herîflerin çarıklarını, papuçlarını aşırırmış. Hâsılı akla gelmez hasârât yapmış. En-nihâye tuzak kurup hezârân müşkilâtla yakalamışlar. O gün köylü toplanıp ne biçim bir azâbla telef eylemek için müşâvere ederlermiş. Hoca yanlarına gelip mes'eleyi su'âl ederek, köylüler, "Aman Hoca Efendi, bu mel'ûn, bir köy halkına yapmadık ziyân bırakmadı. Çok şükür ele geçirdik. Şimdi nasıl bir dehşetli azâb ederek intikâm alalım diye müşâvere ediyoruz." demeleriyle Hoca hemân "Siz çekilin hele bakayım, onu bana bırakınız." demekle köylü, "Bu adam görgülü bir kimsedir, elbette bizden çok ziyâde ma'lûmâtı vardır." diyerek karşıdan temâşâyâ başlarlar. Hoca hemân, sırtından cübbeyi, belinden kuşağı çıkarıp tilkiye giydirir. Belinden sımsıkı bağlar. Kavuğunu da başına giydirip üzerine muhkemce sarığı sarar. Kapat koyuverir. Köylüler, "Bre aman, Hoca ne yaptın!?" diye hiddetle Hoca'ya haykırp tilkiyi tekrâr ele geçirmeğe koşmak isteyince Hoca önlerine geçip men' ederek demiş ki: "Beni dinleyin, köylü dayılar. Ben ona şimdi öyle bir iş yaptım ki kırk köse bir araya gelse bu kadar korkunç bir işkenceyi hayâllerine bile getiremezlerdi. Şimdi o, bu kisve ile hangi köye gitse unı ile def' edilir. Hiçbir taraftan ni'met-i kabûle mazhar olamaz."

"M.Nihâd" Bey İkinci Def'a Göndermiştir:

365- Latîfe: Hoca merhûm çocukluğunda memleketi olan Sivrihisâr'dan Akşehir'e geldiğinde minârede mü'ezzinin ezân okuduğunu görmeye aşağıdan bağırarak demiş ki: "Ne yapayım a babam, pek dalsız budaksız bir ağaca çıkmışsın. Ben sana nasıl imdâd edebilirim."

366- Latîfe: Yine Hoca'nın gençliğinde iddi'acı bir çocuk, "Kimse beni inandıramaz!" diye iddi'â eder durmuş. Birkaç kere bu da'vâsını işiden Molla Nasreddîn bir gün kızıp, "Sen şurada dur, ben şimdi gelirim. Seni inandırmanın bak nasıl yolunu bulurum." demiş, bırakmış gitmiş. Çocuk, sa'atlerce beklediği hâlde Molla Nasreddîn'den eser görünmemiş. Cânı sıkılmış, kendi kendine muttasıl söylenirmiş. O esnâda akrâından biri gelip, "Burada ne duruyorsun, kendi kendine ne söyleniyorsun?" demekle mes'eleyi anlatmış. O efendi bir

¹¹⁰ Bir vakit bir arsız herîf de Bir Bektâşî tekyesine dadanmış. İkide birde ta'âm zamânı gider. "Sofra Al'nin, imânım hû!" der. simâla çökermiş. Bu hâlimden bîzâr olan fakîr baba, bir gün yine herîfin bu kelâmına cevâben, "Sofra Al'nin crenler, amînâ lokma bizimdir. İstersen boş sofrayı yala azizim." demiştir.

hande-i tahmîk koyuverip demiş ki: "A budala, işte seni aldatmış ya. Daha ne biçim aldatmak istersin?"¹¹¹

367- Latîfe: Yine zamân-ı tufûliyyetinde memleketin harâbe bir mahallinde çocuklarla oynarken, arkadaşları bir tak çizme bulmuşlar. Evirip, çevirmişler bir şeye benzetememişler. Getirip Molla Nasreddîn'e göstermişler. Derhâl, "Ayol, ne var bunu bilemeyecek, kazma kılıfı!" demiş.

"Kemâleddîn" İmzâsıyla Vârid olmuştur:

368- Latîfe: Birisi, hânesi hiç güneş görmediğini Hoca'ya şikâyet etmiş. Hoca, "Tarlan güneş görüyor mu?" diye sorup "Evet." deyince Hoca, "O sûrette hâneni tarlaya nakl et." demiştir. (Hoca'nın şu cevâb-ı sâfiyânesi sıhhî bir tavsiyeyi şâmilidir ki sık ve gün görmez mahallerin sıhhate mazarratını beyândır.)

369- Latîfe: Birkaç çocuk, bir ırmak kenârında bacaklarını suya sokup "Benim ayağım nerede? Hayır, o Hüseyin'in ayağıdır. İşte ayaklarımız karmakarışık oldu. Ben size bir yere toplanıp da suya ayağımızı sokmayalım, demişdim. Şimdi herkes kendi ayağını nasıl bulacak?" diye gavga ederlermiş. Hoca da oradan geçiyormuş. Bunların gavgalarını işidince, "Durun çocuklar, ben şimdi herkesin ayağını sâhibine i'ade ederim. Karışıklığa meydân verenin cezâsını veririm." diye elindeki asâyı su içine sokup bunların ayaklarına hızlıca yapışdırınca hepsi birden cân acısıyla "Amân!" diyerek sudan sür'atle ayaklarını çıkarıp derhâl herkes kendi ayağına sâhib olmuş.

370- Latîfe: Hoca'yı bir düğüne da'vet ederler. Hâneye duhûlünde bakar ki misâfirleri karşılayacak, papuçları muhâfaza edecek kimse yok. Kimse kimseyi tanımıyor. Bu kargaşalıkta papuçları bir hasâra uğratmamak için, hemân koynundan mendilini çıkarıp papuçları sarar sarmalar, koynuna koyar. Odaya dâhil olup gösterilen mahalde oturur. Yanındaki zât koynunun kabarıklığını ve mendilin ucunu görmekle, "Efendim gâlibâ koynunuzda nevâirden bir kitâb var." demiş. Hoca, "Evet efendim." diye mukâbele eylemiş. Yine o zât "Efendim neye müte'allik?" demekle "İlm-i iktisâda müte'allik." der. O adam mükâlemeye medâr olmak üzere be-tekrâr, "Sahhâflardan mı aldınız?" demekle Hoca dahi, "Hayır efendim, kavaflardan aldım." cevâbını vermiştir.

"Es'ad Nâci" İmzâsıyla Gelmiştir:

371- Latîfe: Akşehir'de bir bağ, gâyet ucuz fiyatla satılığa çıkarılıp derhâl dört beş zât tâlib olur. Bunlardan biri Hoca merhûma gelip bağı kendisine alımlığa ve fiyâtında biraz daha ikrâm edilmesine delâletini ricâ eder. Hoca bu haberi alınca derhâl bağ sâhibine koşup ne yapar yapar, icâbına bakar. Müşterî haber almağa gelince Hoca, "İşi becerdim, lâkin son derece zahmet çektim. Herîfin sakalına güldüm, bin dereden su getirdim. El-hâsıl me'mûlünün fevkinde ucuz olması husûsunda emrin vechile senin için çalıştım. Tenzîlâta â'id sarf eylediğim mesâ'iyi sırf senin muhterem hâtırın için yaptım. Nasıl,

¹¹¹ Bunun bir de başka türlü mütâla'a-güzârım oldu: Ekâbirden bir zât, hânesinden taşra giderken papuçlukda bir mikdâr tevakkuf esnâsında, "Daha şimdiye kadar benden nişyân sâdır olmamıştır." deyip, ba'dehu kölesini çağırarak, "Gel, papucumu ver!" demekle köle, "Efendim, şimdi papucunuzu ayağınıza giymişsiniz." deyince o zât tâ'ib olup, "İşte da'vâmanızın derhâl cezâsını çekdik." demiştir. (Müellifin notu.)

memnûn oldun mu?" demekle herîf büyük büyük teşekkürler eyledi. Sevincinden hop hop hopluyordu. Bu esnâda Hoca, "Ey, şimdi bu arada kendim için de muhtasar bir teşebbüsde bulunmaklığıma bir şey demezsin ya?" deyince herîf, "Ne demek efendim, elbette sen de ondan ayrıca bir temennîde bulunabilirsin. Buna kim ne der!" demekle Hoca, "İşte ben de bütün talâkatımı ârzûnuz vechile fiyâtın ehvenîyyeti husûsuna sarf eyledikten sonra bu hakkımdan istifâde ederek hâtîme-i kelâmıma kendim için de iki çift söz sarf ederek bağı kendim aldım." demiştir. Herîfdeki mebhûtiyyet!"

Üstâdı "Siyâhî Hacı Hâfız Şükrî" Efendi'den Menkûl Olmak Üzere "Eyyûbî İsmâ'il Hakkı" Beyefendi Tarafından İhdâ Buyurulan Hikâyelerdir:

372- Latife: Hoca merhûm bir gün Tîmûrleng'in ma'îyyetlerinden birine, "İ'tikâdda mezhebin kimdir?" demiş. Herîf cevâben elini göğsü üzerine koyarak mütevazî'âne, "Emîr Tîmûr Gürgân!" demiş. Huzzârdan biri "Kuzum Hoca Efendi, Peygamberi kimdir, sor bakalım." demişler. Hoca, "Ne sorayım, i'tikâdda imâmı Topal Tîmûr olursa peygamberi mutlakâ Cengîz-i hûn-rîz olacaktır." demiştir.

373- Latife: Akşehir'in a'yân ve eşrâfı Hoca merhûmun fazl u kemâlini bildiklerinden çocuklarının bu zât-ı âlî-kadrden istifâza eylemesini ârzû eyleyip Hoca'yı mekteb mu'allimi yaparlar. Memleketin a'yân ve eşrâfı bütün çocuklarını oraya gönderirler. Bir akşam eşrâfdan biri mektebe devâm etmekte olan çocuğunu okuduğu derslerden imtihân edip muvâfık cevâblar vermesinden fevka'l-âde mahzûz olarak Hoca'ya uşakla bir tepsi baklava göndermiş. Tam tadrîs esnâsında baklava mektebe gelir. Hoca, baklavayı çocukların elinden kurtarmanın çâresini düşünür. Kendisi âcilen bir cenâzeye gitmek mecbûriyetinde olduğundan avdetde icâbına bakmak üzere mektebde ileri gelen çocuklara hitâben, "Ben bu tepsiyi rafa koyuyorum. Sakın olmaya ki içindekini yemek tama'ına düşmeyiniz. Çünkü bunun gönderilişinden, gönderen adamın bana olan adâvet-i sâbıkasından emîn değilim. Ağleb-i ihtimâlê göre içine mühlik bir şey katılmışdır. Bu sûretle bana bir oyun edip büyük bir cinâyet tasarlanmışdır. Karışmam, sonra hepiniz zehirlenip ölürsünüz. Beni de ağır bir mes'ûliyete giriftâr edip zindânlarda çürütürsünüz." der, gider. Hoca'nın birâder-zâdesi olup mektebde baş kalfa bulunan çocuk, bunun desise olduğunu anlayarak Hoca'nın gaybûbetinden bi'l-istifâde hemân tepsiyi rafdan indirir. Kendi yardağı olan çocukları başına toplar. Ve yemek için teşvîk ederse de çocuklar, "Zehirlidir, Hoca öyle söyledi. Biz yemeyiz, ölmeğe vaktimiz yok!" derler. Çocuk, "Cânım, o sanî'adır, işte ben yiyorum, artık bir diyeceğiniz kalmaz ya." der. Çocuklar, "Peki ammâ Hoca'ya ne cevâb veririz?" demeleriyle, "Siz beni bilirsiniz ya, ben onu ilzâm edecek kat'î cevâbı hâzırladım. Hele biz şunu kemâl-i âfiyetle hora geçirelim." demekle arkadaşları emniyet kesb edip müttefikan baklavayı derhâl siler süpürürler. Güle oynaşa cünbişlenirler. Mu'zib çocuk, kurnazlığı tâ baklavanın geldiği zamânda kurmuş olmalı ki, hitâmında hemân koşup mu'allim makâmındaki ders kürsüsü üzerinde duran Hoca'nın divitinin içinden kalemtraşı alıp kırar. Hoca da kapıdan içeri girer. Önünde kalemtraşı kırılmış görünce bir tavr-ı gazûbâne ile, "Bunu kim kırdı?" diye haykırır. Çocuklar hepsi birâderzâdesi olan çocuğu gösterirler. Hoca çocuğa, "Kalemtraşı niçin kırdın? Ben de senin kemiklerini kirayım mı?" diye bağırınca kurnaz çocuk yalandan ağlayarak, "Hoca Efendi, kalemim kırıldı, kalemtraşıyla yontmak istedim. Yontarken kalemtraşı kırdım. Ben de şimdi

amcamın yüzüne nasıl bakayım, ona nasıl cevâb vereyim? Şimdi gelirse benim kemiklerimi kırıncaya kadar envâ'ı işkenceye giriftâr eder. Bu azâbları çekmekden ise ölmek daha chvendir, dedim. Kendimi öldürmek için çâre düşündüm. Mektebin kuyusunu telvîs etmesini revâ görmedim. Düşündüm, taşındım rafdaki sizin söylediğiniz zehirli baklava aklıma geldi. Hemân tepsiyi indirip evvelâ kelime-i şehâdet çekdim, arkadaşlarımla helâllaşdım. Babama, hemşîreme, âh illâ o bîçâre bana düşkün olan zavallı anama haber gönderip helâllik diledim. Bismillâh deyip gözümü yumdum, baklavayı pîr pâk göçürdüm. Hattâ tepsiyi sıyırmayı da unutmadım. Âh fakat, fakat, ma'a't-te'essüf sû-i tâli'imden ölmedim, ölemedim." demiş. Bir taraftan cânından tatlı bildiği baklavanın elden gitmesi, diğer taraftan baba yâdigârı kalemtraşın kırılması hasebiyle yüreği yanan zavallı Hoca, "Ulan, bu yaşda bu kadar üstâdâne bir tedbîr düşünüşün beni hayretde bıraktı. Ben de her su'âlin cevâbını, her lafın karşılığını bulurum ammâ, sen benden mâhir çıkacaksın. Zâhir, bizim sülâleye bu kurnazlık dâd-ı Hak'dır." demekden başka bir şey yapamamıştır. Rahmetullâhi aleyh.

374- Latîfe: Densiz, patavatsız ta'bîr eylediğimiz avâm gürûhundan biri, Hoca merhûma musallat olup gûnâgûn zarara sokar, yapmadığı ezâ ve eziyyet kalmaz. Yine bir gün gûyâ Hoca'yı kızdırıp eğlenmek budalalığıyla Hoca'nın yirmi yedi senedir taşıdığı acı bâdâmdan ma'mûl bir asâsını kırar. Hoca bu nâ-tahammül bârid mu'âmeleden münkesir olup, "Uzun müddet istînâs eylediğimden dolayı o asâ benim elim menzilesinde olmuşdu. Sen benim elimi kırdın, İlâhî senin de ayağın kırılsın. Benim bu inkisârım elbette bir gün olur, eserini gösterir. Ammâ kırk gün, kırk hafta, kırk yıl. Orasını Cenâb-ı müntakim-i Zül-celâl bilir." der. Herif ne söyleyeceğini bilemez. Kaba saba biraz homurdandıktan sonra def' olup giderken daha oracıkda ayağı sendeleyip yüzükoyun kapanır. Sol bacağı kırılır. Fevka'l-âde korkup peşîmân olup cânı yandığından nâşî bârân gibi gözyaşı dökerek sürüne sürüne Hoca'nın huzûruna gelir. Kusûrunun afvını istirhâm eyledikten sonra, "Efendî, hani sen inkisârın te'sîri, gâyesi kırk yıl; ekalli kırk gün olacağını söylemişdin." deyince Hoca, "Yine öyledir, senin gördüğün bu cezâ bundan kırk gün evvel başka bir bîçârenin daha cânını yakdığından dolayıdır. Bizimki daha kırk gün sonra çıkacak. Sağ bacağın da bize etdiğinden dolayı hurd olup sürüneceksin!" demiştir.

375- Latîfe: Hoca'nın eşeği çalınmış. Ertesi gün mecma'-ı ahhâbda yana yakıla anlatıp onlardan bir çâre ve tedbîr taleb eylemek istemiş. Huzzâr mes'eleyi ber-tafsîl dinledikten sonra her birisi, "İyi ammâ a Hoca Efendi, ahırın kapısına bir kilid asmalı değil miydi? Çingâne tahtasından yapılan kapıya kilid urmak ne para eder. El ile dokunsan parça parça olur. Ya duvarlara ne dersin. İnsân hânesinin duvarını biraz yüksekçe yapmaz mı? A Hocam, ölü mü idin. Herif bi't-tab' bu kocaman hayvânı koynuna koyup çıkıp gitmemiştir ya. Eşek ahırdan çıkarılıp da sokak kapısından çıkarılıncaya kadar siz nerede idiniz? Bak doğrusu ben sokak kapımı gece arkasından kilidler, anahtarı baş yadığımın altına koyarım. O vakit bi't-tab' hırsız kilidi kırıp da sığır mı, sığa mı sellemehu's-selâm alıp götürmeğe cesâret edemez." gibi, o anda hiç işe yaramayacak dedikodularla boyuna Hoca'yı şemâtet ve mu'âhazeye boğmuşlar. Artık Hoca'nın sabrı tükenip demiş ki: "Efendiler, ağalar, pek doğru söylüyorsunuz. Sırf mâziye â'id olup bu güne bir paralık fâ'idesi olmamak

şartıyla sözlerinizin hepsi doğrudur. Ancak, siz de insâf ediniz, hep kabâhat bende mi? Hırsızın hiç suçu, günâhı yok mu?"

Mervîdir ki: Bir vakit yine eczâ-yı vatanımızdan bir kısmı kesb-i istiklâl eyleyip de onun için Avrupa beldelerinin birinde mu'âhede yapıldığı esnâda Avrupa devletleri murahhasları kendi hareketlerini haklı göstermek üzere devlet-i aliyyenin gûnâgûn kusûr ve müsâmahasını sayıp dökmeğe başlamalarıyla bizim murahhasımız da cümlesine mukâbele ve müdâfa'a olmak üzere gâyet talâkat ve uzûbetle bu fıkrayı nakl eylemesiyle menta'atımız hilâfına hareket eylemeğe azm etmiş olan murahhaslara fevka'l-âde hüsn-i te'sîr edip münbasıt olmuşlar, ibret almışlar. Bizim hukûkumuzu me'mûlün kat kat fevkinde muhâfaza eylemişler. Buna sebep a'lâm-ı ricâlimizden muhterem Hoca'mızın sihr-i beyân-ı kerâmet-nişânı olduğunu söylemişler.

Nîguvân refend u sünnethâ be-mâned
Vez-le'imân küfr ü bid'athâ be-mâned¹¹²

Güzidegân-ı Erbâb-ı Kalemden "Abbâs Hâverî Beyefendi" Eski Bir Letâ'if Mecmû'asının Zahrına Sürhla Yazılmış Olduğu Hâlde Görüp Bî'l-istinsâh İhdâ Buyurmuşdur:¹¹³

376- Latîfe: Günlerden birgün, birkaç a'mâ bir kahvenin peykesinde otururlarmış. Hoca, yanlarından geçerken para kesesini şangır şangır şakırtatarak, "Alın şu paraları da bol bol paylaşın." der. Ve fakat hiçbir şey vermeyip uzakdan seyirci olur. A'mâlar ise derhâl, "Sana verdî, yok bana vermedi, hakkımı isterim, hissemi verin!" diyerek alt alta, üst üste peykeden aşağı düşerler. Ve sopa sopaya gelip mücâdele ederlerken Hoca da gülmekten bayılmış.

Uşâk Duyûn-ı Umûmiyye Me'mûru-zâde Hüseyin Hâmid Bey Tarafından:

377- Latîfe: Herze-vekîllerden biri, gûyâ Hoca merhûmla eğlenmek kasdıyla bir yaz ramazânının sâ'at on birinde sâ'ata bakmasını teklîf eylemiş. Hoca'nın o anda bin türlü endişesi olmakla kızıp herifin su'allerine aykırı cevâblar vererek her tuhaf meşrepli yaratılan adamlar her vakitte herkesin dalkavuşu olamayacağını tefhîm eylemiş. Muhâvereleri ber-vech-i âtîdir:

-Hoca Efendi, sâ'at kaç?"

-Topu bir dâne sâ'atim var.

-Hayır efendim, onu demek istemem, kaç geldi?

-Vallâhi kösteğiyle, dellâliyesiyle yüz seksen iki akçe ve iki paraya doğru geldi idi. Allâhu a'lem.

-Fesühbânallâh, efendim ben anlatamadım gâlibâ. Akşama ne var, akşama?

-Bize iftâra mı geleceksin. Tam sırası. İşte benim zihnim de ona müte'allik şeylerle meşgûl. Sana sayayım. A'lâ arpa ekmeği, tâze soğan, kavun, hıyar. Belki bir de bulgur pilavı olabilir.

-Değil a Hocam, gâlibâ benimle alay ediyorsun. Şimdi ne zamândayız?

¹¹² "İyi insanlar giderler sünnetleri, yaptıkları iyi işler kalır; kötülerden, alçak kimselerden ise küfür ve bid'atları yani kötü işleri kalır."

¹¹³ Bu hikâyeyi Edirne'den Hasan Hayreddin Beyefendi de göndermiş. Hattâ resmini de kendileri nakş edip berâber ihdâ eylemişlerdir. (Müellifin notu.)

-Tam orta yaz. Sıcakların yiğitlik devri.
 -Allâh Allâh, Nasreddîn Hoca'ya eğlence olacağını hiç de tahmîn etmiyordum. Şimdi çıldıracağım. Be adam, zamân ne zamân diyorum.
 -A evlâd, bunu bilemeyecek ne var. Âhir zamân!

Ali Rızâ İmzâsıyla Vürûd Eylemiştir:

378- Latîfe: Hoca merhûm gençliğinde mu'ziblik etmeksizin bir an duramazmış. Bir gün yolda giderken mahallede en hasîs, en bed-ahlak, titiz olan komşusunun kazları, duvar gölgesine çekilip uyumakda olduklarını görünce, herîfin biraz kudurup tepinmesini, mahalleyi başına giymesini seyr etmek üzerer en iri erkek kazı usulca yakalayıp cübbesi altına alarak yürümeğe başlamış. Epeyi gitdiği hâlde, kaz hiç ses çıkarmadığına, bağırıp çırpınmadığına merâk ederek tenhâ sokağa geldiği sırada, yavaşça cübbesini açıp kazın yüzüne bakınca kaz başını kaldırıp mu'tâdı vechile "Susssssss...." deyince Hoca, "Âferî kaz, halt etmiş sana kaz diyen. Sen efendinden çok ârif imişsin. Ben de sana bunu tenbîh edecektim." demiş

Edirne'den Hasan Hayreddîn Beyefendi Tarafından Resmi Dahi Yapılarak Berâber İhdâ Edilmiştir:¹¹⁴

379- Latîfe: Anadolu'da ale'l-ekser işlerini imece ile görürler. Meselâ değirmende un öğütmek için herkes hayvânına buğdayını yükleterek beş on kişi günlerce değirmende nevbet beklemeye bedel bir seferde içlerinden biri gider, dostları, komşuları buğday yüklü hayvânlarını ona tevdi' ederler. Birkaç günde o adam öğütür, gelir ertesi sefer başka birisi gider. Bu sâyede de birkaç adam ale'l-ekser şehre birkaç sâ'at uzakda olan değirmende, açıkda sefil ve ser-gerdân kalmamış olur. Bu kabîlden olmak üzere Hoca önüne sekiz dâne buğday yüklü eşeği katıp, bir dânesine de binip yolda giderken hâsıl olunan şübhe üzerine eşekleri saymak ister. Sayar, sekiz gelir. Gâyet telâş eder. Çünkü sekiz dâne adam kendisine hayvânlarını tevdi' eylemişti. Hâlbuki bir de kendinin olacaktı, eşeklerin dokuz olması lâzım gelirdi. Hemân hayvânları durdurup, kendi yüklü hayvânından da inip yolun i'vicâclı yerini geçerek ileriye bakmak, yâhud meselâ orada bulunan ağaçların arkasından aramak üzere bir müddet geriye dönüp bulamayarak kemâl-i ye's ile avdet eylediği sırada hayvânları be-tekrâr sayar, dokuz. "Fesühbânallâh!" deyip yine merkebin birine binerek giderken, artık şübhe âriz olacağı derkâr olmakla, yine bir daha saymağa başlar, yine merkebler sekiz gelmez mi! Hoca hayretlere dücâr olup kendince bir şeyler hâtırlar gibi olarak yine merkebdan iner, gerisin geri bir hayli gidip kemâl-i ye's ile avdet ederek merkepleri ümitsiz bir sûretde sayar, dokuz!... Zavallı Hoca çıldıracak gibi olur. Demir gibi râsih bir i'tikâd ile mu'tekid olduğu birtakım cinler, periler hikâyelerini düşünmeğe başlar. Issiz çölde perîlerin âdem oğlanlarına ne gibi oyunlar oynadığına dâ'ir birçok sikâtdan bi'z-zât işitdiği menkabeler hep dimâğında kaynaşırlar. Hoca'nın zihni perîşân, akli târumâr olur. Birçok da'vât okuyarak yine merkebin birine biner, yoluna nâçâr devâm eder. Fakat şeytân durur mu? Merkepleri bir daha saymak

¹¹⁴ Aksaraylı İmâm-zâde Hâfız Fahreddîn Efendi de bu hikâyeyi irsâl eylemiş idi. Daha ba'zı birkaç zevât da göndermişlerdi. Bu kadar tevâtürle berâber bu hikâyeye Hoca'nın olmakdan ba'îd, pek eski bir hikâyedir. Birçok eski kitâblarda, ez-cümle Mesnevî-i Şerîf'de gâyet dil-nişin bir tarzda mestûrdur. (Müellifin notu.)

üzere Hoca'yı dürtüşdürür. Hoca âdetâ istemeye istemeye ma'nevî bir âmir-i mücbirin nâ-kâbil-i isyân bir emr-i mühibi üzerine kerhen merkepleri bir daha sayar, sekiz. Artık olanca çılgınlıkları var kuvvetiyle depreşerek merkebdan atlayıp bir müddet kendi kendine bağırır, tepinir. Bağıra bağıra ecinnilere, gulyabânîlere karşı okunan ta'vîzleri, azîmetleri bülend âvâz ile okur. Vâhimesi de son derece fa'âliyetle başlayıp acîb acîb sesler duymakla korkudan tir tir titrer. Sonra bakar ki hayvânlar çemenzârda yayılmağa dalmışlar. Yükleri indirmeğe bile kendinde tâkat bulamayıp kendisini de bir ağacın sâyesine atıverir. O esnâda ileriden bir yolcu belirmekle ervâh-ı habîsenin o tazyikinden çıldırmağa ramak kalmış olan Hoca, Hızır'a kavuşmuşçasına adama seslenip yanına celb eder. Herifle âşinâ çıkarlar. Zâten Hoca'yı kim bilmez? Hoca'yı bîtâb ve harâb bir hâlde görünce mes'eleyi su'âl eder. Zavallı yana, yakıla mâcerâyı anlatır. Şehirde ebnâ-yı zamânın ta'cizâtı yetişmiyormuş gibi, ıssız çölde gulyabânîlerin kendisiyle bi'l-ittifâk etdikleri alayı anlatır. Herif "Cânım Hoca, merâk etme, o senin kendi kuruntundur." diye te'mînât verdikçe Hoca, vâkı'â kendilerini bi't-tab' görememişse de seslerini işitdiğini yeminlerle te'mîne kalkışır. Herife bile tereddüd gelirse de yine Hoca'yı boyuna tesellîde sebât eder. En-nihâye Hoca, "Ayağını öpeyim, bir mikdâr meks et. Beni hayvânıma bindirip yoluma düzelt. Sonra selâmetle işine git." demekle herif acıyıp orada biraz kahvealtı ederler. Buz gibi kaynak suyunu içerler. Hoca'ya da mükemmel bir i'tidâl gelip neşelenir. Şaklabanlığa başlar. Hayvânları toplarlar, birine biner. "Hele şu ecinni dostu olan eşekleri bir daha sayalım." der. Yine sayar, yine bir eksik, ya'ni sekiz gelince ağlamsık bir sesle yolcuya müteveccih olup, "Gördün mü birâder, işte yine sekiz oldu. Nedir bu benim çektiğim şu eşeklerin elinden?" diye gerçek gerçek tazallüme başlayınca herif güler, "A Hocam, şu kendi bindiğin, öz nefsinin rakîb olduğu merkebi de saysana. Zâten bütün yanlışlar kendi eşeğini öz kardaşlarıninkilerle birlikde saymamakdan çıkar." deyince Hoca bir müddet düşünüp elini alnı üzerine "Şap!" diye indirerek şakaklarını ovuşturduktan sonra, hemân merkebdan inmiş, herifin ellerine sarılmış. Herif bu bedîhî mes'eledede bir mübhemiyet, bir güçlük görmediği cihetle hayrân hayrân, "Amân Efendi, etme, estağfirullâh!" dedikçe Hoca yeminlerle, yalvarmaklarla iki ellerini öpüp, "Hay Allâh râzî olsun. Beni irşâd etdin, aklımı, hayatımı bana i'âde etdin. Zîrâ ramak kaldı ki sence pek vâzih ve mu'ayyen olan mu'ammânın halli uğrunda ya az daha çıldırarak, yâhud yüreğime inip helâk olacaktım. Düşünülürse en dolambaçlı, en halî müşkil işler, pek bedîhî, pek rûşen olan mes'elelerin birdenbire gözleri nâ-ı bedâhetiyle kamaşdırıp insânı sangı eylemesinden neş'et eder. Yoksa Hakk'ın bu rûtbe bedâhetine karşı dünyâda insânları birbirine kırdırıp geçiren şey nedir? Felâket-i beşeriyye hep bu noktada birleşir. Bu, anahtarı ebediyyen gâlib olan kilîd, bir kerre açılrsa sultân-ı hakikat herkese tecellî-sâz olarak bütün kâinât bıcaklı düşmanlar yekdiğeriyle mu'ânaka ederek dünyâda na'im-i bulda erecekleri derkârdır." demiştir.

Mâliyeden "İbrâhîm Halîl" Efendi Göndermiştir:

380- Latîfe: Softalık hengâmında üstâdı Hoca'ya "Nasara" ne kelime? demiş. Hoca derhâl "Masdar" demiş. Hocası, "Ne için doğru cevâb vermiyorsun?" demekle Hoca, "Fi'l-i mâzî, desem iş uzayacak. Çünkü ma'lûmu var, mechûlû var; müsbeti var, menfîsi var; müzekkeri var, mü'ennesi var; müfredi var, cem'i var. Var, var, var. Masdar ise böyle şeylerden âzâdedir. Öyle dalı budağı yok. Masdar dersin, bir sözle kurtulursun!" demiştir.

Sanâyi'-i Nefise Talebesinden "Ra'ûf Bey" Tarafından:

381- Latife: Bir bahâr zamânı akrânıyla berâber Hoca merhûm civâr köylerinden suyu, sulağı çok, bütün bahçelerle, envâ'-ı eşcâr ve sebzezâr ile mâlî, cennet misâli bir köye giderler. Çemenzârda envâ'-ı nebâtâtın çiçekleri açılmış, ağaçlar rengârenk ezhâr ile donanmış olmakla pek ziyâde mahzûz olmuşlar. Gönülleri küşâyış bulmuş. Fevka'l-âde neşe ve şetâretle vakit geçirip getirdikleri sahrâ ta'âmıların tıka basa kemâl-i iştihâ ile yemişler. Azîmet zamânı gelmiş. Fakat bir türlü bu güzel gülzârdan ayrılmak istemediklerinden birkaç gün orada kalmaya karar verirler. İçlerinden her biri erfâne¹¹⁵ ile esbâb-ı safâdan birini der-uhde eder. Kimi baklavası böreği benim üzerime; kimi kuzu dolması benim üzerime; kimi zeytinyağlı yaprak dolması benim üzerime; kimi salatası, peyniri, portakal, elma, armud gibi envâ'-ı yemişler benim üzerime dedikleri sırada Hoca'nın da yüzüne bakmışlar. Hoca da bilâ-ta'allül, "Bu ziyâfet böyle üç ay devâm eylese bile eğer ben de buradan ayrılırsam Allâh'ın, Peygamber'in, bütün meleklerin la'neti benim üzerime!" demiştir.

"Bursa'da Bir Kâri'iniz" İmzâsıyla gelmiştir:

382- Latife: Hoca merhûm bir memlekete gidip bir handa mihmân olmuş. Birgün odabaşını çağırarak, "Hemşehrî, ben bu odanın tavanında, kirişlerinde ara sıra korkunç korkunç, çatır çutur bir şeyler işidiyorum. Bir usta getir de şunu bir iyice mu'âyene etdir." derse de odabaşı gülererek, "Telâş etmeyiniz Efendim, bu binâ yıkılmamak üzere yapılmıştır. Öyle çatırtılardan haylamaz. O çatırtı patırtı asırlardan kalma köhne bir binâ olduğundan dolayı değil. Siz hocasınız, elbette bilirsiniz ki dünyâda bütün eşyâ Cenâb-ı Rabbü'l-âlemîn'i tesbîh ederler." diye mugâlata ile kelâm-ı Hakk'ı nâ-be-mahal istişhâda kalkınca, Hoca karşısında mes'elenin hakikatini îzâh edecek kâbiliyyetde bir adam göremediğinden onun fehmine tenezzül edip demiştir ki: "İşte ben de ondan korkuyorum ya, böyle tesbîhi tehlîli artıra artıra ya nihâyet vecde gelip bir gece ansızın secde-i istiğrâka kapanırsa!?"

Beşiktaş İbtidâ'î Mektebi Mu'allimlerinden "M. Nûreddîn" Efendi Göndermiştir:

383- Latife: Hoca merhûm talebelik hengâmında bir memlekete çerre gitmiş. Vâkı'â her beldede, "Hoş geldin, beş gitdin!" gibi hâl hâtır sormak misilli şeyler eksik değilse de bura halkı biraz daha ileri giderek soyunu sopunu, akrabasını, eşini dostunu, işini gücünü de uzun uzadı sorar dururlarmış. Bir, beş, Hoca bıkmış, âciz kalmış. Böyle bir su'âle ma'rûz kalacağını bi't-tab' aslâ hâtırlamayan Hoca Efendi, kendi adını bile yekden söyleyemeyecek bir dalgınlıkda iken böyle etrâfıyla istintâka çekilince dürüst cevâb vermekde gerçekden müşkilât çekmiş. Ciddî sûretde sıkılmış. Hâlbuki sâ'ika-i ma'îşetle onlara hüsn-i mu'âmele etmek dahi kendisi için zarûrî olmakla bir gün odasına çekilip o ana kadar kendisine su'âl edilegelmekde olan ve su'âl edilmesi muhtemel bulunan mesâ'ili ihâtalı bir sûretde bir kağıda sülûs kalemle yazıp akşam köylü toplanıp da henüz Hoca'yı yeni görenler hâl hâtıra başladıklarında veyâhud Hoca başka bir semte gidip ora halkı su'âlleri îrâd edince Hoca, mezkûr sahîfeleri uydurduğu gâyet mudhik bir makâm ile münâsib

¹¹⁵ Bu kelimenin aslı "Ârifâne" yâhud "Harîfâne" olmak üzere muhtelefün fihdir. (Müellifin notu.)

mevzi'lerde envâ'ı tuhafliklar îcâd ederek bütün köylüye karşı okuyup hem huzzârı münbasit eyler, hem de bu su'âllerin tekerrüründen yakayı kurtarırmış.

"Hilâl" Matba'ası Mürettiblerinden Vanlı Edhem Mazlûm Efendi Göndermiştir:

384-Latîfe: Hoca merhûm sabahleyin hânesinden çıkarken haremine, "Bacı Sultân, akşama a'lâ bir bulgur pilavı pişir de seninle karşı karşıya gülüşe oynasa yiyelim." der, gider. Hoca akşamüstü yorgun argın gelir. Soyunur, dökünür. Karnı zil gibi aç olmaklahemân sofraya koşar. Bakar ki kadın sofrayı hâzırlamış, pilavın yanına tas yoğurtu ile yeşil soğanı da ilave eylemiş olmakla Hoca, "Âferin sana, benim sevgili karıcığım!" diye kemâl-i şevk ü şetâretle ve bir o kadar da iştihâ ile oturur. Kaşığı doldurup doldurup kemâl-i iştihâ ile mi'deye indirmeğe başlar. Haremine karşı bin şaklabanlıklar yaparak kahkahalar ayyuka çıkar. Tâ'm bu germî-i iştihâ ve harâret-i neş'e vü safâ esnâsında komşu yetim çocuk boynu bükük, tavrı hazîn bir hâlde gelerek, "Amân Efendi amuca, yetiş, annem seni çağırıyor. Senden başka kimsemiz yok." demekle, mücessem-i rahm u şefkat olan Hoca hemân fırlayıp koşar gider. Yarım sâ'at sonra Hoca kaşları çatık, neş'esiz bir şekilde gelir. Haremi sofraya da'vet ederse de râğbet etmez. Haremi mes'eleyi sorunca, "Ne olacak, kırk yılda güle oynaya karı koca bir bulgur pilavı yiyecekdik. Komşunun eşeği kuyruksuz sığa doğurmuş." demiş. Meğerse zavallı komşu kadın, merkebi kuyruksuz bir u'cûbe doğurunca, henüz sığa temizlenmediğinden ve evvelce hayvân doğurmasında bulunmadığından bambaşka bir şey sanmış. Hoca'yı çağırmağa mecbhur olmuş.

385- Latîfe: Hoca birgün yalın ayak çift sürerken ayağına kocaman bir diken batmış. Ayağını parça parça etmiş. Bîçâre Hoca ayağını soğuk su ile yıkayıp temizledikten ve sarıp sarmaladıktan sonra, "Bereket versin ki geçen günkü aldığım yeni papuçları giymemişdim." demiştir. (Taşradaki fukarânın hâl-i hazînine bu küçük bir misâldir.)

"Metîn" Matba'asında Makineci Mahmûd Efendi Göndermiştir:

386- Latîfe: Hoca merhûm, merkeb-süvâr olduğu hâlde bağçesinden hânesine azîmet eylediği sırada şiddetli bir hareket-i arz olmuş. Hemân dâbbeden inip secdeye kapanmış. Arkadaşları hikmetini su'âl eylediklerinde buyurmuş ki: "Bizim külbe-i fakîrâne bu şedîd hareketden şübhesiz yıkılmış veyâ oturulamaz bir hâle gelmiştir. Ya ma'âzallâh bu esnâda ben evde bulunsaydım? Hâne yıkılıp beni pestil etmese bile benim çokdaan yüreğime iner, öte dünyâya giderdim veyâhud büsbütün çıldırırdım."

"Ali Rızâ" İmzâsıyla Gönderilen Hikâyelerdendir:

387- Latîfe: Zenginlerden biri Hoca merhûma talebeliğinde beş yüz guruş verip, "Hoca Efendi, beş vakit namâz akabinde bize du'â et." demekle Hoca merhûm içinden elli guruş ayırıp i'âde ederek, "Efendim, geceler kısa, boşboğazlıkların arkası o nisbetde uzun olmakla, Allâh afv etsin, dâ'iniz ekseriyâ sabâh namâzına kalkamıyorum. Kuşluk zamânı kazâ ediyorum. Binâ'en-aleyh sabâh vaktinin ücretini tam almağa Cenâb-ı Hak'dan hayâ ederim." demiştir.

Uşâk Duyûn-ı Umûmiyye Me'mûru-zâde "Hüseyn Hâmid" Bey Göndermiştir:

388- Latife: Hoca merhûm dağ köylerinin birinde bir fakîrin külbesine misâfir olur. Hamden-lillâh, islâmiyetin fezâ'il-i bîşûmârından biri de mihmân-nüvâzlık olduğundan efkar-ı fukarâdan olduğuna bütün mevcûdiyyeti şehâdet eden fakîrceğiz, Hoca'yı kemâl-i memnûniyetle misâfir eder. Pek hazîn bir sûrette mâ-hazarıyla Hoca'yı ağırlamağa son derece gayret eder. Hoca'ya pek sevdiği kaymakla, balla ziyâfet çeker. Tıka basa yemekliği için esnâ-yı ta'âmda zavallı âdetâ ibrâm edip Hoca balı, kaymağı, sütü çokça kaçıtır. Ta'âmın buhârıyla, yol yorgunluğuyla Hoca'nın erkenden gözleri kapanmağa başlayıp yatsı namâzını uyuklayarak edâ eder etmez hemân hâbgâha düşer. Zâten topu bir odadan ibâret olan külbe-i fakîrânenin bir ucuna Hoca'nın yatağını hazırlamışlar, yanına da beş altı yaşında çocuklarının yatağını yapmışlar imiş. Hoca hazm müddetini bekleyip vaktiyle def'-i hâcet eylemediği cihetle o müleyyin müdrir ta'âmıdan büyük küçük âhdesti fenâ hâlde sıkışdırmış. Yavaşça kapıyı açıp taşra çıkmak istemişse de kapı önünde yatan merkeb cüssesinde iri siyâh müdhîş köpek zifîrî karanlıkta gözlerini parlatarak, kar gibi dişlerini göstererek Hoca'nın üzerine "hırrrr..." diye hücum gösterince, Hoca hemân kapıyı dar kapamış. Bir müddet kıvranıp çalkandıktan sonra artık tâkati kalmayarak hezârân ihtirâzla bir parça kapıyı aralık eder etmez "hırrrr..." diye yine köpek saldırınca hemân kapıyı seddeder. Düşünür, taşınır, öksürür, ses yapar. Bîçâre köylü yorgunluktan ölü gibi sızmış kalmış olmakla hiçbir hareket göremez. Seslenmeğe utanır. Daha kim bilir ne gibi saygılar sayar. En-nihâye çocuğun yatağına küçüğünü, büyüğünü hepisini birden koyuverir. Çekilir yatağına yatar. Sabâh olup yataklar toplandığı sırada, çocuğun yatağını devşirirken bir de bakarlar ki çocuk hilâf-ı me'mûl yatağı başdan başa islatmış. Gâyet müdhîş bir sûrette berbâd ve mülevves eylemiş. Şimdi mes'elenin gâyet iğrenç ve cân sıkıcı olmasından ziyâde, karı koca köylü pisliğin mikdârı husûsunda hayret ederler. Çocuğun bu kadar çok kazâ-yı hâcet eylemesine şaşar, acıb vaz'iyetler gösterirler. "Çocuk hiç böyle bir şey yaptığı yokdu. Sonra da bu gâyet çok ve acâyib bir pislik. Acabâ çocuğa bu hâl nereden geldi? Yavrumuzu nasıl kurtarsak?" gibi müşâvere, tazallüm ederler. Bir dâne çocuklarına bir âfet erişmiş zannederek pek ziyâde telâş etmeleriyle Hoca dayanamayıp der ki: "Ev sâhibleri, ben size mes'elenin hakikatini söyleyeyim. Sizde bu misâfirperverlik merâkı devâm edip hânenizden mihmân eksik olmazken, ta'âmınız en nefîs, nefâsetiyle berâber müleyyin olan bal, kaymak, süt gibi şehîrilerin pek sevdikleri et'îmeden ibâret bulunurken, bunun üzerine de kapınızın önünde o dev gibi kara köpek en dehşetli ve heybetli yasakçılık vazîfesini hakkıyla ifâ ederken sizin çocuğunuz bu hastalıktan kurtulamaz."

Selânîk Dârü'l-Mu'allimîni Mu'allimlerinden "Mehmed Şevket" Beyefendi İhdâ Eylemiştir:

389- Latife: Sûret-i zâhirede Hoca merhûma fevka'l-âde tarz-ı ta'zîmât göstermekde olan eşrâfdan bir kimsenin mükerreren vâki' olan ibrâmlarına karşı mecbûr kalıp bir gün Hoca Efendi ziyâretine gider. Hâne sâhibinin pencereden başka bir cihete bakıp geri çekildiğini de görür. Kapıyı çalıp da, "Râhatsız etmezsem efendi hazretlerinin ziyâretine geldim." diye kemâl-i ümmîd ve cesâretle söylemesine mukâbil içeriden, "Vah vah, efendi şimdi çıktı gitti. Duyarsa pek müte'essif olacaktır." yolunda bir cevâba ma'rûz olunca,

Hoca'nın cânı sıkılıp yüksek sesle, "Pek güzel, ancak efendinize söyleyin de bir daha hânedan çıkıp gitdiği vakit unutup da başını pencerede bırakmasın. Birşey değil halk bilmez, kendisi de içeride zanneder. Kendisinden gördüğü ca'î iltifâtlara, ibrâmlara aldanarak işini bırakıp da ziyârete gelenler böyle hilâf-ı me'mûl mu'âmele-i nâmerdâneye ma'rûz olunca hem söger, sayarlar hem de ebediyyen merhabâyı keserler!" demiştir.

390- Latife: Bir meclis-i sohbetde ahvâl-i âhiret ve ehvâl-i kıyâmetden bahs olunup ehl-i meclis cidden hüzn ve intibâha müstağrak olduğu bir zamânda Hoca'yı tâ yanına oturtmuş olan Tîmûrleng, derûnî bir âh çekip, "Hoca Efendi, rûz-ı cezâda bizim hâlimiz ne olacak? Acabâ bizim makâmımız sadr-ı cennet mi olacak, yoksa ka'r-ı nîrân mı?" diye su'âl edince Hoca demiş ki: "Amân pâdişâhım, gerçek siz de buralarını düşünüyor musunuz? Kalb-i hümayûnunuz bu gibi şeylerle müte'ezzî eylediğinize gerçekten müte'essif oldum. Bana kalırsa siz hiç telâş buyurmamalısınız. Emr-i ukbâda tereddüd bile etmemelisiniz. Çünkü güneş gibi ayân ve beyândır ki zât-ı Çingîz-nijâd ve Hulâgû-i'tiyâd-ı cihângîrâneleri hatm-i enfâs eder etmez hemân doğru cehennemde soluğu alacakları derkârdır. Nemrûd ve Fir'avn ve İskender ve Çingîz gibi emsâl-i şehenşâhîleri ile berâber sadr-ı mu'allâ-yı nîrânda murabba'-nişîn-i ihtîşâm olacakları muhakkaktır."

Şems Matba'ası Mürettiblerinden "Abdü'l-Muttalib" Efendi Göndermiştir:

391- Latife: Hoca merhûm maraz-ı mevtinde haremîne, "Haydi karıcığım, en fâhir, en müzeyyen elbiseni giyin. Saçını başını düzelt. Çehreni son derece nûrlandır. Ne kadar süslenmek lâzımsa gayret et. Öylece karşıma gel." der. Kadın, "Âh efendiciğim, sizin böyle ızdırâblı bir zamânınızda hizmetinizi bırakayım da elim süslenmeğe nasıl varsın? Ben onu dünyâda yapamam. Hem şimdi bu neden iktizâ etdi. Beni o kadar vicdânsız, nîmet kadri bilmez mi sandın?" demekle Hoca, "Hayır, a karıcığım, senin aklına gelen şeyler değil, maksadım bambaşkadır. Görüyorum ki ecelim yaklaşı. Azrâ'îl dâ'imâ etrâfında kıvranıp duruyor. Seni öyle elbise-i fâhire ile melek-sîmâ, tâvus-hırâm bir hâlde görürse belki seni alır da beni bırakır diye ârzû ediyorum. Anladın mı şimdi sır ve hikmetini!" deyince kadın ne diyeceğini, ne vaz'iyette bulunacağını bilemeyip şaşkın şaşkın bakakalmış, orada bulunan yaşlı kadınlardan biri de, "İlâhî Efendi, üstünden ırak ammâ son nefese de gelsen yine huyundan vaz geçmezsin!" demeğe mecbûr olmuşdur.

392- Latîfe: Merhûmun en ziyâde korkduğu ölüm imiş. Hattâ tasavvuruyla bile sinirleri gevşer, kendinden geçermiş. Bu sebebdan dolayı ekseriyâ ihvân ve yârânı ölümle sarakaya alırlarmış. Nitekim bu külliyyâtteki ba'zı fıkârât da buna delâlet eder. Hâl böyle iken maraz-ı mev'tinde kat'iyen telâş etmemiş. Lâzım gelen vesâyâsını ve mevâcib-i dîniyyesini îfâ etdikden sonra, bâkî hayâtını son nefesine kadar ehl-i beytiyle, hem-sâye ve yârânıyla gülüşüp latifeleşerek geçirmiş. Ba'zıları buna müte'accib olarak, "Hoca Efendi, sen eskiden ölüm korkusundan, lakırdısıyla bile ölüm hâline gelirdin. Şimdi görüyoruz hiç fütûr getirmiyorsun. Bunun sebep ü hikmeti nedir?" demişler. Hoca buyurmuş ki: "Evlâdlarım, o zamânlar bizim bunca telâşımız bu kerteğe gelmekden, bu yatağa serilmekden kaçınmak idi. Şimdi olan oldu, Azrâ'il kapıya dikildi. Bundan böyle âhiret hâzırlığını görelim. Son nefesimizde îmânımızın selâmeti çâresine bakalım."

Kârîlerinizden "E. Sırrı" İmzâsıyla gelmiştir: ¹¹⁶

393- Latîfe: Hoca Nasreddîn Rahmetullâhi Aleyh'in vefâtından bir iki asır sonra bir cum'a günü binlerce ahâlî, memleketin kadîm ulu câmi'inde namâz kılmak üzere toplandığı bir sırada nâgehân Hoca Nasreddîn merhûmun tıpkı hilyesine mutâbık ve sâflığına, şaklabanlığına tamâmiyle vâris olan türbedârı kisve-i acîbi ve sîmâ-yı mudhiki ile câmi'in orta, büyük kapısında nümâyân olup bülend âvâz ile, "Ey ahâlî, size gâyet acîb bir şey söyleyeceğim. Âbdest aldım, câmi'e gelmek üzere türbe kapısını kilidleyeceğim esnâda Hoca Nasreddîn merhûmu aynı sîmâsı, aynı çehre-i handânı, aynı tavrı acîbi, aynı kisve-i mahsûsası ile gördüm. Sandûkasına at gibi binmiş, etrâfı seyrediyor. Bana, "Şimdi ulu câmi' cemâ'atini çağır, gelmeyen olursa kendi cânına kıymış olur!" dedi. deyince Hoca merhûma i'tikâd-ı tâmmı olan ve zühd ve salâhından nâşî türbedâra da ayrıca hüsn-i zannı bulunan bütün ahâlî türbeye koşar. Bi't-tab' Hoca'yı göremezler. Zâten böyle kerâmâtını görüp âbâ ve ecdâdlarından an'ane ile işide işide bir i'tikâd-ı râsih hâsıl eyleyen ahâlî, hep gülüşerek, "Hay koca mu'zib, ara sıra bizimle alay etmekden de vazgeçmezsün. Bu vesîle ile dâ'imâ himmetin bizimle hâzır olduğunu anlatıyorsun!" diye ba'zı kelimât-ı mu'tekidâne sarf ederler. Hep birden fâtiha okurlar. Gülüşerek câmi'e avdet ederler. Bir de bakarlar ki câmi'in kubbesi takımıyla göçmüş.

Merhûmun işbu kerâmet-i celîlesine ve bu imdâd-ı kudsiyyesine hayrân kalırlar. İ'tikâdları, hakkında dü-bâlâ olur.

(Rahimehullâhu Ta'âlâ Rahmeten Vâsi'aten ve Refe'allâhu Derecâtihî ve Ekrimnâ Bişefâ'atihî. Âmîn.)

Müfti's-Sakaleyn Kemâl Paşa-zâde "Kuddise Sırruh" Buyururlar:

İki âlemde tasarruf ehlidir rûh-ı velî
Dime kim bu mürdedür bundan nice dermân ola
Rûh-ı şemsîr-i Hudâ'dur ten gılâf olmuş ana
Dahi a'lâ kâr ider bir tîg kim uryân ola

¹¹⁶ Bu hikâye Anadolu'da muharrir-i fakîrin de birçok kimselerden mesmû'um olmuştur. Oralarda pek mütevâtirdir. Fakat başkalarına da isnâd ederler. (Müellifin notu.)

EKLER ¹¹⁷

394- Latîfe: Birgün Hoca bir kâfile ile şehirden çıkıp gitmek murâd eyledi. Meğer bunun bir devesi var imiş. Kendi kendine der: "Bâri yayan gitmeden ise şu deveye bineyim, safâ ile gideyim." Ba'dehu deveye binip kâfile ile giderken deve kükreyip, Hoca'yı yere urup, üzerine çöküp Hoca feryâd eder. Kâfile halkı bunu kurtarırlar. Bir vakitten sonra Hoca'nın aklı başına gelip, "Ey müslümânlar, gördünüz mü şol hâ'in deve bana ne kadar cefâ eyledi. Lutf edin, şol hâ'in deveyi bana tutun, boğazlayım." demiş.

395- Latîfe: Birgün Hoca kısa esvâb giyip mescide varıp namâz kılarken rükû'a vardıkda, ensesinde olan adam Hoca'nın husyelerini görüp hemândem tutup sıkınca, Hoca da önünde olan imâmın husyesini tutar, sıkar. İmâm dönüp bakar ki Hoca efendi kendidir. "Ha neylersin?" dedikde Hoca, "Ardımdaki adamdan su'âl eyle." demiş.

396- Latîfe: Birgün Hoca hamâma varıp dellâk buna kese sürer iken, bir yanından bir yanına dolaşırken Hoca, dellâkın husyeteynin pek tutar. "Hay Hoca neylersin?" deyince, "Behey herîf, ben seni düşmeyesin diye tutdum." demiş.

397- Latîfe: Birgün Hoca şehre gelirken nâgâh bir iki dânişmendler karşısına geldikde Hoca bunlara, "Nereye gidersiz?" dedikde bunlar der: "Taşağının dibine gideriz." Hoca bunlara bakıp "Akşam olunca s...min başına çıkarsız." demiş.

398- Latîfe: Nasreddin Efendi'nin bir hastası var idi. Hâtır sormağa gelenlere Hoca der: "Sabâhdan sağ idi, şimdi ölüyor."

399- Latîfe: Nasreddin Efendi'nin iki kızı var imiş. Birgün ikisi de babalarına gelirler. Hoca bunlara, "Nicedir geçiminiz ey kızlar?" diye su'âl eyler. Meğer birinin kocası ikinci, birinin dahi kiremitçi imiş. Biri der: "Kocam vâfir ekin ekdi. Eğer yağmur olur ise kocam bana kisve yapacak." Biri dahi der: "Benim kocam kiremitçidir. Çok kiremit yaptı. Eğer yağmur olmaz ise kocam bana kisve yapacak." Hoca, "İkinizden biri hıyarı yer ammâ hanginiz yer, bilmem." demiş.

400- Latîfe: Nasreddin Efendi birgün bir şehre varır ki ol şehirde gâyet yüce su terâzîleri var imiş. Hoca bunları görüp, "Nedir bunlar?" diye bir adama su'âl eder. Ol adam der: "Bunlar bizim şehrimizin zekerleridir." Hoca, "Buna göre fercleriniz olmak gerek." demiş.

401- Latîfe: Birgün Nasreddin Efendi yine eşeğe binip giderken, su dökeceği gelir. Sofunu çıkarıp eşeğin üstüne kor. Bir herîf bunu gözedir imiş. Fi'l-hâl sofı alıp yürüyüverir. Eşek ol zamân bağırmağa başlar. Hoca der: "İster

¹¹⁷ Bundan sonra eklenen latifeler, bu eseri hazırlarken esas aldığımız kitapta yoktur. İnceleme ve tablo kısımlarında da görüldüğü üzere matbu Osmanlıca Nasreddin Hoca kitaplarından dokuz tanesini inceledik ve bu dokuz eserdeki latife sayılarını ve hangi eserde hangi latifelerin olduğunu tesbit ettik. Bütünlüğü bozmamak ve bu kitapların yayımlandığı sırada Nasreddin Hoca latifelerinin toplam sayılarını tesbit etmek açısından faydalı olacağı düşüncesiyle tablo kısmında "B ve C" olarak değerlendirdiğimiz nüshalardan, esas aldığımız kitapta ve diğer nüshalarda olmayan latifeleri de buraya eklemeyi uygun gördük. (Hazırlayanların notu.)

bağır ister çağır, fâ'idesi yok." Herîf ise bunların bağırıp çağırdığını işitdikde, götürüp sofı yerine koyup kaçar gider.

402- Latîfe: Birgün Hoca Efendi eşeğini gâ'ib edip herîfin birine su'âl eder. Herîf der: "Gördüm, falan yerde kadı olmuş." Hoca, "Gerçek dersin, kadı olacağını ben bilirdim. Zîrâ ben İmâd'a ders verir iken ol eşek kulaklarını dikip dinler idi." demiş.

403- Latîfe: Birgün Hoca'nın avratı hamâma gidecek olur. Meğer Hoca'nın biraz akçesi var imiş. Avratından gizli bir köşeye saklamış. Varıp kuyudan bakmış. Hoca, "Tutalım ben öldüm, işte duran akçe." demiş.

404- Latîfe: Birgün Hoca ile karısı kavl ederler. Her cum'a gecesi mücâma'at edeler. Avrat da bu kavle râziye olur. Ammâ Hoca der: "Benim eşgâlim olur, nasıl edelim?" Karı der: "Cum'a gecesi oldukda senin sarığını yük üstüne korum, sen de ondan bilirsin cum'a gecesi olduğunu." Hoca, "Güzel!" demiş. Ammâ bir gece cum'a gecesi değil iken karının cânı cimâ' ister. Hemân sarığı yük üstüne kor. Hoca der: "A karı, bu gece cum'a gecesi değil." Karı der: "Cum'a gecesidir." Hoca der: "A karı, bu evde ya cum'a gecesi dursun ya ben durayım."

405- Latîfe: Birgün Hoca'nın avratı va'az meclisine varıp dinleyip eve geldikde Hoca der: "A karı, vâ'iz ne söyledi?" Karı dahi, "Bir kimse helâli ile bir gece cimâ' eylese, ona Hak Ta'âlâ cennetde bir köşk yapar, dedi." der. Bunlar yatdıkları vakit Hoca duramadı. "Cennetde bir ev yapalım." deyip cimâ' ederler. Bir zamandan sonra karı yine dedi: "Ey Hoca, kendine ev yaptın, tez ol, bana da yap." Hoca der: "Sana ev yapmak kolay. Velâkin korkum o ki, anana babana dahi yaptırdıktan sonra kavm ü kabîlene de birer ev isteyeceksin. Mi'mâr başı darılır. Gel, ikimize bir ev yeter." demiş.

406- Latîfe: Birgün Hoca'nın bir oğlu doğar. "Göbeğini sen kes, elin mübârekdir." derler. Hoca, "Hoş." deyip, göbeğini eliyle çekip koparır. Bir delik açıldıkda, "Hay Hoca, neyledin?" dediklerinde Hoca der: "Olmazsa g..ünün deliği bu olsun." demiş.

407- Latîfe: Hoca Efendi birgün Arabistân'a varıp, ulemâ-yı Arab ona ziyâfet edip araya mes'ele bıraktılar. Hoca bunların mes'elelerine cevâb verdikde Hoca der: "Benim de sizlere birkaç su'âlîm vardır. Eğer cevâb verirsiniz eyülersiz." deyip, sormuş:

"Ve fi's-semâi yıldızât, güneş doğdu bataruhâ
Ve fi'l-bihâri balıkât, âdem görse kaçaruhâ
Ve fi'l-cibâli şecerât, balta görse keseruhâ
Ve fi'l-lahmi nân, âdem yerse doyaruhâ"

dedikde, bunlar birbirine bakıp hayrân oldular.

408- Latîfe: Hoca öldükde mezâra götürmüşler. Halk dağıldıktan sonra Münkir ve Nekir gelip Hoca'ya su'âl etdiklerinde, "Bir akçe verin de söyleyeyim." deyince, bir topuz urmuşlar. Hoca: "Hay cânım, bir iş edin ki biri dahi gelsin." demiş.

409- Latîfe: Birgün Hoca İmâd ile gezmeğe giderler. Geç kalıp evlerine yetişemezler. Hoca İmâd'a dedi: "Karını kime ısmarladın?" İmâd der: "Köyün beyine ısmarladım." "Âferîn İmâd, eğer bey hiyânet etse işitmezsin." demiş.

410- Latîfe: Birgün Nasreddîn Efendi görür ki câmi'de bir herîf fenâ fi'l işliyor. Hoca, "Tû, bre herîf!" diye tükürdü. Herîf dedi: "Şimdi benim elimde işim vardır, yoksa ben sana câmi'de tükürmeyi gösterirdim." demiş.

411- Latîfe: Birgün Hoca hımârın gâ'ib eyler. Ararken görür ki herîfin biri hımârı bir tenhâ yere götürüp düzer. Hoca görüp der: "Bre herîf neylersin?" dedikde, "Behey karındaş, bundan eşeğe zarar gelmez, dağda kurddan sakınagör." demiş.

412- Latîfe: Birgün Hoca kadı iken üç dâne adamlar gelirler, bir husûs için. Ammâ bunlar birbirinden gizlice Hoca'ya rüşvet ikrâr ederler. Birisi bir halı verir ki, da'vâyı benim üzerime hükm eyle diye. Biri de yüz guruş verir, da'vâyı benim üzerime hükm eyle diye. Biri de bir balta verir, da'vâyı benim üzerime hükm eyle diye. Bunların üçü birden Hoca'nın huzûruna girerler. Halıyı veren adam der ki: "Efendi, hâlîme (halıma) bak da merhamet eyle." der. Yüz guruş veren adam: "Efendi yüzüme bak da merhamet eyle." der. Balta veren adam: "Benim da'vâmı balta gibi kes." der. Hoca der: "Senin hâlîni bilirim ammâ şu adamın da'vâsını balta gibi kesmek kolaydır. Lâkin şu adamın yüzünden utanırım." demiş.

413- Latîfe: Birgün Hoca Efendi taşra çıkar. Yolu yanılıp evi bulamaz. Yolda bir herîfe râst gelip der: "Ey karındaş, hiç sen benim evimi gördün mü?" dedikde herîf: "Evet, belî gördüm." dedi. Ondan yola düşüp giderler. Hoca der: "Kande gidersin?" Herîf der: "Gel Baba'ya şeyh oldum, anda giderim." demiş.

414- Latîfe: Bir gece herîfin biri vâkı'asında bir eşek düzmüş. Ertesi gün Hoca'ya gelip eyitdi: "Hoca, ben bu gece rü'yâmda eşek düzdüm, ta'bir eyle." dedi. Hoca eyitdi: "İmdi sen bir iyi katır doğurursun, bin altından eksige verme." demiş.

415- Latîfe: Merhûm Hoca Efendi öldükden sonra şol mertebeye varmış ki, ulemâdan birine bir şey su'âl eyleseler, istihrâcına kâdir olmasalar varıp Hoca'nın makberesinde bir gece yatsa, hâtırına gelip âsân olur imiş. İttifâk bir sühnenin bir müşkili olup, Hoca'nın makberesine gelip bir gece yatmış. "Aceb şol kıssa vâkı'mı, değil mi ola?" diye gönlüne dürlü dürlü hayâller ile gözüne uyku galebe edip, vâkı'asında Hoca'yı görür. Hoca der: "Bu i'tikâd ile sen bunda çok yatarsın." demiş.

HÂTİME

Hoca Nasreddîn Efendi Rahmetullâhi Aleyh'in öteden beri ellerde mütedâvil olan letâ'if kitâbı ile ihvândan biri vâsıtasıyla elde eylediğim yazma bir mecmû'ada mestûr olan ve aslın nısfı derecesinde bulunan "Letâ'if-i Nasreddîn"i ve sâ'ir mecâmî-i letâ'if ve sefâyin-i edebiyeden iltikât eylediğim fıkârâtı devr-i sâbıkda yazmış, böyle bir zamân-ı hürriyet-nişâna intizâren bir tarafa saklamış idim. Cenâb-ı Hakk'a hezârân hamd ü şükr olsun, sebeb olanlar mükâfât-ı sûriyye ve ma'neviyyesini bulsun ki, avn-i Hak'la ve himmet-i merdân ile günümüz doğdu. İstedikimiz oldu. İlk fırsatta neşre muvaffak olduk. Nân u ni'metiyle perverde oldukları hâk-i pâk-i Osmânî'ye ifâ-yı şükrân eylemiş olmak için devr-i sâbıkda hükûmetin envâ'-ı mezâlimine karşı Osmânlı e'âzım-ı müceddidîninin âsârını neşre son derece bezl-i gayret buyuran İrânî kitâbcı kardaşlarımızın el'ân bu arz-ı mukaddesde tetâlî eylemekde olan neşriyyât-ı ma'ârif-perverânelerinden mevcûdiyyet-i edebiyemize te'sîr-i belîğ

göstermiş bulunan "Külliyyât-ı Letâ'if-i Hoca Nasreddîn" ilk hatve-i meşrûtiyyetde hisse-yâb-ı intişâr oldu. İrânî tâbi'lerin mehâsin-şiyem ve mekârim ü himemde en mümtâzlarından olan ve âlem-i ticâretde mu'âmelât-ı nâmûskârâne ve fa'âliyyet-i müşkil-ber-endâzânesiyle cümleye kendini sevdiren "İkbâl Kütübhânesi" müdürü Hüseyin Efendi birâderimiz işbu kitâbın neşri husûsunda lâzım gelen her nev'i fedâkârlığı kemâl-i şevk ü neşâtla ibzâl etmiş ve nefâset ve mükemmeliyyeti her neye mütevakıf ise cümlesini der-uhde eylemiş olmakla avn-i celîl-i Rabbü'l-âlemîn ve imdâd-ı ma'nevî-i Hoca Nasreddîn ile işbu arûs-ı dil-firîb-i edeb, son derece mükemmeliyyet ve nefâseti hâ'iz olduğu hâlde, hulle-pûş-ı zîver-i tab' olarak bezm-i ünsâ-üns-i ashâb-ı irfân u ikânda arz-ı didâr ve neşr-i envâr eyledi. Ulûm-ı edebîyyede ihâta-i tammesi olan ve bu bâbda bi'l-asâle zi'l-yed bulunan esâtize-i uzmâyâ hüveydâdır ki istilâhât, ta'bîrât, emsâl, fıkârât de'âyim-i edebîyyenin en mühimlerindenidir. Bunlara kesb-i vukûf etmeyen hakkıyla edîb olamaz. Kimse onun kelâmında âsâr-ı esâtizeye mahsûs halâvet ve talâveti bulamaz. Hocamızın fıkârât-ı i'câz-kârânesi, ecvîbe-i sehâîrânesi ise de'âyim-i mezkûrenin kulûb-ı Osmâniyye'ye te'sîr-i belîğ gösterenlerindenidir. Mukaddimede arz cylediğimiz vechile Hoca merhûmun bu kavim içindeki mevki'ine meşâhîr-i Osmâniyye miyânında kendisine râcih olan birçok e'âzım muvaffak olamamışdır. Hâce-i hikmet-güzîn, siyâset-i edebîyyenin miftâhını bulmuş ve kulûb-ı ânimeyi teshîr etmenin yolunu pek ra'nâ bilmişdir. Heveskârân-ı edeb için bu kitâbın lüzûmu âmmeye rûşendir. Hele hayâtta ale'l-ekser muhtâc olduğumuz def'-i ekdâr ve küşâyış-i efkâr için tabîbü'l-fu'âd olan Hâce-i me'âlî-nijâdımızın tesliyet-i müşfikâne ve irşâdât-ı ârifânesi bâbında tatvîl-i makâlî zâ'id görürüm.

Bir eserin bir kavim içinde hâsıl eylediği te'sîri yine efkâr-ı âmme ve rağbet-i umûmiyye ta'yîn eyler. Biz bu kitâbı tab'a başladığımızda asıl kitâb ile mülhakâtını beş altı forma kadar tahmîn eylemişdik. Ancak urefâ-yı milliyemizin şeyh u şâbı, mübâlağasız yedi yaşından yetmiş yaşına kadarı ve zümre-i güzîde-i nisvânı bu bâbda bize o kadar imdâd cylediler, o derece çok letâ'if irsâl etdiler ki eğer biz tenkîh etmeyip de hepsini yazmaklığımız lâzım gelseydi cild-i azîmler vücûd bulacaktı. Emr-i tenkîhde son derece iltizâm-ı basîret eylemeğe çalışdık. Fakat nev'-i insân, âlûde-i noksân u nisyân olageldiğinden ihtimâl ki hayli de kusûrumuz olmuşdur.

Bir eser ilk zuhûrunda kusvâ-yı kemâle eremez. İnşâallâh âtîde ba'dezîn memâlik-i vesî'a-i islâmiyyeden celb ve cem' ederek hâsıl olacak ilâve ve lâhikalar ve birçok resimlerle neşr edeceğimiz tab'-ı sânisinde daha ziyâde tenkîhât ve tehzîbât icrâ eyleriz.

Bu kitâbda Hoca merhûma isnâd edilmiş birçok fıkra vardır. Biz ekserîsini mahallerinde isbât ve i'tirâf cyledik. Fakat çi-çâre ki cümlesi "Hoca merhûmudur, sikâtdan mesmû'um oldu." diye bize te'mînâtla gönderildi. Mektûblar mahfûzumuzdur. Hele birçoklarını beş on dâne zât bi'l-ittifâk yazıp gönderdiler. Bu gibi letâ'if, Osmânîlik âleminde serseriyâne dolaşmakda ve birer vâsita ile urefâ-yı Osmâniye'den birine yanaşmakda olmakla, Hoca'ya isnâdı, adem-i isnâdı derecesinde müvâzî bulunmakla ve Hoca'dan selb eylemek için elimizde bir delîl mevcûd olmamakla, nâcâr tahrîrâtlarıyla Hoca'ya isnâd eyleyen zevâtın şehâdetlerini tercîh cyledik. Bu bâbda nefy ü isbât mu'âriz olmakla, isbâtı tercîhde fâ'ide-i zâ'ide gördük. Vallâhu yehdî ilâ sevâ'is-sebîl.

12 Saferü'l-hayr, Sene 1328 ve fî 10 Şubat, Sene 1325
Bahâî

2

SÖZLÜK

Abâ: Dövmeye yünden yapılan kalın ve kaba kumaş. Bu kumaştan yapılan yakasız uzun ve bol üstlük.

Âbâ: Babalar.

Âbâ ve ecdâd: Babalar ve büyük babalar, ailenin büyükleri, geçmişleri.

Âbdesthâne: Helâ.

Âbdest bozmak: Helâyaya gitmek.

Abûs: Somurtkan, asık suratlı.

A'cebü'l-acâ'ib: Çok garip ve gülünç olan.

Acîbü's-şekl: Garip bir şekilde olan, gülünç bir şekilde olan.

A'dâ: Düşman.

Âdâb-ı tâm: Usulüne göre, son derece terbiyeli.

Âdât-ı kadîme: Eski adetler.

Adâvet: Düşmanlık.

Adâvet-i sâbika: Eski düşmanlık, geçmişten gelen düşmanlık.

Âdetâ: Adet olduğu şekilde, her zamanki gibi, bayağı.

Adîl olmak: Benzemek, aynı değerinde olmak.

Adl: Adalet.

Âfâk: Ufuklar, dünyanın her tarafı.

Âfâkî: Belli bir konuya bağlı olmaksızın yapılan konuşma, dereden tepeden.

Âferîn-hân: Aferin diyen, alkışlayan.

Âfet-i devrân: Çok güzel kadın, dünya güzeli.

Âgâz etmek: Başlamak.

Ağırarkı: Hareketleri yavaş, tembel.

Ağleb-i ihtimâl: Büyük bir ihtimal.

Ağyâr: Yabancılar, başkaları, elâlem.

Âhad: Halk tabakası.

Ahâli-i belde: Bir bölgede yaşayanlar, belde halkı.

Ahd: Söz verme, yemin, zaman, çağ.

Ahfâd: Gelecek nesiller, soy.

Ahibbâ: Dostlar, arkadaşlar.

Ahkâm: Hükümler, kanunlar, emirler.

Ahsen-i âmâl: İsteklerin, dileklerin en güzeli.

Âh u enîn: Ah etmek ve inlemek.

Ahvâl-i âhiret: Ahiret hayatının durumu.

Ahyânen: Ara sıra, zaman zaman.

Ahz olunmak: Alınmak.

Akçe tahtası: Üzerinde madeni para sayılan tahta.

Akd: Nikâh, nikah merasimi.

Âkibet: Son, sonuç.

Akîb-i salât: Namazın sonu.

Akîde: İnanç, itikat.

Aksâm: Kısımlar, bölümler.

Akvâm-ı sâ'ire: Değer milletler, kavimler.

A'lâm: İzler, işaretler, bayraklar.

Alâmet: Çok iri, kocaman, şaşılacak büyüklükte.

Alâmet: İz, işaret, belirti.

Alâ-rivâyetin: Rivayet edildiğine göre, söylenenlere bakılırsa.

Âlât-ı harb: Savaş aletleri.

Alaya bozmak: Alaya almak, dalga geçmek.

Ale'd-devâm: Durmaksızın, devamlı surette.

Ale'l-acâyib: Çok acayip, çok garip.

- Ale'l-acele:** Çok acele ederek, çarçabuk, süratle.
Ale'l-ekser: Çok vakit, çoğunlukla.
Ale'l-husûs: Özellikle.
Ale'l-usûl: Usulünce, kuralına göre.
Âlem-i anâsır: Görünen âlem, dünya.
Âlem-i islâm: İslam dünyası.
Ale's-seher: Seher vaktinde, gün ışıırken.
Aleste: Hazır, tetikte.
Aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân: Allah'ın rızası ve rahmeti üzerine olsun.
Âli-dil: Yüce gönüllü.
Alikorna: Likorina, önceleri Fransa'dan getirtilen bir cins iyi kağıt.
Alimallâh: Allah bilir.
Âlimü'l-gayb: Bütün gizli şeyleri bilen Allah.
Âlim-i hikmet-nihâd: Filozof yaratılıştı bilgin, herşeyi bilen bilgin.
Allâhu a'lem bi's-savâb: Doğrusunu Allah bilir.
Âmâl: Emeller, niyetler, arzular.
Amelî: İşe dayanan, nazari olmayan, pratik.
Ameliyye: Yapılan iş, işlem.
Âmir-i mücbir: Zorlayan bir buyurucu.
Âmiyâne: Bayağı, adice, kabaca, cahilce.
Âmmeten: Genel olarak.
Âmme-i müslimîn: Müslümanlar topluluğu.
Âmme-i sunûf-ı müslimîn: Bütün müslümanlar.
Âmme-i ulemâ: Bilginlerin tümü.
Arbede: Kavgâ, gürültülü kavgâ.
Ârız olmak: Gelip çatmak, musallat olmak.
Arşın: Takriben 68 santimetre tutarında uzunluk ölçüsü.
Arûs-ı dil-firîb: Gönül alan gelin.
Arz-ı dîdâr: Yüzünü göstermek.
Arz-ı hâl: Dilekçe.
Arz-ı merâm: İsteğini ifade etme.
Arz-ı mukaddes: Kutsal yer.
Arz-ı şükrân eylemek: Teşekkürlerini sunmak.
Asâ: Uzun el değneği, sopa.
Asâkir: Askerler, erler.
Âsân: Kolay.
Âsâr: Eserler.
Ashâb-ı hayrât: Hayır sahipleri.
Ashâb-ı hurûc: Büyük kahramanlar.
Ashâb-ı ilm ü takvâ: İlim ve takva sahipleri.
Ashâb-ı Kehf: Mağara arkadaşları. Mağara erleri, yedi uyurlar. Kur'ân-ı Kerîm'e göre sayıları belirsiz olup, Allah'a inanmayan kavimlerini terk edip bir mağaraya sığınan gençler.
Ashâb-ı seyr ü sülûk: Tarikat erbabı, derviş, şeyh.
Âsiyâb-ı dehr: Değirmene benzeyen dünya, dünya denen değirmen.
Âsumân: Gökyüzü, sema.
Aşketmek: Aniden ve şiddetle vurmak.
Âşüfte: Hafifmeşrep, iffetsiz.
Attâr: Güzel kokulu şeyler satan kimse, baharatçı, aktar.
Avâ'id: Gelirler, iratlar.

Avâm: Halk, aşağı tabaka, ayak takımı.
Avâm-ı hevâm: Böcekler, haşereler gibi olan halk tabakası.
Avâm-ı nâs: Bilgisiz, cahil insanlar.
Avân: Yardımcılar, yordakçılar.
Avdet eylemek: Dönmek.
Avrat: Kadın, karı; kadınlar.
Ayân: Belli, apaçık, ortada.
A'yân: Bir yörenin ileri gelenleri.
Âyine-i devrân: Dünya aynası.
Ayn-ı hakikat: Gerçek, gerçeğin kendisi, tamamen doğru.
Azâb-ı vicdânî: Vicdan azabı.
Âzâde: Hür, bağımsız, başıboş.
Âzâde-meşreb: Hür, serbest yaratılışı; başına buyruk.
Azîm: Büyük, ulu, iri.
Azîmet: Büyü, tılsım.
Azîmet etmek: Yola çıkmak, gitmek.
Azîmet okumak: Büyü yapmak, efsunlamak.
Âzîm-i medrese-i bekâ olmak: Vefat etmek, ölmek, sonsuzluğa yönelmek.
Azl: Görevden alma.
Azy edilmek: Birinin üstüne atmak, ona yakıştırmak.

-B-

Bâb: Kapı; konu, fasıl.
Baba-yı Hindustân: Baba hindi.
Bâb-ı âsafi: Sadrazam konağı.
Ba'dehu: Ondan sonra, daha sonra.
Ba'de'l-besmele: Besmele çektikten sonra.
Ba'de't-ta'âm: Yemekten sonra.
Ba'd-ezîn: Bundan sonra, bundan böyle.
Bâdhevâ: Bedava, karşılıksız.
Bâdî: Sebep olan.
Bâgî-i zâlim: Zalim eşkiya.
Bağteten: Aniden, birdenbire.
Bahhâs: İddiayı seven, çok iddiacı.
Bâkî: Arta kalan, geriye kalan.
Bakiyye: Kalan, artan.
Bâlâ: Yukarı.
Bâlîga: Erişmiş, vasıl olmuş varan, yetişen.
Bârân: Yağmur.
Bârid: Soğuk.
Basîret: Sezgi, uzağı görme, tedbir, kavrayış.
Bast-ı merâm eylemek: Meramını uzun uzadıya anlatmak.
Bast-ı müdde'â etmek: Delillerini uzun uzadıya anlatmak, tezlerini anlatmak.
Batman: İki okka ile sekiz okka arasında değişen ağırlık ölçüsü.
Battâl: Çok büyük, hantal.
Bâzergân: Tüccar, esnaf; alışverişte aşırı kar peşinde koşan.
Bedâhet: Açıklık, görünürde olma.
Bedâheten: Aniden, birdenbire, düşünmeden.
Bed-ahlak: Kötü ahlaklı.

Bedestân: Kumaş mücevher ve benzeri kıymetli şeylerin alınıp satıldığı kapalı çarşı.

Bed' etmek: Başlamak.

Bedîhî: Besbelli, apaçık.

Behâyim: Dört ayaklı hayvanlar.

Behâyimâne: Hayvanlara mahsus bir şekilde.

Behemehâl: Her halde, elbette, nasıl olursa olsun, mutlaka.

Behlûl-ı Dâna: Asıl adı Ebu Vehb bin Ömer-i Sayrâfî'dir. Aslen Kûfelidir. Kendisini divane gösteren bir ermiş ve bilgedir. Abbasi halifesi Harun Reşid kendisini kardeş edinmiştir.

Be'is görmek: Mahzur görmek.

Bekâyâ: Arta kalanlar, kalanlar.

Bekrî: Sarhoş, gece gündüz içki içen.

Belâhat: Bönlük, ahmaklık.

Belî: Evet.

Beliğ: Düzgün söz söylen (kişi); düzgün söz veya eser.

Bende: Kul, köle.

Benî Âdem: İnsanoğlu.

Berây-ı tahsîl: Tahsil için, öğrenim için.

Ber-devâm: Süren, devam eden, sürekli, devamlı.

Berekât-ı enfâs: Nefesinin, duasının uğurlu olması, iyi gelmesi.

Ber-hayât: Hayatta, yaşayan.

Ber-hevâ: Havada, ortada, kimseye ait olmayan.

Ber-mu'tâd: Alışıldığı üzere, adet olduğu üzere, her zaman olduğu gibi.

Ber-tafsîl: Ayrıntılarıyla beraber.

Ber-vech-i âtî: Aşağıda olduğu gibi.

Beşâ'at-i ta'âm: Yiyecek ve içeceklerdeki acılık, tatsızlık, iğrençlik.

Beşâret eylemek: Müjdelemek.

Beşeriyet: İnsanlık, insan oğulları.

Beşûş: Güler yüzlü, güleç.

Be-tekrâr: Tekrardan, yine.

Beyân: Bildirme, söyleme, açıklama.

Beyn: Ara, aralık.

Beyne'd-düvel ve'l-milel: Uluslar ve devletler arasında.

Beyne'l-akrân: Yaşlıları arasında.

Beyne'n-nâs: Halkın arasında.

Bezle-gû: Latifeci, şakacı, saçma sapan sözler söyleyen.

Bezl-i gayret buyurmak: Bütün gayretini sarfetmek.

Bezl-i himmet etmek: Bütün gayretiyle çalışmak, zamanını harcamak.

Bi-gayr-i hak: Haksız yere, boş yere, günahsız olarak.

Bi-gayr-i hakkın: Haksız olarak.

Bi-günâh: Günahsız, suçsuz.

Bi-hakkın: Hakkıyla, gerçekten, tamamiyle.

Bi-hikmetillâhi Ta'âlâ: Allah'ın hikmetiyle.

Bîhûde: Beyhude, boş yere, boşu boşuna.

Bî-huzûr: Huzursuz, tedirgin.

Bilâd: Beldeler, şehirler.

Bilâd-ı Karaman: Karaman'a bağlı bölgeler.

Bilâ-fâsıla: Durmadan, durmaksızın, ara vermeksizin.

Bi'l-âhire: Sonunda, sonucunda.

Bilâ-ta'allül: Başka bir bahane, vesile aramaksızın.
Bilâ-tereddüd: Hiç düşünmeden, tereddüt etmeden.
Bi'l-bedâhe: Düşünmeksizin, ansızın, irticalen, fikre geldiği gibi.
Bi'l-iftihar: İftiharla, övünerek.
Bi'l-iltizâm: Bile bile, özellikle.
Bi'l-istinsâh: İstinsah ederek, çoğaltarak, yazarak.
Bi'l-ittifâk: İttifak halinde, anlaşarak, uyuşarak.
Billûr: Cam, kristal.
Bi'l-mecbûriyye: Mecburen, istemeye istemeye.
Bi'l-münâsebe: Sırası gelince, sırasında.
Bî-nazîr: Eşsiz, benzersiz.
Binek taşı: Ata binmek için üzerine çıkılan taş.
Biniş: Daha çok ulemanın giydiği geniş bedenli, uzun kollu cübbe.
Bi'n-nefs: Bizzat, kendisi.
Bî-pervâ: Korkusuzca.
Birâder-zâde: Kardeş oğlu.
Bir uğurdan: Hep birden, bir ağızdan.
Bî-rûh: Cansız.
Bî-ser ü bün: İpe sapa gelmez söz, hareket.
Bî-tâb: Halsiz, takatsiz, güçsüz.
Bi't-tab': Tabiatıyla, doğal olarak.
Bi't-tamâm: Tamamiyle, eksiksiz.
Bi't-tesâdüf: Tesadüfen, raslantı olarak.
Bî-vakt: Vakitsiz, zamansız.
Bîzâr olmak: Bıkmak, rahatsız olmak.
Boru: Perdesiz nefesli çalgı.
Bostan kuyusu: Bahçede su çıkarmak için açılan kuyu.
Bügelek: Hayvanlara musallat olan ısıricı ve kan emici bir sinek cinsi.
Bülend: Yüce, yüksek, ulu.
Büryân: Kebap.

-C-

Câ'ize: Mükafaat.
Ca'li: Sahte, uydurma, yapma, içten gelmeyen, samimi olmayan.
Câlib olmak: Çekmek, kendine çekmek.
Cângâh: Can evi.
Cânib-i ulemâ-perverî: Bilginlere değer verenler tarafı.
Cebbâr: Zorba, zorlayıcı.
Cedelci: Mücadeleci, tartışmacı.
Cedide: Yeni.
Cedy: Oğlak.
Cehren: Açıkça, açıktan açığa, yüksek sesle.
Celâdet: Yigitlik, kahramanlık.
Celb etmek: Getirtmek, zorla getirtmek.
Celb-i enzâr-ı rağbet: İltifat bakışlarını çekme.
Cem' etmek: Toplamak, bir araya getirmek.
Cem'i: Çoğul.
Cemâl: Yüz güzelliği.
Ccreyân: Akıntı, akım.

Cerh eylemek: Bir iddiayı, bir fikri çürütmek; reddedilmek, iptal edilmek.

Cerh ü red etmek: Çürütmek, kabul etmemek.

Cerr: Eskiden medrese talebelerinin üç aylarda köylere dağılarak vaaz ve nasihat etmek, imamlık veya müezzinlik yapmak suretiyle yardım toplamaları.

Cerrâr: Silahlı, soyguncu.

Cesîm: İri, büyük, ulu.

Cevâb-ı redd: Olumsuz cevap, hayır cevabı.

Cevâb-ı savâb: Doğru, isabetli cevap.

Cevâb-ı tasdîk: Evet cevabı.

Cevlân eylemek: Dolaşmak, gezmek.

Ceyb: Cep.

Ceza' u feza': Telaş içinde, çaresiz bir şekilde ağlayıp sızlanma.

Cezâ-yı nakdî: Para cezası.

Cidâl: Kavga, mücadele, savaş.

Ciddiyet-nümâ: Ciddiyet gösteren, ciddiyet görüntüsü altında.

Cihângîr-i Cebbâr: Zorba hükümdar.

Cihângîr-i şehîr: Meşhur hükümdar, kahraman.

Cihet-i yümnâ: Sağ taraf.

Cimâ' etmek: Cinsi münasebette bulunmak.

Cinnet: Delilik.

Cuha: VIII. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı tahmin edilen, asıl adı Duceyn bin Sâbit olan, saflığı ile tanınmış olan Arap fıkra kahramanı. Cuha'nın bazı fıkraları Nasreddin Hoca ile karışmıştır. Hatta Nasreddin Hoca ile Cuha'nın aynı şahsiyet olduğunu iddia edenler de vardır.

Cû'u'l-kelb: Köpek açlığı, tutulanın doymak bilmediği bir hastalık.

Cübbe: Üste giyilen bol ve uzun elbise.

Cündî: Süvari, usta binici.

Cürm: Suç, günah.

Cüst ü cû: Araştırmak, aramak taramak.

Cüz: Kısım, parça, küçük parça, fasikül.

Cüz'î: Az, çok az.

-Ç-

Çaçaron: Yüksek sesle çok ve gereksiz konuşan, çenesi düşük, geveze, şarlatan.

Çâk: Yırtık, yarık, çatlak.

Çakşır: Diz kapağından sonra darlaşan bir çeşit erkek şalvarı.

Çâşnî: Bir şeyin tadına bakma, tadım.

Çâşnî-i aslî: Aslında, özünde bulunan lezzet, tat.

Çeç: Samanından ayrılmış tahıl yığını, yığın halindeki tahıl.

Çehre-i beşûş: Güler yüzlü çehre.

Çekel: Kuyudan su çıkarmağa yarayan küçük su kovası.

Çemenzâr: Çimenlik yer.

Çemremek: Kolu, paçayı sıvamak.

Çesbân: Layık, münasip, uygun, yakışır.

Çeşm-âşinâ: Göz aşinalığı olan; tanıdık, bildik.

Çeşm-i dilber: Sevgilinin gözü.

Çi-çâre: Ne çare.

Çi-fâ'ide: Ne fayda.

Çingâne tahtası: Çingene tahtası, dayanıksız, çürümüş tahta.

-D-

- Dâbbe:** Yük için ve binek olarak kullanılan hayvan.
Dâd-ı Hak: Allah vergisi.
Dâhî: Deha sahibi; üstün, olağanüstü akıl ve zeka kuvveti olan.
Dâhî-i zû-fünûn: Bütün bilgilere sahip bir dahi.
Dâhil-i meclis olmak: Meclise, toplantıya girmek.
Dâhiye: Felaket, musibet, afet.
Dâ'î: Getiren, sebep olan, davet eden.
Dâ'irevârî: Daire şeklinde.
Dakk-ı bâb etmek: Kapıyı çalmak.
Dakk u lak: Patavatsızca, bağıra çağıra, teklifsizce.
Dakyanus: Ashâb-ı Kehf zamanındaki hükümdar.
Dânâ: Bilgin.
Dânişmend: Bilgi sahibi, âlim.
Da'vât: Dualar.
Da'vâ-yı bâtil: Boş ve anlamsız iddia.
Dâyin: Alacaklı.
Dâyin-i abûs: Somurtkan, asık suratlı alacaklı.
De'âyim: Destekler, payandalar.
Def'-i hâcet eylemek: Aptes bozmak, sıkıntıyı gidermek, tuvalete gidip ihtiyacını gidermek.
Def'-i vahşet: Yalnızlığı gidermek.
Defn etmek: Gömmek.
Dehrî: Dünyanın sonsuzluğuna inanıp öteki dünyayı inkar eden, ruhun da cesetle birlikte öldüğüne inanan; materyalist.
Dehşet-sâz: Ürkütücü, korkunç.
Dekâyık: İnce ve anlaşılması güç ve dikkat gerektiren şeyler.
Delâ'il: Deliller, kanıtlar.
Delice: Buğdaygillerden zehirli tohumlu yabani bitki.
Dellâl: Alışverişte aracılık eden kişi; bir şeyi yüksek sesle satan kimse.
Dellâliye: Dellallık ücreti.
Dem: An, zaman.
Der-akab: Derhal, hemen, ardsıra.
Der-anbar etmek: Anbara doldurmak.
Derbend: İki dağ arasındaki geçit, dar geçit, boğaz.
Derc etmek: Sokma, arasına sıkıştırma, yazma.
Derc olunmak: Almak, dahil etmek, yayımlamak.
Dereke: Alçak bir derece.
Derkâr: Malum, açık, bilinen, meydanda.
Ders-i hikmet: Bilgelik dersi, öğretisi.
Ders-i ibret: İbret dersi, göz açacak şey, akıl payı.
Ders-i mücessem: Şekillenmiş, örneklerle verilen ders. Hareketleriyle kişinin kendisinin örnek olduğu ders.
Der-uhde eylemek: Üstüne alma, yüklenme, taahhüt etme.
Derûn-ı dil: İçten, gönün ta içinden.
Derûn-ı kitâb: Kitabın içi.
Derûnî: İçten, içten içe.

- Desîse:** Hile.
Dest: El.
Destgâh: Tezgah.
Devâ'ir: Daireler, resmi daireler.
Devlet-i aliyye: Yüce devlet.
Devr-i sâbık: Bir önceki hükümet, bir önceki padişahın zamanı.
Dil-hûn: Yüreği kanlı, çok üzüntülü, pek acılı.
Dil-nişin: Gönülde yer tutan, hoş, latif.
Dil-nişin: Gönüle yerleşen, çok hoşlanılan.
Dimâg: Beyin.
Dirâyet: Akıl, zeka, kabiliyet, beceriklilik.
Dirhem: Ağırlık ölçüsü, okkanın dört yüzde biri. (3.25 gram).
Divâne-meşreb: Divane yaratılışı, deli, meczup.
Divâne-nihâd: Divane yaratılışı.
Diyâr-ı âher: Başka bir bölge, şehir.
Diyâr-ı Rûm: Rum ülkesi, Anadolu.
Dolap: Oyun, hile, düzen.
Du'â-yı pâdişâhî: Padişaha dua.
Dûçâr olmak: Tutulmak, yakalanmak, çatmak.
Duhûl etmek: Girmek.
Dûr: Uzak.
Dûr olmak: Uzaklaşmak, uzak kalmak.
Dûr u dırâz: Uzun uzadıya, inceden inceye.
Dü-bâlâ: İki kat.
Dülger: Yapıların kapı ve pencereleri dışında kaba ahşap kısımlarını yapan usta.
Dürdâne: İnci tanesi.
Düstûr-ı mu'âşeret: Birlikte yaşayıp iyi geçinme kuralı.
Düşvâr: zor, imkansız.
Düzmek: İrzına geçmek, tecavüz etmek.

-E-

- E'âzım:** Büyükler, ulular.
Ebced: Arap alfabesini meydana getiren harflerin akılda tutulmasını kolaylaştırmak için düşünülen sekiz kelimeden ilki. Diğerleri: Hevvez, Huttî, Kelemen, Sa'fes, Karaşet, Sehhaz, Dazığ. Bu sıralamada her harfin bir sayı değeri vardır.
Ebleh: Aptal, budala, akılsız, ahmak.
Ebnâ-yı zamân: Zamane insanları.
Ebû Dülâme: 787 yılında öldüğü tahmin edilen, asıl adı Zend bin Gevn el-Kûfî olan Arap şairi. Habeş asıllı zenci bir köle idi. Hiciv, nükte ve fıkralarıyla tanınır. Abbasi halifelerinden Es-seffâh, Mansur ve Mehdi'nin hizmetinde bulundu. Hiçbir şeyi umursamaz, para için hiciv yazar, deli olarak tanındığı için de dinin hükümleriyle alay etmekten çekinmezdi.
Ecinni: Cin, cinlere mensup, cin taifesinden.
Eczâ-yı vatan: Vatanın bir parçası.
Edâ eylemek: Yerine getirmek.
Edâ-yı şehâdet: Tanıklık yapmak.
Edevât: Aletler.
Efkar-ı fukarâ: Fakirlerin en fakiri, çok fakir.

- Efzûn:** Çok fazla, ziyade.
Egser: Büyük başlı çivi.
Ehl-i âhiret: Ahiret ehli, ölü.
Ehl-i beyt: Aile halkı.
Ehl-i hâl: Tarikatta, tasavvufta "hal ve cezbe" denilen geçici olarak kendinden geçme sırrına eren, Allah adamı, cezbeyle tutulan kimse.
Ehl-i kubûr: Mezarlık ehli, ölü.
Ehl-i salîb: Haçlılar.
Ehvâl-i kıyâmet: Kıyamete ait korkular.
Ehven: Daha hafif, daha zararsız.
Ehvenîyet: Daha düşük, daha ucuz olma.
Ekâbir: Büyükler, zenginler, soylular.
Ekâlîm-i seb'a-i dünyâ: Dünyanın yedi bölgesi.
Ekall: En az.
Ekârim-i ihvân: Soylu, cömert, iyiliksever kardeşler.
Ekîden: Kuvvetli olarak, tekrar tekrar.
Ekl etmek: Yemek.
Ekmel: En uygun, en eksiksiz.
Ekser: En çok, en fazla.
Ekser-i güftâr: Sözlerin çoğu.
Ekser-i iştigâlât: Uğraşılan şeylerin çoğu.
Ekser-i letâ'if: Latifelerin çoğu.
Elbise-i fâhire: Değerli, süslü elbise.
Eltâf-ı ilâhî: Tanrıdan gelen iyilikler, lütuflar, ihsanlar.
Elverir: Yeter, kafi, yetişir.
El-yevm: Bugün, hâlâ, günümüzde.
Emiş kâmiş olmak: Aralarında anlaşmak.
Emr-i bi'l-ma'rûf: İslam şeriatına uygun olan şeyleri, iyiliği anlatma.
Emr-i Hak: Allah'ın emri, ölüm.
Emr-i tenkîh: Ayıklama işi.
Emr-i ukbâ: Ahiret konusu.
Emsâl: Misaller, örnekler, eşler, benzerler.
Emvâl: Mallar.
Enfiye: Burun otu, toz haline getirilmiş ve buruna çiklen tütün.
Engürü: Ankara.
Enîs: Dost, ahabap, arkadaş, can yoldaşı.
Enker-i esvât: Seslerin en çirkini.
En-nihâye: Sonunda, sonucunda.
Envâ': Neviler, çeşitler.
Envâ'-ı nefâis-i et'ime: Çeşitli nefis yemekler.
Envâr-ı şems: Güneşin ışıkları.
Erbâb: Ehil, muktedir, becerikli, layık.
Erbâb-ı kalem: Kalem sahipleri, yazarlar.
Erbâb-ı mükâşefe: Tasavvufta Hakk'ın sırlarını keşfeden kimseler, ermiş.
Erba'în: Rumi takvimde Ocak ayının dokuzundan sonraki kırk günlük kış.
Erfâne: Ârifâne veya Harîfâne. Masrafları ortaklaşa karşılanan ziyafet.
Erkân-ı âile: Aile fertleri.
Erkân-ı harb: Genel kurmay.
Ervâh-ı habîse: Kötü ruhlar.
Esâtize-i uzmâ: Büyük üstadlar.

- Esbâb:** Sebepler, nedenler.
Esbâb-ı ceng: Savaş aletleri, savaşta gerekli olan şeyler.
Esbâb-ı sefer: Yolculuk için gerekli olan şeyler.
Eser-i hayret: Şaşkınlık eseri.
Eser-i telâş: Telaş izi, telaş eseri.
Eslâf: Öncekiler, geçmişler.
Eslem tarîk: En doğru yol.
Eslîha: Silahlar.
Eslîha arması: Silah koleksiyonu.
Esmân: Bedel, kıymet, değer, gelir.
Esnâf-ı tuyûr: Kuş cinsleri.
Esnâf-ı ulûm: İlim çeşitleri, ilim zümreleri, ilim kategorileri.
Esnâ-yı avdet: Dönüş zamanı, dönüş sırası.
Esnâ-yı duhûl: Girdiği sıra, girdiği vakit.
Esnâ-yı neşir: Yayımlandığı zaman.
Esnâ-yı seyâhat: Yolculuk sırası, zamanı.
Esnâ-yı sohbet: Sohbet sırası, sohbet vakti.
Esnâ-yı tashîh: Düzeltme sırası, düzeltme vakti.
Esrâr-ı hilkat: Yaratılışın sırları.
Esvâb: Elbise, giysi.
Eşcâr: Ağaçlar.
Eşgâl: İşler, meşguliyetler.
Eşgin: Atın hızlı yürüyüşlerinden biri, bu şekilde hareket eden at.
Eşrâf-ı belde: O bölgenin ileri gelenleri.
Etbâ': Tabi olan, bağlı olan, taraftarlar.
Eteklemek: Etek öpmek veya öpme hareketi yapmak.
Etfâl: Çocuklar.
Etvâr: Tavırlar, davranışlar, hareketler.
Evâhir: Sonlar.
Evâhir-i hayât: Ömrün sonları.
Evâ'il: İlk vakitler, önceler, başlangıçlar.
Evkâf-ı hümayûn: Padişahların ve onlara mensup olanların vakıfları.
Evlâ: Uygun, daha layık.
Evrâk: Yapraklar.
Evvâ': Vaziyetler, haller, durumlar, tavır ve duruşlar.
Evvân: Ölçüler, vezinler.
Ezhâr-ı terakkiyât: İlerleme, yükselme çiçekleri.

-F-

- Fâhir:** Değerli.
Fâ'il: Bir işi yapan.
Fakîh: İslam hukukçusu, fıkıh alimi.
Familya: Eş, aile.
Fârik olmak: İyiyi kötüden ayırmak.
Fârisiyyü'l-ibâre: Farsça yazılmış olan.
Fart: Aşırılık, fazlalık.
Fart-ı mahâret: Ustalığın son derecesi.
Fart-ı rağbet: Aşırı rağbet.
Fart-ı zulm: Zulmün aşırılığı.

- Fasl etmek:** Halletmek, sonuçlandırmak.
Fasla: Dilim, geometrik şekilde kesilmiş dilim, baklava dilimi.
Fasl eylemek: Ayırmak, mahkemede davayı sonuçlandırmak.
Fasl-ı da'vâ: Davayı halletme.
Fâş etmek: Açıklamak, meydana çıkarmak.
Fâzıl: Fazilet sahibi, erdemli, üstün.
Fecî'a: Musibet, afet, bela.
Fehm etmek: Anlamak.
Felâket-i beşeriyye: İnsanlığa ait felaketler.
Fenn-i idâre: Yönetim bilimi ve incelikleri.
Ferâgat etmek: Hakkından vazgeçmek, caymak.
Fe-rahmetullâhi ale'l-mütekaddimîn: Allah'ın rahmeti evvelden gelip geçenlere olsun.
Ferc: Kadınlık organı.
Ferih fahûr: İftihar ederek, sevinçli olarak.
Fermân-ı hikem-âmûz: Hikmetler öğreten ferman.
Fersah: Üç mil, beş kilometre veya yürüyerek dört saatlik mesafe.
Fer vermek: Aydınlatmak.
Fesühânallâh: Hayret ve şaşkınlık ünlemi.
Fettâne: Gönül çekici, gönül alıcı kadın.
Feverân: Kaynayıp fışkıрма, köpürüp coşma.
Feylesof-ı kâmil: Tam anlamıyla filozof, bilge.
Fezâ'il: Faziletler, erdemler.
Fezâ'il-i ahlâk: Ahlakın kazandırdığı erdemler.
Fıkarât: Fıkralar, latifeler.
Fıkh: İslam hukuku.
Fıstıkî makâm: Ağır ve telaşsız hareket.
Fi'l-asl: Aslında.
Fi'l-i mâzî: Geçmiş zaman (Gramerde).
Fi'l-i müdhîş: Dehşet verici, korkunç iş, eylem.
Fi'l-vâki': Hakikaten, gerçekten.
Firâş: Yatak, döşek.
Fuhûl-i ricâl: Devrin ileri gelen akıllı insanları.
Fukahâ-yı Hanefiyye: Hanefî din bilginleri.
Futa: Peştemal, önlük; ipekli peştemal.
Füls-i ahmer: Kıymetçe en düşük para, bakır para.
Fünûn-ı mâddiyye: Maddi ilimler.
Fünûn-ı şettâ: Çeşitli ilimler.
Fütûhât: Fetihler, zaferler.
Fütûrsuz: Aldırmadan, önemsemeden, umursamadan.

-G-

- Gadr:** Vefasızlık, sözünde durmama, haksızlık, merhametsizlik, zulüm.
Gâ'ile: Sıkıntı, üzüntü, dert.
Galat: Yanlış, hata, bozukluk, yanlışlık.
Galat-ı meşhûr: Yanlış olmasına rağmen herkes tarafından kullanılan kelime veya kelime grubu.
Galebe etmek: Üstün gelmek, galib gelmek.
Garibü'd-diyâr: O ülkenin, bölgenin yabancıları.

- Garrâ:** Parlak aydın.
Gasb etmek: Zorla almak, el koymak.
Gasl-i emvât: Ölü yıkama.
Gâşiye: Eyer örtüsü.
Gaşy olmak: Kendinden geçmek.
Gavâmız: Güç şeyler, karışık ve kapalı sözler, sırlar, gizli tutulan şeyler.
Gavâmız-ı a'mâl: İbadetlerin incelikleri.
Gaybûbet: Kayıplık, yokluk, bulunmama.
Gâye: Netice, son, sonuç.
Gâyetü'l-gâye: En son derecede.
Gayr-i fârik: İyiyi kötüden ayırt edemeyen.
Gayr-i kâbil-i tahsîl: Almanın, tahsil etmenin mümkün olmaması durumu.
Gazabullâh: Allah'ın gazabı.
Gazûb: Gazablı, öfkeli, kızgın, şiddetli.
Gazûbâne: Öfkeli, kızgın, hiddetli bir şekilde.
Gem almaz: (Mec) Âsi.
Germ ü serd: (Sıcak, soğuk): İyilik, kötülük; acılık tatlılık; darlık, genişlik.
Gezlemek: Oku kertiğine yerleştirerek hedefe doğrultmak, nişan almak.
Gılâf: Kılıf.
Gil: Çamur.
Girân-bahâ: Çok pahalı, çok değerli.
Girift: Birbirine girip dolaşık bir hal almış; karışık, girişik.
Giryân: Ağlamak.
Girye-hand olmak: Ağlamakla gülmek arası, gülerken gözünden yaş gelmek.
Göl kuşu: Kurbağa.
Gulâmân-ı hâssa: Padişaha ait köleler, hizmetçiler.
Gulgule: Çığlık, gürültü, patırtı.
Gulyabânî: İnsanları korkutan hayali bir varlık, dev.
Gûnâgûn: Türlü türlü, çeşit çeşit.
Gunûde-i hâk-i gufrân: Merhamet, affedilme toprağı üzerinde uyumuş;
 Merhum olmuş, ölmüş.
Güftâr: Söz.
Gülzâr: Gülün çok olduğu yer, gül bahçesi.
Gümürdenmek: Kükremek.
Güzâr: Geçiş, geçme; yapan, ifa eden, eda eyleyen.
Güzerân etmek: Geçmek.
Güzergâh: Geçilen yol, geçilecek yer.
Güzîde: Seçkin, seçilmiş.
Güzîdegân: Seçkin insanlar.
Güzîdegân-ı meşâhîr-i Osmâniye: Osmanlı'nın şöhretli seçkinleri.

-H-

- Hâb:** Uyku.
Hâb-ı nûşîn: Tatlı, lezzetli uyku.
Habâset: Kötülük, fenalık.
Habeşî: Habeş asıllı, zenci.
Hâbgâh: Uyku uyunan yer, yatak odası.
Habt eylemek: Münakaşada karşıdakini susturmak.
Hâccgî: Tüccar.

- Hâce-i hikmet-nisâr:** Hikmet saçan sözler söyleyen Hoca.
Hacl eylemek: Utandırmak.
Hadd-i şer'î: Şeriata uygun ceza.
Hadd ü pâyan: Son, nihayet.
Hafakan: Kalp çarpıntısı, bunalımın verdiği sıkıntı.
Hâ'ib: Mahrum, ümitsiz, kederli.
Hâ'if: Korkan, korkak.
Hakâyık: Gerçekler.
Hakâyık-ı ilm-i lisân: Dil biliminin gerçekleri, incelikleri.
Hakîmâne: Filozofça, filozoflara yakışır şekilde.
Hâkim-i vakt: Zamanın hakimi.
Hakîr: İtibarsız, değersiz, bayağı, aşağı, adi.
Hakkâk: Taş, maden, tahta ve benzeri şeyler üzerine kazımak suretiyle şekil çizen.
Hakkâniyet: Hakka uygunluk, doğruluk ve adalet, insafî hareket.
Hakketmek: Taş, maden, tahta ve benzeri şeyler üzerine kazımak suretiyle şekil çizmek.
Hakkullâh: Allah'ın hakkı, doğru olan şeyler.
Halâs bulmak: Kurtulmak, kurtuluşa ermek.
Halâs etmek: Kurtarmak, salıvermek.
Halâs olmak: Kurtulmak, kurtuluşa ermek.
Halâvet: Lezzet, tatlılık.
Halecân: Kalp çarpıntısı, titreme.
Halel: Bozma, bozukluk, eksiklik.
Hâl-i hayât: Hayatta olduğu zaman.
Hâl-i hazîn: Üzüntülü durum.
Hâlî: Boş, ıssız; bir şeyden uzak.
Hâliyü'z-zihn: Zihni boş, cahil.
Halkavârî: Halka şeklinde, yuvarlak.
Hamd: Allah'ın ululuğunu övme, medh; Allah'a teşekkür, şükran.
Hamden-lillâh: Allah'a hamd olsun ki.
Hamiyyet-i vataniyye: Vatan severlik, vatan için canını vermekten kaçınmama.
Hâmûş: Suskun, susmuş.
Hamûşî-i feylesofâne: Filozofça bir susuş.
Handân handân: Güle güle.
Hande ise: Neredeyse.
Hande-i tahmîk: Aptallığına gülmek.
Hapazan: Boğazına düşkün, pisboğaz, obur.
Haram-zâde: Haram münasebetten, gayrimeşru ilişkiden olan çocuk, piç.
Hareket-i arz: Yer sarsıntısı, deprem.
Harem: Eş, karı, zevce.
Harem: Herkesin girmesine izin verilmeyen yer. Müslüman evlerinde yabancı erkeklerin giremediği, yalnız kadınlara ait kısım.
Hargele: Büyükbaş hayvanların oluşturduğu sürü.
Harınlaşmak: Atın huysuz olması, gem almaması, gеме gelmemesi.
Hâric-i şehir: Şehrin dışı.
Harîs: Hırslı, açgözlü, tamahkar.
Hâs: Özel.
Hasârât: Hasarlar, zararlar ziyanlar.
Hasbihâl: Dertleşme, sohbet.

- Haseb:** Göre, nazaran, binaen, cihetiyle, gereğince.
Hasebiyle: Dolayısıyla, münasebetiyle.
Hâsıl-kelâm: Sözün kıyası.
Hasîs: Cimri.
Hasm-ı cân: Can düşmanı, candan düşman olan, karşı olan.
Hâsseten: Özellikle.
Haşîş: Hint kenevirinden elde edilen keyif verici madde.
Haşr: Kıyamet günü.
Haşviyyât: Doldurulan şeyler.
Hâtime: Son, nihayet.
Hâtime-i kitâb: Kitabın sonu, son kısmı.
Hatm-i enfâs etmek: Son nefesini vermek, ölmek.
Hattât: Güzel yazı yazan.
Hatt-ı istivâ: Ekvator.
Hatve: Adım.
Havâle edilmek: Kılıç, mızrak ve benzeri ile saldırmak.
Havâs: Hisler, duygular.
Havâs: Muhterem, saygın olanlar.
Havf: Korku.
Havfullâh: Allah korkusu.
Hâvî: İhtiva eden, içine alan, kaplayan.
Havz-ı kebîr: Büyük havuz.
Haylamamak: Önemsememek, aldırmamak, takmamak.
Hayret-efzâ: Hayret veren, şaşırtan.
Haysiyyet: Değer, kıymat, itibar.
Hayvânât-ı ehliyye: Evcil hayvanlar.
Hazâkat: Uсталık, beceriklilik, maharet.
Hazer etmek: Korkmak.
Hâzik: Usta, becerikli, mahir.
Hâzır-ı bi'l-meclis: Mecliste hazır bulunan.
Hâzır-cevâb: Hemen ve uygun cevap verme kabiliyeti olan kimse.
Hazîne-i gayb: Allah nimetlerinin gözle görünmeyen hazinesi.
Hazm: Olaylar karşısında tahammül gücü.
Hebennaka: Ahmaklığı ile ün kazanmış Yezid adlı bir Arab'ın lakabı. Ahmak olduğu halde kendini çok zeki sanan kimse.
Hedâyâ: Hediyeler.
Hemân-dem: Hemen, çabucak, o anda.
Hem-civâr: Komşu.
Hemîşe: Daima, her vakit, her zaman.
Hem-sâye: Komşu.
Hemşîre: Kız kardeş.
Hengâm: Zaman, devir.
Herc ü merc: Alt üst olmak, karışıklık, kargaşa.
Herze-vekîl: Kendisini ilgilendirmeyen, üstüne vazife olmayan işlerle uğraşan, olur olmaz şeylere burnunu sokan kimse, densiz, münasebetsiz.
Hesâbât: Hesaplar.
Hevâmm: Böcekler, haşereler.
Heybe: Daha çok binek hayvanlarının eğrine asılarak yük taşımakta kullanılan iki gözlü, dokuma veya meşinden yapılan torba, çift torba.
Heybet-endâz: Heybetli, heybet satarcasına.

- Heykel-i câmid:** Taş kesilmiş halde, sessiz heykel.
- Hezâr:** Bin, binlerce.
- Hıfz etmek:** Ezberlemek, akılda tutmak, korumak.
- Hilkat-i âlem:** Dünyanın yaratılışı.
- Hımâr:** Eşek.
- Hımâr-ı u'cûbe-girdâr:** Çok garip ve acayip görünümlü eşek.
- Hırâmân olmak:** Salınarak yürümek.
- Hırlı:** Güvenilir, işe yarar, faydalı.
- Hıtâm-ı tecrübe:** Deneyin sonu.
- Hicâb:** Utanma.
- Hicret-i seniyye-i nebeviyye:** Hz. Muhammed'in hicreti.
- Hidâye:** Burhaneddin Ali bin Ebubekr'in İslam fıkına dair çok tanınmış ve medreselerde önemle okutulan eseri.
- Hidâyet-i Rabbânî:** Allah'ın insanların kalbine ilham ettiği hak yolu arama hissi ve arzusu.
- Hikem:** Hikmetler, felsefi düşünceler.
- Hikemiyyât:** Hikmet ve felsefe ile ilgili söz ve düşünceler.
- Hil'at:** Padişah ve vezirler tarafından armağan olarak verilen üst elbisesi, kaftan.
- Hilâf-ı me'mûl:** Umulmadık, alışılanın dışında.
- Hilkat:** Yaratılış, huy, karakter.
- Hilye:** Dış görünüş.
- Himmet:** Manevi yardım.
- Hinoğlu:** Kurnaz, dalavereci.
- Hisse-i nâcizâne:** Pek küçük, önemsiz bir pay.
- Hissiyât:** Duygular.
- Hitâbet:** Hatiplik.
- Hitâm-ı kelâm:** Sözün sonu.
- Hizb:** Kur'ân-ı Kerim'den bir parça.
- Hod-be-hod:** Kendiliğinden, düşünmeden.
- Hora geçmek:** İşe yaramak, makbule geçmek, hoş gitmek.
- Hoş-âmedî:** Karşılama merasimi, hoşgeldin töreni.
- Hoş-sohbet:** Sözü, sohbeti, konuşması dinlenir kimse.
- Hotoz:** Kadınların giydiği bir çeşit süslü başlık.
- Hudâyi nâbit:** Kendiliğinden biten, ekilmiş olmayan.
- Hudûdullâh:** Allah'ın emr ettiği şer'i cezalar.
- Hukemâ-yı Yunânîyye:** Yunanlı filozoflar, düşünürler, bilginler.
- Hulâgû-i'tiyâd:** Hulâgu adetine olan, Hulâgu yaratılışı.
- Hulâsatü'l-hulâsa:** Özetin özeti.
- Hulefâ-yı Abbâsiye:** Abbasi halifeleri.
- Hulle-pûş:** Cennet elbisesini giymiş.
- Hulûs:** Saflık, gönül temizliği, samimilik.
- Hulyâ:** Hayal, kuruntu.
- Hûn:** Kan.
- Hunhâr:** Kan içen, kan döken, zalim, kıyıcı.
- Hûn-rîz:** Kan döken, kan saçan.
- Hurde-dân:** Dikkat sahibi, nükte ve inceliği olan.
- Hurd u hâş olmak:** İyice küçük parçalara ayrılacak şekilde kırılmak.
- Husûle gelmek:** Meydana gelmek, oluşmak.
- Husûsiyyet-i hâl:** Özel yaşantısındaki durum, hal.
- Husye:** Erkeklik bezi, yumurtalık, haya.

Husyeteyn: İki husye.

Hûş: Akıl, mantık.

Hutût: Hatlar, çizgiler.

Huzûr-ı hâkim: Hakimin karşısı, hakimin makamı.

Huzûr-ı seniyye: Yüce, ulu huzur; padişahın huzuru.

Huzzâr: Orada bulunanlar, hazır olanlar.

Huzzâr-ı meclis: Toplantıda hazır bulunanlar.

Hükkâm: Hakimler.

Hüküm-fermâ: Hüküm süren.

Hüner-dost: Hüneri seven, takdir eden.

Hünermendân: Hünerli, marifetli kimseler.

Hürmetlice: Normalden büyük, okkalı.

Hüsn: Güzellik.

Hüsn-i isti'mâl: Güzel, olumlu olarak kullanmak.

Hüsn-i kabûl göstermek: Güler yüzle karşılamak, gereğince ağırlamak.

Hüsn-i mu'âşeret: İyi geçinme.

Hüsn-i teveccüh göstermek: Saygı ile övmek, takdir etmek.

Hüsn-i üslûb: Anlatılış, ifade ediş güzelliği.

-I-

İklık: Gövdesi oyma ağaç veya kabaktan yapılan üç telli veya yayla çalınan eski bir Türk çalgısı.

İrz: Başkaları tarafından saygı gösterilmesi gereken namus ve iffet, şeref.

İskât: Ölünün yerine getiremediği ibadetleri için ailesi tarafından dağıtılan sadaka.

İslâh eylemek: Düzeltmek.

İsmarlamak: Emanet etmek.

İtlâk olunmak: Adlandırılmak.

İydgâh: Bayram yeri.

-İ-

İbâdât: İbadetler.

İbâdullâh: Allah'ın kulları, insanlar.

İbâre: Cümle, paragraf, bir metinden çıkarılmış birkaç satır.

İbhâm: Sözü anlaşılmayacak derecede kapalı olması.

İbrâm etmek: Israr etme, zorlama, üstüne düşme.

İbtidâr eylemek: Başlamak.

İbzâl etmek: Esirgemedi bol bol harcamak.

İcâb-ı şer'î: Şeriatın gerektirdiği şeyler.

İclâs etmek: Oturtmak.

İctimâ' edilmek: Toplanılmak.

İctinâb: Çekinme, sakınma, uzak durma.

İdâdında olmak: Sayılmak.

İfâde-i âhire: Son cümle, son söz.

İfâde-i ilm-i dîn: Dînî bilimleri öğretmek.

İfrît kesilmek: Çok sinirlenmek.

İfşâ-yı râz: Sırrı açıklama, yayma.

İğfâl etmek: Kandırmak, aldatmak.

- İğtinâm eylemek:** Ganimet almak, yağma, talan.
İğtisâl etmek: Yıkanmak, gusl etmek.
İhâm: Birden fazla anlamı bulunan bir kelimeyi en uzak anlamını çağrıştıracak şekilde kullanma.
İhâtalı: Kapsayan, geniş kapsamlı.
İhdâ: Hediye vermek.
İhdâ buyurulmak: Hediye edilmek.
İhdâ etmek: Hediye etmek, kazandırmak.
İhdâs: İcat, yeni bir şey ortaya koymak.
İhkâk etmek: Hakkı almak, yerine getirmek.
İhrâz eylemek: Kazanmak, elde etmek, ulaşmak.
İhsân eylemek: Bağışlamak, bağış olarak vermek, iyilik etmek.
İhtârât: İhtarlar, hatırlatmalar.
İhticâc: Delil gösterme.
İhtilâf eylemek: Bir konuda farklı düşünmek, ayrılık, uyuşmazlık.
İhtilâs eylemek: El çabukluğu ile alma, aşırma, çalma.
İhtimâm: Dikkat gösterme, iyi bakma, özenerek hareket etme.
İhtirâmât: Hürmetler, saygılar.
İhtirâz: Çekinme, sakınma, uzak durma, korkma.
İhtiyârsız: Elinde olmadan.
İhtizâz: Titreme, titreyiş.
İhvân: Yakın arkadaşlar, samimi dostlar.
İhzâr etmek: Huzura getirme, birinin mahkemeye davet olunması.
İkâmet eylemek: Oturmak, eğlenmek.
İkâmetgâh: İkamet edilen yer, oturulan yer, mesken, konut.
İkân: Sağlam biliş, bilme.
İklîm: Ülke, bölge.
İktidâ etmek: Tabi olma, uyma; namazda imama uyma.
İktifâ etmek: Yetinmek.
İktizâ: Gerekme, icap ettirme, ihtiyaç hissetme.
İ'lâm: Mahkeme sonunda taraflara verilen resmi hüküm sureti.
İle'l-ebed: Sonsuza kadar.
İlgâ olunmak: Ortadan kaldırılmak, iptal edilmek.
İlhâk eylemek: Katmak, eklemek.
İlkâ etmek: Koymak, bırakmak, atmak.
İllâ: Mutlaka, muhakkak.
İllet: Hastalık.
İlm-i fikh: Şeriat ilmi, şeriatın usul ve hükümleri, ameli ve şer'i meseleler bilgisi.
İlm-i iktisâd: Ekonomi bilimi.
İlm-i siyâset: Siyaset bilimi, yönetim bilimi.
İlm-i tıb: Tıp bilimi.
İltikât etmek: Devşirmek, toplamak, türlü kitaplara başvurarak bilgi toplamak.
İltizâm etmek: Gerekli saymak, tercih etmek.
İlzâm etmek: Tartışmada mat etme, cevap veremez duruma düşürme.
İmâd: Nasreddin Hoca'nın mollası, özel talebesi.
İ'mâl-i fikr etmek: Çok düşünmek, yeni bir şey keşfetmek için gayret göstermek., fikir üretmek.
İmâmî: İmamlık.
İmrâr eylemek: Geçirmek (zaman için).
İmtinâ: Bir işi yapmaktan kaçınma, çekinme.

İmtisâl-i adâlet-i Rabbânî: Allah'ın adaletine uygun hareket etme.

İnâyet: Yardım, lütuf, ihsan.

İnbisât: Ferahlama; yayılma, açılma.

İncik: Bacağın dizkapağından topuğa kadar olan bölümü.

İncilâ-yâb olmak: Parlaklık bulmak, aydınlanmak.

İndirâs: Kökten yıkılma, adı sanı kalmama.

İnhizâm: Bozguna uğrama, bozulma, yenilme, mağlup olma.

İnkirâz: Sona erme, yok olma, batma, tükenme, kaybolma.

İnkisâr eylemek: Beddua etmek.

İnkisâr: İlenme, beddua, ilenç.

İnşirâh: Gönül açılması, ferahlık, iç huzuru.

İntibâh: Uyanıklık, gafil olmama; bir durum veya olaydan ders alma.

İntizâr: Bekleme, bekleyiş.

İrâd etmek: Söylemek.

İrâs eylemek: Getirmek, sebep olmak.

İrsâl eylemek: Göndermek.

İrşâd etmek: Doğru yola getirmek.

İrtifâ': Yükseklik.

İrtihâl: Göç etme, vefat etme, ölme.

İrtikâb etmek: Kötü bir iş işlemek.

İrtisâ: Rüşvet alma, rüşvetçilik.

İs'âf: Birinin isteğini kabul edip yerine getirme.

İsâr buyurmak: Bağışlamak, ikram etmek.

İsbât-ı vücûd eylemek: Bizzat kendisi gelerek görünmek.

İskât etmek: Susturmak.

İsticlâb eylemek: Celb etmek, çekmek, çekilmek.

İstid'â: Dilekçe.

İstifâza eylemek: Feyizlenme, feyiz alma, feyiz bulma.

İstigrâb: Garip bulma, şaşma.

İstihfâf etmek: Küçümsemek.

İstihmâm: Hamama girme, yıkanma.

İstihrâc: Bir şeyin içinden çıkabilme, sonuç çıkarma, anlam çıkarma.

İstihzâ: Alaya alma, eğlenme.

İstikâmet: Doğruluk.

İstîlâ etmek: Kaplamak, yayılmak.

İstim: Basınçlı buhar.

İstimâ' eylemek: Dinlemek.

İsti'mâl eylemek: Kullanmak.

İstînâs eylemek: Alışmak.

İstinbât olunmak: Bir söz veya işten gizli bir anlam çıkarma, yorumlama.

İstintâka çekilmek: Sorguya çekilmek.

İstirhâmkârâne: Merhamet dilercesine, yalvarırcasına.

İstiskâl: Soğuk davranma, dolayısıyla kovma.

İstishâd: Şahit getirme; delil olarak kabul etme.

İstizâh: İzahat isteme, açıklama isteme.

İşâ'a etmek: Yaymak, herkese söylemek.

İşrâb etmek: Dolaylı olarak anlatmak, sezdirmek, çıtlatmak.

İstihâ: Yemeğe karşı duyulan istek, heves; iştah.

İstihâ-engîz: İştah kabartan.

İ'tâ edilmek: Verilmek.

İ'tâ eylemek: Vermek, ödemek.
 İ'tidâl: Aşırı olmama, ölçülülük.
 İ'tikâd: İnanma, gönülden tasdik ederek inanma.
 İ'tisâm: Tutunma, korunma.
 İ'tizâr etmek: Özür dilemek.
 İttibâ' etmek: Uymak.
 İttihâz etmek: Kabul etmek, saymak.
 İ'vicâh: Dolambaçlı, eğri büğrü.
 İz'ân: Anlayış, feraset, zeka.
 İ'zâz ve ikrâm eylemek: Elinden gelen saygıyı ve ikramı göstermek.
 İzbe: Ağaç kütük ve dallarından yapılmış ev.

-J-

Jûlîde-mû: Karmakarışık saçlı, saç başı dağınık.

-K-

Kabâhat: (Mec.) Yellenmek, büyük abdest.
 Kabîl: Cins, soy, sınıf, tür, çeşit.
 Kâbil: Olabilir, mümkün.
 Kâbil-i icrâ: Yerine getirilmesi mümkün olan.
 Kâbil-i tefsîr: Yorumlanabilir, yoruma müsait.
 Kable'l-islâm: İslamdan önce.
 Kabristân: Mezarlık.
 Kabz: Darlık, sıkıntı.
 Kaddesallâhu rûhahu'l-azîz: Allah onun aziz ruhunu mukaddes ve mübarek eylesin.
 Kadem basmak: Ayak basmak, girmek.
 Kadîm: Eski.
 Kâdir: Kudret sahibi, güçlü, kuvvetli; herşeye gücü yeten.
 Kâhâr: Kahreden, mahveden, gazaplı.
 Kalafat: Deniz araçlarının tahta aralıklarından su sızmaması için üstüğü ile doldurarak ziftleme.
 Kalb-i hümayûn: Mukades, kutlu kalp; padişahın kalbi.
 Kalbur: Büyük elek, iri delikli elek.
 Kaltabân: (Mec) İşe yaramaz, yürümez, yaşlı.
 Kâmil: Olgun, eksiksiz, tam, mükemmel.
 Kâmilên: Büsbütün, tamamiyle, hepsi.
 Kande: Nerede, nereye.
 Kâğı: Kağı.
 Karabaş: Köpek.
 Kârger: Tesirli, nüfuzlu.
 Kârgir: Taş veya tuğla inşaat, taş veya tuğladan yapılmış bina.
 Ka'r-ı nîrân: Cehennem derinlikleri.
 Karındaş: Kardeş.
 Kârî: Okuyucu.
 Karîb: Yakın.
 Kârî'e: Bayan okuyucu.
 Karşıdan sökmek: Karşıdan görünmek.

- Karz:** Borç.
Kasd: Niyet, belli bir niyet.
Kat'â: Asla, katiyen, hiçbir zaman.
Kat' etmek: Kesmek, almak.
Kat'î: Kesin.
Katl-i âm: Toptan öldürme, kılıçtan geçirme, kırım.
Kavaf: Ayakkabı yapan ya da satan esnaf.
Kaviyyen: Güvenilir olarak, sağlamca.
Kavl etmek: Sözleşmek.
Kavl-i mücerred: Delilsiz, isbatsız, şahitsiz söz.
Kavl ü karâr etmek: Sözleşmek, anlaşmak.
Kavm-i necîb: Soylu millet, soylu kavim.
Kavm u kabîle: Akraba, soy sop.
Kavut: Kavrulmuş arpa, buğday, nohut unu.
Kayabaşı: Âşık ve halk edebiyatlarında basit bir koşma ve ezgi çeşidi.
Kaygana: Çalkandıktan sonra yağda pşirilen yumurta, omlet.
Kayıdsız: Tasasız, kaygısız.
Kazârâ: Kaza ile, istemeyerek.
Kazâ-yı hâcet eylemek: Büyük aptesini yapmak.
Kazvin: İran'da yetiştirdiği bilginlerle meşhur bir şehir.
Kazzâz: Ham ipek işleyen, ibrişim haline getiren kimsi.
Kebe: Kalın keçeden yapılmış ceket, kaput.
Kebîr: Büyük.
Kedd-i yemîn: Elinin emeği.
Ke'ennehu: Güya, sanki, gibi, benzer.
Kekre: Dil buran, acımsı, ekşimsi tad.
Kelâm: Söz, konuşma.
Kelâm-ı Hakk: Doğru söz; Allah'ın kelâmı.
K'el-evvel: Önceki gibi, daha önce olduğu gibi.
Kemâlât: İnsanın bilgi ve ahlak güzelliği bakımından olgunluğu.
Kemâl-i cür'et: Tam bir cesaret ve yiğitlik.
Kemâl-i havf: Son derece korku.
Kemâl-i hayret: Tam bir şaşkınlık.
Kemâl-i heyecân: Son derece heyecan.
Kemâl-i i'tinâ: Son derece düzgün, özenli, dikkatli.
Kemâl-i iftihar: Tam bir övünç, son derece övünç.
Kemâl-i istiğrab: Son derece şaşkınlık.
Kemâl-i mübâlağa: Son derece abartma.
Kemâl-i ta'accüb: Tam bir hayret, son derece şaşkınlık.
Kemâl-i ta'zîm: Tam bir hürmet, son derece saygı.
Kemâl-i vekâr: Tam bir heybet.
Kemâl-i ye's: Son derece üzüntü.
Kerâmât: Kerametler, olağanüstü haller.
Kerâmet-nişân: İçinde keramet taşıyan, kerametli.
Keremkâr: Cömert, eli açık.
Keremkârâne: Cömertcesine, hayırsevercesine.
Kerhen: İstemeye istemeye.
Kerîh: Çirkin, iğrendirici.
Kerrât ve merrât: Defalarca.
Kerrâtla: Defalarca.

- Kerrenây:** Eskiden kullanılan bir çeşit nefesli saz.
- Kerte:** Derece, mertebe.
- Kesb-i istiklâl:** Bağımsızlık kazanmak.
- Kesb-i yakîn eylemek:** Doğruya yakın kesinlik kazanmak.
- Kesr:** Kırılma.
- Keş ü kerâmet sâhibi olmak:** Ermek, evliya olmak.
- Keşide etmek:** Çekmek.
- Keşide eylemek:** Çekmek.
- Keşkûl:** Eskiden dervişlerin ve dilencilerin kullandıkları Hindistan cevizi kabuğu veya abanozdan yapılmış kap, dilenci kabı.
- Ketebe-i eslâf:** Eski yazarlar, eski katipler.
- Keyfiyyet:** Bir şeyin nasıl olduğu, hal, durum, vaziyet, nitelik.
- Kezâlik:** Böylece, yine.
- Kıl ayıpsız:** Hiçbir kusuru olmayan.
- Kılâde-i mercân:** Mercan gerdanlık.
- Killet:** Azlık, az olma durumu.
- Kıt'a:** Parça, kısım, bölük.
- Kıyâm etmek:** Ayağa kalkmak, bir iş için davranmak.
- Kıyâs etmek:** Karşılaştırmak, benzetmek.
- Kıyye:** Ağırlık ölçüsü, okka.
- Kibâr:** Büyük, cömert, asil, zengin.
- Kile:** Bir çeşit ağırlık ve hacim ölçüsü, hububat ölçüsü.
- Kisb ü kâr:** İş güç, kazanç.
- Kisve:** Elbise, kıyafet.
- Kisve-i acib:** Garip elbise.
- Kisve-i latîfe:** Şaka elbisesi; gerçeği incelikle, latifeyle anlatma.
- Kitâb-ı celîlü'l-kadr:** Değeri yüce olan kitap.
- Kizb:** Yalan, yalancılık.
- Köftehor:** Yaramaz, çapkın. Sevgiyle karışık azarlama hitabı.
- Kösteği kırmak:** Bağını kopararak kaçmak.
- Kösülmek:** Çaresizlikten büzülmek.
- Kubbe-i semâ:** Gökyüzü kubbesi.
- Kûdek-i zâ'ide:** İkiz doğumlarda önce doğmuş çocuk.
- Kudemâ:** Eskiler.
- Kudret:** Allah'ın bütün varlığı çevreleyen ezeli kuvveti.
- Kudret-i Rabbânî:** Allah'a ait kudret.
- Kudsiyyet:** Kutsallık, azizlik, mukaddeslik.
- Kudûrî:** 972-1037 yılları arasında yaşadığı tahmin edilen, asıl adı Ebul Hasan Ahmed bin Muhammed olan Türk fıkıh bilgini. Hanefi fıkhına ait yazdığı kendi adıyla (Kudûrî) anılan ve Hanefi fıkının kılavuzu sayılan eserle tanınmaktadır.
- Kulun:** At yavrusu, eşek yavrusu.
- Kurb-ı sultânî:** Sultana yakın olan yer.
- Kusvâ:** Son, nihayet.
- Kuvâ:** Kuvvetler, melekeler.
- Kuvve-i teshîriyye:** Elde etme, ele geçirme, zabt etme gücü, kabiliyeti.
- Kuvvet-i cismânî:** Beden kuvveti, dayanıklılık.
- Kuvvet-i kalbî:** Kalp kuvveti, cesaret.
- Kuzât:** Kadılar, hakimler.
- Kuzgun:** Karga.

Küfr-i bârid: Adi, bayağı küfür.
Külbe-i fakîrâne: Fakirlere mahsus kulübe.
Külhânî: Serseri, çapkın, haylaz, efe.
Küll: Bir şeyin tamamı, bütün, hep.
Küllî: Çok miktarda.
Kündeden atmak: Oyun yaparak mağlup etmek, kandırmak, hile yapmak.
Kürreviyyet: Küre şeklinde olma durumu.
Küşâde-meşreb: Şen yaratılışlı.
Küşâiş bulmak: Açılmak, neşelenmek.
Kütüb-i edebiyye-i kadîme: Edebiyata ait eski kitaplar.
Kütüb-i kadîme: Eski kitaplar.
Kütüphâne-i irfân: Kültür kütüphanesi, kültür varlığı.

-L-

Lâ-edrî küllehâ: Hiçbirini bilmiyorum.
Lâ-ekall: En az.
Lâgar: Zayıf, arık, gevşek, ağır hareketli.
Lâhika: Ek.
La'n: Lanetleme, beddua.
Latîf: Hoş, güzel, şirin.
Latîfegûyâne: Latife söylercesine, şaka yaparcasına.
Latîfe-perdâz: Latifeci, şakacı.
Lâubâlî-mezheb: Senli benli olmayı adet edinmiş.
Lâubâlîyâne: Laubali şekilde, saygısızca, pervasızca.
Lede't-tahmîn: Tahmin edilince, tahminen.
Lenger: Yayvan, derinliği az, enlice kenarlı geniş yemek kabı.
Lengerî: Lenger, büyük bakır sahan.
Letâ'if: Latifeler, güldürecek güzel sözler ve hikayeler.
Letâ'if-nüvis-i şehîr: Tanınmış latife yazarı.
Levâzım: Lazım olan şeyler.
Levendâne: Leventçe, güçlü kuvvetli olarak.
Levme-i lâ'im: Çekiştirenlerin, başa kakanların çekiştirmesi, serzeniş.
Levzîne helvası: Badem helvası, bademli helva.
Libâs-ı sefer: Yolculuk elbisesi.
Li-ennehu: Çünkü o.
Li-maslahatın: İş icabı, bir amaca yönelik olarak.
Lisân-ı cenk-cûyâne: Kavga çıkarmak istercesine bir söyleyiş, tavır.
Lisân-ı münâsib: Uygun bir dil.
Lugat-ı fasîh: Düzgün söz, kurallara uygun kelime veya söz.
Lutf: İyilik, ikram ve yardımda bulunma.
Lüzûcetli: Yapışkan, ağdalı, vıcık vıcık.
Lüzûm-ı askerî: Askerin ihtiyaçları.

-M-

Mâ-'adâ: Başka.
Ma'âdin: Madenler.
Ma'a'l-memnûniye: Memnuniyetle.
Ma'âlî-perverân: Yüksek, derin fikirleri koruyanlar.

- Ma'amâfîh:** Bununla beraber, hal böyle iken.
Ma'a't-te'essüf: Üzülererek belirtiyim ki, yazık ki.
Ma'a-zâlik: Bununla beraber.
Mâ-bâkî: Artan, kalan.
Mâbeyn: Haremle selamlık arasındaki kısım.
Mâ-dâme'l-hayât: Hayatı boyunca.
Ma'dûmiyyet: Yok olma, bulunmama.
Mağbûn: Alışverişte aldatılmış.
Mahal: Yer, mekan, taraf, yöre, mevki.
Mahallince: Yerinde.
Mahall-i firâr: Kaçacak yer.
Mahall-i vefât: Öldüğü yer.
Mâ-haşerallâh: Kıyamet günündeki gibi, birbirini çiğneyerek.
Mâ-hazar: Hazır olan, bulunan.
Mahbes: Karanlık yer, hapsedilen yer.
Mahdûm: Erkek evlat.
Mâhir: Usta, maharetli, hünerli.
Mahlûk-ı acîb: Daha önce görülmemiş, garip yaratık.
Mahlûk-ı zîbâ: Süslü yaratık.
Mahrem-i esrâr: Sırların anlatılabileceği sır saklanmayan yakın kimse, sırdaş.
Mahsûbât: Hesaba kaydedilmiş şeyler.
Mahsûben: Alacağından düşülmek kaydıyla, hesaba kaydedilmek üzere.
Mahsûl-i karîha: Kendi fikriyle icat ettiği şey, kendi ürünü.
Ma'hûd: Herkesçe bilinen, belli, malum; adı geçen.
Mahviyyet: Alçak gönüllülük, tevazu.
Mahzâ: Yalnız, ancak, sadece, tek.
Mahzûz olmak: Hoşnut olmak, hoşlanmak, sevinmek.
Ma'iiyyet: Birinin yanında bulunan, emrinde çalışan.
Makbere: Mezar, mezarlık.
Maksûd: Maksat, niyet, murat.
Makûle: Cins, çeşit, tür.
Mâli: Dolu, dolmuş.
Mâlihulyâ: Kuruntu, hayal.
Mâlik olmak: Sahip olmak, elde etmek.
Ma'lûm: Etken fiil (Gramerde)
Manca: Kötü, bayağı yiyecek.
Mantûk: Söz, kelam; deyiş, atasözü; mânâ, meal.
Manzûr: Görünen, görülmüş.
Maraz-ı mevt: Ölüm hastalığı.
Ma'rûf: Herkesçe tanınan, bilinen, meşhur, ünlü.
Mâ-sadak: Tasdik edilen husus, uygun, tıpkı.
Masârif: Masraflar.
Masûn: Korunmuş.
Ma'sûk-ı rûh: Candan sevilen, vazgeçilemeyen.
Matlûb: Talep edilen, istenilen.
Mâverâ'ü'n-Nehr: Orta Asya'da Ceyhun (Amuderyâ) nehrinin kuzeyinde bulunan bölgeye Araplar tarafından verilen isim.
Mâyî: Akıcı, su gibi olan.
Mazanne: Evliyadan olduğu sanılan kişi.
Mazhar-ı hidâyet olmak: Doğru yolu bulmak, hidayete kavuşmak.

Mazhar-ı hürmet-i âhme: Herkesin saygısına mazhar olmuş.

Mazhar-ı iltifât olmak: Nazik, güler yüzlü ve yumuşak davranmaya mazhar olmak.

Mazhariyyet: Elde etme, nail olma.

Mazlûmîn: Zulme uğrayanlar.

Mazmûn: Nükteli, sanatlı, ince söz.

Ma'zûr: Özürlü.

Me'âsir: Güzel eserler, nişanlar, izler.

Mebâdî: evveller, başlangıçlar.

Mebâdî-i saltanat: Saltanatın ilk zamanları.

Mebhût: Hayrette kalmış, şaşmış.

Mebhût olmak: Hayrette kalmak, şaşırmak, cevap verememek.

Mebhûtiyyet: Hayrette kalmışlık, şaşmışlık.

Meblağ: Para, para miktarı, tutar, yekün.

Meblağ-ı matlûb: İstenen tutar.

Mecâzib: Meczuplar, divaneler, abdallar, sevgiden aklını kaybetmiş olanlar.

Mecbûl: Yaratılmış, yaratılıştan.

Mecbûriyyet-i elîme: Çok dert ve keder veren, acıklı mecburiyet.

Mechûl: Edilgen fiil (Gramerde)

Meclis-i sohbet: Sohbet meclisi, sohbet toplantısı.

Mecma'-ı ahhâb: Dostlar toplantısı.

Mecrûh: Yaralı, yaralanmış.

Meczûb: Allah sevgisinden dolayı cezbeye tutularak kendinden geçmiş.

Meczûb-ı müstagrah: Kendini bilmeyecek derecede meczub.

Medâr: Dayanak noktası, sebep, vesile.

Medhal: Karışma, başlangıç, giriş, bir işte parmak.

Medîd: Uzun süre.

Medrese-nişîn olmak: Medresede bulunup, ders vermek.

Mefâhîr: İftihar edilecek, övünülecek şeyler.

Meftûn olmak: Şaşkınlık derecesinde beğenmek, hayran olmak.

Me'haz: Kaynak, bir şeyin alındığı yer.

Mehleke: Tehlikeli yer.

Mehter: Mehterhâne takımında görevli kişi; Osmanlılar'da askeri musiki takımı.

Mekârim: Keremler, cömertlikler.

Meks etmek: Durmak, duraklamak; dinlenmek.

Mekteb-i mülkî: Siyasal bilgiler fakültesinin eski adı.

Mekteb-i tabî'at: Doğa okulu, yaşayarak öğrenilen eğitim sistemi.

Mel'ân: Dolu, dopdolu.

Melâmet: Ayıplama, kınama, azarlama, çıkışma.

Melâmet-kîş: Melâmilik tarikatında olan; melâmet yolunda giden.

Melce'-i mübârek: Kutsal sığınak.

Melekût: Melekler ve ruhlar âlemi.

Melek-haslet: Melek huylu, iyi huylu.

Melek-sîmâ: Melek yüzlü.

Melhame-i kübrâ: Çok kan dökülen büyük harp, kanlı savaş.

Melik-i âdil: Adaletli hükümdar.

Me'lûf: Alışmış, huy haline getirmiş.

Memâlik: Memleketler, ülkeler, eller, diyarlar.

Me'mûl eylemek: Ümit etmek, ummak.

Me'mûrîn: Memurlar.

- Menâbi'**: Menbalar, kaynaklar.
Menâkıb: Ermişlerin olağanüstülükler taşıyan hikayeleri, menkıbeler.
Menâzil-i âsumân: Gökyüzünün menzilleri.
Menba': Suyun kaynağı, bir nehrin çıktığı yer.
Menfi: Olumsuz.
Menkûl: Nakledilmiş, alınmış.
Menzil: Konaklanacak yer, varılacak yer.
Menzile: Makam, yer.
Menzilgâh: Menzil yeri, konak yeri.
Mer'â: Otlak.
Merdâne: Merde yakışır şekilde, mertçe.
Merd-i kâmil: Hal ve hareketleriyle olgun bir kişi olduğunu hissettiren.
Merhûm: Rahmetli, ölmüş.
Merkeb-süvâr: Eşeğe binmiş olarak.
Mertebe-i visâl: Sevgiliye kavuşma rütbesi, derecesi.
Mervî: Rivayet olunmuş.
Mesâ'ib: Felaketler, musibetler.
Mesâ'il: Meseleler, sorunlar.
Mesel: Atasözü, deyim.
Mes'ele bırakmak: Soru sormak.
Meslek-i telkîn: Öğretilecek şeyleri telkin yoluyla anlatma.
Mesmû': İşitilmiş, duyulmuş.
Mestûr: Yazılmış, çizilmiş, satırlanmış.
Mes'ûdiyyet: Mesutluk, bahtiyarlık, mutluluk.
Meşâhid-i mübeccele: Yüceltilmiş, saygı gösterilmiş şehitlikler.
Meşakkat: Zorluk, güçlük.
Meşreb: Tabiat, huy, karakter.
Metâlib: Talepler, istekler.
Metâlibât: İstekler.
Metelik: Madeni para; kuruşun dörtte biri.
Mevâcib-i dîniyye: Dini açıdan gerekli olan şeyler, görevler.
Mevâ'iz-i hikmet-nisâr: Hikmet dolu, bilgelik saçan vaaz ve nasihatler.
Mevâlid: Doğmuş olan, yarılmış olan şeyler.
Mevcûdiyyet: Mevcut olma, varlık.
Mevki'-i icrâya koymak: Düşündüğünü yapmak, aklındaki yerine getirmek.
Mevlûd: Doğmuş çocuk.
Mevlûd-ı diger: Diğer çocuk.
Mevrûs: Miras kalmış, veraset yoluyla sahip olunmuş.
Mevzi'-i mahsûs: Özel yer, mekan.
Meyl etmek: Eğilmek.
Me'yûs: Kederli, ümitsiz, mahzun.
Mezâd: Artırma şeklinde yapılan satış.
Mezâlim: Zulümler, haksızlıklar.
Mezâristan: Mezarlık, kabristan.
Mezâyâ: Meziyetler.
Mezc: Katma, karıştırma.
Mezkûr: Adı geçen.
Mezrû'ât: Ekinler, ekilip bitmiş şeyler.
Me'zûniyyet: Mezun bulunma, izinli olma, bitirme.
Misdâk: Bir şeyin doğru olduğunu ispat eden şey.

- Mî'âd:** Bir şeyin yapılması için tanınan zaman.
Mihmân: Misafir.
Mihmân-nüvâz: Misafir seven, misafire gerekli ilgiyi gösteren.
Mikdâr-ı kâfi: Yeter miktarda, yeteri kadar.
Milel-i mütemeddine: Uygar, medenileşmiş milletler.
Min-gayr-i haddin: Haddim olmayarak.
Minvâl: Tarz, usûl, suret, yol, üslup.
Mî'râc: Hz. Muhammed'in göğe çıkarak Allah'la görüşmesi.
Mirlivâ: Tuğgeneral.
Misilli: Gibi, benzer.
Miskin: Beceriksiz, âciz, uyuşuk.
Mişvâr: Tavır, gidiş, hal, tarz.
Miyân: Ara.
Miyâne: Orta, ara.
Mî'yâr: Ağırlık ölçülerinin yasal örneği; ölçü.
Moloz: Yıkıntıdan arta kalan taş, tuğla ve harç kırıntıları.
Molozlu pilav: İçerisinde üzüm, fıstık vs. olan pilav.
Mu'âhaze: Azarlama, tenkid, sorguya çekme.
Mu'âhede: İki veya daha çok devlet tarafından yapılan anlaşma, antlaşma.
Mu'âmelât: Muameleler, işlemler.
Mu'âmele-i nâmerdâne: Mertlere yakışmayacak muamele, namertçesine davranış.
Mu'ânaka: Kucaklaşma.
Mu'ârefe: Tanışma, bilişme, âşinalık.
Mu'âriz: Muhalefet eden, karşı çıkan, muhalif.
Mu'âsir: Çağdaş, aynı asırda yaşayan.
Mu'attal: Terkedilmiş, boş, işe yaramaz.
Mu'âvenet: Yardım.
Mûcez: Kısa ve özlü söz veya yazı.
Mûcib olmak: Sebep olmak, gerekmek.
Mûcib-i menâfi': Faydanın gereği.
Mu'ciz: Âciz bırakan, kimsenin yapamayacağı yolda olan.
Mugârata: Yanlıtıcı, kandırıcı konuşma; uydurma delillere dayandırılan münakaşa.
Mugâyir: Zıt, aykırı.
Mugber olmak: İncinmek, kırılmak.
Muhâleset: Birbiriyle dostça geçinme, dostluk ve iyi muamele etme.
Muhâlif: Karşı, zıt, uymaz.
Muharrerât: Yazılmış şeyler, mektuplar.
Muharrir: Yazar.
Muhassenât: İyilikler, güzel huylar.
Muhasses: Tahsis edilmiş.
Muhâtab: Kendisine söz söylenen, hitap olunan.
Muhâvere: Konuşma, karşılıklı konuşma.
Muhâzarât: Akılda tutulan hikayeler, faydalı bilgiler.
Muhkem: Kuvvetli, tam.
Muhtasar: Kısa.
Muhtasaran: Kısaca, kısaltarak.
Muhtasarât: Kısaltılmış olanlar.
Muhtelefün-fih: Üzerinde birbirine uymayan, zıd görüşler bulunan konu.

- Muhtelif:** Farklı düşüncede olan, ihtilaf eden.
- Muhzır:** Mahkeme hizmetlisi, davası olanları çağıran görevli, mübaşir.
- Mukaddem:** Önce.
- Mukaddime:** Önsöz.
- Mukannen:** Şaşmaz, muayyen, kararlaştırılmış.
- Mukârin:** Yaklaştıran, birlikte bulunduran.
- Mukarrebler:** Yakın olanlar.
- Mukâta'a:** Bir çeşit vergi.
- Mukâvele etmek:** Sözleşmek, anlaşmak.
- Mukayyed-i târih:** Tarihi kaynaklarda kayıtlı.
- Mukiyy:** Kusturucu, iğrenç.
- Muktezâ-yı şer'-i şerîf:** İslam şeriatının gerektirdiği şeyler.
- Mu'lem:** Öğretilmiş, alıştırılmış.
- Mûmâ-ileyh:** Adı geçen, yukarda bahsedilen.
- Mûnis:** Cana yakın, alışmış, insandan kaçmayan.
- Muntazır olmak:** Beklemek.
- Murabba':** Dört kenarlı, dörtgen.
- Murabba'-nişîn:** Bağdaş kurup oturmak.
- Murâd-ı sâlis:** Üçüncü Murad.
- Murahhas:** Bir hükümet veya heyet adına hareket ederek yetki kullanıp görüşme yapan kimse, delege.
- Mûsâ:** Ustura.
- Musâhabe:** Karşılıklı sohbet.
- Musahhar etmek:** Büyülemek, etkisi altına almak.
- Musallâ:** Namaz kılmağa mahsus açık yer.
- Musallat olmak:** Fazlasıyla üzerine düşmek, rahatsızlık vermek, sataşmak.
- Musîb:** İsabetli, uygun.
- Mutâbık:** Birbirine uygun olan, uygun, uyan.
- Mu'tâd:** Adet haline getirilmiş, alışılmış, her zamanki gibi.
- Mutasallîf:** Haddinden fazla bilgiçlik ve incelik taslayan.
- Mu'tekid:** İnanan, inançlı.
- Mu'teriz:** İtiraz eden, karşı çıkan.
- Muttali' olmak:** Bilgi sahibi olmak, haberdar olmak.
- Muttariden:** Sıralı, muntazam, düzenli.
- Muttasıl:** Sürekli, aralıksız, durmadan.
- Muvakkat:** Geçici.
- Muvâzenet:** Denge.
- Muzafferiyât-ı mütevâliye:** Ard arda gelen, sürekli zaferler, galibiyetler.
- Mu'zib:** Takılan, şaka yapan, şaka yoluyla eziyet eden.
- Mübâhase:** İddialı, karşılıklı konuşma; bahse girişme.
- Mübeddel olmak:** Değişmek, değiştirilmek.
- Mübhem:** Belirsiz, kapalı, anlaşılmaz.
- Mübhemiyet:** Kapalılık, gizlilik.
- Mücâhid:** Din uğrunda savaşan.
- Mücâhidîn-i Osmâniyye:** Osmanlı mücahitleri, Osmanlı savaşçıları.
- Mücâma'at etmek:** Cinsi münasebette bulunmak.
- Müceddidîn:** Yenilik yapanlar.
- Mücellid:** Cilt yapan, ciltçi.
- Mücerreb:** Denenmiş tecrübe edilmiş.
- Mücerred:** Soyut; yalnız.

- Mücmel:** Kısa, öz.
Müdâhin: Dalkavuk.
Müdde'â: İddia olunan şey, tez.
Müdde'â aleyhâ: Suçlanan, dava edilen kadın.
Müdde'î: Dava eden, davacı, suçlayıcı.
Müdde'î-aleyh: Dava edilen, suçlanan, davalı.
Müderri: Medresede ders okutan.
Müdevveriyet: Daire şeklinde, yuvarlak olma durumu.
Müdrir: Fazla idrar veren, idrar söktürücü.
Mü'ennes: Dişi cinsten kelime.
Mü'essis: Kurucu, tesis edici.
Müfred: Tekil.
Müfti's-sakaleyn: İnsanların ve cinlerin müftüsü.
Mühîb: Heybetli, gürültülü.
Mühîbü's-şekl: Görüntüsü insanı korkutan, korkunç, heybetli.
Mühlik: Helak eden, tehlikeli, korkunç, öldürücü.
Mükellef: Süslü, külfetli, ihtişamlı.
Mülâhaza: Dikkatle ve ayrıntılarıyla düşünme, düşünme.
Mülâkât: Buluşma, görüşme, konuşma.
Mülâkî olmak: Buluşmak, görüşmek.
Mülâtefe: Şakalaşma.
Mülevves: Kirli, kirlenilmiş.
Mülevvesât: Pislik, çöplük.
Müleyyin: Yumuşatan, yumuşatıcı; büyük abdeste fazla çıkaran yiyecek.
Mülhakât: Bir merkeze bağlı olan yerler, eklenenler.
Mümâna'at: Önleme, karşı durma, engel olma.
Münâcât: Allah'a yalvarma, yakarma; sessizce dua etme.
Münâfi: Zıt, uymaz, aykırı.
Münâza'a: Ağzı kavgası, çekişme.
Münba'is: Bir sebepten ileri gelen.
Münbasıt: Şen, gönlü açık.
Müncer olmak: Sonuçlanmak, bir yöne doğru sürüklenmek.
Mündefi' olmak: Defedilmek, savulmak.
Münderecât: Bir kitap veya yazının ihtiva ettiği şeyler, içindekiler.
Münferiden: Kendi başına, ayrı olarak.
Münhasır: Yalnız bir kimseye veya bir şeye mahsus olan.
Münkesir olmak: Kırılmak.
Münkir, Nekir: Mezarda ölüleri sorguya çeken iki melek.
Müntakıl: Geçen, intikal eden.
Müntakim: İntikamcı, öç alan.
Mürâî: Riyakar.
Mürâfa'a: Duruşma, yüzleşerek mahkeme olma.
Müird olmak: Ölmek.
Müreccah: Tercih edilen, üstün tutulan.
Müretteb: Düzenlenmiş; danışıklı.
Mürevvic: Taraftar.
Mürtekib: Ahlakı uymaz davranışlarda bulunan, rüşvet alan.
Müsâdere: Bir suçtan dolayı bir şahıs veya kuruluşa ait mal üzerindeki hakların sona erdirilip bu malın kamuya maledilmesi.
Müsâdif: Tesadüf eden, rastlayan.

Müşbet: Olumlu.

Müşellem bulunmak: Kabul edilmek, hakkı teslim edilmek.

Müşellem: Hakkı teslim edilmiş, güvenilir.

Müslim-i gayr-i ma'sûm: Elinde olmadan günah işleyebilecek müslüman.

Müslim-i halûk: İyi huylu, gerçek müslüman.

Müsta'cel: Acele olarak yapılması istenen, acele, aceleli.

Müstagfir: Allah'tan Günahlarının affını isteyen, tövbe eden.

Müstagrak olmak: Batmak, boğulmak, dalmak.

Müstahak: Hak kazanmış, layık.

Müstahakk-ı cezâ: Cezaya layık.

Müsta'mel: Kullanılmış, kullanılan.

Müstefid eylemek: Faydalandırmak, kazandırmak.

Müstelzim: Gerektiren.

Müsteniden: Dayanarak, güvenerek.

Mütevciib olmak: Gerektirmek, icap ettirmek.

Müstevlî: İstila eden, zabt eden, işgal eden.

Müşâbehet: Benzerlik.

Müşâhede eylemek: Bir şeyi gözle görme, bizzat görme.

Müşâvere: Danışma, bir konuda bilen ve güvenilen kimselerin görüşünü alma.

Müşkilât: Zorluklar, güçlükler, içinden çıkılmaz şeyler.

Müşkil-ber-endâzâne: Zorlukları bir yana atanlara mahsus bir davranış.

Mütâla'a: Görüş, okuma, iyice düşünme.

Müte'accibâne: Şaşkın bir şekilde, hayretle.

Müte'addid: Birden fazla, çeşitli, sayısız.

Müte'affin: Çürümüş, kokmuş, fena koku yayan.

Müte'allik: Ait, dair, bağlı.

Mütebessimâne: Güler yüzlü olarak.

Müteccâviz: Aşan, aşkın, geçen; çok, fazla.

Mütedâvil: Dolaşan, tedavülde olan, kullanılan.

Müte'ezzî eylemek: Ezizlik çekmek, sıkılmak, üzülmek.

Mütegalibe: Haksız olarak ve zor kullanarak hükmedenler, zorbalar.

Mütehasıl: Meydana gelen, hasıl olan.

Mütekâ'id: Emekli.

Mütemevvil: Mal sahibi, zengin.

Mütereddid: Kararsız.

Mütereddidâne: Kararsızca.

Mütesellî olmak: Teselli bulmak, avunmak.

Mütevaggıl: Çok meşgul olan, fazla uğraşan, bir şeyin ilerisine, derinliğine varan.

Mütevazîâne: Alçak gönüllülükle.

Müteveccih olmak: Yönelmek, dönmek.

Mütma'in: Gönül kanmış, içi rahat, şüphesi yok.

Mütta'iz: Nasihattan ibret alıp kötü hallerinden vazgeçen.

Müttefikan: İttifak ederek, hep beraber.

Müttehid: Birleşen.

Müvâzene: Denge.

Müvâzî: Eşit, dengeli.

Müvelledât: Doğarak meydana gelmiş olan şeyler.

Müyesser olmak: Nasib olmak.

Müzekker: Erkek cinsten sayılan kelime.

Müzevvir: Yalanı telleyip pullayan; arabozucu.

-N-

- Nâbekâr:** İşe yaramaz, faydasız, boş, serseri, haylaz.
Nâ-be-mahal: Yersiz olarak.
Nâdim: Pişman.
Nâdire-i rûzgâr: Zamanın en büyük alimi.
Nâfi': Faydalı.
Nâfi'a nezâreti: Bayındırlık bakanlığı.
Nâfile: Boşu boşuna, boş yere.
Nâgehân: Ansızın, birdenbire.
Nâ-hoşnûd: Pek memnun olmamış.
Na'im-i huld: Cennet, ebedi cennet.
Nâ-kâbil-i isyân: İsyan edilemeyen, karşı konulamayan.
Nâki': Kandıran, kandırıcı, doyurucu.
Nakîsa: Eksiklik.
Nakisetü'l-akl: Akli, düşüncesi kısa.
Nakiz: Muhalif, zıd.
Nakkâş: Resimleyen, nakış yapan, süsleyen.
Nakkâş-ı kudret: En güzel şekilde süsleyip güzelleştiren Allah.
Nâm-ı bülend: Yüce, şanlı isim.
Nân-pâre: Ekmek parçası, bir lokma ekmek; geçime yarayan iş, memurluk.
Nâ-puhte: Pişmemiş, olgunlaşmamış.
Nâs: İnsanlar.
Nasb: Bir göreve tayin etme.
Nasb olunmak: Atanmak, tayin edilmek.
Nasîbedâr eylemek: Hisse almasını, faydalanmasını sağlamak.
Na's: Ölü, cenaze.
Nâşi: Dolayı, ötürü, sebebiyle.
Nâ-tahammül: Dayanılmaz.
Nazar: Bakış.
Nazaran: Göre, bakarak.
Nazar-ı gazûbâne: Öfkeli bir bakış.
Nazar-ı hürmet: Saygı bakışı.
Nazar-ı istifhâm: Soru sorarcasına bakış.
Nazar-ı rağbet: İyi kabul edilme, iyi karşılanma bakışı; iltifat, itibar.
Nazarî: Denemeye dayalı bulunmayan, teorik.
Nâzenîn: Nazlı, cilveli.
Nazm eylemek: Şiir şeklinde yazmak.
Nebâtât: Bitkiler.
Necâbet: Asalet, soyluluk.
Necâset: İnsan veya hayvan pisliği.
Nedîm: Hükümdarın yakınında bulunan, onunla arkadaşlık eden kimse.
Nef': Faydalı olan şeyler, iyilikler.
Nefes etmek: Hastanın iyileşmesi için okuyup üfleme.
Nefsü'l-emr: İşin gerçeği, aslı.
Nefy ü isbât: Olumsuzluk ve olumluluk, doğru ve yanlış.
Nerdübân: Merdiven.
Nesâyah-i letâ'if-mişvâr: Latife yollu öğütler.

- Neş'e-bahşâ:** Neşe veren, keyif veren, sevinç veren.
Neş'edâr: Neşeli, güle oynaya.
Neş'e-yâb olmak: Keyiflenmek, şenlenmek, neşe bulmak.
Neşât: Neşe, sevinç.
Neşr: Kitap yayımlama, dağıtım.
Neşriyyât: Yayımlanmış şeyler, kitap.
Nefice-i tahkikat: Araştırmanın, incelemenin sonucu.
Ne'ûzu billâh: (Şerrinden) Allâh'a sığınırız.
Nevâdir: Nadir şeyler, az bulunan nesneler.
Nevâhî: Nâhiyeler, bucaklar.
Nevbet kösü: Resmi yerlerde muayyen vakitlerde çalınan büyük davul.
Nevbet-i kelâm: Söz sırası.
Nevmîd: Ümitsiz, ümidi kırık,üzgün.
Nevverallâhu kabrehu: Allah onun kabrini nurlandırсын.
Nezr eylemek: Adamak.
Nısf-ı kürre-i cenûbî: Güney yarımküre.
Nısf-ı kürre-i şimâlî: Kuzey yarımküre.
Ni'am: Nimetler, ihsanlar.
Nidâ: Seslenmek, ünlem.
Nigerân olmak: Bakmak, seyretmek, seyirci olmak.
Nihâyetü'l-emr: İşin sonunda.
Nikât-ı edebîyye: Edebi nükteler.
Nim: Yarı, yarım.
Ni'met-i kabûl: Kabul edilme lütfu.
Nisâ: Kadınlar.
Nisâr eylemek: Saçmak.
Nisbet-i cinsîyye: Cins bakımından münasebet, aynı cinsten olmak.
Nisvân: Kadınlar.
Nisyân: Unutma.
Nişadır: Tuzlu ve yakıcı beyaz bir madde olan amonyak tuzunun ticari adı.
Nişâne-i muhabbet: Sevgi belirtisi.
Nizâ': Kavga, çekişme, ağız dalaşı, anlaşmazlık.
Nizâm-ı âlem: Dünyanın düzeni.
Nukûd: Paralar.
Nukûş: Nakışlar, süsler.
Nu'mân bin Münzir: 613 yılında ölen ve İran'da Hire'de hüküm süren Lahmî sülalesinin son hükümdarı. Hire devleti İran'ın meşhur Sasani hükümdarlarına bağlı bir devletti. Yaptırdığı saraylarla ünlüdür.
Numûne-i ahlâk: Ahlak, güzel huy örneği.
Nûr-ı ihlâs: Riya karışmamış samimiyet aydınlığı, ışığı.
Nûşirevân-ı âdil: İran Sasani hükümdarlarından. Lakabı Kısra'dır. Hz. Muhammed bunun zamanında dünyaya teşrif buyurmuştur. Adaletiyle meşhurdur.
Nutku tutulmak: Korku veya heyecandan konuşamamak.
Nüdemâ: Nedimler, padişahın sohbet arkadaşları.
Nükûl etmek: Vazgeçmek, caymak.
Nümâyân: Belli, apaçık, görünürde.
Nüzûl: İnme, iniş.

-O-

Ok meşk etmek: Ok atma talimleri yapmak, ok atmayı öğrenmek.

-Ö-

Örf: Âdet, hüküm, gelenek.

Öşr: Mahsûlden alınan or bir vergi.

-P-

Pâdişâh-ı cebbâr: Zorba hükümdar.

Palan: Binek ve yük hayvanlarına vurulan bir cins eğer.

Pâytaht, Pây-ı taht: Başkent.

Pejmürde: Eski püskü, yırtık pırtık, perişan, dağınık.

Perde: Musiki aletlerinde ses aralığı.

Perde-i safvet: Saflık perdesi, saflık örtüsü.

Pertâv etmek: Oku güçlü ve hızlı bir şekilde atmak.

Perverde eylemek: Beslemek, büyütmek, doyurmak.

Pey: Bir alışverişte caymayı önlemek için önceden verilen para.

Pey vermek, Pey sürmek: Artırmada fiyat söyleyerek alıcı olmak.

Peyke: Duvara bitişik yüksekçe tahta sedir.

Pîr-i fânî: İhtiyar, çok yaşlı.

Piş: Ön, ileri, ön taraf.

Pişgâh: Ön, huzur.

Piş-i nazar: Gözönü.

Poyraz: Kuzeydoğudan esen soğuk rüzgar.

Pür-gû: Çok söyleyen, çok konuşan, çalçene.

Pür-hiddet: Çok kızgın, hırslı.

-R-

Râcih: Değerinden üstün, önce.

Rahmetullâhi aleyh: Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

Rahne: Delik, gedik.

Rahvan: Biniciyi sarsmayan süratli at yürüyüşü.

Rakîku'l-kalb: Saf kalpli, ince kalpli, yufka yürekli.

Râkib: Binici.

Ramak: Pek az şey.

Râsih: Sağlam, kuvvetli.

Râvî: Rivayet eden, nakleden.

Râyihâ: Güzel koku.

Râziye olmak: Kabul etmek, anlaşılmak. (Kadın için)

Resm-i küşâd: Açılış merasimi.

Revâc: İtibar, kıymet, baha, geçerlik, sürüm.

Revân olmak: Yola çıkmak, koyulmak, hareket etmek.

Re'y: Görüş.

Re'ye'l-ayn: Gözle görmek.

Rıfk: İncelik, ince muamele.

- Ri'âyet etmek:** İlgilenmek, gözetmek.
Ricâl: Erkekler; hükümet erkânı, devlet adamları, büyük ve değerli adamlar.
Rind-meşreb: Kalender yaratılışlı, dünya işlerini hoş gören, aldırışsız.
Riyâ: İki yüzlülük
Riyâzet: Perhiz; Az yiyip az uyuma ve sürekli ibadetle nefsi terbiye etme.
Riyâz-ı ervâh: Ruhların bahçeleri.
Rûhânî: Ruha ait, ruh ile ilgili.
Rûhâniyyet-i celîle: Ölmüş olan bir kimsenin devam etmekte olan ruhunun yüce kudreti.
Ruhbân: Rahipler, papazlar.
Ruhsâr: Yüz, yanak.
Rumûz: Anlamı kapalı söz, sembol.
Rumûzât: Rumuzlar, işaretler.
Rûşen: Apaçık, aşîkar.
Rûy-ı zemîn: Yeryüzü.
Rûz-ı cezâ: Ceza günü, kıyamet günü.
Rû'esâ: Reisler, başkanlar.
Rû'yet etmek: Görmek, bakmak.
Rûkû': Eğilme, namaz sırasında, kıraatden sonra öne doğru eğilip ellerle dizkapaklarını tutarak baş ve sırtı düz hale getirme.
Rûsvây: Ayıplı, ayıplanan, rezil, kepaze.

-S-

- Sâ'at-ı mu'ayyen:** Kararlaştırılan zaman.
Saded: Kast, niyet, maksat; esas konu, esas anlam.
Sâde-dîl: Kalbi temiz, kötülük bilmez, saf.
Sâdık: Doğru, doğru söyleyen.
Sadr-ı cennet: Cennet köşkü.
Sadr-ı islâm: İslamın ileri gelenleri.
Sadr-ı meclis: Meclisin başı.
Sadr-ı mu'allâ-yı nîrânî: Cehennem baş köşesi.
Safâ-yı rûhânî: Ruhsal, manevi bir neşe, zevk.
Sâfiyâne: Safça, temizce.
Safrası kabarmak: Midesi bulanmak, kusacak gibi olmak.
Sağlık vermek: Tavsiye etmek, önermek.
Sağrı: Arka, sırt. Hayvanlarda belle kuyruk arasında kalan kısım.
Sahîh: Gerçekten, hakikaten, doğru.
Sahîhan: Gerçekten, hakikaten.
Sâhib-i hayr: Hayır sahibi, iyilik sever.
Sâhib-i kemâl: Olgunluk sahibi.
Sâhib-kırân: Her zaman başarı ve üstünlük kazanan hükümdar.
Sâhibü's-seyf: Kılıç sahibi, asker.
Sahrâ ta'âmı: Kır yemeği.
Sâ'i: Tatar, atlı postacı, ulak.
Sâ'ika: Sevkededen, götürülen, sebep, sürükleyen sebep.
Sakalina gülmek: Yaltanmak, yakınlık kurarak fikrini benimsetmek.
Sakîl: Ağır.
Sâkit olmak: Susmak, sessiz kalmak.
Sâlih: Elverişli, uygun, yatıştır.

- Sâlik:** Tarikat yolcusu, bir tarikata girmiş bulunan kimse, derviş, mürit.
- Samedâniyye:** Allah'a ve O'nun ezeli kuvvet ve kudretine mensup, Allah ile ilgili olan.
- Sangı eylemek:** Şüpheye düşürmek.
- Sanî'a:** Rol yapmak.
- Sarakaya almak:** Alaya almak, dalga geçmek, eğlenmek.
- Sarf-ı nazar:** Saymama, dikkate almama, hesaba katmama.
- Sarrâf:** İşi para, altın, tahvil değiş tokuşu ve alışverişi yapmak olan kimse.
- Savt-ı bülend:** Yüksek ses.
- Savt-ı tabî'i:** Doğal ses.
- Sayd etmek:** Avlamak.
- Sayha:** Bağırma, haykırma, nâra, çılgılık.
- Sebât etmek:** Sözünde durmak, kararlı olmak.
- Sebb:** Sövmek, sövüp sayma.
- Sebeb-i şükran:** Şükretmenin nedeni.
- Sebeb-i teşrif:** Geliş sebebi.
- Sebk ü rabt:** Yazıda ifadenin tutarlı olması hali.
- Sebkat etmek:** Öne geçmek, önce davranmak.
- Sebt edilmek:** Yazılmak, kaydedilmek.
- Sebzevât:** Sebzeler, zerzevat.
- Sebzecâr:** Sebzesi çok olan yer, sebze bahçesi.
- Secde-i istiğrâk:** Mutasavvıfların vecd yani kendinden geçme halinde secdeye varması.
- Secde-i şükür:** Büyük bir sevince karşılık Allah'a yapılan secde.
- Sefih:** Rezil, adi; zevk, eğlence ve süse aşırı düşkün olan.
- Sefine:** Gemi, vapur.
- Seğirtmek:** Koşmak.
- Sehl-i mümteni':** Kolay ve sade görüldüğü halde, bulunup söylenmesi ve taklidi zor olan söz.
- Sekbânbaşı:** Yeniçeri ocağında bir sınıf askerin başı.
- Sekr:** Sarhoşluk.
- Selâmet:** Kurtuluş, tehlikeli ve kötü şeylerden emin olma.
- Selb eylemek:** Menfileştirmek, olumsuzlaştırmak.
- Sellemehu's-selâm:** Aldırmadan, çekinmeden, izinsiz.
- Senâ:** Överek anma, övmek, methetme.
- Senâ etmek:** Övmek, göklere çıkarmak.
- Seng-i mezâr:** Mezar taşı.
- Serd:** Sözü düzgün ve münasebetli söyleme.
- Serd-i müdde'â etmek:** İddiasını anlatmak, tezini savunmak.
- Ser-fürû etmek:** Baş eğmek, söz dinlemek.
- Ser-gerdân:** Perişan, şaşkın.
- Sergüzeşt:** Baştan geçen şeyler, macera.
- Serîr:** Taht, yüksek yatak.
- Ser-menzil:** Durak yeri.
- Sermest:** Sarhoş, kendinden geçmiş.
- Serpûş:** Baş giyeceği, başlık.
- Serrâ vü darrâ-yı devrân:** Zamanın genişliği darlığı, zorluğu kolaylığı.
- Setr eylemek:** Gizlemek, örtmek.
- Seviyye-i irfân:** Kültür düzeyi.
- Sevk-i zarûret:** İhtiyaçtan dolayı, zaruret nedeniyle.

- Seyâhat-güzîn:** Seyahat eden, seyahati seven, tercih eden.
- Seyf-i adâlet:** Adalet kılıcı.
- Seyf-i intikâm-ı İlâhî:** Allah'ın intikam kılıcı.
- Seyr ü seyâhat eylemek:** Yolculuk yapmak, geze geze dolaşmak.
- Seyr ü sülûk:** Tarikatta takip olunan usul.
- Seyrângah:** Seyran yeri, gezi, mesire.
- Seyyi'e:** Günah, kabahat.
- Sıdk:** Doğruluk, gerçeklik, temiz kalplilik.
- Sığır tersi:** Sığır pisliği, gübre.
- Sığircık:** Serçeğillerden serçeden daha büyük, kısa kuyruklu, siyah renkli, uzunca gagalı ötücü kuş.
- Sıhhi:** Sağlığa ait, sağlığa uygun.
- Sıklet:** Ağırılık.
- Sımf-ı nisâ:** Kadınlar grubu.
- Sırr u hikmet:** Sır ve hikmet, sebep.
- Sibâ'âne:** Yırtıcı hayvanlara mahsus, canavarcasına.
- Sigâr:** Küçükler.
- Sıhr-i beyân:** Bir şey veya kişinin uyandırdığı apaçık, kuvvetli tesir; anlatılıştaki büyü, hünerli güzellik.
- Sikât:** İnanılır kimseler.
- Simâ-yı mudhik:** Komik bir çehre.
- Simdûz:** Gümüş tel veya sırma ile işlenmiş.
- Sin:** İnsanın yaşı, ömrü.
- Sirkat:** Hırsızlık.
- Siyâseten i'dâm:** Asılarak öldürülme.
- Sof:** Yün veya keçi kılından dokunan bir çeşit kumaş; bu kumaştan yapılan üst giyeceği, cübbe.
- Softa:** Medrese talebesi; ilmiye mensubu.
- Söylemezler mahallesi:** Mezarlık.
- Subaşı:** Şehirlerde güvenliği sağlamakla görevli inzibat amiri.
- Sûhte:** Medrese talebesi.
- Sû-i i'tikâd:** Yanlış inanç, kötü düşünce.
- Sû-i niyyet:** Kötü niyet, kötü maksat.
- Sû-i zan:** Kötü zan, şüphe.
- Sû-i-tâli:** Kötü talih, kötü kader.
- Sulehâ-yı me'mûrîn:** Memurların doğru olanları.
- Sulfato:** Kininin sülfatı ve diğer tuzları.
- Sultân-ı cihân-mutâ:** Bütün dünyanın kendisine itaat attığı sultan.
- Sultân-ı iklim-i kanâ'at:** Kanâat ülkesinin sultanı.
- Sultân-ı zamân:** Devrin hükümdarı.
- Sûrânî:** Bir nevi kılıç.
- Sûret-i icrâ:** Yapılma şekli.
- Sûret-i istirhâm:** Yalvarır bir şekilde.
- Sûret-i tabh:** Pişirilme şekli.
- Sûret-i tesviye:** Ödeme şekli, halletme şekli.
- Sûret-i tesviye:** Ödeme şekli.
- Sûret-i teşkîl:** Yapılış şekli.
- Sûret-i zâhire:** Görünüş, dış görünüş.
- Surre katırları:** Hac zamanlarında padişah tarafından Mekke ve Medine'ye her yıl gönderilen para vesaireyi taşıyan katırlar.

- Su terâzisi:** Suyu geldiği seviyeye eş seviyede yerlere nakletmek için su yolu üzerine yapılan kule.
Sûy-ı semâ: Gökyüzüne doğru.
Sühan-şinâs: Söz bilir, sözün kıymetini takdir eden.
Sükûn-ı tabî'î: Doğal bir sakinlik, umursamazlık.
Sülûk eylemek: Belli bir yol tutma, belli bir yola girme.
Sülûs: Eski yazıda bir yazı çeşidi.
Sünmek: Kopmadan uzamak, esnemek.
Sürçmek: Bir şeye çarpmaktan dolayı dengesini kaybedip düşecek gibi olmak, yanılmak, hata yapmak.
Sürh: Kırmızı, kırmızı mürekkep.
Sürûr: Sevinç.
Süt-re-i letâ'if: Latife perdesi, şaka örtüsü.

-Ş-

- Şadân:** Sevinçli, keyifli.
Şadumân: Sevinçli, neşeli, memnun.
Şahs-ı acîb: Garip ve acayip tavırlı kimse.
Şâ'ibe-i riyâ: İkiyüzlülük aybı, noksanlığı.
Şâkird: Öğrenci, talebe, molla.
Şâmil: İçine alan, kaplayan.
Şân-ı celîl: Yüce şan.
Şân-ı celîl-i ilm: İlmin yüce şanı, şanlı yüceliği.
Şa'sa'a: Parlaklık, gösteriş.
Şavk: Işık, parıltı.
Şâyeste-i takdîr: Takdir edilmeğe layık.
Şâyi': Yaygın.
Şâyi' olmak: Yayılmak.
Şedîd: Şiddetli, sert, tesirli.
Şedîde: Şiddetli, sert, tesirli.
Şedîden: Şiddetle, kesin olarak.
Şehen-şâh: Şahlar şahı.
Şehrî: Şehirli, şehirde oturan.
Şemâtet: Şamata, gürültü, patırtı.
Şems: Güneş.
Şemşîr: Kılıç.
Şemşîr-i Hudâ: Allah'ın kılıcı.
Şemşîr-i ta'rîz: Tenkit kılıcı.
Şemşîr-i zehr-âlûd: Zehirli, zehir gibi kılıç.
Şenî': Ahlak dışı, iğrenç, utanç verici.
Şeref-i meclis: Meclisin manevi yüceliği.
Şerî'at: Ayet ve hadislere dayanan islam kanunu, islam hukuku.
Şetâret: Şenlik, şuhluk, neşe, keyif.
Şevâ'ih: Noksanlar, ayıplar, kusurlar, şüpheler.
Şevk: Neşe, keyif.
Şiddet-i ızdırâb: Çekilen acının şiddeti, büyüklüğü.
Şiddet-i lüzûm: İhtiyacın aşırılığı.
Şikâr: Av.
Şikest ta'lik: Daha çok İran'da kullanılan talik yazısının okunması zor bir çeşidi.
Şikret: Hınç, huysuz, geçimsiz, edepsiz, yaygaracı, kavgacı, şarlatan.

Şiyem: Huylar, tabiatlar.
Şöhret-yâb olmak: Tanınmak, şöhret kazanmak.
Şuhûr-ı selâse: Kutsal olan üç aylar: Recep, Şaban, Ramazan.
Şu'le: Alev, ışık.
Şurû' etmek: Bir işe başlamak.

-T-

Ta'accüb: Hayret, şaşkınlık.
Ta'affün: Kötü koku yayma.
Ta'allül: Vesile ve bahane arama, yalandan bahanelerle bir işten kaçınma.
Ta'âm: Yemek, yiyecek.
Ta'ayyün etmek: Meydana çıkmak belirlemek.
Tab': Kitap basma; tabiat, huy, karakter, yaratılış.
Tabâyi': Tabiatlar, huylar, mizaçlar.
Tâ-be-sabâh: Sabaha kadar.
Tab'-ı sâni: İkinci basım.
Tâbi': Kitap basan, yayımlayan.
Tabî'at-ı sâniye-i cihângîrâne: Cihangirliğin meydana getirdiği ikinci bir karakter, davranış biçimi.
Tabîbü'l-fu'âd: Gönül doktoru.
Ta'bîrât: Tabirler, terimler, deyimler.
Ta'bîr-i diğer: Diğer bir söyleyiş.
Tâcir: Ticaret yapan, tüccar.
Ta'cîz: Rahatsız etme, sıkma, aciz bırakma.
Ta'cîzât: Rahatsız etmeler, sıkmalar.
Ta'dâd edilmek: Sayılmak.
Ta'dîl etmek: Değiştirmek, yatıştırmak.
Tahakküm: Hükmi altına alma, hükmetme.
Tahâretlenmek: Abdest bozduktan sonra şer'i usullere göre temizlenmek.
Tahattur etmek: Akla getirmek.
Tahkîk eylemek: Araştırıp soruşturma, doğrulama.
Tahkîkât: Araştırma, inceleme.
Tahkîkât-ı ilmiyye: Bilimsel araştırmalar, incelemeler.
Tahkîkât-ı lugaviyye: Sözlük araştırmaları, etimoloji.
Tahkîrât: Hakaret etmeler, küçük düşürmeler.
Tahlîs etmek: Kurtarmak.
Tahmîk: Ahmak deme, ahmak olduğunu söyleme.
Tahrîr: Yazma, kaydetme.
Tahsîl-i sûrî: Belli bir sisteme göre yapılan öğrenim, zahiri ilimler.
Tâ'ib: Tövbe eden.
Takarrür etmek: Kararlaştırmak, yerleşmek.
Ta'kid: Cümleyi anlaşılabilir şekilde düzenleme.
Takrîb: Yaklaştırma; vesile, bahane.
Takrîben: Yaklaşık olarak.
Taksîm: Paylaştırmak, bölmek.
Taksîm-i ilâhî: Tanrı'nın paylaştırması, dağıtması.
Takvâ: Allah korkusuyla dinin yasak ettiği şeylerden kaçınma.
Takye: Takke.
Talâkat: Düzgün, akıcı ve güzel konuşabilme hali.

Talhak (Telhek, Dalkak): Gazneli Mahmud zamanında yaşayan ve ona dalkavukluk, soytarılık yapan kişi. Bu kelime daha sonra özel bir anlam kazanmış ve doğu hükümdarlarının saraylarında hükümdara soytarılık yapan, onu güldüren, bazen de güzel nükteler, iğneleyici sataşmalar yapan ve bunu meslek edinen kişilere verilen genel ad olmuştur. Bir söylentiye göre Türkçe'de kullanılan "Dalkavuk" kelimesi de buradan gelmektedir.

Tâli': Burç, kişinin doğduğu zaman.

Tâlib-i ilm: Öğrenci, bilgi öğrenmek isteyen.

Ta'lik etdirmek: Sonraya bırakmak, geciktirmek.

Ta'lik hat: Daha çok İran'da kullanılan bir eski yazı çeşidi.

Ta'lîm: Öğrenmek, öğretmek.

Ta'lîm-i ulûm eylemek: İlim öğrenmek.

Taltîfât: Para, mevki, nişan vb. ile mükafaatlandırmalar.

Taltîf-nâme: Güzel, övücü sözler ihtiva eden mektup.

Tama'en: Tamahla, tamah ederek.

Tama' etmek: Açgözlülük etmek.

Tarafeyn: Her iki taraf.

Taraf-ı hükûmet: Hükümet tarafı.

Ta'rîfât: Tarifler.

Ta'rîfe: Bir şeyin kullanılışı ile ilgili bilgileri ihtiva eden kağıt.

Târîh-i cengâverâne: Kahramanlıkla dolu tarih.

Târîh-i Hicrî: Hicret takvimi esas alınan tarih.

Târîk-i âm: Geniş yol, cadde, genel yol.

Ta'rîz: Dokundurma, taş atma, iğneleme, imalı konuşma.

Tarz-ı âher: Diğer bir şekil.

Tasaddî etmek: Bir işe girişmek, başlamak.

Tasallut: Rahatsız etme, musallat olma.

Tasavvurât: Düşünceler.

Tasdîkan: Onaylayarak, doğrulayarak.

Tasfiye: Temizleme, arıtma.

Tasmîm eylemek: Kesin olarak kararlaştırmak.

Tastîr edilmek: Yazılmak.

Taşra: Dış, dış taraf.

Tatar: Haberci, ulak.

Tatar çıkarılmak: Haberci gönderilmek.

Tatlîk eylemek: Boşamak.

Tatvîl-i makâl: Sözü uzatmak.

Tatyîb etmek: Gönlnü hoş etme, iyi davranma, gönül alma.

Tatyîb-i hâtır: Gönlnü alma, gönlnü hoş etme.

Ta'vîz: Kötülöklere karşı okunan dua, takılan muska.

Tavla: At ve benzeri hayvanlara ait ahır.

Tavr-ı azametkârâne: Gururlu, kibirli insanlara mahsus tavır, davranış.

Tavr-ı bezle-gûyâne: Alaycı bir tavır.

Tavr-ı ihtirâzî: Çekine çekine, korka korka, incitmekten korkarak.

Tavr-ı mahsûs: Özel bir şekil.

Tavr-ı sâkinâne: Sessizce duruş.

Tavsîfât: Nitelendirmeler, etraflıca tarif etmeler.

Tavsîf olunmak: Nitelenmek.

Tâvus-hırâm: Yürüyüşü tavus gibi nazlı olan.

- Ta'yîb etmek:** Ayıplamak.
Ta'yîn: Tayin, asker ekmeği, erzak.
Tazallüm: Sızlanma.
Tazarru': Yalvarma, Allah'a huşu içinde yalvarma.
Tazarru'ât: Yalvarmalar.
Ta'zîmât: Saygı göstermeler.
Tebdîl etmek: Değiştirmek.
Tebe'a: Halk, ahali.
Teberrüken: Mübarek görerek, uğurlu sayarak.
Tebşîr: Müjde.
Tecâhül-i ârifâne: Bilmez gibi görünme esasına dayanan edebi sanat.
Tecellî-sâz olmak: Açıkça ortaya çıkmak, aydınlanmak.
Tecetzî eylemek: Parçalanmak, parçalara ayrılmak.
Techîz: Gerekli şeyleri sağlama, donatma; cenaze için hazırlık yapma.
Tecvîd: Kur'ân-ı Kerîm'i uygun telaffuzla, harflerin söylenişine dikkat ederek okuma.
Tedbir-i garîb: Garip, görülmemiş, tahmin edilemeyen bir tedbir.
Te'diye etmek: Ödemek.
Te'ehhül etmek: Evlenmek.
Te'emmül: Enine boyuna düşünme.
Te'essüf: Acıma, üzülmeye.
Te'kidât: Tekrarlamalar, üstelemeler.
Te'sîrât: Tesirler, etkiler.
Tefâvüt: İki şey arasındaki fark.
Tefekkür: Düşünme, derin düşünme.
Teferrüc: Gezinti, eğlenmek için yapılan gezinti.
Tefhîm eylemek: Anlatmak, açıklamak, tebliğ etmek.
Tehâlûk: Çok isteme, çok rağbet etme, can atma, istekle atılma.
Tehevür: Aşırı hiddet.
Tehiyye etmek: Hazırlamak.
Tehîl: "Lâ ilâhe illallâh-Allah'tan başka ilah yoktur." sözünü söyleme.
Tehzîbât: Düzeltmeler.
Tehzîb-i zât u sıfât kılmak: Hal ve hareketlerini, ahlakını düzeltmek.
Tekarrür: Karar verme, kararlaştırma.
Tekdîr etmek: Azarlamak.
Tekellûf: Zahmetli bir işe katlanma; sahte tavır, gösteriş.
Tekellûf etmek: Zahmetli bir işe katlanmak.
Tekemmül: Mükemmelleşme, olgunlaşma.
Tekemmül etmek: Olgunlaşmak, gelişmek.
Tekessür eylemek: Çoğalmak.
Tekfîn: Kefen sarma, kefenleme.
Tekmîl: Tamam, bütün, noksansız, eksiksiz.
Tekmîl-i ulûm u fûnûn etmek: Tahsilini tamamlamak.
Telefât: Savaş, kaza vb. sebeplerle meydana gelen can kaybı.
Telehhüf etmek: Hasret ve kederle yanıp yakılma, mahzun olma, üzülmeye.
Tel'in: Lanetlemek.
Telkîn: Ölü gömüldükten sonra mezarı başında yapılan dua.
Telmîhât: Telmihler, açık olarak söylenmeyip işaretle söylenen sözler, imalar.
Telvîs etmek: Bulaştırmak, kirletmek, pisletmek.
Temâşâ etmek: Seyretmek, izlemek.

- Temcîd:** Sabah namazı vaktinden evvel minarelerde belli makamlarda söylenen Arapça niyaz ilahisi.
- Temsîlât:** Örnekler.
- Tenbîhât-ı lâzime:** Gerekli uyarmalar.
- Teneşir:** Üzerinde ölü yıkanan ayaklı tahta.
- Tenkîh etmek:** Gereksiz kısımlarını ayıklamak.
- Tensîb:** Münasip görme, uygun bulma.
- Tenvîr:** Işıklandırma, aydınlatma.
- Ter geçmek:** Pas geçmek, dikkat etmemek.
- Terâcîm-i ahvâl:** Hal tercümeleri, biyografiler.
- Terakkî eylemek:** Gelişmek, belli bir noktaya ulaşmak, ilerlemek.
- Terceme-i hâl:** Hayat hikayesi.
- Terki:** Eğerın arka tarafı.
- Terslemek:** Pisleme.
- Terzîl etmek:** Rezil etmek, insan içine çıkamayacak hale getirmek.
- Tesbîh etmek:** Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih etme ve ululama. "Sübânallâh" deme.
- Teskîn olmak:** Sakinleştirmek, durdurmak.
- Tesviye:** Düzeltme, düzenleme, yapma, halletme.
- Teşbihât:** Teşbihler, benzetmeler.
- Teşeffî-i sadr:** Öç aldıktan sonra gönlün rahatlaması.
- Teşkilât-ı hayriyye:**
- Teşrih eylemek:** Bir meseleyi iyice inceleyip ortaya koyma, anlatma, açma.
- Teşyî' etmek:** Uğurlamak.
- Tetâli eylemek:** Aralıksız, birbiri ardından gelme.
- Tetimmât:** Tamamlamak için eklenen şeyler.
- Tevakkuf etmek:** İlgili olmak, bağlı olmak.
- Tevâlî etmek:** Ard arda gelme, arkası kesilmeksizin sürme.
- Tevâtür:** Ağızdan ağıza yayılma; kuvvetli, yaygın söylenti.
- Tevcîh etmek:** Vermek, yöneltmek, atamak.
- Tevdî' etmek:** Emanet olarak bırakma, teslim etme.
- Teveccüh:** Yüzünü bir yöne çevirme, yönelme.
- Tevfik:** Uygun düşürme.
- Tevfikân:** Uyarak.
- Tevkîr:** Güzel karşılama, ağırlama, ululama.
- Teyakkun etmek:** Tam olarak, iyiden iyiye bilmek.
- Tezâhür eylemek:** Açığa çıkmak, ortaya çıkmak.
- Tezkire:** Pusula, mektup.
- Tezkiye:** Temize çıkartma, arıtma.
- Tîg:** Kılıç.
- Tîg-i kahr:** Zulüm kılıcı.
- Tilmîz:** Öğrenci, çırak.
- Timsâl-i mücessem:** Heykel, örnek.
- Tipograf:** Matbaa.
- Tîrşe:** Eskiden üzerine yazı yazılan zarı çıkartılmış ve inceltilmiş koyun, dana veya ceylan derisi.
- Tufûliyyet:** Çocukluk.
- Tulû' etmek:** Doğmak, akla gelmek.
- Tûtî:** Papağan.
- Tuyûr:** Kuşlar.

Tüccârân: Tüccarlar.
Türbe-i mukaddese: Kutsal türbe.
Tüvânâ: Güçlü, kuvvetli, dinç, canlı.

-U-

Ubeyd-i Zâkânî: XVI. yüzyılın sonlarında yaşayan meşhur İran şairi. Daha çok hiciv, hezliyat türünde şiirler yazmıştır.
Ucb: Kendini beğenmişlik.
Ukde-i hayâtiyye: Bez, boğum.
Ukûbât: Cezalar, eziyetler.
Ulemâ: Bilginler.
Ulemâ-perver: Bilginlere değer veren.
Ulemâ-yı Benî İsrâîl: İsrail oğulları bilginleri, Yahudi bilginleri.
Ulemâ-yı islâmiyye: İslam bilginleri.
Ulûm-ı ma'kûle ve mahsûse: Akla ve hislere dayanan bütün ilimler.
Ulûm-ı semâviyye ve arzîyye: Yer ve göğe ait olan bütün ilimler.
Ulûm-ı tabî'îyye: Tabiat ilimleri, tabii ilimler.
Ulviyye: Yücelik, maneviyat, ruhaniyet.
Umûr-ı beytiyye: Eve ait işler.
Umûr-ı dâhiliyye: İç işleri.
Umûr-ı hükûmet: Devlet işleri, yönetim.
Unf: Şiddet, sertlik, kabalık.
Urmak: Vurmak.
Uryân: Çıplak.
Usûl-i fıkıh: Fıkıh ilminin prensiplerinden bahseden ilim, fıkıh metodolojisi.
Uzûbet: Tatlılık, şirinlik.
Uzunkulak: Eşek, merkep.

-Ü-

Ümem: Ümmetler.
Ümerâ: Emirler, beyler.
Ümerâ-yı askeriyye: Askeri komutanlar.
Ümmet-i Muhammed: Hz. Muhammed'in ümmeti, müslüman.
Ünsâ-üns: Sıkı fıkı konuşma.
Üşmek: Birikmek, toplanmak, yığılmak.
Üzengi: Atın eyerinde ayak konulan altı düz demir halka.

-V-

Vâfir: Bol, çok, pek çok.
Vahâmet: Ağırılık, zor durum, tehlike, güçlük.
Vâhime: Kuruntu.
Vahşiyâne: Vahşice, vahşilere özgü.
Vak': Ağırbaşlılık, vakar, gurur.
Vakf-ı enfâs buyurmak: Nefesini harcamak, bütün mesaisini o konuda kullanmak.
Vâkı'a: Rüya, düş.
Vâkı'â: Gerçek, gerçi, her ne kadar.

- Vâkıf:** Bir konuyu incelikleriyle bilen.
Vâkı' olmak: Meydâna gelmek.
Vâlîde: Anne.
Vallâhu a'lem: Allâh en iyisini bilir.
Vârid olmak: Söylenmek, olmak, ulaşmak.
Varta: Tehlike, büyük tehlike, uçurum.
Vâsıl olmak: Varmak, ulaşmak, kavuşmak.
Vâsıl-ı ilallâh olmak: Manevi yollarla Allah'a ulaşmak.
Vaz': Vaziyet, tavır, duruş.
Vâzih: Belli, apaçık.
Vaz'-ı haml: Doğurma.
Vaz'-ı mahsûs: Özel bir durum, vaziyet.
Vaz'-ı mu'zibâne: Muzip bir şekilde.
Va'z u nasîhat eylemek: İnsanlara Allah'ın emirlerini bildirmek ve öğüt vermek.
Vecîbe: Vazife, görev, boyun borcu.
Vehm: Sebepsiz korku, zan, kuruntu.
Velâyet: Ermişlik, velilik.
Ve'l-hâsıl: Kısacası, neticede.
Velvele: Gürültü, patırtı, şamata.
Velvele-i uzmâ: Görülmemiş büyük gürültü, şamata.
Ve'n-nihâye: Sonunda, sonucunda.
Vesâyâ: Vasiyetler.
Vesf'a: Geniş, bol.
Vezn: Ölçü.
Vikâye: Koruma.
Vilâyât: Vilâyetler, iller.
Vukûf: Anlama, bilme, haberli olma.
Vusûl: Ulaşma, erişme, varma.
Vürûd etmek: Gelmek, yetişmek, varmak.
Vüs'at-i efkâr-ı hakîmâne: Bilgece fikirlerin genişliği.
Vüsûk: Muhkemlik, sağlamlık, delil, vesika.

-Y-

- Yâd olunmak:** Hatırlanmak, anılmak.
Yakîn hâsıl eylemek: Bir şeyi kesin olarak bilmek, şüpheden kurtulmak.
Yalınkat: İnce, tek kat.
Yârân: Dostlar, ahabplar.
Yed-i beyzâ: Beyaz el.
Yekdiğeri: Birbiri.
Yekpâre: Tek parça, bütün.
Yestehlemek: Büyük abdestini yapmak.
Yevm-i mahsûs: Kararlaştırılan gün.
Yevm-i mu'ayyen: Belirlenen, tesbit edilen gün.
Yük: Eski Türk evlerinde yatak, yorgan vb. şeylerin konulduğu büyük yerli dolap, yüklük.
Yümn: Uğur, bereket.
Yümn-i kudûm: Gelişin, ayak basmanın uğuru, bereketi.

-Z-

- Za'ferân:** Safran denen bitki.
Zâhid-i sîne-sâf: Temiz kalpli zahid.
Zâhir: Dış kısım, görünen kısım.
Zahr: Arka, sırt.
Zâlim-i mezkûr: Adı geçen zalim.
Zamân-ı vefât: Ölme zamanı, ölüm vakti.
Zann-ı gâlib: Kuvvetli, gerçeğe en yakın olan zan.
Zarr: Zararlı olan şeyler, kötülükler.
Zarta: Yellenme.
Zât-ı âlî-kadr: Değeri yüce olan zat.
Zât-ı Çingiz-nijâd: Cengiz Han soyundan olan zat.
Zât-ı mes'ele: Meselenin aslı.
Zâyîçe: Yıldızların belli zamanlardaki yerlerini ve durumlarını gösteren cetvelden çıkarılan fal.
Zehâb: Bir fikre uyma, yanlış düşme.
Zehr-hand: Acı acı gülme.
Zeker: Erkeklik organı.
Zendeka: Kafirlik, dinsizlik.
Zen-meşreb: Kadın yaratılışlı, korkak.
Zer: Altın.
Zerde: Safran, şeker ve pirinçle pişirilen bir tatlı.
Zerdûz: Altın tel veya sırma ile işlenmiş.
Zer' eylemek: Ekme, tohum saçma.
Zergerdân: Altın işlemeli, süslü.
Zevât-ı kirâm: Saygıdeğer kişiler.
Zevce: Eş, karı.
Zevî'l-ervâh: Ruh sahibi olanlar, canlılar.
Zevzek: Yersiz, gereksiz, tatsız tuzsuz ve çok konuşan kimse, geveze.
Zımn: Maksat, istek.
Zihn-i sâf: Saf zihin, saf akıl.
Zî-kıymet: Değerli.
Zi'l-yed: Bir malı elinde bulunduran; davacı.
Zimâm: İp, yular.
Zimâm-ı umûr: İşlerin ipi; yönetim.
Zînet: Süs.
Zinhâr: Sakın ha, asla.
Zîver: Süs, bezek.
Ziyâ': Kayıp.
Ziyâfetgâh: Ziyafet verilen yer.
Zuhûr etmek: Ortaya çıkmak, meydana gelmek.
Zühûd: Her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete verme.
Zülfe: Küçük püskül, saçak.
Züvvâr: Ziyaretçiler.

خواجه شامخيلردن بريك اوق آندىقىدر

خواجهك اوق آندىقىدر

خواجه مركب اليه كيدركن مركبك قونلاديني تركري طور باسه طوله وردينه در

مكتوب كتر ملك هاه سياه خواجهك دوكون - نهر سياه چو كديكيد

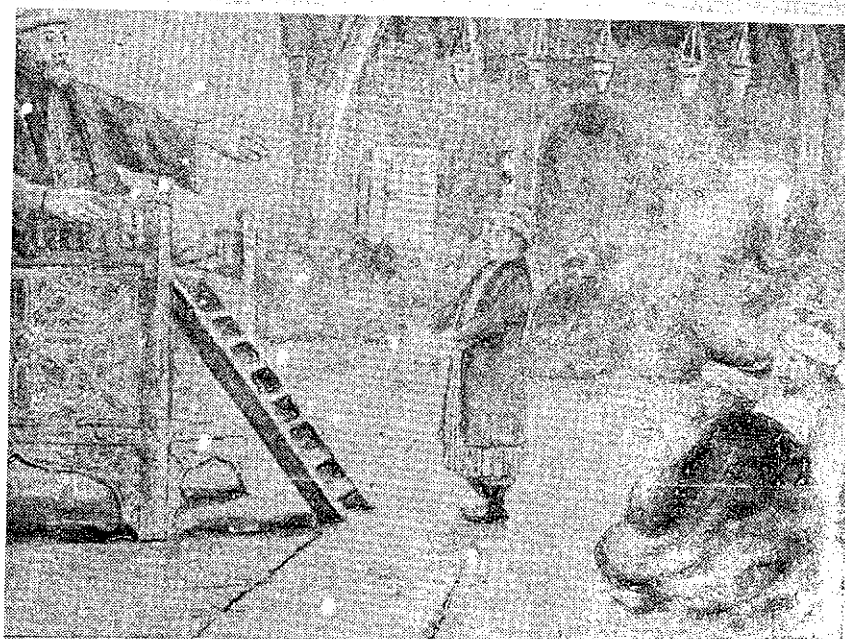
خواجه کوہک خطا — کج بکند کج

خواجہ نیک جریڈ او ساقی ایچون او کوزہ بدوب میداہ کلدیکیدر

خواجہ نك باشه جوز دوشوب تالم ايله ديكيدر

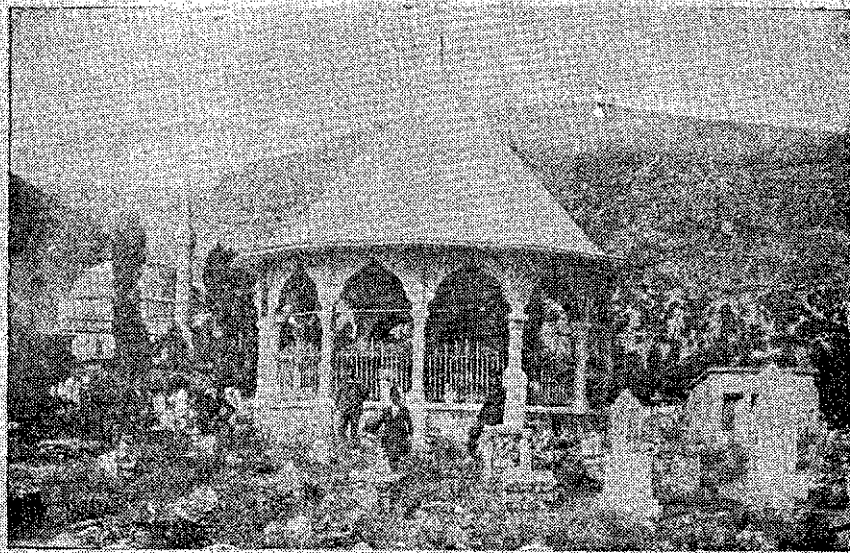

خواجہ نك محدومه به محاره وسيدره

خواجہ اوکده مرکبه بر سر شمشیر آرقه ده طلب کلیور

مشروطیت مشرور و معمر ۱۲۰۰ مقابر اکابرہ نشانہ تعظیمن اولیٰ اوزرہ
اخیراً اجرا ابدیان تعمیر مناسبتیلہ آلبان و معمر